

ŞERH-İ İBÂRÂT

Mevlevîlik, Mûsikî ve Semâ‘

MÜSTAKÎMZÂDE SÜLEYMÂN SA‘DEDDÎN

Edebiyat ve Sanat Serisi : 27

- Kitabın Adı* : ŞERH-İ İBÂRÂT
Şerhu'l-Ukûdi'l-Lü'lü'yye fi Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye
Mevlevîlik, Mûsikî ve Semâ'
- Arapça Metin* : Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî (ö. 1143/1731)
- Tercüme ve Şerh* : Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn (ö. 1202/1788)
- Özgün Dili* : Osmanlı Türkçesi
- Hazırlayan* : Ensar Karagöz, Yazma Eser Uzmanı
- Son Okuma* : Dr. Göker İnan, Fakirullah Yıldız
- Arşiv Kayıt* : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Pertev Paşa 427
Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Lala İsmail 179
- Kapak Görseli* : Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Hacı Mahmud Efendi 3668
- Kitap Tasarım* : AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti.
Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 203, Sultanahmet-İstanbul
Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org
- Baskı* : Karakış Basım Matbaa Amb. ve Rekl. San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi No: 1BF1, Zeytinburnu/İST.
T: 0212 544 58 20 www.karakisbasim.com Sertifika No: 33820
- Baskı Yeri ve Yılı* : İstanbul 2019
- Baskı Miktarı* : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn
Mevlevîlik, Mûsikî ve Semâ', *Şerb-i İbârât*

1. Tasavvuf, 2. Osmanlı, 3. Nablusî, 4. Semâ', 5. Mevlevîlik, 6. Müstakîmzâde.
ISBN: 978-975-17-4143-1

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

ŞERH-İ İBÂRÂT MEVLEVÎLİK, MÛSİKÎ VE SEMÂ‘

(İNCELEME - TENKİTLİ METİN)

MÜSTAKÎMZÂDE SÜLEYMÂN SA‘DEDDÎN
(ö. 1788)

Hazırlayan

Ensar Karagöz

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine’de, Kahire’de, Şam’da, Bağdat’ta, Buhara’da, Semerkant’ta, Horasan’da, Konya’da, Bursa’da, İstanbul’da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanların geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

Sebeb-i hayatım olan ve beni yetiřtirip bu günlere getiren
Annem ve Babama...

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
KISALTMALAR	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	15
17. Yüzyılın Molla Kâsımları: Kadızâdeliler	17
Mehmed Vānî ve Semâ'ın Yasaklanması	22
Mevlevî Müdâfîi İki Nakşî: Nablusî ve Müstakîmzâde	23
Nablusî ve Mevlevîlik	30
Müstakîmzâde ve Mevlevîlik	33
İNCELEME	43
el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye	43
Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar	44
Neşir ve Tahkikler	44
Tercüme ve Şerhler	45
Şerh-i İbârât	47
Şerhin Nüshaları	54
Tahkikli Metni Oluşturan Nüshaların Seçimi	63
Metnin Oluşturulmasında Kullanılan Yöntem	64
TENKİTLİ METİN	65
İmâm Hanbel'in İstikrâhına Sebeb	82
İmâm Şâfi'î Tegannî-i Cârîyesini İstimâ'ı ve Cevâbı	83
İmâm Mâlik'in Nağmeyi Ta'limi	84
İmâm-ı A'zam Konşu Nağmesini İstimâ'ı	85
Fukahânın Murâdları	87
Lu'b İle Emr-i Şerîfleri, Fark-ı Lehv ü Lu'b	88
el-Faslü'l-Evvel Cemâ'atle Namâz	99
el-Faslu's-Sânî [Kur'ân ve Hadîs Kırâ'eti]	129
el-Faslu's-Sâlis [Va'z ve Sohbet]	144
el-Faslu'r-Râbi' [Mesnevî Kırâ'eti]	151

el-Faslu'l-Hāmis [Mûsîkî ve Semâ ^c]	161
el-Faslû's-Sâdis [Tevâcüd ve Devrân]	182
el-Faslû's-Sâbi ^c [Înhinâ ve Selâm]	198
el-Faslu's-Sâmin [Du ^c â]	214
el-Faslû't-Tâsi ^c [Enbiyâ ve Evliyânın Anılması ile Medhi]	220
el-Faslû'l- ^c Âşir [Hüsn-i Niyyet]	229
Hâtime-i Terceme	238
EKLER	249
KAYNAKÇA	257
DİZİN	273

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	: Adı geçen eser
<i>a.g.m.</i>	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
BA	: Bekri Alaaddin
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ef.	: Efendi
haz.	: Hazırlayan
Ktp.	: Kütüphane
L1	: Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 179
nr.	: Koleksiyon numarası
nşr.	: Neřreden
nu.	: Numara
P4	: Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 427
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
thk.	: Tahkik eden
Ty.	: Türkçe Yazmalar
ni.	: Üniversite
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınevi/Yayıncı

ÖNSÖZ

Muhammed bir ledün âyinesidir lâ-mekân içre
Anın tûtî-i güyâsı Celâleddîn-i Rûmî'dir
Lâ-edri

Yaşadığımız coğrafyanın en ücra köşesinde dahi görülebilecek kendine has bir İslâm idrakı ve anlayışı vardır. Bu anlayışın oluşmasında hiç şüphesiz Anadolu'nun manevî mimarları olan ulemâ ve meşâyihın rolü büyüktür. Özellikle eren, veli, derviş ve abdâl olarak adlandırılan tarikat menşeli birçok şahıs bu idrakin teşekkülünde ve yerleşmesinde etkin karakterlerdir. Tarikatlerin içerisinde bazılarının etkisi ise şüphesiz diğerlerinin bir hayli fevkindedir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye nispetle Mevleviyye/Mevlevîlik olarak isimlendirilen tasavvuf mektebi/ekolü ise irfân hayatımızın tabiri câizse sertâcı hükmündedir.

Mevlevîlik XIII. yüzyılda Anadolu'nun bağrında Konya'da neşet eden ve günümüzde dahi Japonya'dan Amerika'ya kadar takipçi ve müntesiplerinin bulunduğu yaşayan bir mekteptir. Bu denli yaygın ve muteber olmasında Hazret-i Mevlânâ'nın tevarüs ettiği İslâm geleneği ve kendisinden zuhur eden muhabbet merkezli tasavvuf anlayışı temel saiklerdir. O şer'î ilimlerin tahsilini mükemmel bir şekilde ikmal edip devrinin en önde gelen âlimlerinden biri olmakla beraber, dostu Selahaddîn-i Zerkübî'nin çekicinden çıkan bir sesle dahi ilahi cezbeye kapılacak kadar hak aşığı bir velidir. “Dinle!” diyerek başladığı *Mesnevî*'siyle Kur'an-ı Kerim'in “Oku!” hitabının müfessiri olmuş ve bu ilahi buyruğu tüm insanlığa en veciz bir şekilde tefsir etmiştir.

Hazret-i Mevlânâ'nın izinden giden Mevlevî dervişleri onun tasavvuf anlayışını ve muhabbeti Dünya'nın dört bir tarafına yaymışlardır. Bunu yaparken de özellikle mûsikî, şiir, hüsn-i hat gibi klasik sanatlarımızı bir vasıta olarak kullanmış ve bu sanatların gelişip yücelmesine vesile olmuşlardır. Bunlar içerisinde özellikle mûsikîyle o denli iştigal etmişlerdir ki klasik Osmanlı-Türk mûsikîsine “Klasik Mevlevî Mûsikîsi” dense sezadır. Fakat mûsikî ve semâ ile iştigal etmeleri bir kısım ulema tarafından pek hoş karşılanmamış bundan dolayı tekfire varan kötü ithamlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu duruma İslâm'da mûsikî, teganni, semâ, devran ve raksın câiz olup olmaması tartışmalarının tam merkezinde bulunmaları sebep olmuştur.

İslâm'ın en erken dönemlerinden beri süregelen bu tartışmaların dumanı dahi halen bir kısım yazarların kalem ve söylemlerinde tütmektedir. Bu tartışmalar özellikle bid'at ve hurafeleri bertaraf etmek amacıyla XVII. yüzyıl İstanbul'un-da başlayıp dine sonradan girdiği söylenen mûsikî, devran ve raks üzerinde yoğunlaşmış, emr bi'l-ma'rûf ve nehy ani'l-münker düsturu gerekçe gösterilerek tasavvuf erbabına karşı yapılan dinî ve içtimaî bir harekete dönüşmüştür. Devrin ulemasının kitaplar ve risâleler aracılığı ile kendi görüşlerinin doğruluğunu savunması şeklinde devam eden tartışmalar bir aralık fizikî çatışmaların yaşandığı bir hal almıştır.

Bu dönemde birçok âlim semâ' ve mûsikînin câiz olduğunu ispat için risâleler kaleme almış, birçoğu da tam aksi yönde eserler vücuda getirmiştir. Tartışmaların yoğun olarak yaşandığı XVII. yüzyıldan sonra da birtakım eserler telif edilmeye devam etmiştir. Bunlardan biri de başka bir tasavvuf mektebi/ekolünün müntesibi olmakla beraber mûsikî ve semâ' konusunda Mevlevîler gibi düşünen Abdulganî en-Nablusî'nin yazdığı eserdir. Kendisi Kâdirî-Nakşî şeyhi olan Nablusî, Mevlevîleri müdafaa etmek ve onlara karşı yapılan ithamların yersiz olduğunu ispat etmek için *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tariki's-Sâdeti'l-Mevleviyye* adlı bir risâle kaleme almıştır. Aynı şekilde doğrudan Mevlevî müntesibi olmayıp bir Nakşî şeyhi olan Müstakîmzâde de bu eseri tercüme/şerh ederek Mevlevîleri savunmuş ve mûsikî, semâ', devran konusunda tutumunu belirtmiştir.

Bu çalışma ile Abdulganî en-Nablusî'ye ait olan Arapça *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tariki's-Sâdeti'l-Mevleviyye* adlı metne Müstakîmzâde'nin yaptığı *Şerh-i İbârât* adlı tercüme/şerhin tenkitli metni ilim âleminin istifadesine sunulacaktır. Çalışmanın girişinde Kadızâdeli hareketi ve semâ'ın yasaklanması genel hatlarıyla irdelenmiş, Nablusî ve Müstakîmzâde'nin Mevlevîlerle olan alakası ve yakınlıkları izah edilmiştir. Nablusî'nin metni üzerine yapılan çalışmalar kronolojik olarak verilmiş ve metnin içeriği fasıllarda ele alınan konulara göre incelenmiş, Müstakîmzâde'nin şerhinin özellikleri belirtilerek nüshaları tanıtılmıştır. Daha sonra tenkitli metin verilip okuyucuların istifadesi için metnin ayrıntılı dizini eserin sonuna eklenmiştir.

Bu eserin neşrinde birçok kişinin himmet ve gayreti olmuştur. Eserin neşri kurum başkanımız Prof. Dr. Muhittin Macit ile Çeviri ve Yayın Dairesi başkanımız Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı'nın destekleri ile gerçekleşmiştir; kendilerine teşekkürlerimi sunuyorum. İlminden ve güzel ahlakından her daim istifade

ettiğim ve birçok konuda kendisine nāmütenāhī teşekkür borçlu olduğum Sayın Mahmud Nedim Aysoy Beyefendiye şükranlarımı arz ediyorum. Özel kütüphanesinden eserin yazma nüshalarından birini istifademiz için veren sayın Doç. Dr. Rıfat Kütük hocama; metnin mukabelesini yapma nezaketinde bulunup metnin teşekkülünde önemli katkıları olan muhterem dostum Arş. Gör. Mehmet Arıkan’a; Farsça ibarelerin okunuşunda gösterdiği yardımlardan dolayı kadim dostum Uzm. Abdullah Okal ve eseri baştan sona okuyup yapıcı eleştirilerle metni zenginleştiren Dr. Göker İnan ve Uzm. Fakirullah Yıldız’a; birçok konuda sık sık kendisiyle fikir alışverişinde bulunduğum mesai arkadaşım Uzm. Ali Aslan’a; her daim himmetine başvurduğum pek kıymetli ağabeyim Hattat Nurullah Özdem’e; kaynaklara ulaşmamda yardımını esirgemeyen Uzm. Ahmet Kaylı ile eserin basımıyla alakadar olan Uzm. İsmet İpek nezdinde bütün Türkiye Yazma Eserler Kurumu personeline teşekkür ediyorum. Bütün bu yardımların fevkinde esere katkısı olan iki cihanda refikam muhtereme Ülkücan Karagöz Hanımefendiye hassaten şükran ve minnetlerimi sunuyorum. Hata ve kusur bizden tevfiğ ve inayet ancak Allah’tandır.

Ensar Karagöz
Fatih, 2018

GİRİŞ

Osmanlı, şer'î/dinî hukukun baskın olduğu bir yönetim anlayışına sahiptir. Gerek devlet kurumlarında gerek toplumun yapısında bu durum çok net bir şekilde görülür. Toplumu oluşturan zümreler içerisinde yer alan tarikatlar ise dinî temelin inşa edilmesi ve sistematikleşmesinin en önemli unsurlarını teşkil etmektedir. Daha kuruluşla ilgili anlatılan -kimi tarihçilere göre efsane olan- Şeyh Edebali'nın (ö. 1326) menkıbesinde bile tarikat zümrelerinin devletle olan dirsek teması gözlemlenmektedir. Osmanlı, 16. yüzyıldaki rakibi Safevî devleti gibi tarikat köklerinden neşet etmiş olmamakla birlikte tarikatlardan son derece istifade etmiş bir devlettir. Öyle ki bu zümreler cihad için fetihlere katılmış daha sonraları fethedilen yerlerin imarı ve iskânında dahi kullanılmışlardır. Aynı zamanda birçoğu ilim erbabı olan tarikat müntesipleri yaşadıkları toprakları ilim ve irfanlarıyla da mamur etmişlerdir.¹

Fakat devletin tarikatlar ve müntesipleri ile olan münasebetleri her zaman müspet olmamıştır. Devlet kendi otoritesinde açılması muhtemel bir gediği fark ettiği anda keskin kılıcını kullanmaktan geri durmamıştır. Hiç şüphesiz bu devlet sisteminin ayakta kalabilmesi için vücuda gelen savunma mekanizmasının bir neticesidir. Özellikle Türk devlet geleneğinde olan yönetim erkini paylaşılmaz hüviyeti bunu zaruri bir hale getirmiştir. Durum böyle olunca da devlet, müntesipleri çoğalan tarikatları takip etmiş, şöhreti artan şeyhleri merkezden uzak ise merkeze davet edip göz hapsine almış, kimini uzak vilayetlere sürmüştü hatta kimisini münferiden kimisini de topyekün cezalandırmıştır.²

Bu durum sadece devletin tedbiren aldığı bir takım kararlardan ileri gelmemektedir. Sebep sonuç ilişkisinin doğurduğu vakalar da bulunmaktadır. Şeyh Bedreddin hadisesi bu konu için önemli bir örnektir. Simavna Kadısıoğlu lakabıyla tanınan Şeyh Bedreddin (ö. 1420) çok iyi eğitim almış, devrinin zâhîrî ilimlerini ikmal etmiş, tasavvufa intisap etmiş ve bu alanda *Vâridât* adlı meşhur eserini verecek kadar behre sahibi bir kişidir. Lakin çeşitli siyasi olaylar silsilesi

1 Dervişlerin ve dolayısıyla tarikatların Osmanlı Devletinin kuruluş aşamasındaki rolü ve münasebetlerinin anlaşılması üzerine yetkinliğini hala koruyan iki çalışma için bkz. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., Ankara 2013; Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", *Tasavvuf Kitabı*, haz. Cemil Çiftçi, Kitabevi Yay., İstanbul 2008, s. 141-191.

2 Fatih Sultan Mehmed'i dahi etkisi altına aldıkları söylenen Hurûfiler hakkında Fahreddin Acemî tarafından fetva çıkarılarak Hurûfilerin yakılmak suretiyle cezalandırılması hususunda bkz. Mehmed Mecdi, *Tercüme-i eş-Şakâyıkü'n-Nu' mâniyye*, İstanbul 1269, s. 81-83; Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurûfilik Metinleri Kataloğu*, Ankara 1989, s. 32; Hurûfilikle ilgili geniş çaplı bir araştırma için bkz. Fatih Usluer, *Hurûfilik*, Kabalıcı Yay., İstanbul 2014.

neticesinde etrafında biriken mürid/müntesib ve muhib/sevenleri çoğalıp sistematik bir isyan hadisesi zuhur edince meşru otorite gerekli tedbirleri almış ve hadise Şeyh Bedreddin'in idamıyla sonuçlanmıştır.³

Tarihi süreç içerisinde devlet ve tarikat zümrelerinin arasında zikredilen bu hadiseler gibi birçok vaka meydana gelmiştir. Özellikle Kanuni saltanatı, tasavvuf erbabının sıkı takip ve tedbirlere maruz kaldığı bir devirdir. Bu cümleden Oğlan Şeyh İsmail Maşûkî, (ö. 1529) Muhyiddin-i Karamânî (ö. 1550) ve Hamza Bâlî'nin (ö. 1572-73) idam edilmesi hadiseleri devletin en sert tedbirleri almakta tereddüt etmeyişinin birer yansımasıdır.⁴

Devletin tarikatlara olan tutumunun yanında sûfiler tarafından “zâhir ulemâsı” adıyla anılan medrese mensuplarının tutumu da değişkenlik göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin ilk resmi müderrisi kabul edilen Dâvûd-ı Kayserî, (ö. 1350) Vahdet-i Vücûd olarak anılan ve İbnü'l-Arabî'de (ö. 1240) mücessem halini alan tasavvufî sistemin en önemli temsilcilerinden biridir. *Fusûsu'l-Hikem'e* şerh yazmış olan Dâvûd-ı Kayserî zâhiri ve bâtınî ilimleri bünyesinde mezcetmiş önemli bir sûfî-âlimdir. Kezâ Fatih Sultan Mehmed'in (1488) tasavvufî neşvesi olan bir âlimdir. Fakat Osmanlı alimleri arasında tasavvufa müsbet nazarla bakmayanların sayısı da az değildir. Zira medrese

3 Şeyh Bedreddin'in düşünce yapısı ve isyanın tarihsel süreci ile ilgili olarak istifade edilebilecek kaynaklardan bazıları şunlardır: M. Şerafettin [Yaltkaya], *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul, 1924/1340; Halil b. İsmâil, *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı*, haz. Abdülbâki Gölpinarlı-İsmet Sungurbey, İstanbul 1967; Michel Balivet, *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İyan*, çev. Ela Güntekin, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011; Ayhan Hira, *Şeyh Bedreddin-Bir Sâfî Alimin Fıkıhçı Olarak Portresi-*, İz Yay., İstanbul 2012; Şaban Er, *Şeyh Bedreddin Hakkında Son Söz*, Kutupyıldızı Yay., İstanbul 2016.

4 Bu üç sûfî de sözlerinin “yanlış anlaşılması” yahut şeriatin “zahirine” ters olmasından dolayı idam edilmişlerdir. İsmail Maşûkî ve Hamza Bâlî Melâmî meşrebin Muhyiddin-i Karamânî de Gülşenî neşvenin birer temsilcisidir. Her ne kadar Kanuni devri bu tip sert tedbirlerin alındığı bir dönem olsa da İbrahim-i Gülşenî, Beşiktaşlı Yahya Efendi, Bursalı Üftâde gibi birçok meşhur şeyh bu dönemde yaşamış ve birçok halife yetiştirmişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman'ın birçok tekkeye ve dervişlere aynı ve nakdî yardım yaptığı bilinmektedir. Bu durum yukarıda bahsettiğimiz, devletin çeşitli zümreler arasındaki dengeyi sağlama ve otoritesini zafiye uğrattakı sebepleri ortadan kaldırmasının bir tezahürüdür. 16. yüzyıl Osmanlı tasavvufî hayatı için bkz. Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf Anadolu'da Sûfiler Devlet ve Ulema (XVI. Yüzyıl)*, İz Yay., İstanbul 2012; Bu dönemde idam edilen şeyhler için: Reşat Öngören, “Şeriatin Kestiği Parmak: Kanuni Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri”, *İLAM Araştırma Dergisi*, s. 1, İstanbul 1996, s. 123-140; İsmail Maşûkî ve Hamza-i Bâlî ile ilgili önemli tespitler ve tartışmalar için : Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhîtlar 15 ve 17. yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013, s. 292-357; Muhyiddin-i Karamânî'nin düşünceleri ve Gülşenilikle ilgili olarak: a. yer, s. 367-372; Ahmet Yaşar Ocak, “Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Bir Osmanlı Heretiği: Muhyiddin-i Karamânî”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 473-484; Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî*, haz. Mustafa Koç, TYEK, İstanbul 2014; Muhyî-i Gülşenî, *Reşehât-ı Muhyî*, haz. Mustafa Koç, TYEK, İstanbul 2014, giriş; Side Emre, *İbrahim-i Gulshani and the Khalwati-Gulshani Order*, Brill, Leiden 2017, s. 240-246.

kökenli ulemanın bir kısmı bazı durumlarda tasavvufa karşı oldukça menfi tutum sergilemişlerdir. Örneğin Kanuni devri şeyhülislâmlarından Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi'nin (ö. 1547) Mevlânâ (ö. 1273) ve İbnü'l-Arabî ile ilgili düşünceleri azledilmesinin sebepleri arasında gösterilmektedir.⁵ Medreselilerle tasavvuf erbabının arasında çıkan tartışmaların en yoğun olarak yaşandığı dönem ise 17. yüzyıldır.

17. Yüzyılın Molla Kâsımları: Kadızâdeliler

Günümüzde tekkelerde çokça okunan Çargâh makamında bir ilâhî vardır. Güftesi Yunus Emre'ye atfedilen bu ilâhî “Ben dervişim diyene bir ün idesim gelir” mısraıyla başlar. Şiirin son beytinde Yunus: “Yunus Emre bu sözü eğri büğrü söyleme / Seni sığaya çeken bir Molla Kâsım gelir” diyerek şeriatın “zâhir” bilgisiyse mevsuf bir mollanın, sözlerinden dolayı kendisini hesaba çekeceğini bildirmektedir. İşte Yunus Emre'nin işaret ettiği Molla Kâsım'ın 17. yüzyıldaki vücut bulmuş hâli Kadızâdeliler yahut Fakılar⁶ ismiyle anılan harekettir. Hareket, adını IV. Murad (ö. 1640) zamanında yaşamış Kadızâde Mehmed Efendi'den (ö.1635) almaktadır.⁷ Genellikle kadı, vaiz ve müderrislerin yönlendirdiği bu hareketin Kadızâde Mehmed Efendi'den sonraki süreçte en önemli aktörlerinden biri Üstüvânî Mehmed Efendi'dir. (ö. 1661) Her ne kadar organik bir bağı bulunmasa da icraatları ve tasavvuf erbabına karşı olan tutumundan dolayı Vânî Mehmed Efendi de (ö. 1685) bu hareketle özdeşleştirilir. Hareketin karşı bloğunu oluşturan “tekke erbabı” ise genel itibarla Abdülmecid-i Sivâsî (ö. 1639), Abdülehad-i Nürî (ö. 1650) ve Niyâzî-i Mısırî (ö. 1694) olarak kabul edilir. Kadızâdeliler hareketinin müntesiplerinin tasavvuf erbabına karşı takındıkları tavır öyle şiddetli olmuştur ki Molla Kâsım yanlarında hayli masum kalmıştır.

Hareketin ser-halkası olan Kadızâde Mehmed Efendi 1582 yılında Balıkesir'da doğmuş, ilk eğitimini Birgivi Mehmed Efendi'nin talebelerinden alıp İstanbul'a gelmiş, burada Tercüman Tekkesi şeyhi Ömer Efendi'ye (ö. 1624)

5 Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yay., İstanbul 1977, s. 69. Çivizâde'nin kendinden önceki şeyhülislâmlardan olan Kemalpaşazâde'nin İbnü'l-Arabî ile ilgili verdiği meşhur fetvaya rağmen böyle bir tutum içinde olması hiç şüphesiz azledilmesinin nedenleri arasında yer almaktadır. Fakat Çivizâde'nin İbnü'l-Arabî ile olan ilişkisi bu durumdan çok farklı olabilir. Zira Muhyi-i Gülşenî henüz gençlik yıllarında Edirne Üç Şerefeli Camii'nde karşılaştığı Çivizâde ile ilgili naklettiği hatıralarında onun toptan İbnü'l-Arabî “münkiri” olmadığını izah etmektedir. Muhyi-i Gülşenî, *Reşehât*, s. 27.

6 Necati Öztürk, *Islamic Orthodoxy Among the Ottomans in the 17th Century with Special Reference to the Qadizade Movement*, (Edinburg University, PhD. Thesis), 1981, s. 215.

7 Semiramis Çavuşoğlu, *The Kadizadeli Movement: An Attempt of Şeriat-Minded Reform in the Ottoman Empire*, (Princeton University, PhD. Thesis), 1990, s. 61.

intisap etse de mizacına uygun olmayan tasavvuf mesleğinden kopup vaaz ve nasihat etmedeki yeteneği neticesinde İstanbul’un çeşitli selâtın camilerinde vaaz vermiş bir vaizdir.⁸ Bu yönüyle vaizler arasında öne çıkan Kadızâde, Sultan Selim, Süleymaniye, Ayasofya gibi selâtın camilerinde haftanın 4 günü vaaz etmiştir.⁹ Vaazlarının ekserisinde, *emr bi’l-ma‘rûf nehy ani’l-münker* düsturuyla, dine sonradan eklenen *bid‘at*lardan temizlemenin gerekliliğini işlemiş ve kendisi gibi düşünen bir çok kişi etrafında toplanmıştır.

Kadızâde(liler)’nin fikrî alt yapısı ile ilgili olarak, Birgivi Mehmed Efendi’den (ö. 1573) çokça etkilendiği birçok araştırmacı tarafından dile getirilmektedir.¹⁰ Birgivi’nin en meşhur eseri olan ve Kâtib Çelebi’nin naklettiği gibi “ekser Kadızâde tarafında olanların okuyup, okuttuğu” *et-Tarikatü’l-Muhammediyye* bir rehber-kitap hüviyeti kazanmıştır. Birgivi *et-Tarikatü’l-Muhammediyye*’de ve *Vasiyyetnâme* adıyla meşhur olmuş ilmihâlinde Hazret-i Peygamber döneminde olmayan birçok dinî uygulamanın bid‘at olduğunu ve dinin bunlardan temizlenmesi gerektiğini savunmaktadır.¹¹ Birgivi ile aynı fikri referans ta bulunan Kadızâde(liler)’in hiç şüphesiz bir önceki yüzyılda yaşamış büyük bir âlimin fikirlerinden istifade etmek ve onu bir kalkan olarak kullanmak istemeleri etkili bir yöntem olarak görülebilir.¹²

Birgivi’nin bid‘at kavramı ve selef-i sâlihîn dönemindeki İslâm’a dönme şeklinde özetlenebilecek fikirleri, onun Osmanlı Devleti’ndeki Selefiliğin en

8 Madeline C. Zilfi, *Dindarlık Siyaseti Osmanlı Uleması Klasik Dönem*, çev. Mehmed Faruk Özçınar, Birleşik Yay., Ankara 2008, s. 129-132.

9 Katip Çelebi *ibtidâ-i şughlünde* kendisinden ders okuduğu Kadızâde’nin genellikle kendi *davasıyla* ilgili kitapları okuduğu ve okuttuğunu, bunlardan deruhte ettiği bilgiyi vaazlarında maharetli bir şekilde kullandığını söylemektedir. Katip Çelebi, *Fezleke-i Târih*, haz. Zeynep Aybican, Çamlıca Yay., İstanbul 2016, s. 772-773; a. mlf., *Mizânü’l-Hakk fî İhtiyârî’l-Ehakk*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 2016, s. 131.

10 16. yüzyılda yaşamış en meşhur Osmanlı âlimlerinden biri olan Birgivi Mehmed Efendi’nin hayatı ve eserleri ile ilgili genel bilgi için bkz. Emrullah Yüksel, “Birgivi”, *DİA*, VI/146.

11 Birgivi, *Tarikat-ı Muhammediyye*, çev. Celal Yıldırım, Demir Kitabevi, İstanbul 2009, s. 214-219.

12 Ali Fuat Bilkan, *Fakihler ve Sofuların Kavgası 17. Yüzyılda Kadzâdeliler ve Sivâsiler*, İletişim Yay., İstanbul 2016, s. 79.

Tatar İmam’ın *et-Tarikatü’l-Muhammediyye*’de yer alan bazı zayıf hadislerle ilgili olarak reddiye hüviyetinde kaleme aldığı risâle ve Kürt Molla’nın *cerh eylemek* maksadıyla yazdığı şerhin dolaşımının yasaklanması ve mezkûr şahısların idamı için fetva dahi alınmaya çalışılması mezkûr kitabın Kadızâdeliler nezdindeki konumunu açıkça göstermektedir. Katip Çelebi, *Fezleke*, s. 1057-1058; Naima Mustafa Efendi, *Târih-i Naimâ*, haz. Mehmed İpşirli, TTK, Ankara 2007, III/1434-1436; Kürt Molla, Tatar İmam ve yazdıkları risâleler ile ilgili olarak geniş bilgi için şu çalışmaya bakılabilir: Ahmed Ürkmez, *Kadzâdeliler-Sivasiler Tartışmalarının Hadis İlmîne Etkisi ve İdrâku’l-Hakika Örneği*, (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2000.

önemli temsilcilerinden biri sayılmasına sebep olmuştur.¹³ Bu da genellikle İbn-i Teymiyye (ö. 1328) ve takipçilerinin görüşlerinin benzerlerinin Birgivi’de de görülmesinden kaynaklanmaktadır. Esas itibarıyla Birgivi’nin İbn-i Teymiyye ile arasında fikrî düzlemde bir bağ olduğu kabul edilse de İbn-i Teymiyye’de olan felsefik alt yapının Birgivi’de görülmediği söylenebilir. Ayrıca İbn-i Teymiyye’nin içinde bulunduğu içtimai durum ile Birgivi’nin çağı ve gerektirdikleri çok farklıdır.¹⁴

Kadıızâde Mehmed Efendi’nin kürsü üzerinden başlattığı tartışmaların tamamına yakını İslâm tarihi boyunca tartışılmış ve bir külliyat meydana gelebilecek kadar eser telif edilmiş konuları ihtiva ediyordu. Hızır’ın hayatta olup olmaması, tegannînin hükmü, semâ^c ve raksın câziyyeti gibi birçok konuda Kadıızâde, *eski davayı* alevlendirirken, Sivâsî ise onun fikirlerini çürütmekle meşguldü.¹⁵ Dönemin en önde gelen sūfîlerinden olan Abdülmecid-i Sivâsî’nin Kadıızâde’nin karşısında yer almasındaki sebep hiç kuşkusuz Kadıızâde’nin reddettiği görüşlerin ve bid‘at saydığı uygulamaların tasavvuf erbabının nezdinde muteber olmasıdır.¹⁶

Bu süreç içerisinde tahtta olan IV. Murad ise genellikle iki gruba da eşit mesafede yaklaşıyor, devletin dengeleri koruma stratejisini izliyordu. Kadıızâdeler ile tasavvuf erbabı arasındaki muarazanın ilk dönemi Kadıızâde Mehmed Efendi ile Abdülmecid-i Sivâsî arasında geçen fikrî tartışmaların yoğun olduğu ve grupların vaaz kürsülerinde ve ulemâ meclislerinde birbirlerini yediği hatta tekfir ettiği bir düzlemde kalmıştır. Kadıızâdeli hareketinin toplumu çatışmaya sürükleyecek bir hâl alması Üstüvânî Mehmed Efendi ile başlayan, ikinci dönem sayılabilecek zamana tesadüf etmektedir. Üstüvânî’nin karşısında ise Abdülmecid-i Sivâsî’nin yeğeni ve halifesi Abdülehad-ı Nûrî (ö. 1651) bulunmaktadır.¹⁷

13 M. Hulisi Lekesiz, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Düzenindeki Değişimin Tasfiyeci (Püritanist) Bir Eleştirisi: Birgivi Mehmed Efendi ve Fikirleri*, (Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1997, s. 106.

14 İbrahim Baz, “Kadıızâdeliler Hareketi ve Fikrî Referansları Birgivi Mehmed Efendi Arasındaki Zihniyet Farkı”, *Elmi Mecmuası*, Bakü 2007, s. 11-17; Ali Fuat Bilkan, *a.g.e.*, s. 75.

15 Kadıızâdeliler ile Sivâsîler, daha doğru ifade ile 17. yüzyıl Osmanlısında özellikle İstanbul’da ilmiye ricâli arasında ihtilafa sebep olan meselelerle ilgili olarak şu çalışmalara bakılabilir: Kâtib Çelebi, *Mizân*, s. 41-103; Semiramiş Çavuşoğlu, *The Kadizadeli Movement*, s. 185-186; Muhammed Raşit Akpınar, *Kadıızâdeliler ve Sivâsîler Arasındaki Fikihî Tartışmalar*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s. 116-154.

16 Abdülmecid-i Sivâsî’nin hayatı, fikirleri ve Kadıızâdelilerle olan mücadelesi için bkz. Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid-i Sivâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2000.

17 Abdülehad-ı Nûrî’nin hayatı, eserleri ve Kadıızâdelilerle olan mücadelesi için bkz. Hüseyin Akkaya, *Abdülhamid Nûrî ve Divanı*, Kitapevi Yay., İstanbul 2003; İbrahim Baz, *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı Eserleri Tasavvuf Felsefesi*, İnsan Yay., İstanbul 2007.

Kadıızâde Mehmed Efendi'nin vefatından sonra, onun yanında yetişip Aya-sofya vaizliğine kadar yükselen Üstüvânî Mehmed Efendi nass ile sabit olmayan birçok konuda selefi gibi tasavvuf erbabını tekfire başlamış ve yanmakta olan ate-şi harlandırmıştır. Aslen Şamlı olan Üstüvânî, Ayasofya Camii'nde vaaz verdiği esnada bir sütuna dayanıp vaaz ettiği için Üstüvânî lakabıyla şöhrat bulmuştur. Üstüvânî'nin Kadızâdeli hareketinin başını çektiği devirler Sultan İbrahim'in (ö. 1648) saltanatının son yılları ve 7 yaşında tahta çıkan IV. Mehmed'in (ö. 1693) hükümdarlığının ilk yıllarına tesadüf etmektedir. Doğup büyüdüğü Şam'dan İstanbul'a bir katil hadisesine karışıp geldiği rivayet edilen Üstüvânî, ilk önceleri Hanbelî sonra Şâfiî daha sonraları Müstakimzâde'nin ifadesiyle "berây-ı maslahat için" Hanefî olmuştur.¹⁸ Vaaz vermedeki maharetinden do-layı kısa zamanda iştihar eden Üstüvânî, saray hizmetlileri arasında yer alan helvacı, bostancı, baltacılar ve Enderun halkının ilgisi ve alâkasını cezbetmiş ve onlarla yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Daha sonraları IV. Mehmed'in hocası Reyhan Efendi'nin himayesinde saraydaki Has Oda'da vaaz vermeye başladığında "Padişah Şeyhi" olarak anılmaya başlamıştır.¹⁹

Sarayda itibarının artmasıyla nüfuzu da artan Üstüvânî nezdinde Kadızâdeliler bazı tayin ve azillere dahi karışır hale gelmişlerdi. Bu nüfuzun verdiği cesaretle Kadızâdeli vaizler üsluplarını iyice sertleştirdiler.²⁰ Kadızâde Mehmed Efendi ile başlayan fikrî tasfiye artık fiiliyata dökülmek üzereydi. 1651 yılında Üstüvânî Mehmed Efendi Veziriazam Melek Ahmed Paşa'dan bir buyruldu ve Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'den fetva alarak Demirkapı civarındaki Halvetî tekkesini yıkmak istedi fakat Samsoncubaşı Ömer Ağa'nın müdahalesiyle başarılı olamadı. Durumun vehâmetini anlayan Bahâî Efendi fetvayı geri aldı.²¹ Medreseliler ile tasavvuf erbabının bu denli bir kavgaya tutuşması, hatta tekkelerin basılıp yıkıl-mak istenmesi gibi hadiseler hiçbir dönemde görülmemiştir.²²

18 Müstakimzâde, *Şerh-i İbârât*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 427, vr. 21a.

19 Naimâ, *Târih*, s. 1290; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Târihi*, TTK, Ankara 1995, III/359; Necati Öztürk, *Islamic Orthodoxy*, s. 223.

20 Kadızâdeli vaizlerden Çavuşoğlu'nun bir gün vaazı sırasında Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahya Efendi'yi "Mescidde riyâ-pîşeler etsin ko riâyı / Meyhâneğe gel kim ne riây var ne mürâyî" beyitinden dolayı tekfir ettiği dahi bilinmektedir.

21 Naimâ, *Târih*, s. 1290.

22 Ahmet Yaşar Ocak, "17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi", *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, Kitap Yay., İstanbul 2012, s. 229. Kadızâdeli düşüncesinde bulunanlar sadece medrese kökenli ulemâ ve vaizler değildi. Bazı tasavvuf erbabının da (özellikle Nakşî ve Halvetîlerden) Kadızâdeli fikirleriyle örtüşen düşünceleri bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak bkz. Dina Le Gall, "Kadizadelis Nakşbendis and Intra-Sufi Diatribe in Seventeenth-Century Istanbul", *The Turkish Studies Association Journal*, Vol. 28, No. 1/2, Indiana University

Meşhur Çınar Vakası'nda (1656) saraydaki nüfuz sahibi destekçilerinin birçoğunu kaybeden Kadızâdelilerin devlet eliyle tasfiye edilmesi, Fatih Camii'nde meydana gelen bir hadise neticesinde olmuştur. Cuma namazında müezzinlerin makamları naat-ı şerif okumalarına karşı çıkan Kadızâdeliler, buna engel olmak istemişlerdir. Bu isteklerinde başarısız olunca; İstanbul'da bulunan bütün tekkeleri yıkmak, rastladıkları dervişlere tecdîd-i iman teklif edüp kabul etmeyenleri öldürmek, selâtin camilerinde tek minare bırakıp diğerlerini yıkmak gibi fikirleri hayata geçirmek için Fatih Camii avlusunda toplandılar. Bu hadiseyle ilgili olarak kaynaklarda olmayan bir bilgiyi Müstakîmzâde'den öğreniyoruz:

“Akşems merhûmun külâhı ve ‘asâsını bir mikrama ta‘lîki ile ‘alem-i fitneyi ref‘ eyledikde başına cem‘ olup ehl-i tevhîdi ref‘ murâd eylediler.”²³

Bu ifadeye binaen Kadızâdelilerin Akşemseddin gibi bir sūfîyi kendilerine alay malzemesi yapıp tasavvuf erbabına karşı olan nefret ve kinlerine alet ettikleri düşünülebilir.

Köprülü Mehmed Paşa durumu haber alıp fitne çıkmaması için bir adam gönderip Kadızâdelilere nasihat ettiyse de faydalı olmadı. Bunun üzerine devrin tanınmış âlimlerini bir araya toplayan Köprülü Mehmed Paşa, Kadızâdelilerle ilgili fikirlerini sordu. Âlimlerin görüşünü IV. Mehmed'e sunup haklarında idam fermanı alsa da idam uygulanmayıp Kadızâdelilerin ileri gelenlerinden Üstüvânî, Türk Ahmed ve Divâne Mustafa Kıbrıs'a sürüldü. Böylelikle hareketin ikinci safhası sona ermiş oldu.²⁴

Press 2004, s. 1-28; Derin Terzioğlu, “Bir Tercüme ve Bir İntihâl Vakası: Ya da İbn Teymiyye'nin es-Siyâsetü's-Şer'iyye'sini Osmanlıcaya Kim(ler), Nasıl Aktardı?”, *Journal of Turkish Studies*, In Memoriam Şinasi Tekin II, 2007, 31/II, s. 267; a. mlf. *Sufi and Dissident in the Ottoman Empire: Niyâzî-i Mısrî (1618-1694)*, (Harvard University, PhD. Thesis), 1999, s. 236-253.

23 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 21a.

24 Naimâ, *Târîh*, s. 1294. Köprülü Mehmed Paşa'nın buradaki tutumu tasavvuf erbabına karşı bir sempatisinin olduğu bundan dolayı onları koruduğu şeklinde yorumlanabilir. Fakat Köprülü Mehmed Paşa'nın tasavvuf erbabına karşı olan tavrının pek müspet olmadığını bir belgeden istifade ile söyleyebiliriz. Vefatından yaklaşık iki sene önce 1070/1660 tarihinde tanzim edilen bir vakfiyesinde Köprülü Mehmed Paşa, vakfettiği darü'l-hadisın “erbâb-ı tarikden” birine verilmemesini, bir “âlim-i âmile” tevcih olunmasını şart koşmaktadır. Bu durum Köprülü'nün tavrını net olarak ortaya koymaktadır. Bununla beraber pek tabi Köprülü'nün böyle bir karar almasına, şahit olduğu Kadızâdeli-erbâb-ı tarik çekişmesinin doğuracağı sonuçları önceden fark eden ve oluşabilecek bir karışıklığa baştan engel olmak saikiyle hareket eden bir devlet adamının aldığı tedbir gözüyle bakılabilir. Vakfettiği darü'l-hadis'in erbâb-ı tarikten birine verilmemesini şart koşmasına da oğlu Fazıl Ahmed Paşa ile çok sıkı bir yakınlığı olan Vâni'nin fikirlerinden etkileneceği olmasını yorumu yapılabilir. Üstüvânî ve destekçileriyle ilgili olarak verdiği sürgün kararı da bunu destekler mahiyettedir. Zira Üstüvânî'yi idam etmeyip Kıbrıs'a sürgüne yollaması onun için “ehven-i şer” hükmündedir. bkz. *Köprülü Mehmed Paşa Vakfiyesi*, Köprülü Ktp., Köprülü İlavesi, nr. 3, vr. 45a.

Yukarıda bahsedilen hadiselerden, Üstüvânî Mehmed Efendi ile farklı bir cisme bürünen Kadızâdeli hareketinin toplumu iç çatışmaya sürükleyecek bir hâl aldığı görülmektedir. Toplumu oluşturan çeşitli grupların birbirine olan hoşgörüsünün ortadan kalktığı anda neler olabileceği bu örnekten görülebilir.

Mehmed Vânî ve Semâ'ın Yasaklanması

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye nispetle Mevlevîyye/Mevlevîlik şeklinde isimlendirilen tarikat gerek toplumda gerek devlet ricâli arasında çokça itibar görmüştür. Birçok devlet adamının yanı sıra, II. Murad gibi bazı padişahlar Mevlevihane yaptıracak kadar bu tarikatla yakın ilişkiler içerisinde bulunmuş, III. Selim doğrudan bu tarikatla birlikte yad edilmiştir. Mevlânâ'nın en meşhur eseri olan Mesnevî ise sūfîlerin yanı sıra ulemânın da bir hayli itibar ettiği bir kitap olup üzerine yazılan şerhler, intihablar, derlemelerle Osmanlı edebiyatında mühim bir yer işgal etmiştir. Fakat yüzyıllar içerisinde, kurulan bu ilişki her zaman müspet bir hâlde kalmamış, bu tarikatın mensupları bazen takibat, azil, sürgün ve şimdi izah edeceğimiz gibi topyekün yasakla karşı karşıya gelmiştir.

Üstüvânî Mehmed Efendi'nin 1656 yılında Kıbrıs'a sürgünüyle bittiği sanılan Kadızâdeliler hareketi Vânî Mehmed Efendi elinde farklı bir hal almış, Vânî; seleflerinin dahi yapamadığı bir işi başararak semâ' ve devranın yasaklanmasına sebep olmuştur.

Vânî Mehmed Efendi Van'ın Hoşap kasabasında dünyaya gelmiş ve ilk tahsiline Van'da başlamış daha sonraları Tebriz, Gence ve Karabağ'a gitmiş ve burada Molla Nûreddin Efendi'nin yanında yaklaşık on yıl kadar bulunmuş ve sonrasında Erzurum'a yerleşmiştir. Burada çeşitli camilerde vaizlik yapan Vânî'nin yıldızının parlaması Erzurum beylerbeyi olarak Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın şehre gelmesiyle olmuştur. Fazıl Ahmed Paşa ile yakın ilişkiler kurup onun takdirini kazanmış daha sonraları kendisini İstanbul'a ulaştıracak sürecinin ilk adımları böylelikle atılmıştır.²⁵

Fazıl Ahmed Paşa 1661 senesinde sadrazam olunca Vânî Efendi'yi İstanbul'a davet etti. İstanbul'a geldikten sonra hâmisî Fazıl Ahmed Paşa vasıtasıyla Sultan IV. Mehmed'in ilgi ve alâkasını cezbe eden Vânî, yapımı tamamlanan Yeni Valide Camii'nin ilk vaizi olarak 1665 senesinde atandı. Vaaz vermedeki

25 Uşşâkîzâde Seyyid İbrahim Hasib, *Zeyl-i Şakâ'ik*, haz. Ramazan Ekinci, TYEK, İstanbul 2017, s. 852.

maharetiyle iyiden iyiye şöretinin artmasıyla hâce-i sultânîlik görevine getirildi. Daha sonra Şeyhzâde Mustafa'nın hocalığını da üzerine alan Vânî'nin yükselişi devam etmiş ve hünkar şeyhliği vazifesine getirilmiştir. Saray nezdinde bu kadar itibar görmesi, hem sultana hem sadrazama olan yakınlığı fikirlerinin fiiliyata dökülmesinde etkili olmuştur.²⁶

Gücünün ve itibarının zirvesinde olan Vânî ilk önce Edirne yakınlarında olan Kanber Baba adlı bir Bektâşî tekkesini yıktırıp dervişlerinin dağıtılmasına sebep oldu.²⁷ Vânî, padişahı etkileyerek 1077 tarihinde bir karar çıkarılıp semâc ve devranın yasaklanmasına sebep oldu. Mevlevîlerin lisanında bu hadise ebced hesabıyla düşürülen “yasâğ-ı bed” terkihiyle anılmıştır.²⁸

Böylelikle Üstüvânî'nin sürgünüyle kapandığı sanılan mesele daha feci bir hâl almıştır. Osmanlı tarihinde resmî otorite tarafından ilk defa böyle bir karar alınmış ve bir tarikatın icra ettiği zikir tavrına müdahalede bulunulmuştur.²⁹

Mevlevî Müdâfî İki Nakşî: Nablusî ve Müstakîmzâde

Vânî Efendi döneminde en üst seviyede olan ehl-i tarîk aleyhtarlığı kendisini sadece siyasî ve toplumsal hayatta hissettirmemiştir. Osmanlı âlimleri, sūfîlerle ilgili zikir, semâc, devran, raks gibi kendilerinden önce tartışılan bir çok konuyu tekrar gündeme getirip sūfîlerin lehinde veya aleyhinde birçok eser meydana getirmişlerdir. Ebû Nasr Serrâc et-Tüsî (ö. 988), Abdülkerîm el-Kuşeyrî (ö. 1072) gibi âlimlerle başlayan sūfî savunmaları bazen genel bir savunma niteliğinde olurken bazen de belli başlı konular için müstakil eserler vücuda getirilmiştir. Sesli zikir, semâc ve devranın mahiyeti, bunların câiz olup olmamasıyla ilgili yazılan eserler bir tartışma külliyatı oluşturacak evsafa varmıştır.

Semâc ve devran hususunda sūfîlere yapılan eleştirilere karşı verilen cevaplar tabii olarak zikir ve âyin-i tarîklerinde bunları icra eden Halvetî ve Mevlevîlerden gelmiştir. Şeyh İsmail Rusûhî-i Ankaravî'nin (ö. 1631) *Hüccetü's-Semâc* adlı

26 Madeline C. Zilfi, “Kadıızâdeliler: Onyedinci Yüzyıl İstanbul’unda Dinde İhya Hareketleri”, çev. M. Hulusi Lekesiz, *Türkiye Günlüğü*, Kasım-Aralık 1999, say. 58, s.75; Makalenin özgün hali için: Madeline C. Zilfi, “The Kadizâdelis: Discordant Revivalism in Seventeenth-Century Istanbul.” *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 45, No. 4, University of Chicago Press 1986, s. 251-269.

27 Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli (1071-1114/1660-1703)*, haz. Abdülkadir Özcan-Baki Çakır-Yunus Uğur-Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yay., İstanbul 2013, s.

28 Abdülhakî Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1983, s. 167.

29 Alberto Fabio Ambrosio, *Bir Mevlevî’nin Hayatı*, çev. Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 46.

eseri, Abdülehad-i Nurî'nin (ö. 1650) *Risâle fî Beyâni Cevâzi Devrânî's-Sûfîyye* adlı eseri bu cümledendir.³⁰ Bu tip risâlelerin yanında, belli bir tarikatın usul ve âdâbı üzerinden savunulduğu risâleler de kaleme alınmıştır. Örneğin İsmail Rusûhî-i Ankaravî'nin (ö. 1631) müntesibi olduğu Mevlevî tarikatına yönelik olan eleştirilere karşı kaleme aldığı *er-Risâletü't-Tenzîhiyye fî Şe'nî'l-Mevlevîyye* adlı eser bunlardan biridir.³¹ Mevlevî müdâfileri içerisinde iki Nakşî şeyhi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri Abdulgâni-i Nablusî, diğeri onun şârihi Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'dir.

4 Zilhicce 1050'de (17 Mart 1641) Dımaşk'ta dünyaya gelen Nablusî, Şam'ın önde gelen ulemâ ailelerinden birine mensuptur. Ailesi Kudüs'ten göç edip Şam'a yerleşmiş ve burada Nablusîler olarak iştihar etmişlerdir. Henüz beş yaşındayken Kur'an'ı hıfz etmiş ve ilk derslerini büyük bir âlim olan babasından tahsil ettikten sonra zamanın meşhur âlimlerinden Necmeddin el-Gazzî (ö. 1651), İbn Hamza (ö. 1708), Ali ed-Dâğıstânî, Ahmed b. Muhammed el-Kalâî (ö. 1686), İbrâhim b. Mansûr el-Fettâl, Abdülbakî b. Abdülbakî el-Ba'li, Kemâleddin Muhammed b. Yahyâ el-Faradî (ö. 1667), Mehmed b. Ahmed el-Üstüvânî (ö. 1661), Nûreddin Ali b. Ali eş-Şebrâmelisî'den ders okumuştur. Kur'an ilimleri, hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf, edebiyat, şiir, belagat, hendese, mantık, tarih ve ensâb gibi klasik İslâm ilimlerini tahsil eden Nablusî, henüz yirmili yaşlarında iken Emeviyye Câmii'nde ders vermeye başladı. Çeşitli sebeplerden dolayı çıktığı seyahatlerde Anadolu, Lübnan, Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz bölgelerini görüp buradaki âlimlerle tanıştı ve onlardan istifade etti.³² Abdürrezzâk b. Şerefeddin el-Geylânî'den (ö. 1105/1694'den önce) Kâdiri ve Şeyh Ebû Saîd el-Belhî'den (ö. 1092/1681) Nakşî tarikatını ahzetti.³³ Kendisine "Tercüman-ı Şeyh-i Ekber" denmesine

30 Semâ', devran ve sesli zikir ile ilgili eleştiri ve cevap mahiyetinde yazılan eserlerle ilgili olarak bkz. Mustafa Demirci, *Semâ' Risaleleri*, (Marmara Üniv. Sos. Bilimler Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996; Yusuf Dülger, *Semâ' Risaleleri*, (Marmara Üniv. Sos. Bilimler Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1998; Ferhat Koca, "Osmanlı Fakihlerinin Semâ', Raks ve Devran Hakkındaki Tartışmaları", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, Yıl 5, S. 13, s. 25-74; Bilal Kemikli, "Türk Tasavvuf Edebiyatında Risale-i Devran ve Semâ' Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri", *AÜİFD*, Ankara 1998, XXXVI, s. 455-456; Abdurrezzak Tek, "Sesli Zikir Konusunda Süfilere Yöneltilen Eleştiriler", *Ulusal Vani Mehmed Efendi Sempozyumu Bildiriler*, Bursa 2011, s. 118-129;

31 Bayram Akdoğan, *Mevlevîlik ve Mûsiki (er-Risâletü't-Tenzîhiyye fî Şe'nî'l-Mevlevîyye)*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2009.

32 Nablusî'nin seyahatleri ve seyahatname hüviyyetindeki kitapları ile ilgili olarak bkz. Nablusî, *et-Tuhfetu'n-Nablusiyye fî'r-Rihleti't-Trablusiyye*, thk. Heribert Busse, Dâru'n-Neşr, [el-Ma'hedül-Almani li'l-Ebhasi's-Şarkıyye Orient-Institut Beirut], Ergon Verlag Würzburg, Beyrut 2003.

33 Müstakimzâde Kâdiri tarikatını babasından Nakşibendî tarikini ise Hâce Tacüddin el-Hindî'den ahzettigini söylemektedir. Müstakimzâde, *Hulâsatü'l-Hediyye*, Millet Ktp., Ali Emiri Şry., nr. 1082, vr. 72b.

sebeup olacak kadar İbnü'l-Arabî'nin eserleriyle ünsiyet kurmuş ve vahdet-i vücûd düşüncesiyle ilgili birçok eser kaleme almıştır. Çok velud bir yazar olan Nablusî'nin eserlerinin sayısı 300'ü bulmaktadır. Eserlerinin yanında birçok talebe yetiştiren Nablusî 24 Şâban 1143'te (4 Mart 1731) Dımaşk'ta vefat edip evinde defnedildi.³⁴

Nablusî'nin Kadızâdeliler hareketi ile münasebeti üzerinde düşünülmesi gereken bir mevzudur. Yukarıda hocaları arasında zikrettiğimiz Üstüvânî, Kadızâdeli hareketinin Kadızâde Mehmed Efendi'den sonra liderliğini üstlenen Mehmed b. Ahmed el-Üstüvânî'den başkası değildir. Üstüvânî İstanbul'dan Kıbrıs'a sürüldükten sonra burada fazla durmamış, aynı sene içerisinde (1067/1656) memleketi Şam'a dönmüştür. Şam'a dönünce burada Ümeyye (Emeviyye) Camii'nde vaaz vermiş, daha sonra Selimiyye Medresesi'nde ders vermeye başlamıştır. Vaaz vermedeki yeteneğinden dolayı derslerine halktan ve ulemâdan birçok kimse katılmıştır. Şam Salihyye'deki Kaymeriyye Bimaristanı'nın mütevelliliği kendisine tevcih edilmiştir. Emevî Camii'ndeki vaizlik vazifesi Şam'ın Şâfîî müftüsü Suûdî b. Muhammed el-Gazzî tarafından elinden alınınca üzüntüsünden hastalanıp 1072/1661 tarihinde vefat etmiştir.³⁵

Nablusî, hocası Üstüvânî vefat ettiğinde henüz yirmili yaşlarında idi. Bildiğimiz kadarıyla henüz bir tarıkata intisap etmemiş ve İbnü'l-Arabî, Sadreddin Konevî gibi vahdet-i vücud nazariyesinin iki büyük simasını henüz okumaya başlamamıştı. Hocasının vefatından etkilendiği anlaşılan Nablusî, bir şiir ile vefatına tarih düşürmüştür:

34 Nablusî'nin hayatı, eserleri ve fikir dünyası ile ilgili şu eserlere bkz. Bekri Alaaddin, *Abdalgani an-Nabulusi (1143/1731): Oeuvre, vie et doctrine*, Université de Paris, (Thèse de doctorat), Paris 1985, III/74; a.mlf., *Bir Çağın Öncüsü Abdülğani Nablusî: Hayatı ve Fikirleri*, trc. Veysel Uysal, İstanbul 1995; Muhammed Kemâleddin el-Gazzî el-Amîrî, *el-Virdü'l-Ünsî ve'l-Vâridü'l-Kudsî fî Tercimetü'l-Arifî Abdülğani en-Nabulusî*, thk. Samer Akkach, Brill, Leiden 2012; Samer Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi: Islam and the Enlightenment*, Oneworld Publications, Oxford 2007; a. mlf., *Letters of a Sufi Scholar: The Correspondence of Abd al-Ghani al-Nabulusi (1641-1731)*, Brill, Leiden 2010; a. mlf., *Intimate Invocations: Al-Ghazzi's Biography of Abd al-Ghani al-Nabulusi (1641-1731)*, Brill, Leiden, 2012; Elizabeth Sirriyeh, *Sufi Visionary of Ottoman Damascus: Abd al-Ghani al-Nabulusi, 1641-1731*, Routledge Curzon, London 2005; Barbara Von Schlegell, *Sufism in the Ottoman Arab World: Shaykh Abdal-Ghani al-Nabulusi (d. 1143/1731)*, University of California (PhD. Thesis), Berkeley 1997; Zühayr Halil Berkavî, *Abdülğani en-Nabulusî ve Tasavvufuhû*, Amman 2002; Ahmet Özel, "Nablusî Abdülğani b. İsmail", *DİA*, XXXII, s. 268-70.

35 Muhammed Emin b. Fazlullah b. Muhibbuddin ed-Dımaşkî el-Muhibbî el-Hamevî, *Hulâsatü'l-Eser fi A'yânî'l-Karnî'l-Hâdî Aşer*, Matbaatü'l-Vehbiyye, 1284, III/386-389.

محمد كعبة الوفود	قد مات حاوي العلوم طرا
ومن تسامى بفرط جود	الأسطواني طود علم
مما علامه الوجود ³⁶	فضر كل الأنام أرخ

Nablusî'nin, hocasının vefatına düşürdüğü tarih mısraındaki “vücūd” kelimesi ilgi çekicidir. Muhibbî, *Silkü'd-Dürer*'de Üstüvânî'nin biyografisini verdiği yerde: “*Bazı kimseler onun (Üstüvânî'nin) İbnü'l-Arabî efendimizi ta'n ettiğini zannederlerdi; fakat o medrese-i Selîmiyye'nin başına geldiğinde İbnü'l-Arabî'ye olan muhabbeti ortaya çıktı.*” diye önemli bir bilgi vermektedir.³⁷ Kadızâdeli hareketinin en şiddetli döneminde hareketin ser-halkası konumunda olan Üstüvânî için böyle bir savunma yapılması ilginçtir. Katip Çelebi, Naîmâ ve Nazmî Efendi'nin verdiği Kadızâdelilerin tartışma konuları içerisinde³⁸ yer alan, İbnü'l-Arabî'nin kâfir sayılıp sayılmayacağı meselesinde Üstüvânî'den nakledilen bir rivayet bulunmamaktadır. Fakat Muhibbî'nin Üstüvânî'yi savunmak için söylediği sözler üzerinden en azından halk nazarında bu tartışmanın içerisinde yer aldığı sonucuna varılmaktadır. Nablusî, hocasından İbnü'l-Arabî ile ilgili bir şey duydu mu yahut herhangi bir eserini okudu mu bunu henüz bilmiyoruz. Ama hocasının vefat tarihi için söylediği mısra “vücudun allâmesi” tabirini kullanması belki de Üstüvânî'nin İbnü'l-Arabî'yle olan bağlantısını izhar içindir. Bu fikri destekleyecek net veriler elimizde olmamakla beraber mevcut bazı bilgiler ışığında bu yorumun mümkün olduğunu düşünüyoruz.

Kadızâdeliler Nablusî'nin doğrudan hedef aldığı bir grup değildir. O, Kadızâdelileri tanımlamada kullanılan “zâhir ulemâ” ya, “fukahâu'l-avâm”a karşı mücadele etmiş ve eserleriyle onları eleştirmiştir. Nablusî'nin buradaki tutumu büyük mürşidi İbnü'l-Arabî ile aynıdır. İbnü'l-Arabî, bir takım fukahâ'nın “şöhret kazanmak ve dünya mülkü ve sultanların lütfunu elde etmek için” fıkıh tahsil ettiğini söylemektedir. Nablusî, insanları birbirine düşüren ve birbirleri düşmanlık beslemesinin cahil fakihlerin verdiği fetvalardan kaynaklandığını dile getirmekte ve fakat burada hakîkî fukahâ (fukahâu'l-hâss)

36 “Cümle ulûmu hâvî, ilmine tâlib nice heyetlerin Kâbesi, muazzam bir cömertlikle yükselmiş ilmin yüce dağı Mehmed Üstüvânî öldü. İnsanlığın bu elîm kaybını şöylece tarihle: Vücūdun allâmesinin ölümü. [1072]” *age*, s. III/388; Gâzzî, *el-Virdü'l-Ünsî*, s. 142.

37 Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, s. III/388.

38 Kâtib Çelebi, *Mizân*, s. 41-119; Naima, *Târîh*, s. 1435; Mehmed Nazmî Efendi, *Hedîyyetü'l-İlvân (Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetilik Örneği-)*, haz. Osman Türer, İnsan Yay., İstanbul 2011, s. 456.

ile avâm fukahâsının birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini söylemeyi de ihmal etmemektedir.³⁹

Kadıẓâdeli düşüncesinin temelini oluşturan “emr bi’l-ma’rûf nehy ani’l-münker” (iyiliği emretmek kötülükten alıkoymak) düsturunu Kadıẓâdelilerin yanlış algılayıp tatbik edişi Nablusî’nin eleştirdiği konuların başında gelmektedir. Vaaz kürsüleri vasıtasıyla kendi İslâm algılarını *emr bi’l-ma’rûf* kisvesi altında dile getiren Kadıẓâdeliler, tekke kapatmak, birden fazla olan minareleri yıkmak gibi vs. isteklerine de *nehy ani’l-münkeri* dayanak gösteriyorlardı. Kadıẓâdelilerin -kendilerine göre- bu düstura olan bağlılığı o kadar yoğundu ki, Muhibbî dahi Üstüvânî’nin biyografisini verirken onu “iyiliği emreden, kötülükten alıkoyan” şeklinde vasıflandırıyordu.⁴⁰ Yukarda bahsettiğimiz gibi Kadıẓâdeliler bunu yaparken Birgivî (ö. 1573) ve eserlerini referans olarak kullanıyorlardı.⁴¹

17. yüzyılın sonu ve özellikle 18. yüzyıl, *et-Tarikatü’l-Muhammediyye*’nin ulemâ elinde itibarının en yüksek olduğu dönem sayılabilir. Özellikle eserini Kadıẓâdeliler tarafından okunurluğu ve daha sonra üzerine yapılan şerhler bunun göstergesidir. Şârihlerin büyük bir kısmı ise sûfilerden meydana gelmesi ise bir hayli ilginçtir. Bir tarafta Kadıẓâdelilerin kendilerine rehber ettikleri Birgivî ve *et-Tarikatü’l-Muhammediyye*’si diğer tarafta onu şerh eden sûfi şârihler... Özellikle 18. yüzyılda Birgivî şârihlerinin artmasını Birgivî’nin, gerek ana akım ulemâ tarafından gerek sûfiler tarafından yeniden yorumlamak suretiyle kabullenilmesi çabası diğer bir deyişle rehabilite edilmesinin işareti olabileceği düşünülmektedir.⁴² Bu sûfi şârihlerin içerisinde Abdulganî en-Nablusî (ö. 1731), Mehmed Emin-i Tokadî (ö. 1745) ve Ebu Said el-Hâdimî (ö. 1762) gibi Nakşibendî ekolünden gelen büyük şeyhler bulunmaktadır.

Birgivî *Tarikat*’de “âfetü’l-lisân” kısmında 27. madde olarak “emr bi’l-münker nehy ani’l-ma’rûf”u sayar. Bunun münafıkların sıfatı olduğuna dair âyeti (Tevbe 68) zikreder ve zıddı olan *emr bi’l-ma’rûf ve nehy ani’l-münkeri*’n de kişinin kudreti varsa ve zarar doğmayacaksa farz-ı kifâye olduğunu söyler. Buna

39 Nablusî’nin fukahaya olan tutumu, fakih-sûfî çekişmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü*, s. 103-110; Barbara Von Schlegell, *Sufizm*, s. 80-81.

40 Muhibbî, *Hulâsatü’l-Eser*, s. III/388.

41 Michael Cook, *Commanding Right and Forbidding Wrong in Islamic Thought*, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s. 323-334

42 Ahmet Kaylı, *A Critical Study of Birgivi Mehmed Efendi’s (d. 981/1573) Works and Their Dissemination in Manuscript Form*, (Boğaziçi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2010, s. 247.

delil olarak da Âl-i İmran Sûresi'nde bulunan "Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır" âyetini ve şu hadisi zikreder: "Sizden kim bir münker görürse onu eliyle değiştirsın, gücü yetmezse diliyle değiştirsın, gücü yetmezse de kalbiyle buğz etsin ki bu da imanın en zayıfıdır." Bu hadisten sonra Birgivi şu yorumda bulunur: "Bu hadis, (*emr bi'l-ma'rûf ve nehy ani'l- münkerin*) vacipliğinin bu zikredilen tertib üzere ve her şahıs için geçerli olduğu hakkında açık bir nasıdır. Ulemânın ekserinin görüşü budur, muhtar olan da budur, fetva da buna göre verilir." Birgivi görüşlerini delillendirmek için birkaç hadis rivayet edip hadislerde geçen, emr-i ma'rûf ifadelerini hisbe -yani fiili olarak kötülüğü engelleme işi- şeklinde yorumlayıp hisbenin cihaddan daha müekked olduğu şeklindeki fukahâ görüşünü hadislerden⁴³ hemen sonra naklederek hisbe ile emr-i ma'rûfu özdeşleştirmiştir. Birgivi daha sonra İsrailoğullarıyla ilgili bir hadis⁴⁴ nakledip Kadızâdelilerin düstur edindiği şu yorumda bulunur: "Bu hadis delalet eder ki mücerred nehy, günahattan kurtulmak için yetmez. Zira eğer münkeri yapanlar fiillerinden vazgeçmezlerse kendilerine buğz, ğasb, hecr (terketme) ve adem-i ihtilat gerekir."⁴⁵ İşte tam bu noktada Nablusi, Birgivi'yi tenkid etmektedir.⁴⁶

M. Cook, Hâdimî ve Nablusi'nin Birgivi şerhlerini karşılaştırır ve Nablusi'nin çok özgün ve ilginç fikirleri olduğu hususuna değinir. Nablusi emr-i ma'rûf'un söz ile ilgili olduğunu, yani dil ile yapıldığını ve kendi zamanındaki birçoğunun yaptığı gibi bunu hisbe ile karıştırmamak gerektiğini; hisbenin ise imamın izni ile muhasibin yerine getirebileceği bir vazife olduğunu ifade eder. Bu, Cook'a göre Nablusi'nin iki önemli eleştiriden birincisidir. İkinci ise şudur: "Emr-i ma'rûf ya da hisbe, doğru niyetlerle yapılmalıdır. Eğer bunlardan niyet nefsini tatmin, şöhret, ya da hükkâmın nezdinde itibar kazanmak olursa bu işi yapmaları haram olur. Bizim zamanımızdakilerin çoğu böyledir. Bunların önce niyetlerini düzeltmeleri lazımdır. İhtiyaçları olan şey daha az tatmîn-i nefis ve

43 Birgivi'nin burada naklettiği hadislerin bir kısmının isnadı bir kısmının da senedi zayıftır. Birgivi hadislerin sıhhati konusunda birşey dememektedir. Yukarda bahsettiğimiz Kürt Molla'nın eleştirisi de işte bu noktadadır.

44 "İsrailoğulları ma'siyete düşüklerinde âlimleri onları nehyettiler, ancak onlar vazgeçmediler, âlimler de onların meclislerinde onlarla birlikte oturdular, onlarla birlikte yediler, onlarla birlikte içtiler. Allah da onların kalplerini birbirine bağladı, ve isyan edip haddi aştıkları için onları Davud (as) ve İsa (as) lisanıyla lanetledi." Tirmizi, *es-Sünen*, Tefsir 3047; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I/391 no: 3713; Taberânî, *Mu'cemül-Kebir*, X/145, no: 10264.

45 Birgivi, *et-Tarikatü'l-Muhammediyye ve's-Siretü'l-Ahmediyye*, thk. Muhammed Rahmetullah Hâfız Muhammed Nâzım en-Nedvî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1436, s. 395-400.

46 Nablusi, *el-Hadikatü'n-Nedviyye Şerhu Tarikati'l-Muhammediyye*, Matbaa-i Amire, Kahire 1279, s. 290-299.

daha çok mârifet-i nefstir. Bunun için de tasavvufî terbiye almaları lazımdır.” Nablusî’nin bu görüşleri üzerinden Cook şu sonuca varır:

“Bir yanda nehy-i münker ile hisbe arasına çekilen ayırım, öte yanda nefsanî dindarlığın tasavvufî eleştirisi; bu ikisinin birleşimi, Birgivi’nin elzem gördüğü aktiviteye açılan kapıyı efektif şekilde kapatır.”

Ve şöyle ekler:

“İşte burada, akademik şerh geleneğinin birdenbire gerçeklik kazandığı nadir ancak ödüllendirici momentlerden birini müşahade ediyoruz”⁴⁷

Gerçekten de bu iki açılımla Nablusî, Kadızâdelilerin kendi zamanlarında bid‘at olarak gördükleri herşeyi (tütün, semâ‘/ sesli zikir, vs.) “nehy-i münker” gerekçesiyle bilfiil değiştirmeye kalkmalarının hukukî ve ahlâkî zeminini ortadan kaldırır. Kâtib Çelebi *Mizân*’da⁴⁸ nehy-i münkerin, eğer insanlar arasında o fiiler yaygınlaşmışsa, durumu değiştirmeyeceğini, yani pratikte bir sonucu olmayacağını öne sürüp Kadızâdelileri bundan alıkoymaya çalışmıştır. Fakat nehy-i münker pratiği hakkındaki ihtilafın doktrinsel bir tartışma seviyesine yükselmesi ancak Abdulganî en-Nablusî ile olur.⁴⁹

Nablusî’nin *Târîkat* şerhini yazdığı dönem inzivaya çekildiği (1091-1098/1680-1687) yıllarının ilk iki senesine denk gelmektedir.⁵⁰ Aynı zamanda bu dönemde henüz semâ‘ ve devran yasağı kalkmamıştı ve Vâni Efendi’nin 1095/1683 tarihine kadar olan etkisi devam etmekteydi. Nablusî, Kadızâdeli zihniyetini doğrudan kendi referansları üzerinden eleştirmiş ve M. Cook’un dediği gibi olayı doktrinsel bir seviyeye taşımıştır. Bunu yaparken toplum içerisindeki çatışmayı önleme isteği açıkça ortadadır. Zira daha önceki yüzyıllarda ulemânın metin üzerinden yaptıkları tartışmalar bu dönemde toplumu çatışmaya götürecek farklı bir hâle bürünmüştür. Nablusî’nin emr-i ma‘rûf hususunda yaptığı yorumlar ise bunun açık bir delilidir. Zira meydana gelen çatışmaların dayanağı, emr-i ma‘rûf düsturu olmuştur. Nablusî bunun yanlış anlaşılması üzerinden toplumu çatışmaya götürecek davranışlardan uzak tutmayı amaçlamış gözükmektedir.⁵¹

47 Michael Cook, *Commanding Right*, s. 328.

48 Kâtib Çelebi, *Mizân*, s. 102.

49 Michael Cook, *Commanding Right*, s. 330.

50 Nablusî şerhi yazmaya 5 Cemaziyülevvel 1090 tarihinde başlamış ve 16 Receb 1093 tarihinde bitirmiştir.

51 Nablusî ve Birgivi ile ilgili olarak paylaştığı bilgiler ve yönlendirmelerinden dolayı kendisine medyun-ı şükran olduğum dostum ve meslektaşım muhterem Ahmed Kaylı’ya hassaten teşekkür ediyorum.

Nablusî ve Mevlevîlik

Nablusî'nin Mevlevîlerle olan bağı çocukluk yıllarına dayanmaktadır. Henüz dokuz yaşına gelmeden babasıyla beraber 1059/1649 tarihinde Şam Mevlevîhanesi'ne gidip orada Mevlevî dervişlerinin icra ettikleri âyin-i şerîfi izlemiştir.⁵² Muhtemelen bu ziyaret Nablusî'nin Mevlevîlerle olan ilk temasıdır. Daha sonraları çeşitli sebeplerle yaptığı seyahatler sırasında bazı Mevlevîhaneleri görme fırsatı bulan Nablusî 1101/1690 yılında Kudüs Mevlevîhanesi'ni ziyaret etmiş ve çok etkilenmiştir. Hatta kendisinde zuhur eden hisleri bir şiir ile dile getirmiştir:

إن السماع سماع الناي والوتر يسقي أراضي نفوس الناس كالمرط

1111/1700'de yaptığı bir seyahat sırasında Trablusşam Mevlevîhanesi de ziyaret eden Nablusî, buraya o kadar hayran kalmıştır ki Mevlevîhane için "Trablus'un kendisiyle övündüğü bir cennet" tabirini kullanmıştır.⁵⁴

Nablusî'nin Mevlevîlere yakınlığında bu ziyaretlerin büyük bir rolü olduğu aşîkârdır. Fakat bu ziyaretler içerisinde belki de en mühimi Anadolu seyahati sırasında Konya'da hazret-i Mevlânâ'ya olan ziyaretidir. Nablusî'nin biyografisini yazan torunlarından Muhammed Kemâlüddin el-Gazzî'nin (ö. 1799) Nablusî'nin talebelerinden Safiyüddin Mustafa b. İbrâhîm el-Hamevî el-Alvânî'den naklettiği bir hatıra çok ilgi çekicidir:

"Mütercim [Safiyüddin Mustafa b. İbrâhîm el-Hamevî el-Alvânî] üstadıyla şöyle bir hatırasını zikretmektedir: Bu kitabı üstadı Nablusî'ye okuduğu günlerden birinde, ders bittikten sonra içeriye elinde ney ile bir adam girer. Üstadın yanına oturup ney üflemeye başlar, üstad da onu dinler. Mütercim kendi kendine sanki üstad Mevlevîliği telakkî/ahz etmiş de ney dinlemeyi câiz görmekte diye düşünür. Ney üfleyen adam icrâsını tamamlayıp, üstadın elini öpüp odadan çıktıktan sonra, üstad mütercime döner ve şöyle der: Ey Mustafa

52 Mevlevîhâne o tarihte kimin şeyh olduğu ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat 1033/1624 tarihinde tekkede şeyh olan Sabûhî Ahmed Dede'nin (ö.1647) veya 1039/1624 tarihinde azlinden sonra yerine atanan Karamanî Dervîş Hamza Dede'nin Nablusî'nin ve babasının ziyareti sırasında postta oturduğu ihtimal dâhilindedir. Şam Mevlevîhanesi ile ilgili olarak bkz. Klaus Kreiser, "Evliya Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Âleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevîhâneler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XIV, İstanbul 1994, s. 101-115, Sezai Küçük, "Suriye'de İki Mevlevîhâne: Halep ve Şam Mevlevîhâneleri", *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri*, haz. Emrehan Küey, Manisa 2002, 283-316.

53 Semâ' nâyın ve evtârın semâ'ıdır. İnsanların (kurak) nefislerini yağmur gibi suya kandırır. Nablusî, *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Târikati's-Sâdeti'l-Mevleviyye*, thk. Bekri Alaaddin, Dâru'n-Nenevâ, Dimaşk 2009, (Mukaddime) s. 14-15.

54 Frederick De Jong, "The Takiya of the Mawlawiyya in Tripolis", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XIV, İstanbul 1994, s. 93.

Efendi... Vaktiyle bilâd-ı Rûm'a gidip Konya'ya varmıştık. Mevleviyye Tarikatının Pîri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi ziyarete niyetlenmiş ve içimizden demiştik ki; eğer ziyaretimizi kabul ederse kabır-i şerifinin kapısını açık buluruz. Oraya vardığımızda ise kabrin kapısı kapalıydı ve fakat bizim varmamızla birlikte kilit yere düştü ve kapı açıldı. Biz de içeri girdik ve Fâtihâ okumaya başladık. O an Mevlânâ Hazretlerinin ruhâniyetlerini kabrin üzerinde duran beyaz bir kuş suretinde gördük. Bu kuş, gözlerimizin önünde yavaş yavaş küçüldü, küçüldü tâ ki minicik bir serçe hâline geldi. Ona ağzımızı açtık, içine girdi ve onu yuttuk." Dinledikleri karşısında mütercim azım bir haşyet hâliyle ürperir, kalkar üstadının elini ayağını öper ve huzurundan çıkar. Bundan evvel üstadı onunla dersle alakalı şeyler haricinde hiç konuşmamıştır."⁵⁵

Nablusî'nin Mevlevî tarîkini doğrudan ahzettığı ile ilgili, kaynaklarda bir bilgi bulunmamakla birlikte zikredilen bu hadise ile Mevlânâ'nın ruhaniyetinden Üveysî bir şekilde "himmet" aldığı söylenilebilir. Nablusî, Kâdirî ve Nakşî tarikatlarını ahzetmiş bir sûfî olsa da herhangi bir talebesine vird, zikir gibi "ders" telkin ettiğini bilmiyoruz. Kendini talebe yetiştirmeye ve eser telif etmeye verdiğinden dolayı tasavvufun ritüel yahut folklorik kısmına (halk tasavvufu) pek fazla ilgi göstermemiştir. Başından geçen bu hadiseyi nakletmekle talebesinin kuşkularını izale etmek istediği düşünülebilir.⁵⁶

Nablusî Konya'da hazret-i Mevlânâ'yı ziyareti ettiğinde (1075/1664-65) 25 yaşında henüz genç bir âlimdi. İstanbul'a doğru çıktığı sefer sırasında Hamâda Kâdirî şeyhi Abdürrezzâk b. Şerefeddin el-Geylânî'ye intisap etmesi de bu döneme denk gelmektedir. İstanbul'a geldiğinde ise muhtemelen başkenti etkisi altına alan Kadızâdeli hareketiyle karşı karşıya kalmıştı.⁵⁷ Bu durumun onun Mevlevîlere daha doğrusu tarikat müntesiplerine olan tutumunu etkilediği ve kendisinin tasavvufun muktedir bir müdafii konumuna gelmesinde etkili olduğu öne sürülebilir.

Mevlânâ'dan "el-Mevle'l-Muazzam, Bahru Ulûmî'l-Hakîka" gibi övgü dolu sözlerle bahseden Nablusî'nin Mevlevîlikle olan bu ilk temasından 13 yıl sonra 1088/1677 yılında *Mesnevî*'nin 1., 3. ve 4. ciltlerinin dibacesini *es-Sırâtü's-Sevî Şerhu Dîbâceti'l-Mesnevî* adıyla şerh etmiştir.⁵⁸ Ayrıca *es-Sırâtü's-Sevî* ile aynı yıl kaleme aldığı *İzâhu'd-Delâlat fî Semâ'î'l-Âlât* adlı musikînin şer'î durumunu tartıştığı eserinde *Tuhfetu Uli'l-Elbâb fî'l-Ulûmî'l-Müstefâde mine'n-Ney*

55 Muhammed Kemâleddin el-Gâzzî el-Âmirî, *el-Virdü'l-Ünsî*, s. 340.

56 Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü*, s. 169-170; Barbara Von Schlegell, *Suflism*, s. 197-198; Nablusî, *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye*, (Mukaddime) s. 16-17.

57 Samer Akkach, *Abd al-Ghanî al-Nâbulusî*, s. 29.

58 Nablusî, *el-Ukûd*, (Mukaddime) s. 18

veş-Şebâb şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁵⁹ *İzâh*'ın telif tarihi 27 Şaban 1088 / 25 Ekim 1677 olduğuna göre *Feth* yahut *Tuhfe*'nin telif tarihi ondan önce olmalıdır. Bu tarih, Vâni Mehmed Efendi'nin delaletiyle semâ' ve devranın yasaklandığı yıllara tesadüf etmektedir.

7 Recep 1096 / 9 Haziran 1685 tarihine gelindiğinde Nablusî, Edirne'de mukîm Şeyh Muhammed el-Humeydî'ye (الحميدي) mûsikî aletleri ve eğlence (lehv) ile ilgili bir mektup yazmıştır.⁶⁰ Burada *İzâh*'ta tartıştığı konuları dile getirmiş ve mûsikî dinlemenin câiziyeti ve İslâmî eğlence kavramının doğru anlaşılması üzerine fikirlerini beyan etmiştir. Bu mektuptan yaklaşık iki ay sonra 30 Şaban 1096 / 31 Temmuz 1685'de Mevlevîleri savunduğu *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tarîk's-Sâdeti'l-Mevleviyye* adlı risâlesini vücuda getirmiştir. Yani bu tarih semâ' yasağının iptal edilmesi ve Mevlevîlerin yeniden semâ' yapmalarına izin verildiği 1095 tarihinden bir sene sonraya tekabül etmektedir. 1095 de resmî olarak verilen bu müsaade Kadızâdeli zihniyetinin tamamen ortadan kalktığı manasına gelmemektedir. Her ne kadar Nablusî'nin eseri kaleme alması ile serbestiyetin arasındaki kısa zaman ve payitahtla Şam arasındaki mesafeden dolayı Mevlevîlere yapılan baskının devam etmiş olabileceği ihtimali düşünülse de durum sadece bununla sınırlı değildir. Zira Kadızâdeli hareketinin İstanbul'daki seyri ile diğer bölgelerdeki seyri aynı değildir. Yerel koşullar ve farklı dinamiklerden dolayı Birgivi'nin öğretileri ve benzer eğilimler Bursa ve Kahire gibi merkezlerde Kadızâdeli zihniyetini ateşlemeye devam etmiştir.⁶¹ Şam'da da durum bundan farklı değildir. Zira Nablusî'nin *Ukûd* u böyle bir atmosfer içinde yazdığı, eserin çeşitli yerlerinde yer alan ifadelerden anlaşılmaktadır. Nablusî'nin "câhil, kâsır mütefakkırlar, ehl-i zulüm" gibi sıfatlarla andığı kişiler Şam'da Mevlevîlere ta'ın eden fukahâdan bazılarıdır.

Nablusî eserin hiçbir yerinde Mevlevîlikle olan bir bağlantısından bahsetmez. Eseri "Mevlevî fukarâlarına" yapılan eleştirileri bertaraf etmek ve "insafı

59 Nablusî'nin doğrudan Mevlevîlikle ilgili olmasa da ney ve kamaşın eserin adında geçtiği *Fethü'l-Kerimi'l-Vehâb fî Ulûmî'l-Mustafâde mine'n-Ney veş-Şebâb* adlı risâlesi de bulunmaktadır. Eserin nüshası elimizde olmadığından hangi tarihte yazıldığını bilmiyoruz. Fakat Nablusî'nin eserlerinin isimlerinin yazdığı listede bulunmaktadır. Nablusî, *el-Ukûd*, (Mukaddime) s. 19.

60 Nablusî, *Vesâ'ilü't-Tabkik ve Resâ'ilü't-Tevfik*, thk. Samer Akkach, Brill, Leiden 2010, s. 204.

61 Derin Terzioğlu, *Sufi and Dissident*, s. 207-208; 1123/1711'de Kahire'de Birgivi'nin takipçileri ile "Rûmî" suhteler ve Süfî Şeyhleri arasındaki çatışma için bkz. Rudolph Peters, "The Battered Dervishes of Bab Zuwayla: A Religious Riot in Eighteenth-Century Cairo", *Eighteenth-Century Renewal and Reform in Islam*, eds. Levtzion and Voll, s. 93-115.

müminlere” Mevlevîliğin gerçeğini anlatmak için eseri kaleme aldığını söylemektedir. Nablusî’nin,

“Bazı sınırlı ilme sahip mütefakkihler (el-mütefakkihatü’l-kâsirüne fi’l-ilm) bazı zâlimlerin (ehlü’z-zulm) yardımıyla onlara (Mevlevîlere) taaruz eylediler. Ancak yüce Allah onları zelil kıldı.”⁶²

dediği kişiler Müstakîmzâde’nin tahkiki üzere Kadızâdeli taifesi olmalıdır. Zîrâ Müstakîmzâde risâlenin telif tarihinin semâ’ın yasaklanması hadisesine olan yakınlığından dolayı buna karine olacağını dile getirmektedir.⁶³ Görüldüğü gibi Nablusî doğrudan isim vermese de Kadızâdeli zihniyetini eleştirmiş ve Mevlevîleri müdafa etmiştir.

Müstakîmzâde ve Mevlevîlik

Recep 1131’de (Mayıs-1719) Fatih Kabakulak Muhtesib İskender Mahallesi’nde dünyaya gelen Müstakîmzâde’nin babası Hasan Paşa Medresesi müderrislerinden Mehmed Emin Efendi’dir. (ö. 1750) Şam ve Edirne kadılıklarında bulunan dedesi Müstakim Efendi’ye (ö. 1712) nisbetle Müstakîmzâde diye anılır. Tam künyesi ise Ebu’l-Mevâhib Müstakimzâde Süleyman Sadeddin b. Mehmed Emin b. Mehmed Müstakim el-İstanbulî’dir. İlk eğitimini babasından alan Müstakîmzâde’nin ilme olan yatkınlığı ve iştia- kı bu sahada ilerlemesini sağladı. Fâtih Câmîi imâmı Seyyid Yûsuf, Saray Hocası Re’îsü’l-kurrâ Yûsuf Efendizâde Abdullâh Hilmi (ö. 1753-1754), müderrisinden Babadağlı Süleymân, Çörekçizâde Hoca Mehmed, Yemliha Hasan, Vak’a-nüvis Seyyid Mehmed Hâkim (ö. 1770) gibi birçok ilim ehlinen istifade etti. Hat sanatıyla da ilgilenen Müstakîmzâde, Eğrikapılı Mehmed Râsim (ö. 1756), Fındıkzâde İbrâhim (ö. 1752), ve Kâtibzâde Mehmed Refî’î (ö. 1769) efendilerden meşk edip silsilelerine dâhil oldu. 1149/1735 senesinde Mehmed Emin-i Tokadî’ye (ö. 1745) intisab etti ve yedi yıl hizmetinde bulunup ondan Hadis ve Nakşibendiyye tarikatından icazet aldı. 1158/1745 senesinde, çok sevdiği mürşidi Tokadî, yirmi gün sonra ise annesinin vefat etmesinden dolayı ziyadesiyle müteessir olup Bursa’ya giden Müstakîmzâde, bir süre orada kalıp daha sonra aile mesleği olan müderrisliğe girmek istemiş ise de sakalının seyrekliği bahane edilerek bu

62 Nablusî, *el-Ukûdu’l-Lü’lû’iyye*, s. 9.

63 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 21a.

isteğine muvaffak olamadı. Bu durumdan dolayı çok müteessir olan Müstakîmzâde, kendini tamamen ilme ve talebe yetiştirmeye adanmıştı. Özellikle tasavvuf alanı olmak üzere, edebiyat, tarih, hadis, tefsir gibi çeşitli alanlarda birçok eser kaleme aldı. Özellikle *Mecelletü'n-Nisâb*, *Tuhfetü'l-Hattâtîn*, *Devhatü'l-Meşâyih* ve zeyilleri, *Mektûbât-ı Rabbanî Tercümesi* adlı eserlerine ulemâ tarafından çokça rağbet edilmiştir. Müstakîmzâde, ömrünün sonuna kadar ilimle meşgul olmuş ve mücerred bir hayat sürmüştür. Vefatına yakın çeşitli hastalıklar ve sıkıntılar geçirmiş ve 10 Şevval 1202'de (14 Temmuz 1788) vefat edip çok sevdiği şeyhinin Zeyrek'te Pîri Paşa Camii hazîresindeki kabrinin ayak ucuna defnedilmiştir.⁶⁴

Semâ' ve devranın serbest bırakıldığı 1095/1683 tarihinden 35 sene sonra dünyaya gelen Müstakîmzâde bu tartışmalardan tamamen soyutlanmış bir toplumla karşılaşmamıştır. Ulemâ arasında hala cehri zikir, semâ', devran, mûsikînin helal olup olmayacağı gibi tartışmalar devam etmektedir. Tabi bu tartışmalar bir önceki yüzyılda olduğu gibi toplumsal çatışmaya varacak düzeyde olmayıp tabiri câizse ulemânın kalemliyle yürüttükleri bir cidal şeklindedir. Tasavvuf erbabı ve onların karşısında olan ulemâ veya fukahânın birbirleriyle olan mücadelesi belli bir yüzyıla münhasır olmayıp günümüzde dahi devam etmektedir. Yorum ve anlayış farkından doğabilecek nitelikli tartışmaların fikri terakkiyi sağlayacağı aşîkârdır. Fakat aksi durumun Kadızâdeli olayında gördüğümüz gibi toplumda bir çatışma ve kaos ortamı oluşmasına sebep olması kaçınılmazdır.

Müstakîmzâde'nin doğumunun ertesini yılı yani 1132/1720 tarihinde daha sonraları intisab edeceği şeyhi Mehmed Emin-i Tokadî sûfilerin semâ' ve devranına tan edenlere karşı *Siyânet-i Dervîşân der Bahs-ı Deverân-ı Süfîyyân* adlı savunmasını yazacaktır.⁶⁵ Tokadî bu risâleyi yazdığında İstanbul'a geçişin üzerinden yaklaşık üç sene kadar bir vakit geçmiştir. Tokadî İstanbul'a geldikten sonra hala semâ' ve devran tartışmalarının yaşanmasına şahit olmalı ki kendisini böyle bir risâle kaleme almak zorunda hissetmiştir. Ayrıca Mehmed Emin To-

64 Müstakîmzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, haz. İbnu'l-Emin Mahmud Kemal İnal, İstanbul 1928, s. 3-14; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-Ârifîn Esmâ'u'l-Muellîfîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, haz. R. Bilge-İbnu'l-Emin M. Kemal İnal, İstanbul 1951, I/405; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmed Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul 2011, II/84; Ahmed Yılmaz, *Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Hayatı Eserleri ve Mecelletü'n-Nisab'ı*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktor Tezi), Ankara 1991, s. 1-33; Müstakîmzâde, *Devhatu'l-Meşâyih*, Einleitung und Edition: Barbara Kellner-Heinkele, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2005, 1-43.

65 Eserin değerlendirmesi için bkz. H. İbrahim Şimşek, "İki Nakşibendi Müceddidinin Deverân Savunması -Mehmed Emin-i Tokadî (ö. 1158/1745) ve Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin (ö. 1203/1788) Örneği", *Tasavvuf, İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2003, s. 283-298.

kadî'nin mûsikî ile ilgilendiği devrinin büyük mûsikî üstatlarından ders aldığı kaynaklarda zikredilmektedir.⁶⁶ Bunun haricinde Tokadî tıpkı babasının şeyhi “Rumiyye Şeyhi” demekle maruf Şeyh Aziz Mahmud-ı Urmevî (ö. 1639)⁶⁷ gibi Nakşî olmasına rağmen cehri zikir yapıyordu. Bütün bu özellikleri bir araya geldiğinde sūfilerin yaptığı devran ve semâ'ı savunması pek tabiidir.

Tarih 1176/1762-1763'e geldiğinde Müstakîmzâde Nazmî Efendi'nin (ö. 1701) *Hediyyetü'l-İhvân* adlı eserini *Hülâsatü'l-Hediyye* ismiyle ihtisar edecektir. Bu eser Şemseddin-i Sivâsî (ö. 1597), Abdulmecid-i Sivâsî (ö. 1639), Abdülehad-ı Nürî (ö. 1651) gibi bir kısım Halvetî/Şemsî meşayihinin tercüme-i halleri ve menakıbını hâvi bir eserdir. Nazmî Efendi Abdülehad-ı Nürî hazretlerine intisab etmiş ve Şemsiyye tarikatından müstahlef bir şeyhtir. Özellikle Kadızâdeli hadiselerini bizzat görmüş ve eserinde bunları açıkça yazmıştır. Nazmî Efendi eserinde sadece Kadızâdelileri değil yeri geldiğinde Kâtib Çelebi ve Niyazî-i Mısırî gibi devrin meşhur şahsiyetlerini de tenkid etmekten geri durmamıştır. Müstakîmzâde'nin bu eseri ihtisar etmesinin sebebi kendisinin de Şemsiyye tarikatı ile bağlantılı olmasıdır. Mehmed Emîn-i Tokadî'ye intisab etmeden önce İsazâde Şeyh Mehmed Salih-i Sahvî'ye (ö. 1758-59) intisab etmiş ve Şemsiyye'den hilafet almıştır. Sahvî'nin babası İsa Mahvî (ö.1715), Abdülehad-ı Nürî'nin meşhur halifelerinden Bülbülcüzâde Şeyh Abdülkerim Fethî Efendi'nin (ö. 1106/1694) dervişıdır.⁶⁸ Böylelikle Müstakîmzâde'nin Şemsî silsilesi Abdülehad-ı Nürî'de Nazmî Efendi'nin silsilesi ile birleşmekte-

66 Kaynaklarda Tokadî'nin Hafız Post (ö. 1694), İtrî (ö. 1712), Küçük Müezzîn Mehmed (ö. 1717) ve Yahya Nazım Çelebi'den (ö. 1727) mûsikî meşk ettiği yazılmaktadır. Bu meşkin Tokadî'nin Kesedar Ali Efendi ile birlikte 1114/1702 tarihinde Edirne'ye gittikten sonra olduğunu nakledilmektedir. Hafız Post'un vefat tarihi 1105/1694 olduğuna göre ya Tokadî Hafız Post'tan Edirne'de değil de İstanbul'da meşk etmiştir. Ya da aralarında böyle bir münasebet olmamıştır. Tokadî'yle bizzat görüşen Sâlim Efendi (ö. 1743) dahi tezkiresinde mûsikî hocalarının isimlerini vermeyip “ilm-i mûsikîde kemal” sahibi olduğunu dile getirmektedir. Tokadî'nin mûsikî hocalarını bu tertip üzere veren Tokadî'nin menakıbını yazan Seyyid Hasib-i Üsküdarî'dir. (ö. 1802-1803'den sonra). Seyyid Hasib-i Üsküdarî, *Menâkıbnâme-i Mehmed Emin-i Tokadî*, Miller Ktp., Ali Emiri Şry., nr. 1103, v. 5b; Sâlim, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, haz. Adnan İnce, Ankara 2005, s. 185-187; Ali Emiri, *Tezkire-i Şu'arâ-i Âmid*, İstanbul 1327, I/100.

67 Şeyh Aziz Mahmud-ı Urmevî IV. Murad'ın saltanatında idam edilmiş meşhur Nakşibendi şeyhidir. Mehmed Emin-i Tokadî'nin babası bu hadiseden sonra Tokadî'ye göç etmiştir. Evliya Çelebi Diyarbakır'ı ziyaret ettiği sırada mezkûr şeyhin dergâhına gitmiş ve icra edilen zikir merasiminin başka hiçbir yerde olmadığını dile getirmiştir. Hamid Algar, “Nakşibendiler ve Safeviler”, *Nakşibendilik*, İnsan Yay., İstanbul 2007, s. 183-189; Martin van Bruinessen-Hendrik Boeschoten, *Evliya Çelebi in Diyarbekir*, Brill, Leiden 1988, s. 144-146. Hüseyin Vassaf, *Sâlim Tezkiresi'*ndeki bilgiyi yanlış anlayıp Salim'in Şeyh Mahmud'u, Tokadî'nin babası olarak gösterdiğini ve yanlışlığını söylemektedir. Hâlbuki Salim, Tokadî'nin babasından “pederleri kibar-ı Nakşibendiyye'den Rumiyye Şeyhi fukarasından olmağa” şeklinde bahsetmektedir. Vassaf, *Sefîne*, II/62.

68 Müstakîmzâde'nin Şemsiyye silsilesi için bkz. Müstakîmzâde, *Nusret-i Mübtedî*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa nr. 625, vr. 200'a'dan nakille İbnü'l-Emin, *Tuhfe*, (giriş), s. 9.

dir.⁶⁹ Müstakîmzâde'nin Şemsiyye ricâline olan bağıllığı ve muhabbeti o derecedir ki "hiffet-i lihye" bahanesiyle müderrislik imtihanının başarısız sayılmasına çok üzüлүp "Hazret-i Sivâsî'nin türbelerini ve Cenâb-ı Nürî Efendilerin türbelerini beher cum'a seheri, ramazân u îd ve sayf u şitâ vü ba'îd demeyip kırk hafta tamâmen ziyaret ve istimdâd" ettiğini söylemektedir.⁷⁰ Müstakîmzâde'nin bu silsilesi onun Kadızâdelilerin karşısında tasavvufun koruyucuları olan Şemsîlerle doğrudan temasının delilidir. Dolayısıyla Müstakîmzâde tabi olarak Kadızâdeli zihniyetine muhalif bir çizgi içerisinde yer alacaktır.⁷¹

Müstakîmzâde *Hülâsâ'yı* bitirdikten dört sene sonra 1180'de (1766/1767) iki küçük risâle kaleme almıştır. Bunlar: *Meşâyihnâme-i İslâm* ve *Vâiz-i Ayasofya*'dır. *Meşâyihnâme*'de cenaze namazları şeyhülislâmlar tarafından kılınan 18 adet tarikat şeyhinin muhtasar biyografileri yer almaktadır. *Vâizân*'da ise Ayasofya Camii'nde Cuma vaizliği yapmış 11 adet tarikat şeyhinin biyografileri yer almaktadır. "Ta'zîm u ikrâm ve tevkîr u ihtirâm" muradıyla *Meşâyihnâme*'yi yazdığını söyleyen Müstakîmzâde, "müftiyân-ı kirâm"ın teberrüken/bereketlenmek maksadıyla bu şeyhlerin cenaze namazlarında imam olarak bulunmaya şevk duyduklarını dile getirir. Burada eski şeyhülislâm ve müftülerin meşâyihâ verdiği önemi göstermeye çalışmıştır. Ayasofya vaizlerini yazması ise ayrıca mühimdir. Zira Kadızâdelilerin iştihar ettiği yerler genellikle vaaz kürsüleridir. Özellikle Kadızâde Mehmed ve Üstüvânî için Ayasofya vaizliği, kariyerleri ve düşüncelerinin neşri açısından önemlidir. Müstakîmzâde metnin herhangi bir yerinde Kadızâdelilere yönelik bir atf yapmasa da meşâyihin devlet ve halk nezdindeki konumu göstermek ve tasavvuf ehliyle olan bağlantısı ile yakınlığını ispat etmeyi amaçlamış olabilir.⁷²

Bu iki risâleden iki yıl kadar sonra 12 Rebiülevvel 1182 / 27 Temmuz 1768'de Nablusî'nin *el-Ukûd'una Şerh-i İbârât* adıyla bir şerh yazacaktır. Bu Müstakîm-

69 Müstakîmzâde'nin Sahvî ile tarikat haricinde akrabalık bağda bulunmaktadır. bkz. Müstakîmzâde, *Hülâsatü'l-Hediyye*, vr. 75b.

70 aynı yer.

71 Müstakîmzâde'nin Kadızâdelilere dair menfi düşüncesi muhtemelen daha çocukluk yıllarında başlamıştır. Uşşâkizâde'nin verdiği bilgilere göre 1115 Ramazan'ının Kadir gecesi Bursa Ulucamii'nde Kadızâdeliler ile Mısırlı şeyhlerinden Şeyh Ahmed Efendi önderliğinde sufler arasında bir hadise meydana gelmiş ve ortalık savaş alanına dönmüştür. Hadise büyüyünce merkezden sorunun çözülmesi için Müstakîmzâde'nin dedesi Müstakîm Efendi tayin edilmiş ve mesele hallolmuştur. Bundan dolayıdır ki Müstakîmzâde Kadızâdeliler ve sufler arasındaki çatışmalarla ilgili hikâyeleri bizzatihi dedesinden öğrenmeye başlamış olmalıdır. Uşşâkizâde Seyyid İbrahim Hasib, *Târih-i Uşşâkizâde*, haz. Raşit Gündoğdu, Çamlıca Yay., İstanbul 2005, s. 249.

72 Müstakîmzâde, *Meşâyihnâme-i İslâm ve Vâiz-i Ayasofya*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 1716, v. 1b-9b, 10b-16b.

zâde'nin semâ', devran ve Mevlevîlikle alakalı en mühim eseridir. Müstakîmzâde "neseben Bekrî, silsileten Alevî olan Mevlevî dervişlerini bazı boş kafalı kimsele-
rin kınayıcı bir şekilde susturmalarına karşı Nablusî'nin bu eseri yazdığını söyler
ve "bi'l-küllîye ehl-i İslâm'a dahi luzûmunun 'umûmî" olduğundan dolayı şerh
ettiğini dile getirir. Ayrıca Mevlevîlere karşı katı tutumda bulunan bu şahıslarla
ilgili "hiçbir şey bilmeyen, ebcetten başka bir şey okuyamayan ve Mevlevîlerin
bu işlerinin zevkini tatmamış kimseler" gibi sert ifadeler kullanmıştır. Bütün bu
eserlere bakıldığında Müstakîmzâde'nin Kadızâdelilerle özdeşleşmiş olan zihni-
yete karşı tutumu net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Müstakîmzâde, "bu kalîlül'-bidâ'aya hem-hâl olan kelîlül'-istitâ'alara hıd-
met için tahte'l-lafz ma'nâsını takrîr birle bir şerh-i güne-i yâdigâr ve tercüme
gibi ber-güzâr tahrîr eylemek bâbında" diyerek kendisinden "ba'zı muhlisân-ı
sâlikan niyâz-mendân olduklarında" bu durum karşısında "hıdmet için" böyle
bir çalışmayı uygun gördüğünü ve "Salihler anıldığında rahmet iner." sözünün
kendisi için bir "beşâre-i lâ-raybiyye" olduğundan dolayı bu işe mücaseret et-
tiğini vurgulamıştır. Tabi burada Müstakîmzâde'nin Nablusî ile olan bağlan-tı-
sını dile getirmekte fayda vardır. Nablusî'den *Şerh-i İbārât*'da "kudemâdan bir
hayırlı kimse, haleflerin hâlisi, ilmiyle amel edenlerin seçkini, âriflerin halleri-
nin özüne vakıf, âşıkların sözlerindeki rumuzların açıklayıcısı, şeyhlerin şeyhi"
diye övgü dolu ifadelerle bahsetmektedir. Müstakîmzâde'nin Nablusî ile olan
rabitası birkaç cihettendir. Bunlardan ilki Dedesi Mehmed Müstakîm Efendi
(ö. 1712) ile dir. Müstakîmzâde bu durumu şöyle dile getirir:

"Ceddim Müstakîm Efendi Şâm kâdîsı oldukda pederim ve 'ammim Mus-
tafâ Vefâ Efendi kendilerden intisâb-ı tarîkat eyledikleri sebebdan cümle-i âsâ-
rının rivâyetine dahi kendilerden bir vâsıta ile icâzetlerim olmağla her ne kadar
kuvvet-i bidâ'a ve kudret-i istitâ'a nâ-yâb ise de sebep-i cesâretim olmuşdur."⁷³

Müstakîmzâde'nin babası ve amcası Mustafa Vefâ Efendi (ö. 1724) Nab-
lusî'den ahz-ı tarîkat etmişler ve silsilesine dâhil olmuşlardır. Hatta amcası Şeyh
Mustafa Vefâ Efendi (ö. 1724) babası Mehmed Müstakîm Efendi vefat edince
12 yıl Nablusî'nin hizmetinde bulunmuştur.⁷⁴ Müstakîmzâde'nin Nablusî ile
olan bağlantısı evvel emirde ailesi ile olan yakınlıktan ileri gelmektedir.⁷⁵

73 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbārât*, v. 15b.

74 Müstakîmzâde, *Tuhfe*, s. 539; Müstakîmzâde, *Hulâsâ*, v. 74b, 75b.

75 Nablusî'nin İstanbul'da olan bir takım ulemâ ve meşâyıhla olan ilişkisi için bkz. Barbara Kellner-Heinkele, "Abd al Ganî An-Nâbulusî And His Turkish Disciples", *Revue d'Histoire Maghrebine*, 59-60, Zaghovan 1990, s. 107-112.

Aile ile olan yakınlığın haricinde Müstakîmzâde’nin Nablusî ile olan bir diğer bağı da İszâde Mehmed Sâlih-i Sahvî kanalıyla onun hadis silsilesine dâhil olmasıdır. *Devhatü’l-Meşâyih*’in sonuna derc ettiği tercüme-i hâlinde bu durumu şöyle anlatır:

“Üsküdar’da Vâlide Câmîi vâ’izi İszâde Şeyh Mehmed Salih Efendi vâsıtasıyla eş-Şeyh Abdülganî en-Nablusî eş-Şâmî kuddise sırruhu’l-azîzin fenn-i hadîs-i şerîf silsilesine mümmâ vü mahtûm izinnâme ile müntazım olup..”⁷⁶

Müstakîmzâde’nin Nablusî ile arz ettiğimiz irtibatı hiç şüphesiz *el-Ukûd*’u şerh etmede kendisine dayanak (*cümle-i âsârının rivâyetine dahi kendilerden bir vâsıta ile icâzetlerim olmağla*) olmuştur. Bunun haricinde Müstakîmzâde’nin Mevlevîlikle nasıl bir bağlantısı vardır, biraz da bunun üzerinde durmak gerekmektedir.

Müstakîmzâde ile ilgili en önemli çalışmayı vücuda getiren İbnü’l-Emîn merhum, Melevîlikle ilgili herhangi bir bağlantısından söz etmez. Zaten Müstakîmzâde ile ilgili çalışmaların ekseri İbnü’l-Emîn’in *Tuhfe*’nin giriş kısmında yazdığı biyografinin ya birebir aynısı yahut bazı ufak kelime ve mehaz değişiklikleriyle yeni bir forma sokulmuş hâlidir. Bunların haricinde Barbara Kellner’in *Devhatü’l-Meşâyih* ile ilgili yaptığı çalışma bunlardan varestedir. Bu çalışmada Kellner Müstakîmzâde’nin yedi-sekiz yaşında babasıyla beraber Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Ebubekir Efendi’yi ziyaret ettiğini ve elini öptüğünü yazmaktadır.⁷⁷ Hâlbuki Müstakîmzâde’nin ve babasının ziyaret ettiği kişi Lalizâde Abdalbâkî Efendi’dir (ö. 1746).⁷⁸

Bu hadise haricinde başka bir çalışmada Müstakîmzâde’nin Mevlevîlikle olan doğrudan bir temasına tesadüf etmedik. Fakat Müstakîmzâde’nin mûsikî ile ilgilendiği bilinmektedir. Hatta “eşref-i sînâ‘ât” dediği mûsikî ile alakası hakkında risâleler kaleme alacak düzeydedir. 1186 tarihinde kaleme aldığı isimsiz “*Mûsikî Risâlesi*”⁷⁹ ve *Mecmûa-i İlâhiyyât*⁸⁰ adlı güfte mecmuası onun mûsikî ile olan irtibatının en somut delilleridir. Zira *Mûsikî Risâlesi*’nde mûsikînin temel bilgilerinin dışında makam, perde, seyir, usul gibi mûsikîşinas birinin bilebileceği bilgiler ver-

76 İbnü’l-Emîn, *Tuhfe*, (giriş), s. 6.

77 *Devhatü’l-Meşâyih*, Barbara Kellner-Heinkele (Band I), s. 20.

78 Müstakîmzâde, *Menâkıb-i Melâmîyye-i Şuttâriyye-i Bayramîyye*, Millet Ktp., Ali Emiri Şry., nr. 1051, s. 112.

79 Müstakîmzâde, [*Mûsikî Risâlesi*], TSMK, EH., nr. 1719, vr. 50b-52a; Bu risâlenin bir başka nüshası İBB Osman Nuri Ergin yazmaları 267’de bulunmaktadır. Müstakîmzâde’nin talebesi Derviş Halil es-Sünbûlî tarafından istinsah edilmiştir. İçerisinde aynı hatla yazılmış *Şerh-i İbârât* ve mehazını şimdilik bilmediğimiz fakat Müstakîmzâde’ye ait olması kuvvetle muhtemel mûsikî risâleleri yer almaktadır. bkz. Mehmet Uğur Ekinci, “Makam Adlarına Dair Eski Bir Kaynak”, *Musikişinas*, 11. sayı, İstanbul 2010, s. 80-89.

80 Müstakîmzâde, *Mecmûa-i İlâhiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 3397.

mektedir. Anlaşıldığı üzere musikînin hem teorik hem de pratik kısmına âşinâ biridir. *Mecmûa-i İlâhiyyât*'da ise çeşitli makamlarda bestelenmiş ilâhî, temcîd, naat vb. formda eserler yer almaktadır. Eserin sonunda Şeyhülislâm Esad Efendi'nin (ö. 1753) *Atrâbu'l-Âsâr* adlı musikîşinas tezkiresinde yer alan müzisyenlerin isimlerini verdikten sonra kendisi bu listeye 50 kadar musikîşinas daha eklemiştir. Müstakîmzâde'nin devrin müzik üstatlarını takip ettiği en azından haberdar olduğu anlaşılmaktadır.⁸¹

Müsikî ile bu kadar iç içe olan ve devrinin önde gelen meşâyıhlı ile ünsiyeti bulunan ayrıca Mevlevîlerle alakalı bir risâleye şerh yazan birinin Mevlevîlerle bağlantılı olmaması düşünülemez. Müstakîmzâde'nin müellif hattı bir mecmuasında "sâdât-ı kâdâtımız olan şuyûh-ı füyûz-rüsûh" başlığı altında kendilerinden istifade ettiği meşâyıhın isimlerini verirken, Mevlevîlikle ilgisini de ortaya koymaktadır. Zira listede "Şeyh Abdalbâkî Dede el-Mevlevî 1164" ve onun hemen akabinde "Hüdhüd Ali Kârî 1164" yazılıdır. Şeyh Abdalbâkî Dede, Galata Mevlevîhanesi postnişinlerinden Gavsî Ahmed Dede'nin (ö. 1697) torunu, Kutbu'n-Nâyî Osman Dede'nin (ö. 1729) oğludur.⁸²

Gavsî Dede, Gelibolulu Ahmed-i Bîcân neslindendir. Erken yaşlarında ilim tahsiline başlayıp Bursa Mevlevîhânesi Şeyhi Salih Dede'ye intisap etmiştir. Daha sonra Konya'ya giden Gavsî Dede, 16 seneye yakın bir müddet orada kalmış ve ardından İstanbul'a gelmiştir. Galata Mevlevîhanesi'nde Arzî Dede'nin Mesnevîhanlığını yapmış ve Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Seyyid Halil Dede'nin sohbetinde bulunmuştur. Nâci Ahmed Dede'den sonra Galata Mevlevîhanesi şeyhi olan Derviş Çelebi'nin vefatı neticesinde 1083/1672-3 yılında postnişin olmuştur. Vefat ettiği (1109/1697) tarihine kadar yaklaşık 26 yıl Galata Mevlevîhanesi'nde postnişinliğini deruhte etmiştir. Hat, şiir ve müsikî konusunda devrinin üstatlarından olduğu kaynaklarda zikredilmektedir.⁸³

81 Şengül Sağman, *Müstakîmzâde'nin Mecmûa-i İlâhiyyât Adlı Güfte Mecmuası*, (Marmara Üni. Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001, s. 20-47; Mustafa Demirci, "Makûlât-ı Devriyye'de Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddin'in Müsikî ve Semâa Dâir Görüşleri", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, c. XVIII, say. 2, s. 174-175.

82 Müstakîmzâde, *Mecmû'a*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 3465, vr. 24b. Müstakîmzâde'ye ait bu ve ilk defa tarafımızca tespit edilen benzeri mecmualar Müstakîmzâde ile ilgili devam eden doktora tezimizde geniş bir şekilde değerlendirilmektedir.

83 İsmail Belig, *Nuhbetül-Âsâr li Zeyli Zübdetül-Eş'âr*, haz. A. Abdulkadiroğlu, Ankara 1999, s. 290; Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, haz. İlhami Genç, Ankara 2000, s. 400-406; Sâlim, *Tezkire*, s. 494; Safâyî, *Tezkire-i Safâyî Nuhbetül-Âsâr min Fevâ'idil-Eş'âr*, haz. Pervin Çapan, Ankara 2005 s. 439-440; Müstakîmzâde, *Tuhfe*, s. 646; Vassaf, *Sefîne*, s.181; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musiki Antolojisi*, İstanbul 1942, s. 151; Gavsî Dede'nin ney üflemedeki mahareti kaynaklarda zikredilmektedir. Kendisine ait 3 adet ney bugün Galata Mevlevîhanesi Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

Nâyî Osman Dede ise mûsikî konusunda Osmanlı'da yetişmiş en önemli simalardan biridir. Doğum yeri hususunda ihtilaf olsa da İstanbul'da doğduğu bilinmektedir. İlimle iştigali küçük yaşlarına dayanan Nâyî Osman Dede, Nefeszâde Seyyid İsmâil Efendi'den (ö. 1679-80) sülûs yazısını öğrendi. 1672'de Galata Mevlevîhanesi şeyhi Gavsî Ahmed Dede'ye intisap edip kendisinden Farsça öğrenip talik ve ney meşk etti. Mûsikîye olan istidadı sebebiyle şeyhinden bu alanda da istifade edip ilk ney derslerini ondan aldı. Özellikle ney üflemedeki mahareti sebebiyle 1679 tarihinde dergâha neyzenbaşı oldu. Gavsî Dede'nin kızı Hatice Hanım'la evlenip şeyhine damat olan Osman Dede, neyzenbaşılık döneminde bestekârlık ve nazariyat konusunda kendisini geliştirdi. Gavsî Ahmed Dede'nin 1697 tarihinde vefatından sonra çelebîlik makamının izni ile Galata Mevlevîhanesi meşihatına tayin edildi. 33 yıl bu görevi ifa ettikten sonra 1142/1729-30 yılında vefat etti ve Gavsî Ahmed Dede'nin Mevlevîhanenin avlusundaki türbesine defnedildi. Kutbu'n-Nâyî unvanını sonuna kadar hak eden Osman Dede, bestelediği âyin, tevşih, ilâhî, peşrev ve semâilerle bestekârlıkta gösterdiği kudretini, mûsikî nazariyatında *Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî* ve kendisinin geliştirdiği nota sistemi ile yazdığı eserleri hâvî *Nota-i Türkî* adlı eserleriyle göstermektedir.⁸⁴

Sırrî Abdalbâkî Dede, Osman Dede'nin vefatından sonra 1142/1729-30'da yerine posta oturmuş, 1164/1750 tarihinde vefatına dek 22 yıl bu makamda hizmet etmiştir. Hühhüd Ali Dede ise Nâyî Osman Dede'nin hizmetinde bulunmuş, Abdalbâkî Dede'nin meşihâtı sırasında kârilik (mesnevîhanlık) hizmetini ifa etmiştir. Abdalbâkî Dede'nin posta oturmasından altı ay sonra vefat etmiştir. Her ikisi de Galata Mevlevîhanesi'nde defnolunmuşlardır.⁸⁵

İşte Müstakîmzâde'nin Mevlevîlerle olan irtibatı belki de yaşadığı devrin en önemli Mevlevî şahsiyetleri ile vuku bulmuştur. Galata Mevlevîhanesi'nin yukarıda zikredilen önemli simaları; mûsikî, hat, şiir gibi klasik sanatlarda eserler vermiş nadide şahsiyetlerdir. Müstakîmzâde'nin Mevlevîliği böyle kaynaktan deruhte etmesi onun Mevlevîliğe olan bakışı ve Mevlevîlikle alakalı bir metni neden şerh ettiğini anlamamızı kolaylaştırmaktadır. "Ba'zı muhlisân-ı sâlikân"ın kendisinden böyle bir eser için ricada bulunduğunu söyleyen Müstakîmzâde, bu

84 Safâî, *Tezkire*, s. 669-672; Sâkîb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, II/229-231; Salim, *Tezkire*, s. 636-638; Hüseyin Ayvansarayî, *Vefeyât*, haz. Rifat Kütük, Erzurum 2012, s. 115; Müstakîmzâde, *Tuhfe*, s. 297-298; Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*, s. 98-501; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, haz. Cem Zorlu, İstanbul 2003, s. 328; Fatîm, *Tezkire*, s. 296; Vassâf, *Sefîne*, IV/72-73; V/175-177; Sadettin Nüzhet Ergun, *Antoloji*, 151-156, 308-317; Süleyman Ergüner, *Kutb-ı Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Ta'birât-ı Mûsikî*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1991; İsmail Ünver, "Galata Mevlevî-hânesi Şeyhleri", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 195-219.

85 Müstakîmzâde, *Tuhfe*, s. 693; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 328

İNCELEME

el-Ukūdu'l-Lü'lü'iyye fî Tarîkî's-Sâdeti'l-Mevleviyye

Abdulganî Nablusî'nin doğrudan Mevlevîlerle ilgili olarak telif ettiği eser her ne kadar semâc/devran risâlesi gibi görünse de aslında bir müdafaa risâlesidir. Bir mukaddime ve on fasıl üzerine inşa ettiği eserde, her fasılda Mevlevîlere yöneltilen eleştirilere aklî ve naklî deliller getirerek cevap vermiştir. Ayrıca bu fasıllarda ele alınan konuların Şam'da Mevlevîlere yöneltilen eleştirilerin “dînî emirlerin dînen sakıncalı olan fiiller ile birlikte yapılması” fikrine karşı verilen cevaplar manasına geldiği söylenmektedir.⁸⁸

1. fasılda Mevlevîlerin cemaatle namaz kılmaları
2. fasılda âyin günlerinde Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerîf kıraat etmeleri
3. fasılda Mevlevîhânedeki dervişlerin ve halkın vaaz ve sohbetle irşad edilmesi
4. fasılda âyin günlerinde *Mesnevî* okumaları
5. fasılda ney, def, kudüm gibi mûsikî aletlerinin âyinlerde kullanılması ve mûsikî icrası
6. fasılda Mevlevîlerin tevâcüd halleri ve semâc etmeleri
7. fasılda âyin sırasında inhinâ (eğilmek) ile selam vermeleri
8. fasılda âyin günlerinde umum ve husus duaları edilmesi
9. fasılda enbiyâ ve evliyânın anılması ve medhedilmesi
10. fasılda Mevlevîhâneye gelenlerin niyetlerinin birbirinden farklı olması

Görüldüğü gibi Nablusî eserinin bölümlerini doğrudan Mevlevî dergâhlarında riayet edilen usul ve erkâna göre tasnif etmiştir. Bu durum ayrıca Mevlevîlerin manevî eğitiminde uygulanan metotları göstermesi açısından da mühimdir.⁸⁹

88 Abdülcebbar Kavak, “Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin (Ö. 1143/1731) Mevlevîlik Müdafaaası: el-Ukūdu'l-Lü'lü'iyye fî Tarîkî's-Sâdeti'l-Mevleviyye Adlı Eseri”, *TAED*, Erzurum 2016, sy. 56, s. 1137.

89 Eserin muhtevası Müstakîmzâde'nin şerhî üzerinden incelenecektir.

Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Neşir ve Tahkikler

Nablusî'nin 1096/1685 senesinde kaleme aldığı eser ilk olarak 1329/1911 senesinde Şam Mevlevihânesi şeyhi Muhammed Said Efendi tarafından Muktebes Matbaası'nda bastırılmıştır. 32 sayfa olan bu baskıda Muhammed Sabrî el-Mevlevî'nin müellif nüshasından mukabele ettiği 5 Şaban 1280/15 Ocak 1864 istinsah tarihli nüsha esas alınmıştır. Bu baskıdan sonra 1350/1932 senesinde Terakkî Matbaası'nda Muhammed Said Efendi'nin oğlu aynı zamanda halifesi olan Muhammed Şemseddin Efendi delaletiyle eser kontrol edilip tekrar basılmış ve daha sonra mevcut matbu nüshaların bitmesinden dolayı 1395/1975 tarihinde Muhammed Şemseddin Efendi tarafından 42 sayfa olarak üçüncü kez yayınlanmıştır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla eser ilk defa İbrahim Gök tarafından 1977 yılında ilgili iki metinle birlikte bir doktora tezi olarak hazırlanmıştır.⁹⁰ Bu çalışmadan sonra eser 2002 yılında Ahmed Hayrî Fâlih ez-Zer'i tarafından yüksek lisans tezi olarak Tübingen 2620, Princeton 2907 ve 1350/1932 tarihli matbu nüshalar incelenerek tahkik edilmiştir.⁹¹

Bu tahkikten sonra Nablusî üzerine önemli çalışmalar yapan ve birçok eserini neşre hazırlayan Bekrî Alaaddin eseri yeniden tahkik etmiştir. Tahkik sırasında 1350/1932 tarihli matbu nüsha ile Esed Kütüphanesi 5899 numaralı yazma nüshaları kullanmıştır. Eserin başına bir takdim yazan Alaaddin, 2009 yılında Dımaşk/Şam'da Dâru'n-Nenevâ'da eseri yayınlamıştır.⁹² Bekrî Alaaddin'den sonra Lübnan'ın meşhur âlimlerinden Âsım İbrahim Keyyâlî de eseri nüshalarını belirtmeksizin tahkik edip 2014 yılında Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye'de 80 sayfa olarak neşretmiştir.⁹³

90 İbrahim Gök, *Three Treatises on the Mawlawi Order: Being a Critical Edition of al-Uqud al-Lu'lu'yyah by Abd al-Ghani al-Nablusi, al-Tuhfah al-Bahriyyah by Trabzoni Ahmad Köseç, and al-Suhbah al-Safiyabhy Darwish Mahmud Asad Ghalib, together with a critical introduction*, (University of Lancaster PhD. Thesis), Lancaster 1977.

91 Nablusî, *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tarikati'l-Mevleviyye*, thk. Ahmed Hayrî Fâlih ez-Zer'i (en-Necât Milli Üniversitesi Yüksek Öğrenim Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Filistin 2002, s. 81-83.

92 Nablusî, *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tarikati's-Sâdeti'l-Mevleviyye*, thk. Bekrî Alaaddin, Dâru'n-Nenevâ, Dımaşk 2009, s. 27-28.

93 Nablusî, *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tarikati's-Sâdeti'l-Mevleviyye*, thk. Âsım İbrahim Keyyâlî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2014.

Neşirler haricinde Recep Dikici tarafından bir tebliğ ve Ahmed Sukkar ile Abdulcebbar Kavak tarafından bir makale ile eserin tanıtımı yapılmıştır. Dikici SÜSAM 32 numaralı şerh üzerinden eserin tanıtımını yapmış ve muhtevasıyla ilgili bilgiler vermiştir.⁹⁴ Sukkar, Nablusî'nin kısa bir biyografisini verdikten sonra Mevlevîlikle olan alakası ve eserin muhteviyatını konu edinmiştir.⁹⁵ Kavak ise Darulmesnevi 226 numaralı nüshayı tanıtım için esas alarak, Nablusî'nin hayatı, Mevlevîlikle ilişkisi gibi konuları da bu makalede işlemiştir. Ayrıca eserin tercüme ve şerhi ile de ilgili bilgiler verilen makale 2016 yılında yayınlanmıştır.⁹⁶

Tercüme ve Şerhler

Eserin Türkçe'ye tercümesi Nablusî henüz hayatta iken gerçekleşmiştir. Yenikapı Mevlevîhânesi postnişinlerinden Peçevî Ârif Ahmed Dede (ö. 1724) tarafından yapılan tercümenin birçok nüshası bulunmaktadır.⁹⁷ Bu tercüme üzerine iki adet yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bunlardan ilki Muhammed Tayyib Durceylan tarafından yapılan çalışmadır. Durceylan çalışmasında eserin dört nüshasına ulaşmış ve bunlar içerisinde İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin 1040 künye numaralı nüshayı esas alıp tercümenin transkripsiyonunu yapmıştır.⁹⁸

Tercüme üzerine hazırlanan ikinci tez ise Mehmed Yunus Yazıcı'ya aittir. Tercümenin 10 nüshasına ulaşan Yazıcı, Osman Ergin 1040 ile İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. T 2128 künye numaralı nüshaları esas alarak eseri tahkik etmiştir. Aynı dönemde başlanan bu çalışmalar içerisinde Yazıcı'ya ait olan çalışmanın yöntem, kaynak ve metot olarak daha iyi olduğu söylenebilir. Zira Yazıcı gerek nüshaların tavsifi ve şecerelendirilmesinde gerek Ârif Ahmed Dede'nin hayatı ile ilgili kaynakların kullanılmasında daha dikkatli davranmıştır.⁹⁹

Eser üzerine biri Türkçe biri Arapça olmak üzere iki adet şerh yapılmıştır. Bunların ilki bu çalışmanın da konusunu teşkil eden Müstakîmzâde'nin *Şerh-i*

94 Recep Dikici, Abdülğani en-Nablusî'nin Mevlevîlik Adabına Dair el-Uküdül-Lü'lü'yye'si ve Müstakîmzâde'nin Şerhi, *X. Milli Mevlana Kongresi - Tebliğler-*, Konya 2002, s. 203-211.

95 Ahmad Sukkar, "Abd al-Ghani al-Nabulusi of Damascus (d. 1143/1731) and the Mawlawi Sufi Tradition", *Mawlana Rumi Review*, Volume 5, Londra 2014, s. 136-171.

96 Abdulcebbar Kavak, *a.g.m.*

97 Tercümenin nüshaları ile ilgili olarak bkz. Abdulcebbar Kavak, *a.g.m.*, s. 1132; Mehmet Yunus Yazıcı, *Peçevî Şeyh Ârif Ahmed Dede ve Uküdül-Lü'lü'yye fi Tariki's-Sâdeti'l-Mevleviyye Tercümesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Ankara 2016, s. 55-59.

98 İh, *X. Milli Mevlana Kongresi - Tebliğler-*, Konya 2002, s. 203-211.

Muhammed Tayyib Durceylan, *Abdülğani en-Nablusî'ye ait el-Uküdül-Lü'lü'yye İsimli Eserin Ârif Ahmed Dede Tercümesi (tahkik ve transkripsiyon)*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), İstanbul 2015, s. 29.

99 Mehmet Yunus Yazıcı, *a.g.e.*, s. 55-59

İbârât adlı şerhidir. Bu çalışmaya dair ilgili bölümde mufassal bilgi verileceğinden burada sadece Arapça şerh tanıtılacaktır.

Eserin Arapça şerhi Halep Mevlevîhânesi şeyhlerinden Abdulganî Dede olarak bilinen Abdulganî b. Muhammed Ali Dede b. Mustafa Dede el-Halebî tarafından yapılmıştır. Abdulganî Dede'nin hayatıyla ilgili fazla bir malumatımız yoktur. 1804 yılında Halep Mevlevîhânesi postuna oturmuş ve vefat tarihi olan 1877 tarihine dek irşad vazifesini ifa etmiştir. Âlim ve fazıl bir zat olduğu bilinen Abdulganî Dede'nin birçok eseri bulunmaktadır.¹⁰⁰ Bunlardan bir tanesi de Nablusî'nin *Ukûdu'l-Lü'lü'yye'si* üzerine yaptığı Arapça şerhtir.

Uzunca bir mukaddimesi bulunan şerhe Abdulganî Dede, darussaltanattan olan Halep Mevlevîhânesi'ndeki bazı ihvanın kendisinden “eskilerin kalamının arasından edebin hakikatine erdirecek sözler” söylemesini istediklerini dile getirip kendisinin böyle bir işe defaatle imtina ettiğini söylemektedir. Bu konu hakkında gösterdiği itirazını ihvanın kabul etmediğini vurgulayan Abdulganî Dede Arapçanın en veciz halini kullandığı şerhinde “Allah'tan başka kaçacak yer bulamadım.” diyerek bu şerhi yapmaya cesaret ettiğini ifade eder. Burada Müstakîmzâde'nin Türkçe bir şerh yaptığı, kendisinin şerhinin de “Arapça'nın daha doğru” olmasından dolayı böyle bir şerh vücuda getirdiğini söylemektedir. Bu savını da Arapça'nın “kitaba ve hadise daha yakın” olduğunu söyleyerek delillendirmek istemiştir. Abdulganî Dede, “Muhyî'l-İzâm” dediği Nablusî için övgü dolu sözler söylemiş ve *Ukûdu'l-Lü'lü'yye* için “manaları derin bir risâle” diye bahsetmiştir. Hazret-i Mevlânâ'dan destur alarak şerhe başladığını ve risâlenin karşısına “incilerle müzeyyen bir gelin gibi” çıktığını, Allah'ın inayetiyle sırlarının açıldığını söylemektedir. Şerhin ismini *Ukûdu'l-Lü'lü'yye*'ye mutabık olması için *el-Kevâkibü'd-Dervîşîyye Şerhu Risâleti'l-Ukûdi'l-Lü'lü'yye* koyduğunu söylemişse de “Eyne's-serâ mine's-Süreyyâ” (toprak nerede, Süreyya yıldızı nerede) diyerek tevazuyu elden bırakmamıştır. Mukaddimenin sonunda her ne kadar kendisini bu şerh için ehil olarak görmese de “Allah'ın takdirinin önüne geçememekle mazur bulunan bir memur” olduğunu bundan dolayı “bir hata görüp de onu düzelten olursa” Allah'ın onu mükâfatlandırmasını istemiştir.¹⁰¹

Eserin şimdilik üç nüshasına tesadüf ettik.¹⁰² Bunlardan Halet Efendi Ek85

100 Abdulganî Dede'nin hayatı ve eserleri için bkz. Sezai Küçük, Halep Mevlevihanesi, *İLAM Araştırma Dergisi*, Temmuz-Aralık 1998, c. III, s. 84.

101 Bu şerhle ilgili ilerde bir çalışma yapılması düşünüldüğünden burada bu kadarıyla ictifa edilmiştir.

102 Tespit ettiğimiz nüshalar şunlardır. Süleymaniye Ktp., Halet Ef. Ek, nr. 85; Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 37 Hk 1722; Esed Kütüphanesi (Şam), nr. 17623 (Bu nüsha için bkz. Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 85.)

numarada bulunan nüsha 197x141 cm kenarı meşin, ebru kâğıt kaplı, mıklep-
li cilt içerisinde 13 satır, nesih hatla 470 varaktır. Mukaddime ve fasıl başları
Mevlevî sikkeli müzehhep ve her sayfa cetvellidir. Şerh edilecek metin kırmızı
mürekkeple şerh metni ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Eserin zahriyesinde
Galata Mevlevihānesi'ne vakfedildiği ile ilgili kayıt ile Abdulganî Dede'nin
ve Mevlevihānenin vakıf mühürleri bulunmaktadır. Abdullah ibn Abdulaziz
tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüsha muhtemelen Abdulganî Dede'nin İs-
tambul seyahati sırasında Galata Mevlevihānesi'ni ziyareti sırasında vakfedilmiş
olmalıdır.¹⁰³

Şerh-i İbārāt

Müstakîmzâde, klasik kitap telifine uygun bir biçimde esere besmele,
hamdele ve salveyle başlamıştır. Ardından küçük bir mukaddime ile şerh-
hin sebeb-i telifinden bahsetmektedir. Esas itibarıyla tam bir şerh olmayan
bu risâle Müstakîmzâde'nin de vurguladığı gibi “bir şerh-i güne-i yâdigâr
ve tercüme gibi ber-güzâr” bir eserdir. Şerhine verdiği *Şerh-i İbārāt* ismi-
nin “hidmet-i lafziyye” niyetinin şahidi olduğunu ve bundan dolayı muvafık
düşüğünü de belirtmiştir. Aynı zaman da eserine verdiği isim şerhin bitiş
tarihi olan 1182 senesinin ebcedle karşılığıdır.

Ukûdu'l-Lü'lü'yye'den şerh edilecek metin “م” (mîm) işaretinden sonra gös-
terilmiş, ardından “ش” (şîn) ile şerh metni verilmiştir. Kimi yerde metnin sa-
dece tercümesi ile iktifa edilmişken bazen de uzun uzun şerh yapılmış, faide,
lâzıme ve zeyiller ile metin zenginleştirilmiştir. Bu durum zaman zaman şerhin
dışına çıkmasına da sebep olmuştur. Bir konu ile kendi görüşünü söyleyeceği
zaman “*Şârih-i fakîr derim ki, fakîr-i hevâ-pâ-beste derim ki*” gibi ifadeler kul-
lanmış ve bu belirtilmiştir. Ayrıca yeri geldiğinde kendi teliflerinden bahset-
miş, alile efradı ile ilgili mühim biyografik malumat vermiştir.¹⁰⁴

103 Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 84.

104 Pazartekke şeyhlerinden olan Ümmî Sinânzâde Ced Hasan Efendi'nin *Mecâlis-i Sinâniyye* adıyla şöhret bul-
muş eserinde her meclisin sonunda *Mesnevî-i Ma'nevî*'den seçtiği beyitlere Müstakîmzâde'nin şerh yaptığını
bu şekilde anlıyoruz: “*Mecâlis-i Sinâniyye'den her meclis-i mev'ize âhirine câmi'ul-mev'iz Ümmî Sinânzâde
Şeyh Hasan Efendi'nin intihâb ve zamm eylediği ebyât-ı şerîfe ve bu fakîrin ol ebyâta dervîşânece tesvîd eyle-
diğim şerh-i perişân emsâli...*” bkz. Müstakîmzâde, *Şerh-i İbārāt*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 427,
vr. 63b; Dedesi Müstakîm Efendi ve amcasının Nablusî'ye olan biat etmelerini de bu şekilde öğreniyoruz:
“*Ceddîm Müstakîm Efendi Şâm kâdisi oldukda pederim ve 'ammim Mustafâ Vefâ Efendi kendilerden intisâb-ı
tarikât eyledikleri sebebeden cümle-i âsârının rivâyetine dahi kendilerden bir vâsıta ile icâzetlerim olmağla*” bkz.
Müstakîmzâde, *Şerh-i İbārāt*, 15b.

Metin içerisinde geçen şahısların neredeyse tamamının Müstakîmzâde tarafından vefat tarihleri ebcedle gösterilmiş ve kısa biyografik malumat verilmiştir.¹⁰⁵ Ayrıca uygun gördüğü yerlerde metin içerisinde ve kenarlarda açıklayıcı malumat verilmiş ve metnin güvenilirliği sağlanmıştır.¹⁰⁶ Bu durum şerhin önemini bir kat daha arttırmaktadır. Özellikle biyografik ve bibliyografik malzemenin tarih ve edebiyat araştırmalarındaki yeri göz önüne getirildiğinde bu tip “ek bilgiler” araştırmacılar için altın mesabesindedir.

Metni şerhi esnasında şiirlerden çokça istifade etmiş olan Müstakîmzâde, şiir kendisinin ise genellikle herhangi bir şey demeden doğrudan şiiri vermiş, başka bir şaire aitse bunu belirterek metnini muhkem bir hale getirmiştir. Bazen de bir terkinin kendisinin olduğunu kenara yazarak muğlak kalacak hiçbir unsura yer vermemeye çalışmıştır.¹⁰⁷ Müstakîmzâde'nin şerhi esnasında çok titiz davrandığını gösteren delillerden biri de şerhe esas aldığı nüshaların farklı olduğu yerleri derkenarla belirtmeyi ihmal etmemiş olmasıdır.¹⁰⁸

Bir sözlük eserinin olduğu bilinen Müstakîmzâde,¹⁰⁹ metnin şerhi sırasında kullandığı kelimeleri özenle seçmiş, kimi yerde ağırlı uzun terkipler kullanmış kimi yerde öz Türkçe kelimelerle her seviyeden muhataba hitap etmeyi hedeflemiştir.¹¹⁰

105 İmam Buhârî'den nakledilen bir hadis derkenarında şu ibareyi yazmıştır: “İmâm Buhârî, muhaddis Muhammed b. İsmâ'il'dir ki altmış iki yaşında iken «نور» [nûr] 256 tarihinde rihlet eyledi, müctehiddir.” bkz. Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 8b..

106 Örneğin Kadızâdelilerle ilgili olarak bilgi verdiği bir yerde derkenar olarak şunları yazmıştır: “Bu Devlet-i ‘Osmâniyye’de zuhûr eden a’dâ-yı muvahhidin fitneleri kesret üzeredir. Ez-cümle Üstüvânî Muhammed b. Ahmed ed-Dımaşkî-i Hanbelî, sonra Şâfi’î olup İstanbul’a geldikde berây-ı maslahat Hanefî oldu. Bir sûtûna istinâd ile Ayasofiyâ’de vâ‘ızı sebeb-i nisbet-i şöhretidir. Sultân Ahmed Câmî’i’nde imâm ve Sultân Mehmed Câmî’i’ne cum‘a vâ‘ızı oldukda Kâdîzâde meredesinin bakiyyesi Akşems merhûmun külahı ve ‘asâsını bir mikrama ta‘lîki ile ‘âlem-i fitneyi ref‘ eyledikde başına cem‘ olup ehl-i tevhîdi ref‘ murâd eylediler. Sadr-ı a‘zam gelip cem‘iyyetlerin perişân ve kendini Kıbrıs’a nefy ve sonra Şâm’a irsâl olundu. Anda Selimiyye müderrisi iken muhrıkadan Muharrem’de fevtine sâhib-i risâle ‘Abdülğani -kuddise sırruh- bu târihi demiştir: «مما علامته الوجود» [memâtu ‘allemeti’l-vucûd] 1072. bkz. Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 21a.

107 Arapça bir terkinin yanına “Bu terkin şârih-i fakîrindir.” yazarak kendisine ait olduğunu belirtmiştir. Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 30b.

108 Kullandığı nüshaların farklı olduğu bir mahallin kenarına “Bu mahalde nüshalar muhtelif idi.” yazmıştır. Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 124b.

109 Müstakîmzâde, *Elsine-i Selâse*, Süleymaniye Ktp., Reşid Ef, nr. 950-951-952-953.

110 Şerh esnasında Arapça ibarelere karşılık verilen kelimelerden bazıları şunlardır: “Fetâ: Yigit, Tegannî: İrlamak, Nağme: Ezgi, Miğzel: Örgü işlemek vs. bkz. Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 12a, 13a, 14a.

Yirmi günlük bir çalışmanın neticesinde 12 Rebiyülevvel 1182 / 27 Temmuz 1768 tarihi Mevlid-i Şerif gecesi şerhini bitirdiğini söyleyen Müstakîmzâde, mutadî olduğu üzere «تمام اثر» “tamâm-ı eser” terkihiyle tarih de düşürmüştür.

Fasıllar üzerinden metni inceleyecek olursak;

1. Fasil

“Mevlevîlerin meclislerinde cem olmaları cemaatle namaz üzeredir.” diyerek söze başlayan Nablusî, cemaatle namaz kılmanın sünnet-i müekkede olduğunu söyleyip bu husus üzerinde ulemânın farklı görüşlerde olduğunu nakletmektedir. Burada Müstakîmzâde “Esahh-ı akvâldir.” diyerek Nablusî’ye hak vermektedir. Cemaatle namazın fıkhi hükümlerini izah ettikten sonra cemaatle namaz kılınan bir yere giden kişiyi küçümseyenin yahut o yerde bulunanlara fisk isnat etmenin küfre girmeye sebep olacağını dile getirmektedir. Ayrıca buna itiraz edüp “Bizim onlara fisk isnadımız cemaatle namaz kılmalarından değil, namazı haram olan işlerle birlikte yapmalarındandır.” diyerek karşı çıkanlara da “zamanımızda birçok cami ve mescitte gece ve gündüz türlü çirkin fiilin yapıldığı”nı söyleyip durumun farksız olmadığını bu sebeple kimsenin tekfir edilemeyeceğini vurgulamaktadır.

Bu bölümde işlenen konular birbirinden kopuk bir görünüm arz etmektedir. Kibir, ucub, riya gibi bir takım “ahlak-ı zemime” üzerinde durulup ilm-i bâtınî ve ilm-i zâhirî ayrımı üzerinden ilim ve amel hususlarına değinilmiştir. Ahmed b. İbrahim ‘Allân es-Sûfî’nin *Şerhu Hikemi Ebî Medyen*’i, Birgivi’nin *Tarikatnâme*’si, Suyûtî’nin *Câmi’ü’s-Sagîr*’i, Kemâlpaşazâde’nin *İslâh ve İzâh* adlı eserleri gibi bazı “kütüb-i mu’teberâtdan” nakillere yer verilmiştir. Bunlara ilaveten Müstakîmzâde bazı yerlerin iyi anlaşılması için bir takım kitaplar önererek okuyucuyu doğru bilgilendirmek istemiştir.¹¹¹

Nablusî risâlenin telif sebebini “Eğer biz bu risâleyi yazmasaydık, Mevlevîlerin semâc meclislerine varmak haram derlerdi.” şeklinde açıklarken, Müstakîmzâde bu şerhden gayesinin “basar-ı basîretleri za’îf olan ba’zı nâsa hakikatleri gösterip kendilerini düştükleri manevi tuzaklardan kurtarmak” olduğu-

111 Gerçek ilim ve hakiki ulema, ilimde gurur ile ilgili şerh edilen bir pasaj sonunda Müstakîmzâde, “Bu bâbda İmâm Hüccetü’l-İslâm Şeyh Muhammed Gazzâlî’nin *Munkız mine’d-Dalâl ve dahi bahs-ı gurûrda Kef ve Tebyîn nâm risâleleri ehl-i insâfa şifâ-yı sadr olur*” diyerek adı geçen eserlere okuyucuyu yönlendirmiştir. bkz. Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, , vr. 24b.

nu söyler. Ebû Tâlib-i Mekki'nin semâ' ile ilgili görüşünü nakledip görüşlerini delillendirmiştir. Müstakîmzâde şerh ederken Ebu Tâlib-i Mekki'nin "vakt-i ictihadda" geldiğine vurgu yaparak sözlerinin ehemmiyetine işarette bulunmuştur. Bu fasıl hem metin hem de şerh olarak bir hayli hacimlidir.¹¹²

2. Fasıl

Bu fasıl, Mevlevî meclislerinde Kur'an okunması ve hadîs-i şerif rivayet edilmesinin yanı sıra bazı menhiyyatın da işlendiğini iddia ederek söz konusu meclislerin haramlığını ileri sürenlere verilen bir cevap mahiyetindedir. Mevlevî meclislerine haramlık isnad edenlerin bunu söylerken camiler ve medreselerde vaiz ve müderrislerin ucb, kibir, riya gibi cümlesi nehy olunan çirkinliklerle mevsuf iken kelâm-ı kadim okuyup hadîs-i şerif rivayet etmelerine binaen cami ve medreselere gitmek haramdır gibi bir sonuca varmadıklarını dile getirerek düşükleri çelişkiye dikkat çeker.

Mevlevîlerin âyin-i şerif öncesinde "hayr u bereket celb eylemek niyetiyle" Kur'an okudukları ve hadis rivayet ettiklerini belirten Nablusî, ney, ud gibi mûsikî aletleriyle bu gibi amellerin birlikte yapılması hususuna açıklık getirip Mevlevîlerin mûsikîyi eğlence maksatlı kullanmayıp "tazim" kastıyla icra ettiklerini söylemiştir.¹¹³

3. Fasıl

Mevlevî meclislerinde dervişlere ve halka yapılan vaaz, sohbet ve nasihat konusu ele alınmıştır. Nablusî bunun "faziletli taatlardan" ve "kurbiyete sebep olan en şerefli" ibadetlerden olduğunu söylemektedir. Müstakîmzâde burada bir "lâzime" ile bir kürsü üzerinde vaaz vermenin kronolojisi üzerinde durmuş ve çeşitli açıklamalar yapmıştır. Diğer fasıllarda olduğu gibi, bu meclislere gelenleri fasıklıkla itham edenlerin küfre gireceği vurgulanmıştır.

Günahlar ve ibadetlerin mahiyeti ve beraber yapılıp yapılamayacağı üzerine bir takım görüşlere yer verip "günahların ibadete engel olamayacağı" düsturundan Mevlevî meclislerinde olabilecek "masiyetlerin" onların fıskına delil olmayacağını söylenmektedir. Ayrıca birçok ulemâ ve vâizin kendi sohbet ve ders halkalarına insanları celp etmek için "nefis yiyecekler" tedarik edilip ziya-

112 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, , vr. 22b-47a.

113 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 47a-58b.

fetler hazırlandığını söyleyen Nablusî, fukara dervişlerin bu imkânları olmadılarından onlarında “ziyâfet-i sûriyye-i nefsâniyye” ile ikramda bulunduklarını dile getirmiştir.¹¹⁴

4. Fasil

Mevlevîlerin *Mesnevî* okumalarının konu edildiği bu fasılda, *Mesnevî* bir hayli övülmüş ve onun “Kur’ân’ın hakikatleri” ve “ilm-i ledünden (ilahi sırlara ait ilim)” bahseden bir kitap olduğu vurgulanmıştır. Müstakîmzâde mesnevi nazım türü ile bilgiler vermiş, Kâşifi, Musannifek, Şâhidî, Yusuf-ı Sineçâk gibi Mesnevî üzerine şerh, tercüme vb. eserleri olan zevattan bahsetmiştir. Ayrıca hazret-i Mevlânâ’nın neseb silsilesini nakletmiş, üstadlarından bazılarını anmıştır.

Dostlarının ricası üzerine *Mesnevî*’nin üç cildinin (1., 3. ve 4.) Arapça dibacelerini şerh ettiği *es-Sirâtü’s-Sevî Şerhu Dibâcâtı’l-Mesnevî* adlı bir eseri yazdığını söyleyen Nablusî, *Mesnevî*’yi metheden Arapça kasidesini de bu fasılda nakletmiştir. Bu methiyeyi Müstakîmzâde de aynı kâfiye üzerinden nazmen tercüme etmiştir. Bundan sonra konuya girilmiş ve Mesnevî kıraatinin “ibadet” niteliğinde olduğu, zira beyitlerin şerhi sırasında âyet ve hadislerden yararlanıldığını ve bunların zikredildiği söylenmektedir. Bu hususlardan dolayı *Mesnevî*’yi okuyanları veya okunduğu mecliste hazır olanları küfürle suçlayanın kendisinin küfre gireceği ifade edilmiştir.¹¹⁵

5. Fasil

Müsikî ile doğrudan alakalı olan bu fasılda Mevlevîlerin âyin sırasında kullanılan müsikî ve aletlerinin şer’an câiz olup olmadığı tartışılmaktadır. Lehv ve melahi gibi kavramlar izah edilip bunların hangi hususlarda haram ve helal olduğu açıklanmıştır. Nablusî bu konu hakkında daha fazla malumat edinmek isteyenleri *İzâhu’d-Delâlat fî Semâ’i’l-Âlât* adlı eserine yönlendirir.

Hazret-i Peygamberin def dinlediği ilgili bir hadis üzerinden Mevlevîler savunulup bunun haram olmadığı, helal olan bir şeyin haram sayılmasının sakıncalı olduğu söylenmiştir. Mevlevî meclislerinde “gönüllerini neşelendiren sözde fakihlerin” oradan ayrılıp başka yerlerde Mevlevî dergâhlarını kötüleme-

114 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 58b-63b.

115 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 63b-70b.

si ise taaccüple anlatılmaktadır.¹¹⁶ Müstakîmzâde bu fasılda çeşitli şairlerden alıntılar yapmış, faideler ve zeyl ile şerhi genişletmiştir.

6. Fasil

Bu fasıl Mevlevîlere karşı yapılan eleştirilerin başında gelen tevacüd (vecd halindeymiş gibi görünme) ve devran ile ilgilidir. Nablusî Mevlevîlerin semâ' ve devranını "feleklerin devrine" benzeterek söze başlamaktadır. Âyetlerden deliller getirilip kendini vecde ulaşmış gibi gösterenler eleştirilmiş; hakiki sūfîlerin, gerçek olmayanlardan (mutasavvıf) ayrı değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bir kişinin yaptığı yanlışın mecliste hazır bulunan herkesi teşmil etmeyeceği ve hüsn-i zannın erdemi üzerinde durulmuştur. *Tarîkat-ı Muhammediyye, Risâle-i Kuşeyriyye* gibi kitaplardan nakiller yapılarak öne sürülen görüşler desteklenmeye çalışılmıştır.¹¹⁷

7. Fasil

Mevlevîlere karşı yapılan eleştirilerden biri olan eğilerek selam verme (baş kesme) manasına gelen inhina bu faslın konusunu oluşturmaktadır. Mevlevîlerin âyin sırasında verdikleri selam izah edilmiş, kıyam, rükû, secde gibi hareketlerin hükümlerine değinilmiştir. Müstakîmzâde etvar-ı seb'â üzerinden meşru olan selamları ve Mevlevî âyinindeki dört adet selamın manevi anlamlarını açıklamıştır. Âyet ve hadisler de bu fasılda sıkça ele alınıp kıyas yöntemiyle Mevlevîlerin hareketleri müdafaa edilmeye çalışılmıştır.¹¹⁸³

8. Fasil

Mevlevî âyininin sonunda edilen duayı konu edinen bu fasıl bir savunma mahiyeti taşımamaktadır. Mevlevîlerin "ümmetin duacısı" oldukları vurgulanmış ve onları eleştirenlere "insafî olmak" tavsiye edilmiştir. Âyin sonrasında Mevlevî büyüklerine, devlet ricaline, meydan-ı şerîfde hazır olanlara, İslâm ordusuna ve bütün Müslümanlara dua edildiğini belirtip faslın sonuna kadar dua ve fazileti üzerinde durulmuştur. Nablusî, Mevlevîleri eleştirenlere seslenerek hayır ve bereketlerinden istifade için bu meclisleri "ganimet bilip" katılmalarını tavsiye etmektedir.¹¹⁹

116 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 70b-86a.

117 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 86a-97b.

118 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 97b-109b.

119 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 109b-114a.

9. Fasl

Bu fasılda Mevlevî âyin-i şerifinden sonra “duâgü” tarafından başta hazret-i peygamber olmak üzere peygamberler, Mevlevî büyükleri, evliyaullah ve meşayih-i kiram yâd edilip âyinin sevabının onların ruhlarına bağışlanması konu edilmiştir. Müstakîmzâde salât, teslim, tardiye ve tazim gibi mefhumlara küçük bir faide ile değinmiştir. Bu fasılda da hazret-i Mevlânâ’nın neseb silsilesini vermiş, Şems-i Tebrizî’den bahsetmiştir. “Salihlerin anıldığı” böyle bir meclisi fâsıklıkla suçlayanların kendilerinin fıska ve küfre gireceğini söyleyen Nablusî, bu durumun sünnette yeri olduğunu belirtmektedir.¹²⁰

10. Fasl

Mevlevî tekkelerine birçok insanın geldiği ve bunların her birinin niyetlerinin farklı olması bu fasılda ele alınmıştır. Âyin-i şerife iştirak eden ve izleyen insanların niyetlerinin ne olduğunun bilinemeyeceği ve bu yüzden orada bulunanlara hazret-i Peygamberin emrettiği gibi “hüsn-i zan” ile yaklaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu fasla kadar izah edilmiş olan Mevlevî meclislerinde yapılanlar zikredilerek hala “fukara dervişlere” fıska isnat edilmemesinin gerektiği söylenmiştir. Kendi babası dâhil tanınmış birçok âlim ve fazıl zatın Mevlevî meclislerine gittiğini aktaran Nablusî, bu risâleyi Mevlevî dervişlerine yardım için 1096/1685 senesi Şaban ayında 3 günde telif ettiğini söyleyip sözlerine nihayet vermektedir.¹²¹

Müstakîmzâde şerhin sonuna bir “Hâtime-i Terceme” eklemiştir. Burası bütün bir şerhin özü mahiyetindedir. “Ma’lûm ola ki ‘ilm-i tasavvuf bir ‘ilm-den ibâretdir ki” diye söze başlayarak tasavvufun “ahkâm-ı şer’iyye ile ‘abdin hulûs-ı bâl ile ‘amelinin zübdesi” bir ilim olduğunu söylemektedir. Burada tasavvufun bir ilim olup olmadığı muhtasaran tartışılmış ve tasavvuf savunulmuştur. Mezhep imamlarının meşayih’e karşı olan müspet tavırları vurgulanıp tasavvufun dinde olan yeri gösterilmeye çalışılmıştır. Cüneyd, Kuşeyrî, Şâzelî gibi meşhur sūfîlerden nakillerle bu durum desteklenmek istenmiştir.

120 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 114a-119a.

121 Müstakîmzâde, *Şerh-i İbârât*, vr. 119a-126b. *Ukûdu’l-Lü’lû’yye*’nin muhtevası ile ilgili incelemeler için bkz. Abdulcebbâr Kavak, *a.g.m.*, s.1138-1148; Mehmed Yunus Yazıcı, *a.g.e.*, s. 31-52; Muhammed Tayyib Durcayan, *age.*, s. 22-29.

Allah dostlarının peygamberlerin varisleri olduğuna çektikleri eza ve cefanın delil olduğunu söyleyen Müstakîmzâde, her sūfinin ayrı bir neşve ve meşrebi olduğunu dile getirmektedir. Buna rağmen sūfilere tan eden kimselerin bazı şeyhler “bu rağbet ve ehl-i dünyāya iltifāt ne içündür, zāviyesinde veyā hānesinde niçün ‘ibādāt u tā‘āta meşgul olmaz” derken kimisi için de “velî olan kimesne ta‘am yer mi ve cimā‘ eder mi ve çok gezer mi?” diyerek çeşitli eleştirilerde bulunanlara karşı sūfilere savunmuş “ve ‘âdetullāh böyle câriye- dir ki, bir velî hakkında cümle nās müttefikü’l-kelim” olmayacağını söyleye- rek bu durumu izah etmiştir. Daha sonra Bāyezîd-i Bistāmî, Zünnûn-ı Mısri, Şeyh Semnûn el-Muhibb, Ebû Sa‘îd Şeyh Ahmed-i Harrâz, Mansûr-ı Hallâc, Şeyh Ebu’l-Hasen ‘Alî-i Bûşenc, İmâm Takiyyüddîn ‘Alî-i Sübkî, Ebû Medyen Şu‘ayb-ı Mağribî, Ebu’l-Hasen-i Şazeli gibi zulüm ve gadra uğrayan birçok sūfiden örnekler vermiş ve çektikleri sıkıntıları anlatmıştır. Bu kısım her ne kadar metinde belirtilmese de Şa‘rânî’nin *Levâkîhu’l-Envâri’l-Kudsiyye fî Ta- bakâti’l-Ulemâi ve’s-Sûfiyye* adlı eserinin mukaddimesinden tercüme edilmiş- tir. Müstakîmzâde buradan naklettiklerinin haricinde Rûmiyye Şeyhi, Şeyh Seyyid Mahmûd Efendi, Şeyh Seyyid ‘Abdurrahîm Efendi, Şeyh İsa, Eşrefzâde Seyyid ‘Abdullâh Efendi Osmanlı döneminde “zulme uğrayan” şeyhlerden de bahsetmiş ve “Fukarâullâh eslâfda neler çekmişlerdir.” diyerek bunun tefekkür edilmesi için bu bilgileri verdiğini söylemektedir.

Şerhin Nüshaları

Çok fazla rağbet gördüğü anlaşılan şerhin, ikisi yurtdışında biri özel koleksiyonda olmak üzere toplam 20 nüshası tespit edilmiştir. Nüshalardan dağılımı şu şekildedir:

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi	TY286; TY1764; TY6700
Süleymaniye Kütüphanesi	Lala İsmail 179; Pertev Paşa 427; Pertev Paşa 614; Halet Efendi 219; Halet Efendi 379; Hacı Mahmud Ef. 2348; Esad Efendi 1531; İzmir 298
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK)	Emanet Hazinesi, 1753
Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi	595, 946
Millet Kütüphanesi	Ali Emiri, Şerhiye, 895
Ankara Milli Kütüphane	Yz. A951/4

Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM)	32
Kahire Üniversitesi Kütüphanesi	7009T
Rıfat Kütük'ün özel koleksiyonu	
Berlin Staatsbibliothek	Ms. or. oct. 3220

Şerhin biri eksik, biri ikinci edisyon olmak üzere iki adet müellif nüshası bulunmaktadır. Bunlardan eksik olan nüsha Kahire Üniversitesi'nde, ikinci edisyon olan nüsha ise Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi'ndedir. Sadece Kahire Üniversitesi'ndeki nüsha kütüphanenin restorasyonda olmasından dolayı maalesef tarafımızca tetkik edilememiştir.

Nüshaların Tavsifi

Önem sırasına göre nüshaları tavsif edecek olursak:

1- Kahire Üniversitesi Kütüphanesi nr. 7009T

Müstakîmzâde'ye ait bir mecmua içerisinde yer alan bu nüsha 18 satır ile 66 varaktır. Hacim olarak diğer nüshalardan bir hayli eksik bulunmaktadır. Zira şerhin Müstakîmzâde'ye ait olan ve yazı karakteri itibarıyla aynı denebilecek Sermet Çifter nüsha ile aralarında yaklaşık 70 varaklık bir fark bulunmaktadır.¹²²

2- Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi nr. 946

205x105 mm ebadında üstü ebru kaplı meşin cilt içerisinde aharlı ince kâğıda 21 satır talik hat ile yazılı 131 varaktır. Fasl başları, beynessutur ve tarihler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Nüshanın sırtı neredeyse kopmuş, bazı sayfalarda nem ve rutubetten kaynaklanan lekeler vardır. Zahriyenin önündeki artık sayfalarda kurşun kalem ile “derûn-ı kitâbda olan ebyât” yer almaktadır. Nüshanın zahriyesinde Müstakîmzâde'nin kendi hatt-ı desti ile “Bu risâlenin Şerh-i İbârât ismidir ve metni Arabî'dir. ‘Abdulgâni-i Şâmî hazretlerinin ‘*Ukûdu'l-Lü'lü'yye* derler, tarîk-i Mevlevîyye'ye mahsûs bir şerhdur. Talebe-i Hakk'dan Müstakîmzâde'nin âsâr-ı celîlelerinden.” ifadesi bulunmaktadır. Diğer birçok nüshada olan takrizler bunda yoktur. Nüshanın ferağ kaydında Arapça ibareyle “Bu eserin camii ve şârihi en fakir kul olan bendeniz, meliklerin en büyüğü Allah'ın yardımıyla 10 Zilhicce 1184 / 27 Mat 1771 senesinin

¹²² Bu nüsha ile ilgili olarak bkz. Eleazar Birnbaum, “Turkish Collective Biographical Manuscripts in Cairo University Library: Works by Mustakimzade Suleyman Sa'deddin and Other Scholars from Ottoman Cities”, *CIEPOIX.*, ed. Amy Singer-Amnon Cohen, Jerusalem 1994, s. 267-268.

ebcedle karşılığı olan “قد حرره مستقيم زاده” (kad harrerehü Müstakîmzâde) tarihinde nazar pergelini döndürdüm. Lakin ikinci bir ıslaha ihtiyacı vardır.” yazılmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere Müstakîmzâde şerhi tamamladığı 1182/1768 tarihinden sonra şerhini tekrar gözden geçirmiş ve bu nüshayı vücuda getirmiştir. Şerhin eksik kalan taraflarının olduğuna kâni olmalıdır ki “ikinci bir ıslaha ihtiyacı” olduğunu belirtmekten çekinmemiştir.

3- Berlin Staatsbibliothek Ms. or. oct. 3220.

220x125 mm ebadında cilt içerisinde fildişi renkli aharlı, filingranlı kağıda 23 satır talik hat ile 166 varaklık bir mecmuanın 123 varığıdır. 1b ve 2a sayfaları altın, diğer sayfalar kırmızı cetvellidir. Fasilbaşları, Arapça ibareler kırmızı mürekkeplelidir. Risâlenin sonunda istinsah tarihi/kaydı yoktur. Fakat diğer risâlenin (*Tuhfe-i İsmâiliyye*) sonunda yer alan Ali Rızâî b. Mehmed Medhî el-Uşşâkî'ye ait istinsah kaydından aynı müstensihe ait olduğu düşünülebilir. 2 Rebiülahir 1186 / 3 Temmuz 1772 tarihinde Sârimpaşazâde Mir Mehmed Raşîd'in sahilhanesinde istinsah edildiği notu Şerh için kabul edilirse nüsha en erken tarihli müstensih nüshası olarak kabul edilebilir.¹²³

4- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), Emanet Hazinesi, nr. 1753

215x140 mm ebadında miklepli kırmızı meşin ve kahverengi güderi cilt içerisinde farklı renkte aharlı kağıtlara 33 satır ince nesih hat ile yazılmış 136 varak bir mecmuanın 48 varığıdır. Serlevhalar müzehhep, cetveller yaldızlıdır. Mecmuada Müstakîmzâde'nin 21 risâlesi yer almaktadır. Mecmuanın müstensihi Müstakîmzâde'nin en yakın dostlarından aynı zamanda kendisinden bir çok ilimde icazetli olan¹²⁴ Ebu'l-Muhtâr İbrahim Tâhir b. Mustafâ b. İbrahim'dir.¹²⁵ Nüshanın zahriyesinde yer alan “nukile bi-hattihî bi-‘aynihi” ibaresinden risâlelerin müellif nüshasından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bazı risâlelerin başında Müstakîmzâde tarafından yazılan bir takım notlar da yer almaktadır. Bazı risâlelerin sonunda ise yine Müstakîmzâde tarafından “sahh” yazılıp nüshanın sıhhati belirtilmiştir. Nüşhada yer alan risâleler

123 Nüsha ile ilgili olarak bkz. Beschrieben von Hanna Sohrweide, *Türkische Handschriften* (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland), Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1981, XIII Band, 5, s. 75, 85.

124 Müstakîmzâde'nin İbrahim Tâhir'e verdiği icazetlerle ilgili olarak bkz. Halil es-Sünbülî, *Mecmû'a*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 3680.

125 İbrahim Tâhir ile ilgili olarak bkz. Müstakîmzâde, *Tuhfetü'l-Hattâtin*, Süleymaniye Ktp., Murad Molla, nr. 1448, vr. 16a.

farklı zamanlarda yazılmış olduğundan ve bir kısım risâleler mecmuaya sonradan eklendiğinden *Şerh-i İbārât*'ın hangi tarihte istinsah edildiği tam anlaşılamamaktadır. Nüshada Müstakîmzâde tarafından belirtilen iki tarih vardır. Bunların ilki mecmuanın 52a varâğında *Şerhu'n-Na'ti'l-Murassa'* adlı risâlenin sonunda yer alan tashih kaydındaki 1180 tarihi ve 61a varâğında yer alan 1187 Ramazan tarihli tashih kayıdır. Bunlardan ilki *Şerh-i İbārât*'ın telifinden iki sene önce olduğundan en iyi ihtimalle bu nüshadaki *Şerh-i İbārât*'ın 1187'den sonra istinsah edilmiş olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte mecmuanın bir çok yerinde yer alan tashih notları ve "sahh" kayıtları malesef *Şerh-i İbārât*'ta yer almamaktadır. Bu durum Müstakîmzâde'nin nüshayı görmüş olsa da kontrolden geçirmediği şeklinde yorumlanabilir.

5- Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, nr. 179 (L1)

215x135 mm ebadında mıklepli, zemini çiçekli ve hâleli meşin cilt içerisinde ahırlı kâğıda 23 satır nesih hat ile yazılı 90 varaktır. Serlevha müzehhep ve her sayfa yaldız cetvellidir. Fasl başları, Arapça ibarelerin üstündeki hat ve tarihler kırmızı mürekkep ile. Bazı sayfalarında kahve lekesi bulunmaktadır. Zahriye kısmında Müstakîmzâde'nin el yazısı ile şerhe yazılan takrizler derç edilmiştir.¹²⁶ Bu keyfiyet nüshanın Müstakîmzâde tarafından görüldüğü ve kontrol edildiği anlamına gelmektedir. Ferağ kısmından anlaşıldığı üzere 16 Ramazan 1198 / 3 Ağustos 1784 yılının ebcedle karşılığı olan "فروح وريحان" "وجنة نعيم" (ferruhun ve reyhânun ve cennetu na'im) tarihinde müellif nüshasından istinsah edilmiştir. Nüshanın müstensihisi Müstakîmzâde'nin talebelelerinden Halil es-Sünbülî'dir. Ferağ kaydında da bunu dile getirmiş ve hocasından "zamanın yalvacı aziz üstadım" diye bahsetmiştir.¹²⁷

6- Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, nr. 427 (P4)

220x140 mm ebadında mıklepli, zemini yaldız üzerine basma çiçekli vişne-çürüğü meşin cilt içerisinde ahırlı farklı renkte kâğıtlara yazılmış 23 satır nesih hat ile 133 varaktır. Fasl başları ve bazı yerler kırmızı mürekkeple. Nüsha çok iyi muhafaza edilmiş bundan dolayı hiçbir tahribata uğramamıştır. Bu nüshanın da zahriye kısmında Müstakîmzâde'nin kendi el yazısı ile şerhe yazılan takrizler derç edilmiştir.¹²⁸ Lala İsmail nüshası gibi bu nüshanın da Müstakîmzâde tara-

126 bkz. EK-1

127 Halil es-Sünbülî'nin Müstakîmzâde'nin başka eserlerinden istinsah ettiği nüshalardan bazıları için bkz. Müstakîmzâde, *Şerh-i Divân-ı Hazret-i Âlî*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 280; Müstakîmzâde, *Mecmû'a-i İlâhiyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 3397.

128 bkz. EK-2

findan görüldüğü ve kontrol edildiği anlaşılmaktadır. Ferağ kısmında istinsah tarihi olarak 6 Şaban 1202 / 12 Mayıs 1778 yazılıdır. Bu durumda nüshanın, 10 Şevval 1202 / 14 Temmuz 1778'de vefat ettiği bilinen Müstakîmzâde'nin vefatından iki ay önce istinsah edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Müstensih ferağ kaydında adını yazmamıştır.¹²⁹

7- Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, nr. 614

215x115 mm ebadında cetvelli, soğuk baskı şemseli kahverengi meşin cilt içerisinde aharlı, suyuollu farkı renkli kağıtlara 19 satır nesih hat ile 338 varak bir mecmuanın 179 varağıdır. Nüshanın başında fihrist bulunmaktadır. Fasıl, konu, beyit başları kırmızı mürekkep ile dir. Nüshanın başında ve sonunda Selimiye Dergâhı vakıf mührü bulunmaktadır. Şerhe yazılan takrizler ve derkenarlar mevcut değildir. Şerh kütüphane kayıtlarında ve nüshanın fihristinde *Risâle-i Mevlevî* olarak kayıtlıdır. Risâle mecmuası şeklindeki bu nüshanın içerisinde Müstakîmzâde'ye ait 18 risâle bulunmaktadır. *Şerh-i İbârât* ise mecmuanın 62b ile 241b varakları arasında yer almaktadır. Şerhin istinsah tarihi ve müstensihî ferağ kaydında yazmamaktadır. Fakat mecmuanın içindeki risâlelerden *Reşfu'l-Hakika fî Keşfi'l-Akika*'nın ferağ kısmında 15 Rebiyülahir 1203 / 13 Ocak 1789 tarihi bulunmaktadır. Mecmua içerisinde bu risâleden sonra gelen *Şerh-i İbârât* muhtemelen bu tarihten sonra istinsah edilmiştir. Mecmua da müstensih adına herhangi bir kayıt olmamasına karşın şerhin başka bir nüshası olan TY6700 ile aynı elden çıktığı aşikârdır. Bu durumda bu mecmuanın müstensihî aşağıda belirtileceği üzere Mustafa Sâmiḥ ibn Sâlih olmalıdır.¹³⁰

8- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi nr. TY 6700

205x115 mm ebadında miklepli, yıldız zencirekli kahverengi meşin cilt içerisinde aharlı farklı renkli kağıtlara 26 satır nesih hat ile 292 varak bir mecmuanın 122 varağıdır. Cildin iç kapakları ebru ile kaplı ve başında fihristi vardır. Serlevhalar müzehhep, her sayfası yıldız cetvellidir. Bu nüsha kütüphane kayıtlarında belirtilmemiş, nüshanın fihristinde ise *Risâle-i Mevlevî* olarak kaydedilmiştir. Nüshada şerhe yazılan takrizler ve derkenarlar

129 Yaptığımız tetkikat üzerine aynı müstensihnin Müstakîmzâde'nin başka eserlerini de istinsah ettiğini tespit ettik. Bunlardan Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi nr. 1148 numarada kayıtlı *Devhatü'l-Meşâyih* ve Yazma Başlıklar 5501 numarada kayıtlı *İrşâdu's-Sâlikîn* yazı üslubu ve kalem tavrı olarak birbirinin aynısıdır. Maa-lesef müstensih bu nüshalarda da adını bizden mahrum bırakmıştır.

130 Mustafa Sâmiḥ ibn Sâlih'in Müstakîmzâde'nin birçok risâlesini istinsah etmiş bir müstensih tir. Hatta bu işi yaparken son derece titiz davranıp genellikle nüshaları müellif nüshasıyla mukabele etmeyi ihmal etmemektedir. Bu şekilde tertip edilmiş bir mecmua için bkz. Müstakîmzâde, *Mecmû'atu'r-Resâil*, İstanbul Üni. Nadir Eserler Ktp., TY6698.

bulunmamaktadır. Müstakîmzâde'nin eserleri ihtiva eden bu mecmuanın içerisinde ayrıca *Tâc risâlesi*, *Durûb-ı Emsâl*, *Menâkıb-ı İmâm A'zam* bulunmaktadır. *Şerh-i İbārât*'ın ferağ kısmında herhangi bir kayıt olmamasına rağmen *Durûb-ı Emsâl*'in ferağında (144a) Mustafa Sâmih ibn Sâlih tarafından 1210/1795-96 tarihinde istinsah edildiği ve *Menâkıb-ı İmâm A'zam*'ın ferağında 19 Cemaziyülahır 1215 / 7 Kasım 1800 kaydı bulunmaktadır. Bu mecmuada olan bütün risâleler aynı el ile istinsah edildiğinden *Şerh-i İbārât*'ın müstensihî de Mustafa Sâmih'tir. Nüshanın istinsah tarihi ise 1210/1795-96 veya daha öncesi olmalıdır.

9- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi nr. TY 286

143x231 mm ebadında kahverengi bez cilt içerisinde aharlı kâğıda 23 satır nesih hat ile 135 varaktır. Bütün sayfalar kırmızı cetveli, fasıl başları ve Arapça ibarelerin üstündeki hat kırmızı mürekkep ile. Çok az kurt yeniklidir. Zahiye kısmında fasılları gösteren küçük bir fihrist ve temellük mühürleri bulunmaktadır. Şerhe yazılan takrizler bulunmamaktadır. Ferağ kaydında Gevrekzâde Hâfız Hasan tarafından 9 Cemaziyülahır 1211 / 10 Aralık 1796 tarihinde istinsah edildiği yazılıdır. Gevrekzâde (v. 1216/1801) Osmanlı geleneksel tebabatinin son temsilcilerinden hekimbaşılık yapmış aynı zamanda mûsikî alanında eserler vermiş bir Osmanlı münevveridir. *Neticetül-Fikriyye* adlı eserinde Nablusî'den ve Müstakîmzâde'nin yaptığı şerhten şöyle bahsetmektedir:

“ve hattâ Şam-ı cennet-meşâmmda Abdülganî Nablusî hazretlerinin bir risâle-i Mevleviyeleri vardır ki ancak mûsikînin istimâ'ının ibâheti hakkında te'lif buyurup ve ekser mahallini ehâdis-i şerîfe ve münâsib olan âyet-i kerîme ile tasdir ve tasdik buyurup ve sâdır olan ef'âl-i peygamberiye ile tahkik buyurmuşlardır ve hall-i müşkilât-ı sūfiyye ve def'-i i'tirâz-ı murâ'îyye buyurmuşlardır. Hattâ Müstakîmzâde aleyhi'r-rahme cenâbları risâle-i merkûmı kemâl-i istihsânından nâşi şerh-güne tercüme buyurup Mevleviyye fukarâsına bir ziyâfet-i azîme buyurmuşlardır, ta'lik-i nazar olunursa nefâseti mal'ûm-ı saâdet-mersûm olur, rahime-humu'llâh.”¹³¹

10- Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 379

236x145 mm ebadında sırtı ve iç kapakları ebru kaplı zencirekli kırmızı meşin içerisinde aharlı kâğıda 27 satır ta'lik hat ile 95 varaktır. Cildin kapağı

131 Gevrekzâde, *Neticetül-Fikriyye fî Tedbiri Velâdeti'l-Bikriyye*, İstanbul Üni. Nadir Eserler Ktp. nr. TY7092, vr. 92b. Gevrekzâde'nin yazma nüshalarından bazıları için bkz. Gevrekzâde, *Micennetü'l-Tâ'un ve'l-Vebâ*, İstanbul Üni. Nadir Eserler Ktp. nr. TY1299; Gevrekzâde, *Tercüme-i Risâletü fî'l-Mübahese ma'a 'Ulemâi İrân fî Bahsi'l-İmâme*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 2436. Bkz., Şaziye Dinçer Bahadır, *Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi'nin Neticetül-Fikriyye fî Tedbiri Velâdeti'l-Bikriyye Adlı Eseri (İnceleme -Metin - Dizin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniv., SBE, Kayseri 2016, s. 252.

zencireklerinden kesilip alınmış üst kapağı kopmuştur. Bütün sayfalar çift sıra kırmızı cetvelli, serlevha müzehheptir. Zahriyede Halet Efendi'nin vakıf mührü ile iki adet temellük mührü bulunmaktadır. Takrizler nüshanın 1b varağına yazılmıştır. Ferağ kaydında müstensih adını belirtmeden bu nüshayı şârihin müsvedde nüshasından hiçbir ziyade ve noksan olamamak üzere harfi harfine selh-i Şaban 1212 / Ocak 1798'de mukabele ettiği yazmaktadır.

11- Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 219

220x129 mm ebadında zencirekli, mülemma şemseli, sırtı fersüde-hâl olmuş kırmızı meşin cilt içerisinde aharlı, suyuolu farklı renkli kağıtlara 19 satır ta'lik hat ile 115 varaktır. Bazı sayfalar kopuk kimi yerde kurt yeniği vardır. Serlevha nefis müzehhep, bütün sayfalar yıldız varaklıdır.¹³² Zahriye ve son sayfada Halet Efendi'nin vakıf ve şahsi mührü bulunmaktadır. Şerhe yazılan takrizlerden sadece bir tanesi zahriyede yer almaktadır. Ferağ kaydından anlaşıldığı üzere şârihin hattından Nazîfzâde Ahmed Hâmid tarafından evâhir-i Rebiyülevvel 1225 / Nisan 1810 senesinde istinsah edilmiştir.¹³³

12- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Ef., nr. 2348

234x156 mm ebadında miklepli, kapaklar ve miklep şemseli, koyu kahverengi meşin cilt içerisinde aharlı, suyuolu farklı renkli kağıtlar üzerine 23 satır nasih hat ile 117 varaktır. Serlevha müzehhep, her sayfa yıldız cetvelli, duraklar yıldızlıdır. Fasil başları, bazı duraklar ve Arapça ibarelerin üstündeki hat kırmızı mürekkep ile. Şerhe yazılan takrizlerden bir tanesi 1b sayfasının kenarına yazılmıştır. Şerhte olan derkenarlar mevcuttur. Ferağ kaydındaki ibareye göre nüsha 15 Ramazan 1237 / 5 Haziran 1822 tarihinde meşhur Nakşibendi şeyhlerinden Ali Behçet Efendi'nin bendegânından Derviş Hafız Feyzullah Efendi tarafından istinsah edilmiştir.¹³⁴

13- Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi nr. 595

215x133 mm ebadında zencirekli, mülemma şemseli, kahverengi meşin cilt içerisinde aharlı nohudi renkli 19 satır nesih hat ile 132 varaktır. Fasil başları,

132 bkz. EK-3

133 Nazîfzâde de Mustafa Sâmîh gibi Müstakîmzâde'nin risâlelerini istinsah etmiş bir müstensihdir. Nazîfzâde'nin istinsah ettiği Müstakîmzâde'nin risâlelerinden bazıları için bkz. Müstakîmzâde, *Mecmû'at-ı Resâ'il*, Süleymaniye Ktp., Halet Ef., nr. 405; Müstakîmzâde, *Tercüme-i Mektûbât-ı İmâm Rabbânî*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2271.

134 Kaynaklarda Ali Behçet Efendi ile ilişkisi olduğu bilinen bir Hafız Feyzullah Efendi vardır, o da halifelelerinden olan Eyüp Murad-ı Buhârî Dergâhı postnişini Meclis-i Meşayih reisliği yapmış Reisü'l-Kurrâ Hafız Feyzullah Efendi'dir. bkz. Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, II/198.

bazı duraklar ve Arapça ibarelerin üstündeki hat kırmızı mürekkep ile dir. Şerhe yazılan takrizler bulunmayıp derkenarlardan çok azı mevcuttur. Müstensihnin adı nüshanın ferağ kısmında tarihsiz olarak “yed-i Şâkir” ibaresiyle yazılıdır.

14- Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 1531

215x147 mm ebadında miklepli, sırtı meşin, ebru kaplı cilt içerisinde koyu renk kağıda 25 satır nesih hat ile 125 varaktır. Fasıl başları, bazı duraklar ve Arapça ibarelerin üstündeki hat kırmızı mürekkep ile dir. Zahriyede temel-lük mührü vardır. Şerhe yazılan takrizler bulunmayıp derkenarlar mevcuttur. Nüshanın ferağ kaydında müstensih ve tarih kaydı yoktur. Fakat Müstakîmzâ-de’nin risâlelerinin başka nüshalarında aynı yazıya tesadüf edilmiş. Esad Efendi nr. 1684’de bulunan Müstakîmzâde’nin risâlelerini hâvi mecmuanın 105b varağındaki ferağda “el-Hâc Mehmed ibn Ahmed ibn Abdulkadir ibn Hüseyin” yazılıdır. Yazı ve üslup karakterleri şerh nüshası ile birebir aynıdır. Bundan yola çıkarak şerhin bu nüshasının müstensihi el-Hâc Mehmed ibn Ahmed ibn Abdulkadir ibn Hüseyin denebilir.

15- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi nr. TY1764

160x25 mm ebadında miklepli, sırtı kırmızı meşin üzerine kahverengi bas-kılı kağıt kaplı cilt içerisinde aharlı nohudi renk kağıda 25 satır rik’a hat ile 161 varak bir mecmuanın 110 varağıdır. Her sayfa kırmızı cetvellidir. Fasıl başları, bazı duraklar ve Arapça ibarelerin üstündeki hat kırmızı mürekkep ile dir. Şerhe yazılan takrizler zahriyede mevcuttur. Nüshanın hiçbir yerinde müstensihe ve istinsah tarihine dair bilgi bulunmamaktadır. Şerhin ferağ kısmı Pertev Paşa nr. 427 ile aynıdır. Muhtemelen bu nüshadan veya ona dayanan bir nüshadan istinsah edilmiştir.

16- Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Şeriyye, nr. 895

245x165 mm ebadında yaldız zencirekli, çiçek motif şemseli, kapakların için ebru kaplı, koyu kahverengi meşin cilt içerisinde aharlı, abâdî nohudi renk kağıda 19 satır nesih hat ile 175 varaktır. Fasıl başları, tarihler, remizler ve Arapça ibarelerin üstündeki hat kırmızı mürekkep ile dir. Başta ve sonda Millet Kütüphanesi vakıf mührü yer almaktadır. Şerhe yazılan takrizler bulunmamaktadır. Nüshanın ferağ kaydında müstensihe ve istinsah tarihine dair bir bilgiye tesadüf edilmemiştir. Lakin dua kısmı Pertev Paşa nr. 427 ile aynı olduğundan bu nüsha veya türevlerinden istinsah edilmiş olmalıdır.

17- Rıfat Kütük Koleksiyonundaki Nüsha

157x202 mm sırtı ve kenarları kahverengi meşin, üstü kağıt kaplı mukavva cilt içerisinde aslan filigranlı, suyollu, aharlı krem rengi kağıda 21 satır ta'lik hat ile 118 varaktır. Fasil başları, remizler, Arapça ibarelerin üstündeki hat kırmızı mürekkep ile. Şerhe yazılan takrizler 1b varağında yer almaktadır. Ferağ kaydından sonraki dua kısmı Pertev Paşa nr. 427 ile aynı olduğundan bu nüsha veya bu nüshaya dayanan nüshalardan istinsah edilmiş olmalıdır.

18- S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, nr. 32

245x143 mm ebadında kahverengi meşin üzerine ebru kaplı cilt içerisinde aharlı krem rengi kağıda 21 satır nesih hat ile 135 varaktır. Her sayfa cetvelli, fasıl başları kırmızı mürekkep ile. Zahriyede şerhe yazılan takrizlerden biri bulunmaktadır. Başında ve sonunda Kilis Mevlevihânesi şeyhi Seyyid Ahmed Sabûhî Dede'nin vakıf mührü bulunmaktadır. Ayrıca bazı varaklarda Bahaeddin Veled Çelebi'ye [İzbudak] ait çeşitli notlar bulunmaktadır. Nüshanın herhangi bir yerinde müstensih ve istinsah tarihine dair malumat yoktur.

19- Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, nr. 298

210x13,5 mm ebadında miklepli, sırtı kahverengi meşin, üzeri yeşil bez kaplı mukavva cilt içerisinde koyu renk aharlı kağıda 25 satır nesih hat ile 86 varaktır. Fasil başları, remizler ve Arapça ibarelerin üstündeki hat kırmızı mürekkep ile. Takrizler ve derkenarlar mevcut değildir. Müstensih adı ve istinsah tarihi bulunmamaktadır.

20- Milli Kütüphane, nr. Yz.A951/4

224x150 ebadında ciltsiz, kuş filigranlı, aharlı, suyollu kağıt üzerine 25 satır ta'lik hat ile 239 varaklık nüshanın 6 varağıdır. Fasil başları Arapça, ibarelerin üstündeki hat ve cetvelleri kırmızı, yaprakları rutubet lekeli. Çeşitli risâlelerin bulunduğu mecmua içerisinde yer alan bu nüsha eksiktir. Müstensih ve istinsah tarihi bulunmamaktadır.

Tahkikli Metni Oluşturan Nüshaların Seçimi

Tahkikli metne esas aldığımız Lala İsmail 179 (L1) nüshası ile Pertev Paşa 427 (P4) nüshaları Müstakîmzâde henüz hayatta iken istinsah edilmiş nüshalardır. Bunlardan L1 nüshası Müstakîmzâde'nin birçok risâlesinin müstensihî olan talebesi Halil es-Sünbülî tarafından istinsah edilmiştir.¹³⁵ Şerhe yazılan takrizler bu nüshanın zahriyesine bizzat Müstakîmzâde tarafından yazılmıştır.¹³⁶ Müstakîmzâde'nin nüshayı gördüğü manasına gelen bu keyfiyet nüshanın kaynak değerini arttırmaktadır.

Aynı şekilde P4 nüshasının da zahriyesinde Müstakîmzâde'nin hatt-ı destî ile şerhe yazılan takrizler yer almaktadır. Bu, P4 nüshasının L1 nüshası gibi Müstakîmzâde tarafından görüldüğü anlamına gelmektedir. Ayrıca nüshanın istinsahı Müstakîmzâde'nin vefatından iki ay önce bitmiş olmasından ötürü bu nüshanın elimizdeki en ekmel nüsha olduğu varsayımına ulaşabiliriz. Esas aldığımız bu iki nüshayı karşılaştırdığımızda aralarında P4 nüshasında olan bazı ekleme ve derkenarların dışında pek fark olamadığını da söyleyebiliriz.

Müstakîmzâde hayatta iken istinsah edilen diğer iki nüsha olan Berlin ve TSMK nüshalarını tahkike dahil etmedik. Zira her iki nüsha da Müstakîmzâde'nin en son gördüğünü nüsha olarak tahmin ettiğimiz L1 ve P4 nüshalarına göre eksik nüshalardır.

Şerhin Kahire Üniversitesi Kütüphanesi ve Sermet Çifter Kütüphanesi'nde mevcut iki adet müellif hatlı nüshası olmasına rağmen risâlenin tahkikini yaparken bu nüshaları esas nüsha olarak kullanmayışımız Kahire nüshasının yarı yarıya eksik oluşu ve Sermet Çifter nüshasının ferağ kaydına Müstakîmzâde'nin "İkinci bir ıslaha ihtiyacı vardır" notunu düşmesi ve tahkikte kullandığımız nüshalarla karşılaştırıldığında birçok ekleme ve çıkarmanın mevcut olduğunun görülmesi sebebiyledir. Ayrıca şerhe yazılan iki adet takriz de bu nüshada bulunmamaktadır. Muhtemelen Müstakîmzâde, şerhini üçüncü bir ikmâle tabî tutup son halini verdikten sonra neşretmiştir.

135 Müstakîmzâde'ye ait bazı tek nüsha eserler Halil es-Sünbülî vasıtasıyla intikal etmiştir. Bu eserlerden biri şu ana kadar tespit edilmiş mürettibi belli tek güfte mecmuasıdır. bkz. Müstakîmzâde, *Mecmû'a-i İlâhiyât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3397.

136 Müstakîmzâde'nin risâleleri üzerine yaptığımız araştırmalar neticesinde şu dikkatimizi celp etmiştir ki Müstakîmzâde eğer eserine yazılmış bir takriz varsa bunu bizzat kendisi istinsah edilen nüshanın zahriyesine derç etmektedir. Bir nevi nüsha kontrolü olan bu yöntemle yazılan nüsha için bkz. Müstakîmzâde, *Şerh-i Divân-ı Hazret-i Ali*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2784.

Metnin Oluşturulmasında Kullanılan Yöntem

- Metin inşa edilirken dönemin dil hususiyetleri göz önünde bulundurulmuş, basit çeviri yazı yöntemi kullanılmıştır.
- Asıl metin ve şerhin birbirine karışmaması için asıl metin **bold** olarak verilmiştir.
- Arapça ve Farsça ibareler olduğu gibi yazılmış, metin içerisinde çevirisi yoksa dipnotta manası verilmiştir.
- Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun harfler “â,û,ı” şeklinde gösterilmiş, Farsça terkipler ve tamlamalarda “-” kullanılmıştır.
- Müstakîmzâde’nin kullandığı Arapça metin ile Bekri Alaaddin’in tahkiki metni arasında farklar dipnotta BA kısaltmasıyla verilmiştir.
- Nüshalar arasında farklar ve eksiklikler dipnotta “:” işaretiyle verilmiş, aynı ibarelerin şekilce farklı olduğu yerlerde “~” ile dipnotta gösterilmiştir.
- Âyetlerin meali verilirken Diyanet İşleri Başkanlığının meali esas alınmış, âyetlerden kısmi iktibaslarda yerine göre âyetin tamamı yazılmıştır.
- Metin içerisinde başka eserlerden yapılan nakiller, şiirler ve iktibasların orijinal metnine ulaşabildiklerimizin yerleri dipnotta gösterilmiş, eğer derkenar dipnotunda bir mehaza işaret edecek isek “bkz” ile derkenarın içerisinde verilmiştir.
- Eksik veya sehven yanlış yazılmış olduğu düşünülerek metin tamiri yapılan yerler ve eserin varak numaraları [] içerisinde gösterilmiştir.
- Arapça imladaki yanlışlıklar işaret edilmeksizin düzeltilmiştir.
- Derkenarlar dipnotta [**kenar**] ile gösterilmiştir.
- Metinle ilgili bir mütalaa verileceği zaman bu, (nşr) şeklinde dipnotta belirtilmiştir.

ŞERH-İ İBĀRĀT

TENKİTLİ METİN

MÜSTAKİMZĀDE SÜLEYMAN SA'DEDDİN

Tokat Şeyhi iken Beşiktaş'da Mevlevî Şeyhi Olan Efendinin Suret-i Takrizi.¹

هذا شرح جليل مثل بحر زاخر متنه، يتمنه صدف فاخر. طوبى لشارحه الأستاذ، منبع الفيوض في الباطن والظاهر، الذي ورث حقايق الفضائل كابراً عن كابر. شكرالله تعالى مساعيه حيث ألف هذا الرقيم السالك سوياً على صراط مستقيم، أرضاً لروحانية مولانا المولوي متعنا الله بفيضه الصوري والمعنوي. جبر الجبار خاطر الكسير بالترقي الوفير، داخلاً في رياض الخلد خالداً في دار النعيم. ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء، والله ذو الفضل العظيم.

حرره الأمل بالمشاهدة، والعامل بالمعاهدة، والمجامل بالمجاهدة، عبد الأحد دده التوقاتي المولوي، المأمور بتدريس المثنوي المعنوي، المتزوي في خانقاه بشكطاش؛ نقى الله خلدته عن تعرض المردده وأحال مدده.²

Kütâhiyye Şeyhi Sâkıb Dedezâde Efendi'nin Takrîzidir.³

el-Hamdülillâhî'l-Hamîd. Bu eser-i mecîdin metni gibi şerhi dahi müfîd ve şârihi olan zât-ı fâzıl-ı ferîdden tarîkimize hıdmet bir eser-i cedîd olduğu bedidâr ve meşhûd-ı dîde-i ulî'l-ebşârdır. -Kânellâhu lehû-

حرره أقل العبيد للرب الغفار؛ السيد أحمد خالص بن ثاقب دده، المأمور بتدريس المثنوي الشريف -أفاضنا الله اللطيف بفيضه المنيف- في زاوية كوتاهية حفظها الله تعالى عن تطرق الداهية، آمين.
سنة ١١٩٠⁴

1 L1 ~ P4

2 "Bu şerh kıymetli sedefleri hâvî engin bir deniz gibidir. Zâhir ve bâtın ilimlerinde füyûzât menba'ı olan şârihine ne mutlu! O şârih ki, faziletlerin hakikatlerini ecdadından müteselsilen tevâriis etmiştir. Bu kitabı Mevlânâ Efendimizin rûhâniyetine -Allah bizleri onun zâhiri ve ma'nevî feyzinden nasıbdar eylesin-, arz ederek, sırat-ı mustakîm üzere dosdoğru te'lîf etmekteki gayretlerinden ötürü Allâhu teala sa'yini meşkûr eylesin. Bu Allâh'ın lütfudur, Allâh onu dilediğine verir. Allâh azîm lûtf sahibidir.

Bu takrizi; müşâhede ümidinde olan, mu'âhede ile âmil, mücâhede ile mücâmele eden, *Mesnevî-i Ma'nevî* tedrisi ile me'mûr, Beşiktaş hangâhında -Allah, onu zalimlerin taarruzundan ebedî berî eylesin-, münzevî Tokatlı Mevlevî Abdülehad Dede yazdı."

3 P4 ~ L1

4 "Gaffâr Rabb'in en ednâ kulu, 1190 (1777) senesinde Kütahya Zaviyesi'nde -Allah orayı her türlü belâdan muhafaza buyursun- *Mesnevî-i Şerif* -ki Allâh bizi onun yüce feyziyle feyizlendirsın- okutmakla memur es-Seyyid Ahmed Hâlis b. Sâkıb Dede yazdı."

[1b] Bismillâhi'l-kebîr e'uzu billâhi'l-azîm ve bihi estakîm ve sallallahu 'alâ Seyyidinâ Muhammedin ve 'alihî ve sahbihî ve usûlihî ve furu'ihî ecma'in.¹

Allâh Allâh Allâh celle celâluhû fî şuhûdi zevî'l-intibâh, hamd-i nefis ve sipâs-ı enfes ve şûkr-i akdes ve senâ-yı mukaddes ol feryâd-res-i dâd-h'âhân ve ilbâb-güyâ-yı her bî-kesân-ı yâ Rab-h'ânân cenâbının zât-ı nezâhat-sıfâtlarına mahsûsdur ki hâssân-ı hırka-püşân-ı bende-gânın hânkâh-ı nefis-i celîllerinde peydâ, cezebât-ı Rahmâniyyelerin a'mâl-i sakaleyne mu'âdil ve berâber ve kü-leh-keşân-ı mahremân-ı 'âşikânın âsîrân-ı cism-i zikr-i cemîllerinde hüveydâ, vecedât-ı vicdâniyyelerin ahvâl-i Mustafeyne mumâsil ve serâser eyledi.

Salsale-i salavât-ı kudsiyye ve silsile-i teslîmât-ı ünsiyye ol seccâde-i zîb-i şerî'at ve kıble-i tarîkat ve mahfil-güzîn-i ma'rifet ve mihrâb-ı hakikat, ²«لَوْلَاكَ» -me'âb ve ³«لَعَمْرُكَ» nisâb 'aleyhi ve 'alâ âlihi't-tahiyâtî't-tayyibâtî'z-zâkiyât Ravza-i Mutahhara ve türbe-i münevvereleri sâhe-i pür-semâhatlarına mansûsdur ki zâhir-i ehâdis-i şerîfesiyle delâ'il-i ashâb-ı zâhiri bahîr ve mahir ve mü-

1 «رحلت» [Rihlet] 638 lafzı târihleridir. (L1: -P4) Hazret-i Şeyh-i Ekber -kuddise sırrıh- tâ'ife-i Mevleviyye'nin zuhûruna bu kıt'a ile (ile: -L1) işâret buyurlar:

تجئ الشام أقوام تصافوا
تسموا بالقباء المولوية
مجالسهم على التحقيق صمت
تريهم بالصفاء خير البرية

[Şâm'a Mevlevî hırkasına bürünmüş kavimler gelir. Onların meclisleri sükuttan ibarettir. Onları safada insanların en hayırlıları olarak görürsün.]

«ترهيم» [Terâhum] lafz-ı «الصفاء» [es-Safâ] ile Şâm-ı Şerîf'de (Şerîf'de: -P4) âyîn-i Mevleviyye icrâsının ibtidâsına târihtir. 655+202: 857 'İlmî Dede'nindir. [bkz. Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân*, Mısır 1283, II/87; Müstakimzâde'nin derkenarlı nüshası için bkz. Nuruosmaniye Ktp, nr. 5063, vr. 99b.]

Sultan Dîvânî Muhammed Semâî Dede dahi buyurmuş:

لقد جئنا كما قلتم حماكا
نطوف بالفناء المولوية
دوائرنا حوالى جمع جمع
فناء في الفناء الأولية
عليك الروح والريحان يا من
نراه في السناء المعنوية

[“Buyurduğunuz gibi geldik. Mevlevî meydanında devran ettiriyoruz. Bizim dönüşlerimiz cem'u'l-cem ve evvelî fenâda fânî olmak etrafındadır. Rahmet ve güzel rızık senin üstüne olsun gözâlcı nur içre gördüğümüz zat.” bkz. Sakıb Dede, *Sefîne*, I/37.]

Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk 'Abdullâh -radiyallâhu anh-> 'Abdurrahman> Hammâd> Mutahhar> Müseyyeb> Sâbit> Mevdûd> Mahmûd> Ahmed> Hüseyin-i Hatîb> Muhammed-i Tîb> Sultânü'l-'Ulemâ eş-Şeyh Muhammed Veled -Konya'dadır 637-> Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâleddin el-Belhî el-Konevî -Konya'dadır, «عبرت» [‘fbret] 672-> Sultân Veled Bahâ'üddin Ahmed -Târih «قريب» [Kurbîyyet] 714. [kenar]: -P4

2 “Sen olmasaydın...” Ebû'l-Fidâ İsmâ'il b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclünî, *Keşfü'l-Hafû*, Kahire 1351, II/164, nu: 2123.

3 “Ömrüne yemin olsun.” Hicr 15/72.

berhen ve¹ bī-taʿn-ı meyn ve bātın-ı ahbār-ı latīfesiyle vesāil-i erbāb-ı bātını dahi zāhir ve tāhir ve mübeyyen ve bī-vehn-i ğayn kıldı.

İsra-zā: Asl ve hakikat-i enabīb-i nesebleri Sıddıkiyye-i [2a] Bekriyye ve fasl-ı tarikat-ı silsiletü'z-zehebleri ʿaleviyye-i Kübreviyye olan sūfiyān-ı Mevleviyān ve sālīkân-ı Celālīyān, ahvāl-i tarikatleri olan husūs-ı etvār ve fusūs-ı refāt ve nusūs-ı güftārları sūy-ı dil-cüyuna seng-endāz-ı taʿn ve dahl olan sâde-levhânın iskât ve ilzâmına ²«ومن لم يذق» mazharı olan ebced-hân-ı lem-yaʿ-rif mezākânın ibhât ve ifhāmına dâʿir delâʿil-i sathıyye-i âsân ve nukûl-i zâhiriyye-i ʿayân cemʿiyyetinden on fasla kismetle icmâlen bir risâle-i latife tahrîrine himmet buyuran bakiyyetü's-selef ve nakiyyetü'l-halef, nuhbetü'l-ʿulemâʿi'l-ʿâmilîn ve zübdetü'l-fukahâʿi'l-kâmilîn, mazhar-ı bevâtın-ı ahvâl-i ʿarifân ve muzhir-i rumûz-ı akvâl-i ʿâşīkan hazret-i şeyhuş-şuyûh Mevlânâ ʿAbdulganî ibnü'ş-Şeyh ʿİsmâʿil ed-Dımaşkî en-Nablusî el-Hanefî -revvehallâhu rûhahû ve tevâlâ bi't-tecellî futûhahû- cenâbları olup bende-i efkende-i kemîne ve sâʿil-i ilâhî, vesâʿil-i rāhberân-ı şāhân-ı āgāhî, sâde-dil-i pür-müşkil, abîd-i âzâde-gân Saʿdeddîn Süleymân el-ʿarîf beyne talebeti'l-ifâde bi-Müstakîmzâde-ceʿalallahu'z-ziyâdete zâdehu ve melle'e bi-envâri't-tecellî fuʾâdehû ve sehhele maʿâşahû ve meʿâdehû- dūçar-ı dîde-i gam-dîdesi oldukda bu kalilü'l-bidāʿaya hem-hâl olan kelilü'l-istitâʿalara hıdmet için tahte'l-lafz maʿnâsını takrîr birle bir şerh-i güne-i yâdigâr ve tercüme gibi ber-güzâr tahrîr eylemek bâbında baʿzı muhlisân-ı sālīkan niyâz-mendân olduklarında ³«لسان الخلق أقلام الحق» ile istihâre-i gaybiyye ve İbn-i ʿUyeyne'nin ⁴«عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِيلُ الرَّحْمَةِ» [2b] sühan-ı müstahseni mefhûmu bâl-i bî-hâle sânih ve ⁵﴿فَلَا تَنْهَرُ﴾ nehrinden katretü mâ rahmet nâzil ve lâyh olmasını beşâre-i lâ-raybiyye zann-ı gâlibiyle şurûʿ ve ancak hıdmet-i lafiyye olduğunun şâhidi⁶ nâm-ı muʿayyenî olan **Şerh-i İbārāt** [1182] lafzı hitâmına târîh vukûʿ bulmuştur. ⁷فهذا من فضل ربي ولا أحصي ثناء لتربية في أدبي.

1 ve P4 : -L1

2 “Tatmayan (bilmez).” Ebû Hâmid Hücetü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî el-Gazzâlî, *Ihyâu Ulumi'd-Dîn*, Dâru'l-Maʿrife, Beyrut [ty], III/196.

3 “Yaratılmışların dilleri, Hakk'ın kalemleridir.” Baʿzı eslâf-ı kirâm kelâmıdır, hadis değildir. [**kenar**]

4 “Sâlihler anıldığı zaman rahmet iner.” ; İbn Hacer el-Askalânî Ebu'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Misrî el-Askalânî, *Mesâil Ecâbe ʿanhâ'l-Hâfız ibn Hacer el-Askalânî*, thk. Ebû Abdurrahman Abdulmecîd Cuma el-Cezâirî, Kahire, 2007, s. 41.

5 “Senden (el açıp) isteyenî sakın azarlama!” Duhâ, 93/10.

6 şâhidi : şâhiyi L1

7 “Bu Rabbimin fazlındandır. Edebimden O'nun senasını hakkıyla edâ edemeyeceğimi ikrar ederim.”

Me‘mûldur ki melhûz-i lihâza-i bende-perverî buyruldukda peydâ olan ‘aybını gayb ve halelini hulel makâmında kabûl birle iğmâz ile me‘mûn ve ‘adem-i kabûl-i hediye-i mürânesinden i‘râz ile memnûn buyrula. الفضل أجزل والمواهب أوسع.¹

اللهم يسر في تدابيرنا حسن الفكرة، وفي عاقبة أمرنا حسن الخاتمة بلاسكرة بحرمة حبيبك وصديقه وبيحق تصديقه وطريقه وسلاك معرفته في مسلك تحقيقه.

ما لاح بدر / وناح طائر
وراح فكر / وساح دائر²

Cümle hamd edenlerin hamdleri Fâtürü’l-kâ‘inât ve Müdebbir-i umûrû’l-mümkinât celle ve ‘alâ’ya mahsûsdur, gerekse sûretâ hamd gayra olsun; zîrâ hüsn-i hattı medh eylemek hattâtına ‘âiddir. Veyâhüd hâmidîyyet ve Mahmûdiyyet ol Vedûd-ı ma‘bûd-ı hakîkîye sâbitlerdir ki ana nisbet olundukda hamdi rahmetle te‘vîl ve melâ‘ikeden zuhûr eden hamd dahi istiğfâr ve kulların hamd eylemesi du‘â ve sâ‘ir eşyâya hamdi isnâd eylemekden murâd tesbîh eyledikleridir ki [3a]⁴ ﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ﴾⁴ nâtık olmuştur. الذي Ya’nî hamdi tahsîs eylediğim Hüdâ-yı Te‘âlâ sâ‘ir evsâf-ı kâmilesinden kat‘-ı nazar cezâya müstahak olan bâtılların tîğ-i hakka-nîyyetle rişte-i bekâ ve devâmlarını ve belki nesl ü silsilelerini her bâr kat‘ ede gelmiştir ki ‘âdet-i kadîme-i câriyesidir. نور البيان، وأذال كلام الجاهل بساطع⁵ Ve cesûr olan cümle câhillerin sühan-ı zulmet-rehînlerini âyât ve ehâdis-i güzîn ve sâ‘ir delâ‘il-i katr‘a-i dîn-i mübîn envârıyla izâle ve mahv eyledi ve eydür; وخذل من تعرض لفقرائ الطريق فأورده موارد الحرمان. ve Ashâb-ı Suffe gibi Hakk yolunda bulunan fukarâullâh zümresine i‘tirâz ve tekdîre teveccüh edüp ve anların sened-i sa‘âdetleri ve mahfaza-i sıyânetleri kimlerdir ve delîlleri ve şer‘-i şerîfde hüccetleri ve ‘ilm-i tarîklerinin remz ü istilâhlarını ve anınla ‘amellerinde mebnâ-yı niyyetleri nedir henüz bilmezken hâtûb-ı leyl ve hâsıb-ı veyl gibi ‘ale’l-‘amyâ ve habt-ı aşvâ makûlesi vâhî ve aklî sözler ile dahl ve ta‘rîze mübâderet ve belki

1 “Fazl ve ihsânın ihatasına imkan yoktur.”

2 “Allahım dolunay doğduğu müddetçe, kuşlar terennüm ettikçe nağmelerini, esfâr ile seyyah kişi dönüp durdukça, aldığımız tedbirlerde iyi düşünmeyi, işimizin akıbetini hiçbir sarhoşluğa kapılmaksızın iyi sonlandırmayı Habîb’in ve onun Sıddık’i ile onun tasdiki, tariki ve tahkik yolundaki mârifetinin salikleri hürmetine bize kolay kıl.”

3 م Metne işâret; شى şerhe delâlet eder. [kenar]
Metin içerisinde karşılıklı olacağından çalışma sırasında bu hafleri kullanmadan doğrudan metni verdik. (nşr)

4 “Hiçbir şey yoktur ki O’nu hamd ile tesbîh etmesin” İsra, 17/44.

5 بسطع: BA

tefsik u tadrîl ve ehl-i kıbleyi tekfire cesâret edenleri hizlân ve hüsrâna mazhar ve mevâdd-ı bütlâna masdar eyleyüp ve ol tâ'ife-i sa'îdenin lisân-ı vahy-i¹ beyân, beyân-ı² peygamber -'aleyhi's-selâm- ile³ 4 «لَا يَشْقَىٰ جَلِيسُهُمْ» mevsûfları olduğun bilmeyen güruh-ı şekâvet-şukûhu çâh-ı mahrûmiyyete sevk ile الجزء من الجنس العمل⁵ mevrîdi edüp anların feyz-i istikâmetden me'yûs⁶ ve mahrûm olmalarına sa'y ederken kendileri 7 «مَنْ حَفَرَ لِأَخِيهِ بُئْرًا أَوْ قَعَهُ فِيهِ» [3b] mäsadâkı olup anları bu tarikle Hakk ve Adl-i Te'âlâ müstehak oldukları mücâzâta vâsıl eyledi. İşte böyle kerem ü 'inâyet ve ihsân u sıyânet eylemesiyle dahi kendine hamd eylemek lâzım ve lâ-büdd olduğu cihetden hamd eyledi. Ve mefhûm-i fıkra-i hamdda olan gaybetden hitâba iltifât siyâkında bu şi'ri irâd eyledi. هل تطمسون من السماء نجومها Göklerin yıldızlarını mahv eylemek mi istersiniz? Eğer böyle olmasını isterseniz, muhâldir. Ya'nî mevhibe-i semâviyye-i Vâhibül'-atâyânın⁸ feyz rahmetine menba'un min indillâh ve reh-revân-ı âsar-ı Resûlullâh olan tâ'ife-i celile-i âgâhın izâlesini talebiniz ile İslâm'da bir hâdis ve bid'at mı peydâ edelim dersiniz? أوتسترون هلالها؟ Ve ol gökde olan ay ki kamer-i münevver ve belki bedr-i enverdir⁹, anı elleriniz ile örtmek mi istersiniz? Ya'nî bedr-i âsumân gibi hakkıyyeti âşikâre ve pür-nûr olan tarîk-i hayrül'-ferîkin setr ü ihfâsını mı kasd edersiniz? Ol muhâldir ki güneşi balçık ile sıvamaktır. Eğer murâdınız böyle eylemek ise sizlere lillah nasihat olsun ki فدعوا الأسود ol arslânları künâmlarında iken incitmek ve yuvalarında yatarlarken ürkütmek ki ol hizebrân-ı neyistân-ı savn-ı Sübhân'ın savletlerinden havf edin. لا توغلن دماءكم إشبالها Ve tek dururken aslını bilmedin faziletten demurup kendi kanlarınızı ol arslânların yavrularına gıdâ kılmak tarîkinde bulun-

1 vahy-i : dahi P4

2 beyân: -P4

3 ile : eyleye L1

4 «(Onların) meclisinde olan bedbaht olmaz.» Buhârî'de «هُمُ الْجَلَسَاءُ لَا يَشْقَىٰ بِهِمْ جَلِيسُهُمْ» ve Müslim'de «هُمُ الْقَوْمُ» şeklinde geçmektedir. Buhârî Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'il b. İbrâhîm el-Buhârî el-Cu'fî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Bugâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987, Daavat 66, nu: 6045; Müslim Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim en-Nisâbü'rî el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. M. Fu'âd 'Abdülbâkî, Dâru İhyâ'it-Turâs, Beyrut 1955, Zîkr 25, nu: 2689.

5 «Ceza suçun cinsindendir.»

6 me'yûs : me'mûs L1

7 «Kim kardeşinin kuyusunu kazarsa içine kendisi düşer.» Sehâvî hadisin aslını bulamadığını ve *el-Emsâldan* Ka'bu'l-Ahbar yoluyla bir rivayetin olduğunu söylemektedir: Şemseddin es-Sehâvî Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Makâsîdül-Hasene fî Beyâni Kesîrin min el-Ehâdisi'l-Müştehire ale'l-Elsine*, Muhammed Osman el-Huş, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1985, s. 644, nu:1114.

8 'atâyânın : altâyânın L1

9 enver : envâr P4 Kâfiye için hilâl dedi ve belki murâdı âfîtabdır. [kenar]

10 غيلها BA

man demekdir. Hattâ hazret-i Bahâ'üddîn Hâce Muhammed-i Nakşbend'in şeyhzâdesi Emîr 'Ömer' buyurur ki [4a]

Beyt: هرکرا خواهد بر اندازید
بر این طائفه در اندازید

Ya'nî "Her kimin yıkılıp zîr [ü] zeber olmasını isterseniz bu tâ'ife-i celîle ile husûmet eylemeğe sevk edin ki yıkılıp altı üstüne gelmek 'âlâmeti bunlara hasm olmak ve hâllerini inkâr ve ta'rîz ile tekdîrde bulunmaktır." demiştir.²

la "nûn" - كتب سيدي العارف بالله تعالى الشيخ عبد الوهاب الشعراوي رحمه الله تعالى Şa'rânî dahi câ'izdir- Evlâd-ı Murtazâ'dan Muhammed ibnül'-Hanefiyye neslindendir. [«عزلت استاد»] 973 târihinde rihlet eyledi. *Tabakât* ve *Mizân* emsâli te'lifât-ı mu'teberesi vardır. Ya'nî İmâm Şa'rânî tezkire yazdı. Bir târihde Mısır-ı Kâhire لبعض القضاة بمصر، حين حبس رجلاً من أولاد الشيخ الغمري: kâdîları efendilerden biri Şeyh Gamrî'nin neslinden bir zât-ı şerîfi bilmezlik ile habs eyledi. Ma'ahazâ ol kimesne habsile³ ta'zîr olunan ricâlden değil idi. İmâm Şa'rânî hazretleri anın habsini istimâc eyledikde derhâl bir tezkire yazup hâkimüş-şer' olan kâdî efendiye sıyânet ve ol kimesnenin dahi hâlini kâdî efendiye ifâde ile nusret ve envâ-ı hukûka ri'âyet eyleyüp «انْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ ائْتَصِرْ ظَالِمًا أَوْ ائْتَصِرْ ظَالِمًا أَوْ ائْتَصِرْ ظَالِمًا»⁴ hadîs-i şerîf ve emr-i münîfine imtisâl ile tahrîr-kerdeleri olan sûret budur ki، beldemizin kâdîsı efendiye i'lâm lâzım olan umûrdan olmağla lillâh ifâde ederiz ki أن من أعظم بيوت الأولياء بمصر أربعة بيوت: re'îslerinin eser-i nazarlarıyla ekser-i sâliklerin rûtbe-i velâyete resîde oldukları dâ'ire، beldemizde sâ'irinden kat'-i nazar dört beytdir ki neslen ba'de neslin anlardan ehlullâh ve ashâb-ı kulûb zuhûr edegelmıştır. Biri [4b] بيت السادات ومن كلامهم: Benî Vefâ dedikleri Ehdeliyye ve Bekriyye ve Kudemyiyye gibi sâdât-ı sūfiyyeden bir tâ'ife-i 'aliyye-i 'Aleviyye'nin dâ'ire-i şerîfeleridir.

1 Emîr 'Ömer Emîr Seyyid Yahyâ Kûlâl'in oğludur. [kenar]

2 Muhyî-i Gülşeni, *Reşehât-ı Muhyî (Tercüme-i Reşehât-ı Aynü'l-Hayât)*, haz. Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi, İstanbul 2014, s. 163.

3 habsile : habla L1

4 "Zâlim de olsa mazlûm da olsa (düştüğü zaman) kardeşine yardım et." Buhârî, *es-Sahîh*, Mezalim 5, nu:2112, 2312; Tirmizî Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. İbrahim Utve, Mısır 1975, Fiten 67, nu: 2255; Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel el-Bağdâdî el-Mervezî eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut-Âdil Mürşid, Müessesetü'l-Risâle, Beyrut 2001, XIX/14, nu: 11949; Taberânî Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî eş-Şâmî, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr, Beyrut 1985, I/346, nu: 576; Beyhakî Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Hüsvircirdî el-Beyhakî en-Nisâbü'rî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2003, VI/156, nu: 11509.

[illegible]

1 Hanefî Şeyh Nâsirüddîn ibnül-Meylak -kuddise sırrıhu-dan Şâzeliyye tarîkini ahz eyledi. Mısır'da vâkı' zâviy-
yesinde 847 târîhinde rihlet eyledi. İmâm-ı Suyûtî'nin müşrididir. **[kenar]**

2 sen : -P4

3 gāfilāne : -L1

BA: ومنهم بيت سيدي مدين، ومن كلامه: لا تقطع رحم أولاد الفقراء يقطع الله رحمك.⁴
Gamrī Mısır'da binā eylediği cāmī'î dairesinde medfundur. Vefâtı 14 Safer 905. [kenar]

5 “Sizden biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?” Hucurât 49/12

6 ta^carruz : ta^crīz P4

cât vardır.¹ Bir yılda ve kırk günde ve yirmi günde ve bir günde ve bir sâ'atde ve içdiği sâ'atde helâk eder, zehr-i kâtil ve semm-i helâhil vardır. فالرأي عندی، Pes imdi ey² kâdî-i belde benim mülâhaza eylediğim tedbirim budur ki tedârük ve bu hâli fikr edüp 'ilâcında tehâlûk oluna. وقد نصحتك، فاختر لنفسك ما. Ben sana va'z [5b] u pend eyledim. Senin gözüne halâvetli görünen emri ihtiyâr edüp ve vâzih ve münkeşif olan hâli tercih eyle. Kelâm-ı Ebi'l-Abbâs bunda tamâmdır. Şa'rânî hazretleri der ki، فاطلقه القاضي في وقته، tezkiremiz vâsıl olduğu sâ'at kâdî-i belde ol mahbûsu ıtlâk edüp³ azîm 'özü ile istiğfâr ve ana ikrâm ve isti'fâ eyledi deyu buyurmuşlar. Kâdî-i belde dahi Kınalızâde 'Alî Efendi hazretleridir.⁴

Hazret-i 'Abdulganî buyurur ki، وهكذا عندنا الآن في دمشق الشام، bizim belde-mizde dahi hâlâ böyledir. Ya'nî Mısır-ı Kâhire'de vukû'u gibi. بيوت الفقراء معروفة. Öteden beri evliyâ-yı kirâm ve fukarâ-yı tarîk-i dârü's-selâm zuhûr eden meskenler ma'lûm ve şöhet-yâb ve sâkinleri ve anların nesilleri 'indallâhi ve'n-nâs mükerrrem ve du'aları müstecâb ve ikrâmlarında fe-lillâhi'l-hamd hayr u bereket isticlâb oluna gelmiştir, 'örf-i beldemizdir، كل من تعرض لمن انتسب إليها. Anların dâ'irelerine intisâb edenlere ta'arruz ve tekdîr edenleri Muntakim Te'âlâ mazhar-ı intikâm ve anlardan selb-i in'âm eder. Ve ol tâ'ife-i 'aliyyeden hâssaten biri Hazret-i Celâled-dîn el-Buhârî er-Rûmî el-Mevlevî el-Konevî⁵ cenâblarının tarîkatı ve وفقرائها، وأولاد فقرائها الصلحاء. Ve ol tarîke nisbeti ve küleh-keş-i hidmeti olmağla kâm-yâb olanlar. Ve anların [6a] الكرام. السالكين على مسالك آبائهم وأجدادهم في خدمة المشوي الشريف، nesillerinden dünyâya gelen sulehâ-yı kirâm ki pederleri ve cedleri ve şeyh mürşidleri gibi *Mesnevî-i Şerîf*'in ta'allûm ve ta'lîmi üzere neş'et edüp ve ahkâmıyla 'amel ve pendleriyle tehzîb-i ahlâk ederler⁶ cümlesinin ta'zîmi sebeb-i hayr u savfet ve tekdîri bâ'is-i idbâr u küdüret olagelmesi min-tarafillâh 'âdet olmuştur.

1 Derecât-ı zehrin tefâvütü zikrinde fâ'ide budur ki; tekdîr eylediği velinin dahi cümlesi bir meşrebde olmadığına imâdır. [kenar]

2 ey : -P4

3 مع ذلك له والحمد لله وحده.

4 Vefât-ı 'Alî Efendi kâdiyyen bi-Askeri Anadolu 979. [kenar]

5 Hazret-i Pir egerçi Belhîdir. Lakin ba'de'l-hicret vâsıl-ı kemâl olmuştur. Zîrâ İbn-i Hadraveyh fukarâsından Şeyh Muhammed ibnü'l-Fazl el-Hanefî 319 târîhinde fevt olan tabakât erenlerindendir. Ahâlî anı Belhîden def' eyledikde «اللهم امنعهم الصدق» [Allahım, onları sıdka muvaffak eyleme.] deyu beddu'â eyledikten sonra derece-i Siddîkiyye'ye vâsıl olup da "Ricâlınden kimesne zuhûr eylemedi." deyu *Kuşeyrî Risâlesi*'nde yazar ve hâtimede dahi gelir. [kenar]

bkz. Kuşeyrî Ebu'l-Kâsım Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik el-Ustuvâ'î el-Kuşeyrî, *er-Risâle*, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul 2012, s. 121.

6 ederler : edeler L1

Kitâb-ı mezbûr hakkında kendine zuhûr eden rü'yâ-yı Nebeviyye'yi Cinânî¹ demekle ma'rif Seyyid Mustafâ Efendi² merhûm nazm edüp buyurur:

[Kıt'a]: إني أبصرت بالنوم الرسول
في يديه المشنوي وهو يقول
صنفت كتب لأسرار النبي
لم يصنف مثل هذا فاعجب³

Mesnevî lafz-ı şerîfinin ma'nâsı ve ebyât-ı latîfesinin veznine müte'allik olan makâl fasl-râbi'de icmâl olunur inşâallâhu'l-Müte'âl. Kitâb-ı mezbûr altı cild-dedir, yedinci cildi ihtilâfidir.⁴ Gâlib-i hâl ve şârihi olan Rusûhî İsmâ'il Dede Efendi makâline me'al; o dahi hazret-i pîrin olmaktadır.⁵ Kaldı ki derûnunda Şeyh-i Ekber'e ta'n ve tevbih zann olunup lâkin hakikatde ol ebyâtı zâhirine haml ile zebân-dırâzlık fehm olunan beytler dikkate tevakkuf eder ki şârih-i müşârün-ileyh mufasssalan beyân eylemiştir. Anların biri budur:

[Beyt]: روح فرعون أنكه طاهر كفته است
شمع پیش باد او خوش خفته است⁶

Zîra üstâzları olan Sadr-ı Konevî'in Şeyh-i Ekber hazretleri hem üstâzıdır hem⁷ Sadr'ın pederi rihletinde vâlidesini tezevvüc eylemiştir ve anın hilâfında "Âferîn ibn-i Arab sad-âferîn ibn-i Arab" emsâli hazret-i şeyhi medâyhı müş-temil cenâb-ı Mevlevî'nin eş'ârı vardır.

1 Cenâbî L1, P4. Cinânî ile Cenâbî bir çok müstensih tarafından karıştırılmıştır. Müstakimzâde tarafından eserleri verilen kişi Cinânî olmalıdır. (nşr)

2 Cinânî Efendi Burûsî'dir. Müderris'inden iken Muharrem'de rihlet eyledi. Târih: Kıldı rihlet Cinânî Efendi. Sene 1004. *Bedî'ü'l-Âsâr ve Riyâzû'l-Cinân* emsâli eserleri vardır. [kenar]
Tarih beyiti hatalıdır. 1041 tarihini vermektedir. (nşr)

3 "Rüyamda Allah'ın Resulü'nü gördüm, elinde Mesnevî vardı ve şöyle diyordu: Nebi'nin eserına dair nice kitaplar tasnif edilmiştir. Ne acayıptır ki böyle bir kitap tasnif edilmemiştir."

4 'Aded-i ebyât-ı *Mesnevî*: 26.660. [kenar]

5 Süsam nüshasının kenarına Bahaeddin Veled Çelebi [İzbudak] (v.1950) şu derkenarı yazmıştır: "Cild-i Sâbi' denilen kitâb hazret-i Pîr'in değildir. Fakir bi'l-asâle ona *es-Seyfû'l-Kâtrî fî Reddi 'alâ Cildi's-Sâbi'* diye gençlikde bir şerh yazmışdım. Eserimi okuyanın hiçbir diyeceği kalmaz. İbn Hazret-i Mevlânâ eş-Şeyh Mesnevîhân Mehmed Behâüddin Veled Çelebi el-Mevlevî."

6 "Her kim ki Firav'nın ruhu ki teniz (doğru) söylemiştir derse nefesiyle mumu söndürmüştür."

7 hem : -P4

بأسماع الطاهر النظيف، والتواجد المشار إليه لقوله¹ (صلى الله عليه وسلم) [6b]: «إِنْ تَبْكُوا، فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكُوا»²، فإنه مقام منيف ‘amel-i sakaleyne berâber olan vecd-i sahîh erbâbına taklîd ve vecd-i hakîkinin dahi zuhûruyla mazhar-ı lutf-ı Hakk olmak recâsına hulûs-ı niyyet ve safvet-i taviyyetle tevâcûde mübâşeret eylemekle anlar, ol kitâb-ı latîfe hidmet ederler ki vecdin ‘ademinde vücûdunu recâ için vecdlenmek ve vecd zuhûrunda erbâbının eyledikleri hareket-i bî-ittirâd gibi hareketle istifâza-i hayr u bereket eylemek bâbında anların me‘haz ve delilleri³ «إِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكُوا» hadîs-i şerîfidir ki mefhûm-ı lafzîsi -Allâhu ve resûluhu a‘lem- böyle demektir ki: “Sizler havfullâh tezekkürüyle ve hevl-i âhiret tefekkürüyle bükâ edin. Eğer ağlayamazsanız sûret ve hey’etlerinizi ve göz ve yüzlerinizi ağlayanlara tekellüfle teşbîh edin. Bir vechle ki sizi görenler ağlar sansınlar. Ve hüzn-i derûnunuza istidlâl eylesinler” deyu buyurur. Ve kendileri dahi egerçi letâ’ifden hazzedüp ve tebessüm dahi buyururlar idi. Fazz-ı galîz değil idi. Lâkin kendi hâllerinde oldukça tûl-i fikr ile ekseriyyâ mütevâsîlül-hüzn etdikleri ez-cümle *Şifâ-yı Şerîf*’de musarrahdır. Bu ma‘nâyı müş‘ir Sabûhî Ahmed Dede Efendi’nin bu şi‘ri mahalle münâsib görünür:

Gazel: Eylesem n’ola döküp eşk-i firâvânı semâ^c
Eğdirir ehl-i dile Hazret-i Sultânı semâ^c

Dem urup hû deyicek şevkile nâye neyzen
Götürür cerha bu nüh-kubbe-i gerdânı semâ^c

Pušt u pâ ursa n’ola tâlib-i Hakk dünyaya
Dü-cihândan geçirir ‘âşık-ı hayrânı semâ^c

Mağz-ı Kur’ân dediler Mesnevî’ye ehl-i beyân
İletir bezm-geh-i kurb-i Hak’a cânı semâ^c

[7a] Zevk-bahş olduğunu şâh ise eyler dervîş
Döndürür kendüye çok Hüsrev ü devrânı semâ^c

1 بقوله: BA

2 Bu hadîs-i şerîf altıncı bâbda dahi gelir. [kenar] : -L1

3 İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd b. Mace el-Kazvîni er-Rabâ‘î, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdulkaki, Dâru İhyâi’l-Kütüb, Kahire 1373, İkame 176, nu: 1337; Beyhakî, *es-Sünen*, XI/391, nu: 21058; Ebû Ya‘lâ el-Mavsîlî Ahmed b. Ali b. Müsennâ er-Temîmî el-Mavsîlî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Selîm Esed, Dâru’l-Me‘mûn li’l-Turâs, Dımaşk 1404, II/49, nu: 689.

Pür olup zevk ü safâ ile dil-i zâr u hazîn
 Gülşen eyler bize bu külbe-i ahzânı semâ^c
 Vecd ü hâl ehli n'ola germ olup efgân etse
 Gösterir şa'ş'a-i¹ pertev-i Rahmân'ı semâ^c
 N'ola ışk ehli **Sabûhî** gibi mest olsa kamu
 İçirir 'âşika cām-ı mey-i Sübhân'ı semâ^{c2}

Yâhüd vecde semâ^c dahi derler. Sebeb-i tesmiye Surûrî Mustafâ Efendi -ser-rahullâhu bi-takdîsi esrârihî- cenâbları tahrîri üzere budur ki: “Hüs-n-i savtı istimâ^c eylemek harekete sebebdir. Anınçün harekete semâ^c dediler.”³ “Tesmi-yetü'l-müsebbebi bi'smî's-sebebi” kabilinden olur.

Ebübekr⁴ نظيره⁴ مارواه الخطيب في تاريخ بغداد بسنده عن عبد الله بن سعد ابن كثير عن غفر⁵ Ahmed-i Hatîb⁶ *Târihu Bağdâd*'da kendi senediyle rivâyet edüp, der ki: قدم⁶ Yüz seksen yedi veyâ dört târihin-de [İbrâhîm] Zührî merhûm⁷ Bağdâd'a geldi. Hârûn-ı Reşîd ana ikrâm eyleyüp ta'yînât verdi. Ve ahâlî-i belde tegannîden su'âl eyledikde, helâldir dedi. فأتاه بعض أصحاب الحديث يسمع. Ol esnâda tâlib-i hadîs olan 'ulemâ-i rivâyetden biri Zührî'den hadîs ahz eylemek için gelmişdi. Zührî'nin tegannî edüp ba'z-ı kasâ'id okuduğuna muttali^c oldukda dedi ki: لقد كنت حريصًا على أن أسمع منك، وأما الآن فلا أسمع منك [7b] حديثًا أبدًا. Ben senden hadîs ahz edüp rivâyetin silsile-sine mülhak olmağa gâyetiyle tâlib idim. Ammâ şimdi bildim ki sen tegannî erbâbından imişsin. Senden bir dahi ahz-ı hadîs eylemem dedi. فقال الزهري: Zührî dahi dedi ki: 'Sen hakîkat-ı hâlî bilmeyüp kısr-ı ta'assub eyledin. Dikkat edüp sırr-ı tahkika vâsıl ve dakîka-i fukahâya nâ'îl olanlardan olmamışsın. Lâkin vallâhi ben dahi bu beldede ol-

1 şa'ş'a-i pertev : -P4

2 Mehmet Sarı, *Sabûhî Şeyh Ahmed Dede Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1992, s. 271.

3 Herkesin kendiye sesi hoş gelir. Anınçün tâli bilâ hareket Kur'an tilâvet edemez. [kenar] : -L1

4 نظير: BA

5 عفر قال

6 Hatîb'in künyesi vefâtı târihinin nısıfıdır ki Ebu Bekr'dir. [kenar] Ebu Bekr lafzı ebcedle 231'dir. Bu hesapla Hatîb'in vefâtı 462 etmektedir. (nşr)

7 İbrâhîm-i mezkûrun pederi Sa'd'ın pederi İbrâhîm-i diğer 'Aşere-i Mübeşşere'den olan 'Abdurrahman ibn 'Avf'ın oğludur. Lakin (-P4) Salâh-ı Safedî *Vâfi* nâm vefâyâtda İbrâhîm-i mezkûrun vefâtını yüz seksen üçde olmak üzere yazmış ve bu menkabe-i gınâyı dahi bast eylemiştir. 'Avf' > 'Abdurrahman' > İbrâhîm > Sa'd > İbrâhîm > Zührî. [kenar]

8 P4 ما أقمت : ما دقت

dukca ibtidâ tegannî edüp nagamât ile tenşît-i tabî'at eylemedikce hadîs-i şerîf rivâyet eylemem. Evvelen anınla safvet-i dil peydâ ve şevk tedârük ederim. Ve meclis-i rivâyete ve anda mevcûd olan ashâb-ı ahza ta'zîm edüp ba'cdehû âsâr-ı Nebeviyye'yi sâfa-yı hâtır ile rivâyet ederim. Eğer tegannî mümkün olmazsa hadîs-i şerîf dahi rivâyet eylemem deyu yâd-ı sevgend¹ eyledi. Ve bir rivâyetde "Senden gayrı tâlib bulunmaz mı? Böyle ahza kâ'il ve kâbil olanlara tahdîs ederim ki erbâb-ı gîlzet olanlara 'ilm-i hadîs müyesser değildir.'" dedi. فشاعت فدعى به فسأله عن أحاديث المخزومية التي قطعها النبي (صلى الله عليه) Bu def'a Bağdâd'da Zühri'den nakl ile şayi' ve pâdişâh dahi anı sâmi' oldu. فدعى به فسأله عن أحاديث المخزومية التي قطعها النبي (صلى الله عليه) Hârûn Halîfe Zühri'yi da'vet edüp ba'cde'l-ikrâm vakt-i hazretde Benî Mahzûm'dan bir hâtûn² ziynet-i nisvâna müte'allik ba'z-ı şeyi [8a] sırka eylemiş idi. Ol māddeyi su'âl edüp hadîsini rivâyet edin dedikde فدعا Zühri, 'ūd getirsinler dedi. أعود الرشيد: فقال Pâdişâh dedi ki 'ūddan murādınız buhûr mudur? ولكن عود الطرب. لا، Zühri dahi cevâbında dedi ki hayır, murâdım âlet-i tegannîdir. Sâz getirsinler, fasl edüp ba'cdehû rivâyet ederim dedikde، فتبسم الرشيد، Zühri'nin bu kelâmına ta'accüb edüp pâdişâh hande-nâk oldu. بلغك يا أمير المؤمنين حديث السفية الذي أذاني بالأمس، Pâdişâhın tebessümünden Zühri idrâk eyledi ki meclis kase-i 'aks eylemiş. Pes dedi ki: Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Dünkü gün ol sefîh beni ta'cîz edüp hattâ yemîn eylediğim meclisin haberi gâlibâ sem'-i şerîfinize bâliğ mi olmuş? فدعاه الرشيد بعد فغنى. نعم. Pâdişâh dahi 'Belî, sem'ime kar' eyledi.' deyüp 'Sâz getirin.' dedi. Sâzı⁵ şeyh bi-nefsihi⁶ kendi eline alup bir fasl terennûm ve bu beyti tegannî ve tenaggum eyledi. يا أم طلحة إن البين Şu'arâ-yı 'Arab inşâd-ı şî'r eyledikde evvelen dâbbe veyâ devesine veyâ bir ma'rûfe hâtûna "su'âd" veyâ "ezme" gibi hitâb ederler,⁷ bunun kâ'ili dahi vaktinde bir meşhûreye veyâ kendi habîbesine hitâb eylemiştir. Mefhûm-ı beyt: "Ey mahbûbem fırkat pek 'acele eyledi ve karâr vakti az kaldı. Yarın 'ale's-sabâh göç edüp diyâr-ı uhrâya⁸ gitsem gerekdir." demekdir. [8b] Ba'cde't-tegannî pâdişâh dedi

1 Sevgend yemîndir. [kenar]

2 Ol hâtûnun ismi Fâtuma bint Ebi'l-Esed veyâ bintü'l-Esed idi. [kenar]

3 فقهها إبراهيم: BA

4 قال: BA

5 sâzı : -P4

6 şeyh bi-nefsihi : bi-nefsihi şeyh L1

7 «بانت سعاد فقلبي اليوم متبول»

[kenar] «اشتدي أزمة تفرجي»

8 Câ'iz ki diyâr-ı uhrâdan murâdı dâr-ı âhiret ola. [kenar]

فقال: من ربط الله تعالى. ki sizin ‘ulemânızdan semâ‘ı mekrûhdur der kişi var mıdır? Zühri cevâbında dedi ki¹ “Hakk Te‘âlâ’nın habl-ı noksân ile bağlayup mut-laku’l-‘inân kılmadığı cihetden hakikat-ı hâlden âgâh olmayanlar kerâhetine zâhib olmuşlardır.” dedi.²

Bu mahalde *Vâfi-i Safedî*’de yazar ki Reşid Halife Zühri’ye suâl edüp bu tegannîye dâ’ir seleften bir menkabe nakl buyurun dedi. Zühri dahi buyurdu ki Benî Yerbû‘ kabilesinde bir cem‘iyyet-i ziyâfetde bi’z-zât İmâm Mâlik bin Enes-radiyallâhu ‘anhu- kendileri deff-i mahsûslarıyla terennüm ve gınâ-kâr olup ve cem‘iyyet-i ahhâb mahall-i³ sürürdür, tenşit lâzımdır dediği mufasssaldır.⁴

عنهما المزي وحكم المزي⁵ والحطیب عنه [Müzenî ve Hatîb] Bunlar Zühri’nin ‘ilm-i hadîsde kemâlini nakl ve hikâyet edüp demişlerdir ki أنه كان يحفظ سبعة عشر ألف حديث، في أنه كان يحفظ سبعة عشر ألف حديث، في أنه كان يحفظ سبعة عشر ألف حديث، في أنه كان يحفظ سبعة عشر ألف حديث. ancak mesâil-i şer‘iyyede on yedi kerre bin hadîs Zühri’nin hıfzında idi ki kendine gelince olan silsilesi ricâli ve her birinin ahvâli ve vilâyetleri ve târih-i vefâtları ile bile mahfûzu idi dediler. Ahkâmdan gayrı maddelerde mahfûzu olan ehâdis-i şerîfe ana kıyâs oluna.

وقال البخاري إنه كان يحفظها عن ابن إسحق خاصة، دون غيره. İmâm Buhârî⁶ buyurur ki ol mikdâr ehâdis Zühri’nin fakat sâhibü’l-*Megâzî* olan Muhammed b. İshâk’dan ahz eylediğidir ve sâ’irinden ahzı ve ahkâmdan gayrı bâbda [9a] me’hûzu dahi başkadır. Zühri mu‘temeddir, ‘âdildir, bir tarikle medhül değildir deyu ‘ulemâ ittifak eylediler. حدث عنه الشافعي وأحمد بن. İmâm Şâfi‘î Muhammed b. İdrîs el-Misrî⁷ ve Ahmed b. Muhammed b. Hanbel el-Bağdâdî⁸ dört mezheb sâhiblerinin ikisi bunlardır. Bunlar ve dahi hadîs-i sahîh için kitâb te’lif edenler cümlesi Zühriyy-i mezkûrdan hadîs tahrîc ve rivâyet eylediler. Zühri’nin ahvâli tamâm oldu. Yine maksûda gelelim.

1 Nüsha-i *Vâfi-i Safedî*’de «فقال له الرشيد» [Reşid ona dedi ki] deyu tasrih eylemiştir. [kenar]

2 Hatîb el-Bağdâdî Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Beyrut 2001, VI/606.

3 mahall-i: mahallî L1

4 Safedî Ebu’s-Safâ Selâhaddin Halil b. Aybeg b. Abdullah es-Safedî, *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvut-Türkî Mustafa, Dâru İhyâi’t-Turas, Beyrut 2000, V/230, 231.

5 Müzenî: İsmi İsmâ’îldir. Rihleti «الرجل» [er-racûl] 264 târihindedir ki karîben mezkûrdur. [kenar]

6 İmâm Buhârî, muhaddis Muhammed b. İsmâ’îl’dir ki altmış iki yaşında iken «نور» [nûr] 256 târihinde rihlet eyledi, müctehiddir. [kenar]

7 İmâm Şâfi‘î hazretleri (-L1) İmâm-ı A‘zam’ın rihleti senesi dünyâya geldi [150] ve «مقدس» [Mukaddes] 204 târihinde Mısır’da rihlet eyledi. [kenar]

8 Ve İmâm Hanbelî İmâm Şâfi‘î’den otuz üç yıl sonra fevt oldu. Bağdâd’dadır. [kenar] Bağdâd’dadır : -L1

ولا شك أن غناء¹ بالعود قبل رواية حديث رسول الله (صلى الله عليه وسلم) كان منه على وجه
 tegannî ile safâ-yı tabî'at ve rikkat-ı kalb tedârükine beyân olunduğu vech üzere
 re Zühri'nin sa'y eylemesi hadîs-i şerîfe ta'zîm için olmasında şekk ve şübhe
 yoktur.

ونظيره السماع والتواجد على الآلات المطربة، بعد إيراد عبارات المثنوي المولوي في المجلس
 İşte Zühri'nin zikr olunan ta'zîmî gibidir ki *Mesnevî-i* Mevlevî ebyâtını
 şeyhleri kürsilerinde yevm-i ma'lûmda ve vakt-i mahsûsda nakl u beyân ve
 ma'nâsını mümkün mertebe şerh ü 'ayân eyledikden sonra tarab ve neşât-ı dil
 için olan sâzların istimâ'ında anlar vecd-i hakîkî ehline teberrûken ve teyem-
 münen taklîd edüp tevâcüd ve semâ' ederler. Anların bu tarz [9b] üzere hare-
 ket ve tekellüfleri، أهل الكمال تعظيما لكلام kâmillerin nakl olunan sözlerinin şân-
 ları 'âlî olup ve ikrâmı lâzım olduğu içündür. Müşârü'n-ileyh *Mesnevî-i Şerîf*

Şîr: Husûsân 'ilm-i Rabbânî ki Sultân
 Celâleddîn demişdir Mağz-ı Kur'ân
 Kitâb-ı Mesnevî kim kût-i cândır
 Ziyâ vü nûr-ı çeşm-i 'âşıkândır

neşidesince fukahâ-yı Hanefiyye-i âgâhdan ve kibâr-ı ehlullâhdan Celâleddîn
 Mevlânâ Muhammed el-Belhî er-Rûmî el-Konevî cenâblarının manzûmesidir
 ki nakl olunup anı takrîr ü tefhîm esnâsında ve belki mukaddemâ tavi'e tarîkiy-
 le mefhûmunu isbât³ ve istidlâl için nice âyât-ı şerîfe ve ehâdis-i latîfe ve âsâr-ı
 münîfe irâd olunur. وفرحاً وسروراً بسماع ما يذكر من المعاني الإلهية، وشريف الأحوال،
 Ve dahi ol nakl olunan sühanların ma'nâları ki erbâbına her biri ilhâm-ı İlâhî
 ve ilkâ-yı Rabbânî ile vârid olmuşdur ve nice mu'cizât ve kerâmât gibi ahvâl-i
 şerîfeleri kâ'im-makâm-ı Hakk olan şeyh-i mürşîd zikr ü beyân eylemekle,
 anları işitmekden nâşî ferah-yâb ve mesrûr olup bayrâm namâzından sonra
 hutbe gibi tahdîs-i ni'met ve 'inâyet-i Rabb-i 'izzete müfâharet için izhâr eder-
 ler. خصوصاً إذا قام الفقراء بالطرب في حب الله وحب طاعته على حسب طاقته هاتيك الرجال.
⁴ Semâ' ve tevâcüdün envâ'ından biri hâssaten Mevleviyye tarîkinin fukarâ-yı
 «رَوْضَةٌ مِنْ 'آشِيقَانِ sem'-i cân ve sımâh-ı cenân ile nây-ı tarab-fezâyı isgâ edüp

1 غناء: BA

2 müşârü'n-ileyh *Mesnevî-i Şerîf*: -P4

3 isbât : isnât P4

4 حب الله تعالى: BA

رياض الجنة¹ gibi olan kabr-i bedenlerinde ol zevk-i cennet-‘âcile ile telezüz ve tena‘um üzere [10a] beyne’s-sahv ve’l-mahv berzah-ı i‘tibârîde ışk-ı Kâ-diyyü’l-hacât ve şevk-i ‘ibadât u tâ‘ât safâsıyla hayret-ender-hayret üzere iken nâ-gâh² ﴿فَإِذَا نُفِرَ فِي النَّاقُورِ فَذَلِكَ يَوْمٌ عَسِيرٌ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ﴾ sadâsı güş-ı hûşlarına resîde oldukda bu ezvâkdan hayât-ı ebedî bulup³ «قيام الموتى من القبور» gibi müsâ‘ade-i kudret ve muktezâ-yı tâkatleri mikdârı el yere urup kıyâm ve kıyâmet-i suğrâyı i‘lâm ederler.

كما ذكر المناوي في طبقات الأولياء عن الطرسوسي، عن الطبراني، عن عبد الله ابن الإمام أحمد بن حنبل، قال: سمعت أبي يقول وقد قيل له إن هؤلاء الصوفية قعدوا في المساجد على التوكل Bu siyâkda ‘Abdurra‘ûf el-Münâvî *Tabakât-ı Evliya’dâ* [Tarsûsî ve Taberânî’den] müselsel nakl ve rivâyet eder ki sâhibü’l-Mezhebi’l-Hanbeliyye olan İmâm Ahmed’den su‘âl eylemişler ki “Sûfiyye tâ‘ifesi Ashâb-ı Suffe gibi Hakk Te‘âlâ’ya tevekkül edüp mescidlerde i‘tikâf-ı dâ‘imî ederler. Ta‘allüm ve ta‘lîm kaydında değillerdir” dediklerinde İmâm Ahmed cevâbında dedi ki العلم العلم Ta‘allüm ve ta‘lîm kaydında değillerdir. Anlar hâlen ve mükâşefeten âgâh olmuşlar ki Rezzâk-ı hakikî kable’l-halk mahlûku takdîr-i ezelîde sûrî ve ma‘nevî merzûk eylemişdir. Makdûr kâ‘in ve vâsıl⁴ ve mukadder olan elbette hâsıldır. Ana ‘ilm-leri ya‘nî anı bildikleri sebebeden fâriğü’l-bâl kâ‘idlerdir. قيل له: فَإِنَّ هَمَّتْهُمْ كَسُوَ Yine İmâm-ı merkûma ol sâ‘il demiş ki “Anların ancak [10b] maksûdları kisve ve lokmadır.” Pes İmâm dahi cevâbında demiş ki لا أعلم أعظم عذرا من هالتي بهذه صفته، Zîrâ çünkü mukadder olan gelir, sûret-i zâhirde sa‘y eylemeyüp ‘ibadât u tâ‘ât edenler hakkında Hakk Te‘âlâ buyurur ki: “Benim zikrim kârlarına mâni‘ olan kimesnelerin kârlarını ben hâsıl ve murâdlarına vâsıl ederim.” Ve ibn-i ‘Abbâs -radiyallâhu anhu-⁷ rivâyetiyle sâbit hadîsdir ki: “Giceleri ihyâdan

1 “Cennet bahçelerinden bir bahçe...” Buhârî, *es-Sahih*, Tatavvu 18, nu:1137; Müslim, *es-Sahih*, Hac 502, nu: 1391; Tirmizî, *es-Sünen*, Menakıb 137, nu: 3916; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII/159, nu: 7223; Nesâ‘î Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu‘ayb b. Ali en-Nesâ‘î, *es-Sünen*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, Mektebetü’l-Matbû‘ati’l-İslamiyye, Halep 1986, Mesacid 7, nu: 695.

2 “Sûra üflendiği zaman; işte o gün zorlu bir gündür. Kafirler içinse hiç kolay değildir.” Müdnessir, 74/8-9-10.

3 “Kabirlerden ölülerin dirilmesi...”

4 makdûr kâ‘in ve vâsıl : -L1

5 خرقة: BA

6 ممن: BA

7 radiyallâhu anhu: -L1

‘âciz ve mâlî bahş ve tasadduk¹ eylemekde kâsır ve düşmandan cenge varmağa hâ’if olan kimesne zıkr-ı Hakk’ı çok eylesin. Zîrâ zıkr eden ve zikri terk eden kişiler zinde ile mürdeye müşâbihlerdir.” buyurdular. قيل: فإنهم إذا سمعوا السماع أنلار hoş sadâyı işitseler kalkup devrân ederler dediklerinde imâm-ı müşârün-ileyh cevâbında buyurdu kim: أنلارا دعمهم يفرحون برهم. Anlara ta’rîz eyleme ki anların ferahları Hakk Te‘âlâ tarafından’dır. Elbette virdin vâridi vardır. ² «من لا ورد له لا وارد له».

[Beyt]: اگر تو یار نداری چرا طلب نکنی
و گر یار رسیدی چرا طرب نکنی³

-Bu beyt Celâl-i Mevlevî’nindir-⁴ ve yazmışlardır ki müctehidinden ba‘zı-ları bir mes‘elede zahmet çeküp istihrâcında ‘usret görüp suhûletle feth olmasa sonra feth oldukda kendini ferah ve şâdî isti‘âb edüp tâ ki ayağ üzere kalkup ve kollarını kaldırıp hareket ve savlet eylemedikçe ol hâl-i neşâtı def‘ edemez idi. Zîrâ vâridin zuhûrunda [11a] tâkatinden ziyâde kendini zabt eylemek merg-i şâdiye sebebdır. Nakl-i Münâvî dahi tamam oldu.⁵

İmâm Hanbel’in İstikrâhına Sebeb⁶

وذكر أبو الوفا ابن عقيل في كتابه المسمى بالفصول أنه صحت الرواية عن أحمد بن حنبل أنه Ebu’l-Vefâ⁷ *Fusûl*’ünde der ki tashîh eyledikleri mer-viyyâtındandır ki İmâm Ahmed oğlu Sâlih’in tegannî eylediğini istimâ‘ ederler وقال شارح المقنوع:⁸ روي عن الإمام أحمد أنه سمع قوالاً فلم ينكره، فقال له ابنه: Kitâb-ı mezbûrda musarrahdır ki İbn-i Hanbel bir tegannî eden kimesnenin

1 tasadduk: -L1

2 “Virdi olmayanın vâridi de yoktur.”

3 “Eğer yârin yoksa neden talep etmiyorsun ve eğer yârine ulaştıysan neden neşelenmiyorsun?” Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Muhammed b. Hüseyin el-Belhî el-Konevî er-Rûmî, *Külliyât-ı Şems-i Tebrizî yâ Divân-ı Kebîr*, nşr. Mevlânâ Fûrûzanfer, Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran 1386, 40. bsk, s. 1133, gazel nu: 3061; Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Divân-ı Kebîr*, trc. Abdülbaki Gölpinarlı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, III/343, gazel nu: 259.

4 Bu beyt Celâl-i Mevlevî’nindir: -L1

5 Abdurra‘ûf el-Münâvî Zeynüddin Muhammed b. Tâculârifin b. Ali el-Kâhîrî el-Münâvî el-Haddâdî, *el-Kevâkibü’l-Dürriyye fî Terâcimi’s-Sâdeti’s-Süfîyye (Tabakâtü’l-Kübrâ)*, thk. Muhammed Edib el-Câdir, Dâru Sâdir, Beyrut [ty], I/520, 521.

6 [kenar]

7 Ebu’l-Vefâ’nın ismi ‘Alî’dir. Hanbelî, Bağdâdî’dir. Şeyh ‘Abdulkâdir-i Geylânî kuddise sırruhünün fikh-ı şerîfde üstâdıdır. Beş yüz târihi ricâlınden olduğunu *Fevâih-ı Miskîyye* sâhibi yazmışdır. [kenar] bkz. Abdurrahmân b. Muhammed b. Ali b. Ahmed el-Bistâmî el-Hurûfî, *el-Fevâihu’l-Miskîyye fî’l-Fevâtihi’l-Mekkiyye*, Süleymaniye Ktp, Esad Ef., nr. 1612, vr. 54a.

8 القنع: BA

tegannîsini dinledi. İnkâr eylemedi. Pes oğlu Sâlih dedi ki يا أبت¹ كنت تكراهه؟ ne ‘aceb istimâ‘ eylediniz. Ma‘a hâzâ mu‘tâdınız tegannîden istikrâh ederdingiz dedikde Hazret-i İmâm dedi ki إنهم² يستعملون المنكر معه. sâ‘ir tegannî edenler ol tegannî ile şer‘an câ‘iz olmayan şeyleri beraber irtikâb ederler idi, anınçün kerîh ‘addederim. Bu kavvâl ile ma‘an bir emr-i kerîh yok, hazzeylediğime sebep budur dedi.

İmâm Şâfi‘î Tegannî-i Cârîyesini İstimâ‘ı ve Cevâbı³

Abdulvehhâb Sübkî *Tâbakât*’ının İmâm Müzenî’yi yazdığı mahallinde nakl eder. Müzenî⁵ demiş ki İmâm Şâfi‘î ve İbn-i ‘Uleyye⁷ üç kişi giderdik. Esnâ-yı tarîkde bir hânedân kurbüne uğradık. Derûn-ı hânedan bir cârîyenin sadâsı geldi ki bu beyti taksîm ile nağme ve tegannî edüp Türkçe ırlar idi.

خليلي ما بال المطايا كأننا
نراها على الأعقاب بالقوم تنكص

[11b] Ma‘nâ-yı beyt budur ki: Ey dostum, bu kârbânın hayvânlarına ne oldu ki kendilere süvâr olanları reh-revân iken döndürüp geriye ‘avdet ve ric‘at eylediler. Ya‘nî:

Şîr: Geldiklerine dehre peşimân gibi bu nâs
Şöyle gider ki binmiş ölüsü dirisine

neşidesince insânın ‘ömürleri böyle azdır. Güyiyâ binüp geldikleri dâbbelerden nüzûl eylemeyüp der-‘akab yine «منه بدا واليه يعود»⁸ mefhûmu zâhir olup ﴿وَالْيَئِئِهِ تَرْجَعُونَ﴾⁹ فقال الشافعي رضي. Hazret-i Şâfi‘î ol cârîyenin sadâsını istimâ‘ eyledikde “Beni ميلوا بنا نسمع،

1 أبتي: BA

2 قيل إنهم: BA

3 [kenar]

4 BA: المزني رحمه الله تعالى قال المزني

5 Müzenî mezkûrdur. [kenar]

6 BA: إبراهيم بن إسماعيل بن عليّة

7 Ve İbn-i ‘Uleyye İmâm Şâfi‘î’den on bir sâl mukaddem ‘azm-i bekâ eyledi. ‘Uleyye vâlidisinin ismidir. Anınçün bu künyeden hazzeyleme idi. [kenar]

8 “O’ndan başladı, O’na dönecektir.”

9 “Ve O’na döndüreleceksiniz.” Yâsîn, 36/83.

دöndürün, ol hânendeyi dinleyüp safâ-yâb olalım” dedi. فلما فرغت قال الشافعي: “عبدت edüp tamâmına dek istima‘ eyledik. Cârîye nağmeden ferâgat eyledikde Şâfi‘î cenâbları su‘âl buyurdu ki “Ey İsmâ‘îl, bu tegannîden tarab-nâk olup hazz eyledin mi?” İbn-i ‘Uleyye dahi “hayır safâlanmadım” dedikde Hazret-i İmâm dedi ki: «فمالك حش» andan sende bir neş‘e ve neşât peydâ olmadıysa senin hiss-i sahîhin yoğımı. Zîrâ sakîmü’l-hiss ve sâhib-i kasvet-i kalb olan pelîd-i câmid içün te’sîr-i semâ‘dan ıztırâb-ı hâl ve tağayyür-i levn muhâldir deyüp telezüzlerine ta‘accüb eder.”²

Sirâyet-i lezzet ma‘rifete câhilin inkârı ve ta‘accübü gibidir. Hattâ zî-rûh-da hımârdan gayrı mûsikîden müte‘essir olmaz kimesne yokdur demişlerdir. [12a] Hüsn-i sadâ ve hüsn-i likâ mevâhib-i ilâhiyyedendir. Bunların tenşit eylemediği tab‘a ‘ilâc eylemek lâzımdır ki ol ‘illet kendiden zevâl bula. Ve böyle şeylerden eser hâsıl ola.³

İmâm Mâlik’in Nağmeyi Ta‘lîmî⁴

وحكى أبو الفرج الإصفهاني في كتاب الأغاني أنّ الإمام مالك بن أنس (رضي الله عنه) سمع *Eğānî* nam kitâbda Ebu’l-Ferec ‘Alî-i İsfahânî⁶ der ki sâhib-i mezheb olan İmâm Mâlik⁷ hazretlerinin bir mahalde bir kimesne tegannî ederken mesmû‘u olup tertîb-i nağme-kârîde hatâsı olduğuna muttali‘ oldukda. h‘ânendeye hatâsı-

1 :لإبراهيم BA

2 Tâceddin es-Sübki Ebû Nasr Abdulvehhâb b. Ali b. Abdulkâfi es-Sübki, *Tabakâtü’ş-Şâfi‘iyyeti’l-Kübrâ*, thk. Abdülfettah Muhammed el-Hulv-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Dâru Hicri’t-Tabâ‘ati ve’n-Neşr ve’t-Tevzi‘ Kahire 1413, II/99, nu: 20.

3 Enceşe bir ‘abd-i siyâh olup Haccetü’l-Vedâ‘ senesi Harem-i Hümâyûn develerini kâ‘id ve sâbık olmak üzere ana tefvîz buyrulmuş idi. Hoş-elhân olmağla develeri teşvik içün hudâ-hân ve nağme-kâr olurdu. Üştürân dahi anın istimâ‘ıyla ser-keşân olup hareket-i zâ‘ide anlarda hâsıl olurdu. Bir gün develer ziyâdece harekete geldiklerinde Hazret-i Kevneyn -‘aleyhis’s-salâtu ve’s-selâm- develer üzere mahfelerde olan zenân (-L1) belki zahmet ve sıklet çeküp bir yerleri ağrıyup veyâ havf ederler deyü «رويدا يا أنجشه ورفقا» «يا أنجشه رويدك سوقك بالقوارير» «يا أنجشه رويدك سوقك بالقوارير» (-L1) «ويحك أنجشه رويدك سوقك بالقوارير» buyurmuşlardır ki me‘âlleri birdir. Ol nisvânda Ümmü Süleym dahi berâber idi deyü *İstî‘âb*’da musarrıhıdır. [kenar] bkz. İbn Abdülber Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî el-Kurtubî el-Mâlikî, *el-İstî‘âb fi Mar‘ife’l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru’l-Ceyl, Beyrut 1412, s. 140, nu: 151.

4 [kenar]

5 يغني: BA

6 [Revnak] 356 târihinde rihlet eden ‘Alî-i İsfahânî, *Eğānî* nâm kitâbını elli senede te‘lif eylemiştir. [kenar]

7 Ve sâhib-i mezheb olan İmâm-ı Dâru’l-Hicre Mâlik cenâbları yüz yaşını mütecâviz iken «مالك يگانه» [Mâlik-i yegâne] 177 târihinde rihlet eyledi. [kenar]-P4

nı ifâde ve ta'lim eyledi ve dürüstünü söyledi. فسأله ذلك الشخص ليعيده، Ol kimesne dahi bir kerre i'lâm ile ahz mümkün olmayup bir kerre dahi ta'lim buyurun deyu recâ-mend oldu. حتى تقول أخذته عن مالك بن أنس؟ İmâm dahi dedi ki sana ta'lim ederim. Lâkin benden ahzını söyleyüp ve sâ'ir 'ilm gibi benden rivâyet eylediğini isterim tahdisen lî'n-ni'cemeti deyüp ol kimesneye luzûmu kadar tekrâr ile ta'lim ve tefhîm eyledi.¹

İmâm-ı A'zam Konşu Nağmesini İstimâ'ı²

Abdullâh b. Kuteybe⁴ ve gayrileri وحكى ابن قتيبة وغيره عن أبي³ حنيفة (رضي الله عنه) dahi Hazret-i İmâm-ı A'zam ve hümâm-ı akdem sâhib-i mezhebimiz Nu'mân b. Sâbit⁵ -radiyallâhu 'anhû-dan nakl ve hikâyet eyledi ki **وكان في أنه كان له جار، وكان في كل ليلة يغني ويقول: hazret-i Nu'mân'ın bir konşusu var idi. Beher şeb tegannî edüp bu beytle nağme-kâr olur idi:**

[12b] أضاعوني وأنى فتى⁶ أضاعوا
ليوم كريهة⁷ وسداد ثغر

Ol hem-sâye-i İmâm olan kimesneye Ebu'l-Hammâd derler idi. Süpründü cem' edüp⁸ fûruht ve anınla ta'ayyüş ederdi. Gicelerde ba'zı evkât neşâtta Abdullâh 'Arcî'nin⁹ şî'rinden bu beyti kâ'il ve nağme-kârlığa mâ'il olurdu. Me'al-i beyt dahi erbâbının takrîrleri üzere budur ki: Beni zâyî' edenler beni zâyî' eylemedi. Belki ceng içün ve bir serhaddi kapamak içün hıfz olunmağa lâyık bir

1 Ebu'l-Ferec el-İsfahânî Ali b. Hüseyin b. Muhammed el-Kâtib el-Kureşî el-İsfahânî, *el-Eğânî*, nşr. el-Hâc Mahmûd es-Sâsî, Kahire 1323, II/75, IV/40, XX/102.

2 [kenar]

3 ابن: BA

4 *Edebü'l-Kâtib* sahibi (-L1) Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe «سوار» [Süvâr] 267 târihinde rihlet eyledi. [kenar]

5 Hazret-i Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh el-Küfî et-Tâbi'î -aleyhi rıdvânul-ilâh- yüz elli târihinde Dâru's-Selâm'da [Bağdâd] 'azm-ı Dâru's-selâm eyledi. Sâhib-i (-L1) mezhebimizdir. Lillahi'l-hamd mahsûs menâkıbları cem'ine tevfi-k-yâfte olmuşumdur. [kenar]

bkz. Müstakimzâde, *Menâkıb-ı İmâm A'zâm*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 2420.

6 فتى: -P4

7 Kerîhe esmâ-i harbdendir. *Me'âhid-i Abbâsî*'de *Tabakât-ı Kureşî*'de ve *Makâmât*'dan otuz dördüncü makâmde ba'z-ı şerrâh ve Mürşidiyy-i Mekki *Şerh-i Ukûd-ı Suyûtî*'de ve Şehâb-ı Hafâcî *Dürre-i Harîrî Şerhi*'nde ve sâ'irleri dahi irâd ederler. [kenar]

bkz. Kureşî Ebû Muhammed Muhyiddin Abdülkâdir b. Muhammed b. Muhammed el-Kureşî el-Misrî, *el-Cevâhirü'l-Mudîyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, Mîr Muhammed Kütübhanê-i Merkez-i İlm ü Edeb, Karaçi [ty], II/249; Hafâcî Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî, *Şerhu Dürreti'l-Gavvâs fî Evhâmi'l-Havâs*, thk. Abdülhafîz Ferağlı-Ali el-Karnî, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1996, s. 410.

8 edüp: idi P4

9 Abdullâh 'Arcî ibn 'Amr b. 'Osmân b. 'Affân ibn Ümeyye el-Ümevî'dir. [kenar]: -L1

desi tegannî mübâh olmağa haml olunmakdan gayrı bir ihtimâl dahi yoktur. وما ورد عنه بخلافه يحمل على الغناء المقترن بشيء من الفحش كالزنا وشرب الخمر [13b] Kaldı ki bu takdîrin hilâfı hazret-i İmâm'dan nakl olunur ki: "Ginâ câ'iz olmaya, ol 'adem-i cevâz kavlini zinâ eylemek ve bâde-nûş olmak gibi kebâ'irden olup hürmetleri nass-ı kat'î ile sâbit olan ef'âl-i şenî'adan biriyle berâber vâki' olan tegannî murâddır." denir. Zîrâ 'adem-i cevâzı bâbında İmâm-ı müşârün-ileyhden kavî vardır ve câr-ı mulâsıkı olan bu kimesnenin tegannîsini istima' fî'li dahi sâbitdir. Pes bu fî'lin zâhirde kavî-i merkûma muhâlefeti olmağa birbirlerine tatbîk ve tevfi' için kavillerini meclis-i fiskda olan tegannî murâd olmağa haml tarîki üzere fî' ile kavlin ikisi cem' olmuş olur. İşte bu emr, وهو الذي ينبغي أن يحمل عليه كلام الفقهاء في تحريمهم الملاهي وكل لهو, kendi karîninden hükm ahz eylemek de'bi üzere haml olunmak münâsibdir.

Fukahânın Murâdları¹

Fukahâ-yı selevin lehv ü lu'b bi'l-küllîye harâmdır dedikleri kelâmıların ki أن مرادهم بذلك ما كان مقتراً بنوع من أنواع الكبائر المحرمة: كمجالس الفسقة, beyân edüp buyurur ki fukahâ-yı selevin melâhî bi'l-cümle harâmdır dedikleri kavillerinden maksûdları ehl-i fiskın 'âdetleri olduğu üzere büyük günâhlardan birine her mukârin olan lehv ü lu'b demektir. وليس المراد بذلك ما هو على العموم في. Selevin tahrîm-i melâhî kelâmından murâdları [14a] umûmen harâm olmak değildir. Zîrâ ba'zı lehv harâm değildir, mübâhdır. Anlar bunu bilirlerken sûret-i itlâkda beyân eyleseler dahi menvî ve melhûzları olduğu 'ulemânın ma'lûmlarıdır ve sâhib-i risâle Şeyh 'Abdulganî ba'zı resâ'ilinde pederi olan bakıyyetü'l-fukahâ eş-Şeyh İsmâ'îl'in *Dürer-i Hüsrevî Şerhi*'nden nakl eyle-diği letâ'ifdendir ki her lehv ü lu'b eğer harâm olsa dünyâda sağık ve dirlik dahi harâm olurdu. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de Sûre-i Kıtâl'de² ﴿أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ﴾³ buyrulmuşdur. Pes ma'lûm oldu ki ba'zı lu'b dahi muharrem değildir. كما روي عن ابن عباس (رضي الله عنهما) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «خَيْرُ لَهْوٍ الْمُؤْمِنِ السَّيَّاحَةُ، وَخَيْرُ لَهْوٍ الْمَرْءِ الْمَغْزُولُ»³ Zîrâ peygamber 'aleyhi's-selâm-dan 'ammi-zâdeleri 'Abdullâh cenâbları rivâyet eder. Buyurmuşlar ki: "Mü'min olan kimesnenin lu'blarından hayırlı olanı suda yüzmekdir ve hatunların oyunlarından hayırlı olan ketânı iplik eylemekdir." ki beldemizde ana örge işlemek derler. Eğer lu'b-ı muharrem müşedded olsa hayr ta'bîriyle yâd olunmaz idi.

1 P4 : -L1 [kenar]

2 "Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir." Muhammed, 47/36.

3 الغزل: BA

Lu'ḅ İle Emr-i Şerîfleri, Fark-ı Lehv ü Lu'ḅ¹

Ol besümü'l-enbiyâ -aleyhi't-tehâyâ- buyurmuşlar ki «أَرَى فِي دِينِكُمْ غِلْطَةً» رواه البيهقي. Lehv bir nesne ile oynayup şügl eylemek ve lu'ḅ kendi vücudunu tahrik eylemekdir. Sahâbî-yi mezkûrdan² *Şu'abu'l-Îmân*'da Beyhakî irâd eder ki şâdî-resân-ı ümmetân -aleyhi ve 'alâ âlihi salavâtü'l-Mennân- buyurmuşlar ki: "Lehv ü lu'ḅ ile dahi şügl edin ki [14b] mülâtafe ve mülâ'abeyi terk eylemekle dîninizde gılzet ü belâdet ve cumûd görmekten ben hazz eylemem." Ve bir rivâyetde³ «أَنْ يَرَى» gelmiştir. Ya'nî "Sizin dîniniz gılzet ve muzâyaka üzere zann olunmaktan ben istikrâh ederim. Tab'ınız küşâde ve letâ'if ü mülâ'abeniz ziyâde ola ki dîninizde harec 'usret olmayup ve belki yûsr ü vüs'at olduğu görenlerin ma'lûmları ola."⁴ Ve bir hadîsde buyurmuşlar: «الْمُؤْمِنُ دَعِبَ لَعِبٍ»⁵

Hazret-i Evvel-i risâleden beri zikr olunan fevâ'id-i munsifâne ve nukûl-i mütetebbi'ânenen sonra ser-levha-i enbiyâ ve mürselin ve âl ve ashâb-ı güzîn husûsân anların miyânında olan ehl-i kemâl ü tekmîl ve zâhir ü bâtında 'ilimleriyle âmil olan zümre-i ehl-i tahsîl ve bu dîn-i mübînde insâf ile [15a] ittisâf üzere olan sâlikan-ı tarîk-i taklîd üzere salât u selâm olsun."

أما بعد؛ فيقول العبد الفقير إلى معونة ربه القدير، عبد الغني ابن النابلسي الحنفي، سَدَّه الله : Bu fıkıradaki şeyh hazretleri kendini yâd

1 [kenar]

2 Ashâb-ı Dirike olan Benî Erfide'ye dahi ve hitâb vârid olduğu *Sihâbî*'da musarrahdır. [kenar] bkz. Ebû Abdullah Zeynüddin Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkâdir er-Râzî, *Muhtaru's-Sihâb*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1999, I/104.

3 "Görülmesinden."

4 Beyhakî, *Şu'abu'l-Îmân*, thk. Abdülâlî Abdulhamîd Hâmid, Bombay 2003, VIII/485, nu: 6122.

5 «الْمُؤْمِنُ دَعِبَ لَعِبٍ» Hadîsinin mefhumu bu ola ki ehl-i imânın şânındandır ki mizâc ve latîfeye ve hilâf-ı şer' olmayan inbisâta sebep olan şeylere mâ'il ve vücûdu dahi hafîfû'r-rûh olan kimesnede olan ahvâle iltifât üzere olur. [kenar]

6 المقلدة: BA

edüp du‘â eyledi ki ismi ‘Abdulgani ve şöhreti Nablusi-zâde’dır ki bu risâle-
nin câmi‘idir. Cümle-i ‘ulûmda imâm ve her kemâlde kâmil ü mükemmil-i
tamâm idi. Şâm’da kadem-nihâde-i belde-i dünyâ olup «ما نحن فيه»¹ olan bu
risâlenin muhtevî olduğu mesâ’ilin ta‘alluk eylediği ‘ilm-i fikh-ı şerîfi, evvelâ
pederleri şârihü’l-*Dürrer* Şeyh İsmâ‘îl’den, o dahi şârihü’l-*Kenz* ‘Ömer b. Nü-
ceym ve muhaşşî-i *Dürrer-i Gurer* olan Hasen-i Şürünbülâlî’den ve gayrıdan
ahz ile fikh-ı şerîfde silsilesi sâhib-i *Hidâye*’ye ve anlardan İmâm Muhammed’e
vâsıl olup, anlar dahi Hazret-i Ebî Hanîfe cenâblarından ahz eyledikleri silsile
tafsilen *Kavl-i Sedid-i* Şeyh Ahmed-i Menîni’de² ve *Kifâyetü’r-Râvî-i* Seyyid Yü-
suf el-Halebî’de³ musarrahdır. Ve şeyh-i sâhib-i risâle pederinden gayrı binden
mütecâviz esâtize ve şuyûhdan ahz-ı ‘ulûm-ı zâhiriyye ve bâtuniyye eyleyüp
pederleri silsilesinden tarîkat-ı Kâdiriyye’de icâzet ve Tâciüddîn-i Mekki’den
tarîkat-ı Hâcegân’da dahi izn ü hilâfet birle sâhib-i teslîk ü irşâd olan gürûh-ı
‘aliyyedendir. Kesret-i te’lîfâtı ve sâ‘ir hâlâtı eşherün min en yuzkerdir. Ced-
dim Müstakîm Efendi [15b] Şâm kâdisi oldukda pederim ve ‘ammim Mustafâ
Vefâ Efendi kendilerden intisâb-ı tarîkat eyledikleri sebebeden cümle-i âsârı-
nın rivâyetine dahi kendilerden bir vâsıta ile icâzetlerim olmağla her ne kadar
kuvvet-i bidâ‘a ve kudret-i istitâ‘a nâ-yâb ise de sebep-i cesâretim olmuşdur.
Netice-i kelâm üstâzî’l-esâtize melâzû’t-telâmîze hazret-i Şeyh ‘Abdulgani bu
dâr-ı fâniye ve mahall-i denîden intikâl buyurdıkları evâhir-i Şa‘bânul-mu‘az-
zamda vâki‘ olup kütübhânelerinde vedî‘a-ı hâk-i pâk-i ıtr-nâk olduklarına
«قطب الأرض» [kutbül-arz] 1143 lafzı teberrüken târih bulunmuş idi. Sükkân-ı
Şâm’dan Şeyh Sa‘dî-i ‘Ömerî dahi bu mısra‘ı târih eylemiştir.

[Mısra‘]: بدر المعارف من أفق العلا فلا (١١٤٣)⁴

هذا رسالة شرح فيها أحوال الطريقة المولوية، Bu risâle bir eser-i i mu‘teberdir ki
anda hazret-i Mevlânâ-kaddesenallâhu bi-sırrihi’l-a‘lâ- cenâblarına mensûb ve
anların ser-halka-i ictihâd oldukları tarîkat-ı ‘aliyyenin ahvâlini şerh ü beyân
edüp وذكر ما تشرفت به من فهم معاني إشاراتهم المرضية. ve dahi sûret-i zâhirlerinden
idrâkları havâssa münhasır olan işârât-ı hafiiyyenin ma‘nâlarından fehm ü iz‘ân
ile şeref-yâb olduğum mâddeleri zikr ü ‘ayân eyledim ki، ليتبر بها كل جاهل،

1 “Bahsimiz.”

2 Menîni Ebü’n-Necâh Şihâbüddin Ahmed b. Ali Ömer el-Menîni el-Osmâni, *el-Kavlûs-sedid fî Muttasıl-lî’l-Esânîd*, Süleymaniye Ktp., Nuruosmaniye, nr. 625, vr. 21b.

3 Seyyid Yusuf b. Hasan el-Hüseynî el-Halebî, *Kifâyetü’r-Râvî ve’s-Sâmi‘ ve Hidâyetü’r-Râvî ve’s-Sâmi‘*, Beyazıt Ktp., Veliyyüddin Ef., nr. 793, vr. 21b.

4 [Bedrül- ma‘ârifî min ufki’l-ulâ efelâ 1143]

la‘a eden her sâde-dil andan ‘ibret alup¹ sâ‘ir ‘ulûm-ı zâhirenin her birini idrâk eylemek ıstılâhını bilmeğe mevkûf ve bi’l-müşâfehe ahz u te‘alûme münhasır olduğu gibi, ‘ulûm-ı bâtınanın dahi² «العارف يكفيه الإشارة» [16a] mü‘eddâsınca mahsûs remz ve işâretleri olup anınla bigânenin ittılâ‘ından mestûr ve mahfûz kıldıkların bilüp feth ü hall ve vusûlü erbâbına mevkûf idiğın idrâk edüp ‘ale’l-‘amyâ dahl ü ta‘arruz kaydından ve hased-i haled keydinden rehâ-yâb olup recmen bi’l-gayb³ gıybetleriyle irtikâb-ı ‘ayb eylemeye. و يتنعم المؤمن بالشرب من أعذب المناهل. Ve nigâh-endâz-ı rağbet olmağa tenezzül eden mü‘min-i muvahhid-i kâmil dahi⁴ «الذّ منابيع ينابيع» latife ile tena‘ûm edüp âb-ı⁵ hoş-güvâr-ı feyz-i dil-pesend ile sırâb ola. Eğerci şeyh hazretleri bu risâleyi Mevleviyye tarîki niyyetiyle⁶ tesvîd buyurmuşlardır. Lâkin bi’l-küllîye ehl-i İslâm’a dahi luzûmunun ‘umûmî olduğu ehl-i mutâla‘aya zâhirdir. وقد كنت في برهة من الزمان الماضي⁷ صنعت رسالة في شيء من. Çok⁸ zamân mukaddem böyle bu mâddelerden biri hakkında birer risâle cem‘ eylemişdim ki hasma güyiyâ bir tiğ-ı bürrân ve bir şîmşîr-i pür-leme‘ân idi. لما رأها القاصر المحروم لكن⁹ Lâkin feyz-i hidâyetden mahrûm olan nâkıs, ol eseri gördüğü gibi. تقصم الظاهر بحججها في تحقيق العلوم. anda derc olunan delâ‘il-i vâziha anı iskât ve ifhâm edüp ‘ilm-i hakikatde me‘mûl ve melhûzunun hilâfında irâd olunan hüccet ve senedler kendini dâ‘ire-i teslimde ilzâm eyleyüp kendi tahammülünden ziyâde ve altundan çıkmak ve ‘uhdesinden gelmek mümkün olmayan bâr-ı sakîl olmağla arkasını kırıp-ya’nî Tûrkî’de dahi zebân-zeddir ki [16b] beline urdu derler- ol hâlet peydâ olup يطمس بيده أخفى لوامع أنوارها، يظنّ أنّه يطمس بيده ol hâlet peydâ olup nûr-ı dırâşşânlarını setr ü ihfâ edüp, mihir ü mâha müşâbih olan delâ‘il ve nukûlünü eliyle mahv ederim zannı ile güyiyâ ki güneşi balçık ile sıvamak isterdi ki evvel-i risâlede yazılan şîrin dahi mefhûmu böyledir. Lâkin, Allâhu ‘azîmü’ş-şân tekrâren anı evvelkiden ziyâde güzel ve eltaf, izhâr ve i‘lân edüp وسنّا منه سنّا ve mefhûm ve me‘alleri cesedine eski libâsından a‘lâ ve nûrânî ve enzaf kisve ile ibdâ‘ ve nümâyân eyledi. Hattâ el-hâletü فصّقتها إن شاء الله تعالى تصنيفاً غير الأول، وجعلنا عليه في تحقيق الحق المعول. el-hâletü hâzihi müceddeden tasnîfe ibtidâ edüp bu mahalle dek evvelki risâleye muğâyir

1 alup : olup L1

2 “Arif olana bir işâret kâfidir.”

3 “Gaybı (bilinmeyişi) taşlamak.” Kehf 18/22.

4 “Menbaların en lezzetlisi pınarlardır.”

5 edüp âb : -P4

6 niyyetiyle: niyyetle L1

7 Mâzî, biri sâbık ve ikincisi nâkız ma‘nâsınadır. [kenar]

8 çok : çün P4

9 ولكن: BA; لكن: -P4

bu süreti buldu. İnşâallâhu te‘âlâ bakıyyesini dahi itmâm ve senedât-ı vesîka ve hücece-i dakika tenkîh u beyânıyla resîde-i hüsn-i hitâm olur. وسميها باسمها ذلك ليتضح السلوك في هاتيك Bu risâleyi dahi evvelki risâlenin ismiyle benâm eyledik ki هاتيك ol risâle-i sâbikü't-te‘lîfin rüşen-dih olduğu evvelen isminden istidlâl ve tarîk-i mutâla‘asına dahi sâniyen suhûletle intikâl oluna. وكان اسمها Fi'l-asl ol risâle-i sâlifü't-tasnîfin ismi. العقود اللؤلؤية في طريق السادة المولوية. [el-‘Ukûdu’l-Li‘lû‘iyye fi Tarîki’s-Sâdeti’l-Mevleviyye] deyu ta‘yîn [17a] olunmuş idi. Şimdi bu dahi anınla nâm-dâr kılındı. Hudâ-i Kerîm’den mes‘ûl ve me‘mûl budur ki hakkı izhâr ve kazâ eyleye. Ehl-i insâf olan her mü’mîn için âşikâr ve ibdâ eyleye. لا محالة فإن ذلك كائن¹ وأنه تعالى يكف أكف الباعين، ويقطع. Ve Hakk Te‘âlâ haddini tecâvüz edenleri men‘ ve sadd ve tarîklerin sedd eder. Ve câhillerden insâf ehli olmayup ‘inâd ve temerrüd erbâbının âhir ve ‘âkibetlerin kat‘ edüp³ kendileri muzmahil ve nesilleri kesilüp ‘inâd ile evliyâ-yı kirâma mu‘âdât eylediklerinin semeresi olan «مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ بَارَزَنِي» hadîs-i kudsîsinin me‘âlini Hakk Te‘âlâ anlara gösterir. حيث لا يمكن أنقادهم من مهالك الضلالة. Anların ‘inâd-kârları ol mertebededir ki ol gâfilleri sebeb-i dalâlet olan mühlikelerinden îkâz ile inkâz ve incâ ve tahlîs mümkün değildir. Şeyh hazretleri İmâm Gazzâlî’nin bu maddelerde *Munkız min’e’-Dalâl* isminde olan risâlesine dahi telmîh eylemek ba‘îd olmaz. وصلى الله على سيدنا محمد وآله⁵ وأصحابه أجمعين

Bu mahalden sonra sâhib-i risâle bu risâlenin fusûl-ı âtiyeye inhîsârına vech-i ‘aklî tertîb ve takdîm eder ve buyurur ki [17b] اعلم أولاً أَنَّ مجلس هؤلاء ibtidâ ma‘lûm olunsun ki Mevleviyye dedikleri sâdât-ı sūfiyyenin icrâ-yı âyîn eyledikleri meclisleri حفظ الله تعالى أسرارهم، وأظهر أنوارهم وسدّدهم على الشريعة المحمدية. -bu fıkra egerçi du‘âdır- lâkin vasf-ı zımnî dahi vardır ve demekdir ki cenâb-ı Mevlâ -celle ve ‘alâ- anların esrâr-ı kudsiyyelerini mahfûz ve mestûr eylesin. Ve nûr-ı zikr ve tevhîdlerini kıbâbî tahtında kâmin iken bâriz ve derûn u bîrûnlarını hâ‘îz kılsın ve şer‘-i mübîn üzere sâbit ve muhkem ve fâ‘îz

1 كائن له BA

2 أمل: BA

3 edüp : -L1

4 “Kim benim bir dostuma düşmanlık ederse bana harp açmıştır.” Beyhakî, *es-Sünen*, III/482, nu: 6395, X/370, nu: 20980; «أَدْنَتْهُ» şeklinde: Buhârî, *es-Sahîb*, Rikak 38, nu: 6137; İbn Hibbân Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-Müsnedü’s-Sahîb*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 1993, II/58, nu: 347.

5 محمد وعلى آله BA

ki meclisleri muhtevî olduğu on mâddeden yedincisidir. [18b] وأدعية شريفة، Ve esnâ-yı devrânda kâ'im-makâm-ı Hakk olan şeyh bunlara selâm-ı Hakk'ı tebliğ eder. Anlar dahi selâm-ı hakkânîye tav^c ve inkıyâd için kavlen kabûl ve fi'len dahi inhinâ gösterüp mühre-bend olarak üç def'a bu selâmlar ve du'âlar icrâ olunur.

[Kıta]: Şeyh ki kâ'im-makâm-ı Hakk-durur

Varlığı yok fânî-yi mutlâk-durur

Tercümân-ı Hakk'dır ol kâ'im-makâm

Hakk lisânından eder ol üç selâm

Esnâyı devrânlarında zikr-i hafî-i kalbiye şuğl üzere sâ'ir ü dâ'ir olup bu hey'et ile tekmil-i dâ'ire esnâsında istifâza-i âlem-i gayb ile tafsîl olunacak tavr üzere iktisâb-ı fenâ ederler ki sekizinci mâddedir. وأثنية بذكر الصالحين. Ve devrânın fusûlü tamâm oldukda fukarâ şeyhlerine iktidâ'en biri birlerine mukâbil merkez-i hatemlerinde ku'üd ve kendiden nefy ve mukâbilindeki şahsda isbât-ı vücûd ve mahv ve ibkâ-yı şuhûd ederler. Pes du'âcı dede "bârekallah" diyerek huzûr-ı şeyhde kıyâmen du'âya mübâşeret edüp şeyh efendilerin du'âda yâd ve îrâd eylediklerinden mâ'adâ tekrâren ser-halka-i enbiyâ -'aleyhi ve 'aleyhimü't-tehâyâ- ve âl ü ashâb ve Çihâr-yâr₄ ve Duvâz-deh İmâm₁₂ ve Aşere₁₀ ve Ashâb-ı Suffe₄₀₀ ve Guzzât-ı Bedr₃₁₃ ve Şühedâ-yı Deşt-i Kerbelâ rûhların yâd ve hazret-i pîr-i tarîkat ve çelebiyân ve hıdmet eylediği hânkâhdan geçen meşâyıh ve fukarâ ve hâlâ sâhib-i post selâmetine du'â ve ulû'l-emre ve guzzât ve hüccâc-ı Beytullâh ve züvvâr-ı Resûlullâh ve bi'l-cümle ehl-i îmân [19a] ve tevhîd ervâhını îrâd ve ta'dîd ile şâdî-resân olmağı dahi müştemeldir ki mevâdd-ı aşereden doku-zuncudur. ومستمير من المسلمين، Müstemî' bulunan ehl-i İslâm'dan nice kimesneler dahi onların meclis-i âyînlerine dâhillerdir ki turuk-ı 'aliyyenin birine intisâbı olmayup fakat muhibb-i müstemid. وطائفة من الناس مختلفين. ve ol meclisde bir tâ'ife dahi bulunur ki kimi muhib ve kimi bâğız ve kimi es-lâfî mukır lâkin ahlâfî münkir ve nicesi dahi hezzâl ve belki her bir hareketi gördükçe müstağfırdır. İşte bununla cümle-i hâlât on dürlü olur. وكل مجلس. من مجالس أهل الإسلام Ve sâ'ir ehl-i zikr ü tevhîd ve îmân u İslâm ve tem-cîdin meclislerinden her biri gerek zikr ü tevhîd ve yâhûd ders ü va'z meclisleri ki-umûm-ı nâs mecma'larıdır- elbette bu ahvâl-i muhtelif ashâbı

bulunur. *Anda ezdād cem‘ olup, derd ile devā cem‘i misillidir. Bu hālâtıdan tahlîs ve erbâb-ı ittihâda tahsîs mümkün değildir. Anınçün herbirinde ehl-i hayr ve ehl-i şer ve ashâb-ı salâh ve erbâb-ı talâh dahi bulunur.* ¹ «يَدُ اللَّهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ.» sırrı üzere cem‘iyyet ve cemâ‘atde her sınıfın mevcûdiyyeti için ehl-i hayr olan mehâbîb dahi ehl-i şer arasında mestûrdur ki taht-ı kîbâbı, kîbâb-ı ‘uyûb demekdir dediler. İmâma iktidâ edenlerden biri müfsid-i ‘amel oldukda mücerred şirket-i iktidâ sebebiyle [19b] imâm-ı mezbûra sâ‘ir iktida edenlerin dahi bi’l-cümle ‘amelleri fâsid olur denmez. Anınçündür ki hayr-ı kesîr için şerr-i kalîl muhtârdır dediler. ² «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَلِكُلِّ فِعْلٍ أُمْرٌ مَّا نَوَى» Ameller elbetde niyyetle mahsûb ve mektûb olur. Niyyetsiz a‘mâl-ı şer‘iyye sayılmaz, sahîh olmaz ve a‘mâl-i ‘âdiyede dahi kemâl niyyetledir. Ve herkesin niyyet eylediği ‘amel makbûl olur. Hattâ eğer ‘amele muvaffak olmasa, niyyet ‘amel makâmına kâ‘im olur. İşte bu cihetden ³ «نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ» buyrulmuş. Zîrâ ‘amelin kendi kuvvetden fi‘le geldikde şâyed ki riyyâ ve fesâd tareyânıyla makbûl olmaya, lâkin niyyet andan berîdir ki ahvâl-ı kulûbdan olmağla Hakk te‘âlâ’dan gayr-ı vâkıf değildir. Bu bahsi niceleri risâlelerle tafsil eylemişlerdir. فانظر يا أيها Ey ehl-i insâf nazar-ı ‘ibretle mescidlerde halkın cem‘iyyetine im‘ân edüp bak ki niceleri cum‘a namâzı için cem‘ olmuşlar. والصلوات الخمس، Ve ba‘zıları beş vakitte edâ-yı ferâ‘iz için gelmişler. وحضور مجالس العلم، Ve ba‘zı gürûh dahi halka-i derse gelüp ‘ilm ahz ederler. والوعظ، Ve bir zümre dahi meşâyıh-ı kirâmın nush u pendleri istimâ‘ına gelirler. لا يخلو فيها Mescide gelen bu tevâ‘ifin cümlesi egerçi her biri kendi hâlinde hayr u şerden [20a] ve fâ‘ide ve zarardan ittifâkât-ı sâdire

1 “Allah’ın eli cemaatin üzerindedir.” Nesâ‘î, *es-Sünen*, Tahrîm 5, nu: 4020; Beyhakî, *Şu‘abu’l-İmân*, XI/19, nu: 7106, XIII/426, nu:10574; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecid es-Selefi, Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, Musul 1983, I/186 nu: 489, IV/81 nu: 3709, XII/447 nu: 13623.

2 وإِنَّمَا لِكُلِّ BA

3 Bu hadis-i şerîf hazret-i Fârûk rivâyetiyle *Kütüb-i Sitte ve Mişkât ve Erba‘în-i Nevevî* emsâli mu‘teberâtta musarrıhtır. [kenar]

bkz. Buhârî, *es-Sahîh*, Bed‘ü’l-Vahy 1, nu: 1, Müslim, *es-Sahîh*, İmâret 155, nu: 1907; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut [ty], Talâk 12, nu: 220; Tirmizî, *es-Sünen*, Fezâil 16, nu:1647; Nesâ‘î, *es-Sünen*, Tehâret 60, nu: 75; İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühhd 26, nu: 4227; Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hatib el-Amri er-Tebrizî, *Miškâtü’l-Mesâbîh*, thk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut 1985, I/8; Nevevî Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî, *el-Erba‘âne’n-Neveviyye*, Dâru’l-Minhâc, Beyrut 2009, s. 46.

4 “Müminin niyeti amelinden hayırlıdır.” Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, VI/185, nu: 5942; Beyhakî, *Şu‘abu’l-İmân*, IX/176, nu: 6447.

ref‘-i devrân bâbında ref‘-i ‘atebe-i hümâyûn eylediği telhîsine cevâbda tahrîr buyurdıkları rubâ‘î bu mahalle ensebdir.

Rubâ‘î: ‘Âşıkâ ta‘n itmez idi müftî-i bisyâr-fen

Ger fûnûn-ı ‘ışkdan görseydi bir mîkdâr fen

Şeyhü’l-İslâmım diyen bir tıfl-ı ebced-h‘ân olur

Mekteb-i ‘ışkından ol yâr idicek izhâr fen¹

Bir def‘a dahi Ayasofîyye vâ‘izi Kādîzâde Mehmed Efendi ta‘arruz edüp hattâ şârihü’l-*Eşbâh* Mevlânâ Seyyid Ahmed el-Hamevî *Nefahâtü’l-Kurb ve’l-İttisâl* nâm risâlesinde mezheb-i Kādîzâdeliyye Rûm’da vaktimizde zuhûr eyledi deyu ba‘zı kelimât îrâd eder.² Vâ‘iz-i mezbûr Murâd Hân-ı Râbi‘ [21a] zamân-ı saltanatının evâhirinde rihlet eyledi.³ Sonra Mehmed Hân-ı⁴ Râbi‘ devletinin evâhirinde dahi Seyyid Muhammed-i Vânî rikâb şeyhi ve Vâlide Sultân Câmî‘î’nin ibtidâki vâ‘izi olup kuvvet-i intisâb-ı rikâb ile ol pâdişâh-ı hâliyyü’z-zihni iğfâl edüp ta‘arruz eylemişidi. «نغمه» [Nağme]1095 tarihinde def‘-i sâ‘il olunup ilâ haze’l-ân devr-i ehl-i zîkr ü tevhîd dönmededir.⁵ أقام الله برهانهم وأدام الله دورانهم.⁶

İşte hazret-i sâhib-i risâle gâlibâ bu mâddeye işâret buyurdular ki kurbiyyet-i târîh-i te‘lifleri dahi karîne olur. وألقى الله كيده في نحره. Ve kendi mekr ü hile ile izhâr eylediği kâr-ı merdûdunu yine kendi yüzüne çarpup ve hafr etdiği çâh-ı gadra Kâdir-i Kayyûm Te‘âlâ yine kendini ikâ‘ eyledi. إذ كان سبباً لإهانة وهضم جناب أهل الله تعالى. Zîrâ fukarâ-yı muvahhidini ihânete sebep oldu. Ve ol ehl-i ta‘arruza itâ‘at eden hâkimleri Allâhu ‘azîmü’ş-şân mazhar-ı hızlân eyledikde anların miyânında cenâb-ı ehlullâh ve fu-

1 Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân*, I/41.

2 Ebü’l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed el-Hüseynî el-Hamevî el-Mısırî, *Nefehâtü’l-Kurb ve’l-İttisâl bi-İsbâtî’l-Tasarruf li-Evliyâillâhi ve’l-Kerâmeti ba‘de’l-İntikâl*, Köprülü Ktp., Ahmed Paşa, nr. 145, vr. 6b.

3 Târih-i fevî Kādîzâde Efendi «تكميل ماتم دين» [tekmil-i mâtem-i dîn] 1045. [kenar]

4 hân-ı : -P4

5 Bu Devlet-i ‘Osmâniyye’de zuhûr eden a‘dâ-yı muvahhidin fitneleri kesret üzeredir. Ez-cümle Üstüvânî Muhammed b. Ahmed ed-Dimaşki-i Hanbelî, sonra Şâfi‘î olup İstanbul’a geldikde berây-ı maslahat Hanefî oldu. Bir sûtûna istinâd ile Ayasofîyye’de va‘zı sebep-i nisbet-i şöhetidir. Sultân Ahmed Câmî‘î’nde imâm ve Sultân Mehmed Câmî‘î’ne cum‘a vâ‘izi oldukda Kādîzâde meredesinin bakiyyesi Akşems merhûmun külâhu ve ‘asâsını bir mikrama ta‘lîki ile ‘alem-i fitneyi ref‘ eyledikde başına cem‘ olup ehl-i tevhîdi ref‘ murâd eylediler. Sadr-ı a‘zam gelüp cem‘iyyetlerin perîşân ve kendini Kıbrıs’a nefy ve sonra Şâm’a irsâl olundu. Anda Selimiyye müderrisi iken muhrıkadan Muharrem’de fevte sâhib-i risâle ‘Abdülganî-kuddise sırruh- bu târihi demişdir:

«مما تارة الوجود» [memâtu ‘allemeti’l-vucûd] 1072. [kenar] : -P4

6 “Allah burhanlarını kaim, devranlarını daim eylesin.”

karâ-yı evliyâullâh mahfûzan ve mestûren terk olunup anlara hızlân ve hüsrân resîde olmayup savn u halâs buldular. مؤيد أوليائه وقربه. Allâhu ‘azimu’s-şân kendi zikrinde kâ’im ve fikrinde dâ’im olan tâ’ifeye nâsir ve mu’în olur. Ve dâ’ire-i velâyet ve muhabbetde sâ’ir olanları ‘inâyetiyle kendi kurb-i ma’nevîsine cezb ile kuvvet verir. [21b]

وَأَنَا الآنَ أَشْرَحُ لَكَ يَا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُ الْمُنْصَفُ مَا اشْتَمَلَ عَلَيْهِ مَجْلِسُهُمْ¹ مِنَ الْأَحْوَالِ² وَأَيُّنَ كَامِلِ! Ehl-i insâf olan mü’min-i kâmil! Sûfiyye-i Mevleviyye’nin meclislerinin ahvâlini sana şerh ü ‘ayân ve anların ol hâllerinin hükm-i şer’îsi ve hikmet-i hafîyyesini me’ânî-i dakîka ve cezîleyi müştemil elfâz-ı rakîka-i cemîle ile tefhîm ü beyân eylemeğe ‘azm ve hulûs-ı taviyyetle şurû‘a cezm eyledim.

Hakk Te‘âlâ cenâbından maksada vusûlün tarîk-i kavîmine duhûl bâbında olan niyâz ve recâyı niyâz-mend-i kabûl olup sü-hân-sâz-ı şurû‘ olmak mülâhazasıyla derim ki هذه الأحوال المذكورة لتلك الحضرة ol tâ’ife-i celîle ve zümre-i cemîlenin meclîs-i kuds-i nezâhet-üns-lerinde vukû‘u zikr olunan hâlât-ı mevhibe-simât: on dürlü hâl-dir ki istikrâ’ ile ma‘lûmdur. Anların nicesi zâhir ve sırr u hikmeti âşikâr-ı gayr-ı müstetirdir. وبعضها عند الجهال فيه بعض أشكال، Ve bazı hâl dahi vardır ki aslını faslını bilmeyen ehl-i cehle beyninde ve senedât-ı şer’iyye ve delâ’il-i asliyye ve fer’iyyesinden gâfiller ‘indeinde sırr u sebebi mestûr olmağla menhiyyâtdan olduğı mestûrdur zann ederler. ﴿إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ﴾⁴

Ol ahvâl-i dakîkatü’s-sırrı sana keşf ü izâh ederim. وَأَنَا أَكْشِفُهَا لَكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى، Her ne kadar ki serd ü beyâna ihtiyâcı olmayup erbâbı miyânında ve belki herkesin yanında beyânı ve sana göre dahi tekrâr makûlesi ise de yine irâd ederiz. Zîrâ فإن الجاهل المغرور لا يفهم إلا بكمال الإفصاح. gurûru ve kibri olan ehl-i cehl kişi batî’ü’l-fehm ve gabî olmağla itnâb ve belki bast-ı mümil ile tafsîl eylemedikce teslim eylemeğe havf eder. «خاطبوا أنينçün»⁵ neşîdesince muhâtabın hâline ve dimâğının ihtilâline münâ-

1 «لا إله إلا الله» [Allah’dan başka ilah yoktur.] hisnı egerçi, ‘azâb-ı uhrevîde tasrihdir. Lâkin ‘azâb-ı dünyevîde dahi hisn olduğu «لا يشقى جليسه» [Meclislerinde bedbaht yoktur.] şehâdetiyle zımnen ma’lûm olur. [kenar]

2 P4 الأحوال : الاخوان

3 BA : الله تعالى

4 “Zannın bir kısmı günahdır.” el-Hucurât 49/12.

5 “İnsanlarla akılları nisbetince hitap edin”

sib olan vech üzere hitâb eylemek lâzımdır ki bir māddeyi iki ve üç kerre tekrâr eylemek anınçün sünnet-i seniyye-i Ahmediyye -‘aleyhi’t-tahiyye-dir. Zîrâ ¹﴿وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ﴾ sırrı üzere ²﴿وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا﴾ nâzil olmuşdur ki Nesib Dede Efendi buyurur:

[Beyt]: Ta‘n-ı cühhâl edemez tîre-derûn ehl-i dili
Seng-i etfâl yemek mücib-i tekdîr olmaz

.فأذكرها في عشرة فصول وهي للمنكر صوارم ونصول. Ol on māddeyi on faslda zikr ü beyân ve her birini bir fasla derc ile serd ü ‘ayân ederim ki anların her biri ve belki her birinde bin nükte ve sırrı te‘annüd ü te‘annüt ile mahzâ ta‘cîz ve ta‘as-subu ve hıkd u hased ile ta‘accübü için tarîk-i bî-nüfûz inkâra reftrâr ve ictisâr eden dâll ve mudille şimşîr-i ser-tîz-i nass-ı kat‘î ile âlet-i ilzâm ve tîr-i kazâ-yı isâbet-peykân eser-i pür-te’sîr ile müsellemlü’l-müfâd olduğu mâlâ-kelâmdır. والله ولي الهداية ومنه العناية، وهو [22b] حسبي ونعم الوكيل، والله يقول الحق وهو يهدي السبيل.

1 “Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar vardır.” Ra’d, 13/4.

2 “Halbuki O sizi merhalelerden geçirerek yaratmıştır.” Nüh, 71/14.

الفصل الأول

el-Faslü'l-Evvel Cemâ'atle Namâz¹

Va'd eylediği fusûl'da nükûlden ibtidâki fasl budur. *اشتمل مجلس المولوية على* Hafta günlerinden bir rûz-ı firûz ta'yîn ve anda icrâ eyledikleri âyîn cümlesinden biri cemâ'atle namâz kıldıklarıdır.² *وهي سنة مؤكدة،* Farz olan namâzın edâsında cemâ'at sünnet-i mü'ekkededir. *وقيل فرض عين.* Ve ba'zıları dahi cemâ'atle edâ eylemek, Cum'a namâzı gibi farz-ı 'ayındır dediler. *Farz-dır diye hükm eden 'ulemânın delilleri bu âyet-i kerîmedir. Anınçün farziyyetle hükmederler. ﴿وَأَزْكُوا مَعَ الرَّائِعِينَ﴾* Mefhûm-ı lafzîsi namâzı kılanlar ile ma'an edâ edin demek olur. *﴿وَأَزْكُوا مَعَ الرَّائِعِينَ﴾*⁴ buyruldu. «صلوا مع المصلين»³ makâmında Zikr-i cüz'î ile mecâzen irâde-i küll tarikiyledir. Bu cüz'e sebep-i tahsîs eşrefiyyetidir ki edyân-ı sâlifenin namâzlarında rukû' yoğidi dediler⁵ *وقيل: فرض كفاية،* Ba'zıları dahi dediler ki farz-ı kifâyedir, ya'ni beş vakit namâzın her biri vakitleri geldikce cemâ'atde cümle-i ehl-i İslâm'ın bulunması lâzım değildir. Belki cemâ'atle edânın cereyânı devâm üzere olmak farzdır, cenâze namâzı gibi. *واجب وقيل: واجب.* Ve niceler dahi müdâvemet-i cemâ'at vâcibdir, farz değildir dediler. *دون الفرض.* İbtidâ tahrîr olunan kavil ki farzın edâsı cemâ'atle olmak sünnet-i mü'ekkede olmasıdır. Esahh-ı akvâldir. Anınçün [23a] takdîm olundu. *فكل من نسب إلى مجلس تقام فيه الصلاة بالجماعة، إن من دخل إليه فسق أو إثم، أو استخف بحرمته Cemâ'atle namâz kıldıkları meclise varmak fiskdır veyâhüd günâhdır deyu bir kimesne hükm eylese yâhüd ol meclisin ve erbâbının şânına noksan verecek söz veyâ a'zâsından biri ile kadr-i mükerrerem ve muhteremini tahkîr ve tezîl edecek bir fi'li izhâr ve icrâ eylemek tarikiye hürmetini istiḥfâf eylese sâhib-i risâle Şeyh Abdulganî ibnü'n-Nablusî böyle kimesne kâfirun billâh olur deyu tasrîh eyledi. نحن لا نستخف به من جهة ﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ﴾⁶ فإن قال: نحن لا نستخف به من جهة*

1 [kenar]

2 bkz. EK-4. Jean-Léon Gérôme'un fırçasından Kahire'de namaz kıldıran bir Mevlevî şeyhi.

3 "Namaz kılanlarla birlikte (siz de) namaz kılın."

4 "Rüku edenlerle birlikte (siz de) rüku edin" Bakara, 2/43.

5 Ve namâz-ı cenâzede terk-i rükû' ve sücûd için sebep budur ki ehl-i küfr demesinlerki "Bizleri put-perestdir deyu kadh ederler, ma'fa hâzâ kendileri meyyit-perestdir." demekden muḥâfaza için tekbîrât, bedel-i rek'ât kılındı ve cenâze namâzının farzı üçdür. Niyet ve kıyâm ve istikbâl-i kible. Ve hurûc bi-sun'ihî dahi farzdır kavline göre dört olur. [kenar]

6 "Arkadan çekiştiren ve kaş, göz işaretleriyle alay edenlerin vay haline!" Hümeze, 104/1.

.Eğer¹ ol istihfâf eden kimesne derse ki: “Bizim istihfâfımız namâz kılındığı cihetden değildir. Bizim tahfîf eylediğimiz bir² gayrı sebebledir.” Biz dahi cevâbında irhâ edüp uslûb-ı hakîm üzere deriz ki *sâ‘ir mesâcid-i kebîre* ki cum‘a namâzı edâ olunur, onların dahi hâlleri böyledir ki anlarda dahi mülâhaza olursa kabîh ef‘âl leylen ve nehâren icrâ olunur. *Zîrâ*³ *فإن في زماننا هذا نجد المساجد لا تخلو من المناكر ليلاً ونهاراً*, bu vaktimizin hâli budur. Cümle mescidlerde dikkat olursa müte‘addid emr-i kabîh ve gicede ve gündüzde biraz⁴ fı‘l-i münker bulunur.⁵ *حتى إن هذا الذي ينكر* Hattâ ol mertebe bu kelâmım âşikâre ve karâr-dâdedir ve muhtâc-ı delîl değildir ki ahvâl-i Mevlevîyye’yi inkâr eden şahs bi-nefsihi kendisi *ربما يجلس في* ders takrîr eder veya vâ‘z u nush eder. Hâl-i ân ki kendi nefsi hakkında i‘tikâd-ı meczûmu budur ki *هو معتقد في نفسه* dersine hâzır olan tâliblerin üstâzı olmağla “Anlardan benim kadrim ‘âlidir.” deyu mu‘tekiddir. *أو Yâhûd pend ü* nushunu istimâ‘ eden kimesnelerden vâ‘iz olan kendini hayırlı olmak üzere cezm eder. *هو أمر* Bu i‘tikâd anda sâbit ve mütekarrir bir hâldir ki anın kendide ve kendi gibi müderris ve vâ‘iz olanlarda vukû‘unu kimesne inkâr edemez. Elbet- te üstâz olanlar “Bizim tâliblerden ziyâde fazlımız muhakkaktır.” derler. *هنا يكون هذا* Pes nefsinde kendi mütekebbir olduğu munsifân-ı ulî‘l-‘ebsârın müsellemidir. Hâlbuki *جملة الكباير* tekebbür dahi cümle-i kebâ’irdendir. *فإنه في نفسه كبيرة صدرت من هذا المنكر*, *هو في المسجد*⁶ *جالس في درسه أو وعظه*, *هو في نفسه* bir kebîredir ki ol münkir-i Mevlevîyye’den elbetde sâdir olur. Ma‘a hâzâ andan ol kebîrenin sudûru vaktinde mescidde mevcûd ve tedrîs u nasîhate meşgûldür. Böyle iken yine *ولم يحكم هو بنفسه*, *وفسق الحاضرين عنده* kendine bu hâl bende iken “Ben fâsıkım.” demek kimden mesmû‘dur ve kendine tâbi‘ olanlara dahi cümlesi fâsıklardır demez. Belki “Yer melekleridir.” derler. Ma‘a hâzâ tahsîl-i ‘ulûmdan *ولا بحرمة الدخول إلى مسجده ذلك*. Kendi bulunduğu [24a] mescide bu hâl ile duhûlün hümetiyle dahi hükm ey- lemez. *والحضور في مجلسه ذلك المشتمل على فعل هذه الكبرية في نفسه*, Ve ol beyân olunan tekebbür ol ehl-i inkâr olan üstâzın derûnunda iken ve hâlâ ol sıfatla muttasıf ve nefsinde mütekebbir iken kendi olduğu halka-i meclisine hâzır olmak dahi

1 eğer : ve P4

2 bir : -L1

3 zirâ : zirâ ki L1

4 gicede ve gündüzde biraz: -P4

5 bulunur : olunur P4

6 جالس في المسجد : BA

harâmdır demez. ¹وأيضًا ربما أعجبتة نفسه، وأعجبه عمله ذلك، حيث وجد نفسه في درس علم. Ve ekseriyyâ kendi böyle ser-halka-i şâgirdân olması kendini ‘acebe götürüp ve ‘ucba düşürür. Zîrâ şerî‘ata müte‘allik ‘ilm-i nâfi‘ ta‘lîm ederken veyâ halka kâr-ı hayrî telkîn ve nasihat üzere olduğun görüp ol vakitte ol hâlle mutasîf olur. Ya‘nî câmi‘de kendi sâ‘ir mevcûdlardan büyük olduğunu gördüğü gibi ‘ucb ve kibr derûnuna yol bulur. والعجب من الكبار. ²Ucb dahi kebîredir. وهذا كبيرة. أصر عليها في نفسه، بللم بفش ³ Ve bu sıfat dahi mezkûrdan gayrî bir kebîredir ki ⁴بللم بفش ³ nefsinde hem musırdır ve hem setr eder. Mukaddemâ zîkr olunan tekebbürü ve bu ‘ucbu aslâ izhâr ve ifşâ eylemez, ketm eder. من كثرة جهله. Ve bu ketm eylemesi dahi fîsk-ı derûnidir. Andan kendini halâs eden ‘ilm-i nâfi‘ nedir anı kat‘an bilmediğinden nâşîdir. ⁴Andan kendini halâs eden ‘ilm-i nâfi‘ nedir anı kat‘an bilmediğinden nâşîdir. ⁴Ol ‘ameline tenezzül ve iltifât eylemediği لغروره بقلقة لسانه، في علم ليس هو عاملًا به، ‘ilmde laklaka ya‘nî talâkat-ı tekrîr-i lisân ve mehâret-i takrîr-i zebânına gurûru sebebiyle [24b] kendine fâ‘ideli olanı muzırr olan ‘ilminden temyîz idebilmez. Ve mesâ‘ilinden birini kemâ hüve’l-hakk tahkîke dahi ‘âcizdir. ‘Âmil olmadığı gibi gereği gibi dekâyıkına dahi vâsıl değildir. بل. Belki ol laklaka ancak bâtil iddî‘a ve izhâr-ı fazîleti müntic biraz müzeyyen ta‘bîrât-ı pür-riyâdır ki علم من يفتش على من قلة وجود من يفتش على علم Ol ‘ilmine ulemâsı kimler olur ve ‘ilm-i nâfi‘in ehli var mıdır ve erbâbı kalmış mıdır ve ashâbı kimlerdir deyüp tafahhus ehli azdır ve sorar yokdur. Anınçün nice nice ehl-i cehl da‘vâ-yı ‘ilm eder olup kendi nefsinı habâsetden tebri‘e ve tehzîb-i ahlâk eylemez ve kâlen da‘vâ eylediği hâlin sahibi midir henüz bilmediğindendir ki rağbeti ⁶şâyân olan tâ‘ife ta‘arruzla ihânet eder.

[Beyt]: إذا ناظرتهم لم تلق منهم
سوى حرفين لم لم لانسلم ⁷

1 والضرار : BA وأيضًا P4

2 ‘Ucb: Kendini beğenmek. [kenar] : -L1

3 يعشر : BA

4 Ketmi dahi “bu bir hoş hâlet” ve “İndallâh bu hâlet bir ma‘nevî mertebedir” zann ider. Ne‘üzü billâh. [kenar]

5 : BA ولا متقنا

6 rağbeti : rağbete P4

7 “Onlarla münazara etsen kendilerinden duyacağın iki harften ibarettir (لم لم) [câiz değildir.]” bkz. Kâtib Çelebi (Hacı Halife), Mustafa b. Abdullah el-İstanbulî, *Keşfuz-Zunûn*, nşr. M. Şerefettin Yalçkaya-Kilisli Rifat Bilge, İstanbul 1941, I/580.

¹ «نعوذ بالله تعالى من الجهل المركب كالمركب» Bu bâbda İmâm Hüccetü'l-İslâm Şeyh Muhammed Gazzâlî'nin *Munkız mine'd-Dalâl* ve dahi bahs-ı gurûrda *Keşf ve Tebyîn* nâm risâleleri ehl-i insâfa şifâ-yı sadr olur.

: قدس الله سره: Şeyh Şâzelî hazretleri ol sebebdan demişdir: Bir kimesne eğer ² من مات ولم يتوغل في علمنا هذا، مات مصرًا على الكبائر demektir. Bizim ‘ilmimize ya‘nî ‘ulûm-i sūfiyye-i kirâma dahi şuğl edüp anıyla ‘âmil olup tehzîb-i ahlâk ve tasfiye-i derûn eylemediyse bu hâl üzere rihletinde kebâ'ir ehli zümresinden olup ısrâr [25a] erbâbından ma‘dûd olur demişlerdir. ³ قال الشيخ ابن علان الصديقي البكري، رحمه الله تعالى، في شرحه على حكم الشيخ Hikem-i بعد نقله كلام الشاذلي: Şu‘ayb-ı Tilimsânî'dir. [Şeyh Ebî Medyen] *Şerhi Ebî Medyen Şerhi* nde⁴ hazret-i Şâzelî'nin zikr olunan kelâmını nakl eyledikten sonra İbn-i Allân [es-Siddikî el-Bekrî]⁵ hazretleri buyurur ki: ولقد صدق فيما قال: فأني شخص يا أخي يصوم ولا يعجب بصومه؟ وأي شخص يصلي ولا يعجب بصلاته؟ وهكذا سائر ki oruç tutan ve namâz kılan ve sâ'ir 'ibâdât ehli olan kimesnelerin kangısı vardır ki anları edâ eyledikde 'uhdesinden geldim zann edüp hazz eylemez. Hiç anlardan bir kimesne var mıdır ki ben anı işledim, lâkin bir kat dahi günah-kâr oldum. Yâ Râbb sen beni 'avf eyle ve rızâna icrâsında muvâfık eyleyüp yâ Rab-bî senin makbûlün olacak mertebe 'amele tevfiğ ver deyüp tamâmında istiğfâr ede ve farzdan selâmında tenbîh-i Nebevî üzere «اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَتَقْوَاكَ»⁶ du'âsına müdâvemet eylemekle 'ibâdetinden hâsıl olan vücûd-ı ma'nevîyi izâbeye sa'y ede.

1 “Cehl-i mürekkebdan, merkebdan sığındığımız gibi, Allah'a sığınırız.”

2 الكبائر وهو يعلم BA

3 وقال BA

4 bkz. Ahmed b. İbrahim 'Allân es-Sûfî eş-Şâfi'î, *Şerhu Hikemi Ebî Medyen*, Süleymaniye Ktp., M. Ârif-M. Murad, nr. 34.

5 İbn 'Allân, Ebübekr-i Siddik neslindendir. Şehâbeddîn Ahmed b. İbrâhîm el-Mekkî eş-Şâfi'î, Şeyh 'Abdül-ganî ile pirdâşdır. Tarîk-i H'âcegânî Şeyh Tâceddîn'den ahz eylemişlerdir. «الاستقامة» [el-istikâmet] 1033 târihi Ramazân-ı şerifi nısfında rihlet ve Mua'allâda hazret-i Hadîcetü'l-Kübrâ ile hem-sâye olmuşdur. [kenar] el-istikâmet : da'vetû'n-Nakşibendi L1

6 Şeyh Şâzelî, Muhammed ibnü'l-Hanefiyye hazretlerinin neslindendir. İsmi 'Alî'dir. Rihleti «على أهل سنت» [‘alâ ehl-i sünnet] 656 târihidir. [kenar]

7 “Allah'ım sana zikretmede, şükretmede ve güzelce ibadet etmede bana yardım eyle.” Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Vitr 26, nu: 1522; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVI/429, nu: 22119, XXXVI/443, nu: 22126; İbn Hibbân, *es-Sahih*, V/364, nu: 2020, 2021.

[Beyt]: عابدان از گناه توبه کنند
عارفان از عبادت استغفار¹

إلا أن تحلّ عليه عناية مولاه بمعرفة آداب الخدمة: من مجالسة أطباء القلوب، وحلول عناياتهم، عليه، Ībādāt-ı hod-pesendānda ‘ucb ve kibrden kurtulmuş yoktur, meğer ki ‘avn-ı Bārī-i Te‘ālāya mazhar olmağla ‘illet-i dil [25b] tedbirinden āgāh olan evliyā-i kirāmın meclislerine duhūl ve nazar-ı ‘ināyetlerine vusūl bula. حتّى Tā ki kendine yol bulan ‘ucbu ol ehl-i ‘ināyātın nazar-ı kimyā-eserlerinin hayr u berekātı mahk ve mahv edüp bir dahi müzāhame eylemeye.” ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ﴾ Sūre-i Yūnus’da olan bir āyet-i kerīmenin āhīridir ki ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ evveli ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ ilā āhīri’l-āyet. Bu āyet-i kerīmenin mefhūmunda ahvāl-i mezkūre gibi mahzen-i fazl-ı Rabbānī ile hāsıl olan umūr ve ahvāl hakkında şeref-yafte-i nüzūl olmağla teberrüken bu mahalde İbn-i ‘Allān irād eyledi.

Hālā ahvāl-i nās zamānımızda bu mer-tebeye vardı ki ey birāder, tahkikan sen تجد الصلوات لا تدخل المسجد إلا وتجد الصلوات tahtikān sen mescide her ne zamān ki dāhil olsan penc-gāh-ı Muhammedī ya‘nī beş vakit namāzı sūnnet-i Ahmedī üzere ikāmet olunmaz bulursun. من تقدم الأئمة الجاهلين على العلماء الكاملين: Ol hālet dahi mesā’il-i salātiyyeyi bilmeyen imāmları ‘ālim bi’l-mes’e-le olan kimesne mevcūd iken imāmete geçtiklerinden nāşīdir. Anla-rının bu cesāretleri dahi إما لكثرة أموالهم، ya mālārı çok olmak sebebiyledir. 6 أو لا نتمائمهم. Yāhūd zālīm ve cabbārlara intisābları içündür. Veyā tegannīleri hoş olmasıyladır. Ma‘a hāzā bir eser-i mürseldevārid oldu ki buyurmuşlar: “Hüsn-ı kırā’et ana denir ki, kārīnin Hakk te‘ālā’dan havf ve haşyeti olduğunu edāsından istimā‘ eden kimesne fehmi ve istidlāl eyleye.” Zikr olunan emirleri isbāt eden ehādīs-i şerīfeden bu hadīste vārid olduğu gibi ki sahābī-i mezkūr rāvīdir ve

1 “Abidler günahlarından tövbe ederler, ârifler ise ibadetlerinden.” Sâdî-i Şirâzî, *Gülîstân*, thk. Halil Hâtib-i Rehberî, Tahran 1374, Hikāyet-i Dervîşân, s, 144. Tahkikli metinde «عابدان» yerine «عاصيان» şeklinde geçmektedir. (nşr)

2 BA: حل من

3 BA: إلا بفضل

4 “Ey insanlar! Muhakkak ki size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifâ ve müminler için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur’an) geldi.” Yūnus, 10/57.

5 BA: السنة أيضا

6 BA: وإما لا نتمائمهم

ismi [Ebî Anbes el-Gıfârî] ‘Âbis’dir dediler. *Tarîkat* الذی ذکره فی الطريقة المحمدية sâhibi Birgili Muhammed Efendi¹ dahi kitâb-ı mezbûrda ol hadis² yâd eder.³ : (رضي الله عنه): أنا سمعت رسول الله Hâtemü’n-nübüvve ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi’t-tahiyye cenâbını ben istimâc eyledim buyururlar idi ki: بَادِرُوا بِالْمَوْتِ سَيًّا: Bu altı şey kıyâmete karîb zuhûr eder. Anların vukû‘u eğer meşhûdunuz olursa temennî-i mevte ruhsat vardır. Lâkin *Câmi‘-i Suyûtî* nüshalarında «بالموت» yerine «بالأعمال» vâki‘dir.⁵ Ya‘nî ol hâlâtın zuhûrunda sizler şer‘e mutâbık ve sünnete muvâfık kârlar her ne ise ol tavr üzere olun, anlara tâbîc olman. Ol şeş emrin biri *إِمْرَةُ السُّفَهَاءِ* sefihler ulû‘l-emr postuna geçmek. İmâret dahi rivâyetdir, me‘âlleri birdir. Ve ikinci. *كَثْرَةُ الشَّرْطِ*,⁶ zâbit ve hâkim hizmetkârları çoğalmak -ki ‘alâmetleri vardır- ve üçüncüsü *وَبَيْعُ الْحُكْمِ* hükûmet şer‘iyye ve gerekse ‘örfiyye olsun müşâhere veyâ müsânehe ile satmak ve almak. [26b] Ve dördüncüsü *وَاسْتِخْفَافًا بِالْذِّمِّ* kısâs lâzım geldikde icrâ olunmamak. Ve beşincisi *وَقَطِيعَةُ الرَّجِمِ*, silâyı ezâ ve cefâ veyâ ib‘âd ile terk eylemektir. Zîrâ lâzımdır ki zevî‘l-kurbâya ya‘nî hısımlara ihsân ve terk-i hicrân edeler. Ve eşyâ-yı sittenin altıncısı *وَنَشْوًا يَتَّخِذُونَ الْقُرْآنَ مَرَامِيزَ* meclise neş‘e ve neşât gelmek için sâ‘ir mey ve mahbûb medhinde söylenen şi‘irler gibi Kur‘ân-ı Kerîm’i mizmâr⁷ pâyesiyle tilâvet eylemek.⁸ Ba‘zı rivâyetde «بِالْقُرْآنِ» yokdur, lâkin melhûzdur. İşte tahsîl-i neş-

1 *Tarîkat* sâhibi Birgîvî Muhammed ibn Pîr ‘Alî, Türki risâle sâhibidir. Meşâhir-i müte‘ahhirindendir. Balikesir’den gelüp kâdî-‘asker Kızıl ‘Abdurrahmân Efendi’den ve gayriden tahsîl-i ‘ilm edüp 953 târihinde üstâzî mezbûr efendi Haleb kâdisi oldukda ma‘iyyetinde kassâm olup, âtîde Burusa’ya ve andan Edirne’ye nakl olunup anda dahi dört sene kassâm oldu. Ba‘de’l-‘azl Şeyh Karamanî ‘Abdurrahmân-ı Bayrâmî’den inâbet eyleyüp, Birgi’de H’âce Hayreddîn medrese binâ edüp ibtidâ müderris oldukda anda tavattun edüp elli beş yaşında mat‘ûnen «خير العمل» [hayru’l-‘amel] 981 târihi Cumâde’l-Ulâ’sında anda rihlet eyledi. Tatar İmâm nâm muhaddis *Tarîkat*’in hadislerini tahrîc eylediği vak‘a *Na‘îmâ Târihi*’nde mezkûr olup ve Enderûn-ı Hümayûn Kütübhânesi’nde ol nüsha mevcûdedir. [kenar] bkz. Na‘îmâ Mustafa b. Muhammed b. Ali el-Halebî, *Târih*, İstanbul 1280, VI/219-224.

2 Birgîvî Takîyyüddin Mehmed b. Pir Ali b. İskender el-Birgîvî, *et-Tarîkatü’l-Muhammediyye ve’s-Siretü’l-Ahmediyye*, thk. Muhammed Rahmetullah Hâfız Muhammed Nâzım en-Nedvî, Dâru’l-Kalem, Dımaşk 1436, s. 417.

3 yâd eder : -P4

4 buyurur ki Şeyh ‘Abdülğani ol *Tarîk*’i şerh eylemiştir : -L1

5 Münâvî Abdurraûf b. Tâcîl‘ârîfin b. Nûriddin Alî el-Münâvî el-Haddâdî, *Feyzü’l-Kadîr Şerhu’l-Câmi‘is-Sağîr*, Dâru’l-Kütübîl-İlmiyye, Beyrut 1391, III/194, nu: 3120.

6 Ve şurtâya kallâc dahi derler. Eserde «الْفَلَاحُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ» [Sultan yaltakçıları cennete giremez.] vâki‘ olduğunu *Sihâb* sâhibi rivâyet ider. Zîrâ (-P4) bulundukları kârda yıkarlar, Hakk üzere olmak güçdür. [kenar] bkz. Râzî, *Muhtaru’s-Sihâb*, I/259.

7 mizmâr : mizmârlar P4

8 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XXV/427, nu:16040; Beyhakî, *Şu‘abu’l-İmân*, IV/210, nu: 2409.

ve için bizlere Kurʿân okuyup tegannî eylesin deyu bir kimesneyi takdîm ve tekrîm ederler ve imâmete ehakk ve evlâ görürler. Eğer anlaması ve mesâʿil-i salâtiyyeyi bilmesi cümleden kalîl olsa dahi ve içlerinde andan ziyâde imâmete ehil kimesne mevcûd iken Kurʿân-ı Kerîm'e hüsn veren tegannî-i şerʿî-sinden ziyâde fâhiş lahn eylediği sebebdan anı imâmete takdîm ederler. İşte böyle sıfatların beyne'l-halk zuhûru vakti geldikde sizler mevte ihtiyâr edin deyu ruhsat buyurmuşlar ki İmâm Suyûtî *Câmi*^cinde irâd eder.¹ **فإن قالوا** Eğer derlerse hükm-i mezkûr imâmü'l-hayya ya'nî mahalle imâmı muʿayyen olmazsa maʿmûlün-bihdir. Lâkin eğer şahs-ı mahsûs imâmete mansûb ve muvazzaf olursa gayrın imâmeti mercûhdur.² **[27a]** Bizler dahi cevâbında deriz ki hükm-i sâbık taʿmîm olunup imâmü'l-mescid ibtidâ vazʿ ve taʿyîn olunmak lâzım geldikde vâkıf veyâ kâdî-i belde hükm-i mezbûra riʿâyet edüp bu ihtiyât ile imâmete ehliyyeti nümâyân oldukda tertîb ederler.³ Kaldı ki **لم يمكن تحويله من طرف المقتدين لتقريره في الإمامة**, Kaldı ki müslimîn eğer imâmetde mukarrer olan kimesneyi defʿ edüp andan ziyâde ehl bulundukça takdîm edemezlerse, **فليتحول من يمكنه التحول منهم**, ol cemâ'atin içinden ol ehl olan kimesneyi kendilere muktedâ edüp bu vechle edâ-yı salât için tahvili mümkün olanları ayırup namâzı böylece istînâf eylesinler. **فإِذَا** Mahzûr-ı meşrû'dan ihtirâz için böyle eyleyüp imâmü'l-hayya ya'nî mahalle imâmına iktidâ eylesinler, niçün böyle kılmazlar. **فما بال المتفقه الجاهل لا ينكر ذلك؟** Pes zikr olduğu üzere ehliyyeti olmayan kişiyi ehl olan kimesneye tercih ve takdîm eylediklerini âyâ niçündür ki ol kendini fakîh zann eden câhil inkâr eylemez ve câ'iz değil idiğın bilirken söylemez?

Maʿa hâzâ farz namâzların birisinde **وهذا التكرار أيضًا⁴ في الصلاة الواحدة المفروضة** ve bir vakitte **في مسجد واحد**, ve bir mescidde bu tekrârı ki zikrolunsa gerekdir. Tekrâr-ı sâbık gibi her zamân vâkıʿ olur. **المسجد** فتجد في كل ناحية من نواحي المسجد. **[27b]** bir imâm, başlı

1 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III/194, nu: 3120.

2 Maʿa hâzâ elhân ve tegannî ile kıraʿat-ı Kurʿân harâmdır deyu hadîs sâbit olmadı ve belki hilâfî vârid oldu ki Feth-i Mekke'de Mekke'ye dâhil olduklarında Süre-i Feth'i terci' ve tegannî ile tilâvet-i Nebevî vârid olduğunu sâhib-i *Kâmûs*, *Sifrü's-Saʿâde* nâm te'lifi hâtimesinde tasrîh eder. [kenar] bkz. Firûzâbâdî Ebû Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî eş-Şirâzî, *Sifrü's-Saʿâde*, Süleymaniye Ktp., Atıf Ef., nr. 1410, vr. 18b.

3 Hattâ tevcih pâdişâhın iken müftiler veyâ kâdî-i belde 'arzına havâle eylemesi dahi istihkâkını i'lâm içündür. [kenar]

4 أيضًا للجماعة BA

başına cemâ'atle edâ-yı salât eylediğini bakdıkda bulur ve görürsün. Bu tefrîk-i cemâ'atdır. Lâkin emr-i dinde tehâvün ve tekâsülleri sebebiyle bu hâlet peydâ oldu ve hâlâ icrâ olunur. Bunu âyâ niçün ol mütefakkîh inkâr eylemez ki فيشتهه namâzda iktidâ edenlerin rukû' ve sucûdlarında hâlleri birbirlerine müşâbih olup āhar imâmın rukû'unu ve secdesini kendi imâmınınındır zann ile iştibâh edüp ومع ظاهرها صريح الطعن من البعض¹ حيث hâlât-ı mezkûreden kat'-ı nazar bir cemâ'at-i kübrâ olup zât-ı vâhidin imâmeti ile ikâmet-i salât eylemeyüp vech-i mezkûr üzere edâ eylemek dîn-i mübînde bir hâdis-e kabîhadır. Şenâ'ati ol mertebededir ki bir imâma iktidâ eylemedikleri mahalde zâhir-i hâl lisânı ile gûyâ sarâhaten birbirlerine ولا تجد من ينكر ta'n ederler ve cümlesinin namâzları mekrûh olması âşikâredir. Hâl-i mezbûra vech-i mezkûr üzere 'aklen ve naklen bedihîyyü's-şenâ'a iken gerek ol münkir-i ehl-i zikrden ve gerekse gayrıdan hiç anı inkâr eder ve câ'iz değildir deyu söyler kimesne bulunmaz. بل هناك من يستحسنه ويقيم له الوجوه على جوازه. Ve belki hoş görüp hüsnîyyâtdan 'add edenler bulunur. Ve câ'iz olmasına vechler bulup beyyine ikâmetiyle isbât kaydına düşer. [28a] Ve büyük câmi'lerde dahi bir vakit namâzı birkaç kerre cemâ'atle kılınır gördük. Bir kaç sâldir ki bu hâlet cereyân üzeredir. Bir kimesnenin dahi inkârı zuhûr eylemez. كيف وفاعل ذلك من جملة المتفقهة المدرسين المقتدى بهم بين العامة في أمور الدين، الذين هم Nice inkâr eylesinler ki anı mürtekeb olanlara muktedâ 'avâm olan müderrislerden ve mütefakkîhlerdendir ki kendilerden gayrıda olan münkerleri inkâr eder.

Ve anlardan dahi beyyinü's-şenâ'a bir mādde var ki andan misilli bunu dahi inkâr eylemezler. إذا وقف المؤذن في المنارة، قبل أن يشرع أقاموا الصلاة. Ve ekseriyyâ mü'ezzin ezân okumağa minâreye çıkup vakt-i karîbin hulûlüne muntazır ve tavakkuf üzere iken dahi ezâna başlamadın. Taraf taraf mescidin her cânibinden ikâmet eyleyüp namâzı edâ ederler. Ve ekseriyyâ mü'ezzin ezânı tamâm eylemezden evvel anlar namâzı tamâm ederler. Bu fi'li mâh-ı siyâmda ve gayrı aylarda dahi [28b] ederler. وهو ترك الأذان والإقامة معاً. BA: البعض، في البعض
BA: فراغ الأذان

1

2

terk eylemekdir. Zîrâ ezân ve ikâmetde lâzım olan anların tertîb-i şer'î üzere olmalarıdır ki vakit dâhil olduktan sonra mü'ezzin ezânı okumağa başlar. Ezândan mü'ezzin fâriğ olduktan sonra gelüp ikâmete ibtidâ' eder. Ezân okunduğunu bil isn الفصل بين الأذان والإقامة أيضًا عندنا، بمقدار ما يتوضأ سامع الأذان ويحضر إلى المسجد. işiden kimesne âbdest alup ve ol mescide gelecek mikdâr zamân ikâmeti te'hîr eylemek dahi tertîbleri gibi mezheb-i Hanefiyye'de sünnetdir. Kande kaldı ki vaktine takdîm oluna. Zîrâ nice sâhib-i 'özlü vardır ki mukaddemâ âbdestli dahi bulunsa bir namâzın vakti çıkmak anın âbdestini ibtâl eder. Bir âbdest dahi almak farz olur. Fakat öğle namâzının ezânından mukaddem âbdestli bulunan kimesneye tahavvül-i vaktle tecdîd-i vudû' lâzım gelmez. Sâ'ir dört vakitte hurûc-ı vakt vukû'unda âbdesti tâzelemek gerektir. وصنيعهم هذا بدعة شنيعة في. Bu ezân ve ikâmet ve namâzda tertîb-i mezbûra ri'âyet eylemedikleri dîn-i İslâm'da bir hâdise-i kabîhadır ki Hanefiyye ve Şâfi'iyye ve Mâlikiyye ve Hanbeliyye -ki [29a] dört mezhebdir ve anlardan gayrı mezhebler ki Tâ'iyye ve Sevrîyye ve Züferiyye ve Zâhiriyye ve Buhâriyye¹ gibi hak ve 'adl üzere olan cümle mezheblerin müctehid olan imâmları ol kârın bid'at-ı şen'â olduğuna ittifâk eylediler.² إذا لم يقل أحد بوجود هذه الكيفية التي يفعلونها في زمانٍ من الأزمنة³ الماضية في صدر الإسلام ولا خُطرت في بالهم. Zîrâ anların ol irtikâb eyledikleri keyfiyyet-i bâtılanın ibtidâ-yı dîn-i İslâm'dan beri vukû'unu kimesne nakl eylemedi⁴ ve belki hâtırlarına dahi gelmedi. وهذه كتب الفقه في المذاهب الأربعة بين أيدي هؤلاء المتفقهة، يقرأها ويطلعها غالبهم، وليس فيها إلا ما كتب الفقه في المذاهب الأربعة بين أيدي هؤلاء المتفقهة، يقرأها ويطلعها غالبهم، وليس فيها إلا ما. İşte dört mezhebin kitâbları ol fekâhet da'vâsında olanların yanında mevcûddur. Anların ekseri ol kütübü okur ve mütâlâ'a eder. Eğer var ise gösterebilirler. Ol kitâblarda olan mesâ'il ancak kendi fi'illerini redd eder ve anların hâllerinin hilâfı savâb olduğun yazar.

Ez cümle Şeyhü'l-İslâm Müftî's-sakaleyn Kemâlpâşazâde Mevlânâ Ahmed b. Süleymân⁵ aleyhi'r-rıdvân fîrû'da *Is-lâh* ve *İzâh* nâm te'lîf eylediği kitâbda tasrîh eder ki وقضاء أداء⁶

1 Tâ'iyye: Dâvûd-ı Tâ'i-i sūfî, Sevrîyye: Süfyan-ı Sevrî, Züferiyye: İmâm Züfer, Zâhiriyye: Dâvûd-ı Zâhirî, Buhâriyye: İmâm Muhammed sâhibu's-Sabîb; müctehiddir. [kenar]

2 Eğer irtikâdiyyât da bid'at olursa kabîha ve dalâletdir. 'ibâdâtta olan bid'at dalâlet olması ehl-i ictihâdın ittifâkıyla olur ve illâ dalâlet olmayup hasene kabîlindendir. [kenar]

3 الأزمان: BA

4 eylemedi :eyledi P4

5 İbn-i Kemâl bu devletde şeyhü'l-İslâm iken «مات النحرير» [mâte'n-nihîr] 940 târihinde nîhlet ve Edirne Kapusu hâricinde Emîr Buhârî damâdı Mahmûd Efendî'nin mukâbilindedir ki câmi' tarafındadır. [kenar]

6 أداء فقط: BA

. قبلها لا قبل وقتها. farz namâzın edâsında ve kazâsında ezân okumak sünnetdir. Lâkin namâzdan evvel okuna, vaktinden evvel değil. Ya‘nî ibtidâ vakt-i salât dâhil ola, sonra ezân okuna. Ba‘dehû namâz kılına. Meselâ öğle namâzının ezânı vakt-i zuhrun duhûlünden [29b] sonra okuna, andan evvel okunmaya. Bu diyârımızda Cum‘a ezânını duhûl-i vaktinden evvel okumak mü‘ezzinlerin bid‘at-ı kabîhaları olmuştur. Ne‘üzü billâhi te‘âlâ. Bid‘at-ı hasene olan salâ birkaç sâ‘at mukaddem Cum‘a olduğunu ihtâr ve tezkîr için mevzû‘dur. Bir kerre dahi vaktinden evvel ezân lâzım değildir. Bu dahi bedâiyî-i hasenedendir ki Şâh İsmâ‘îl-i Safevî cehren sebb-i şeyhayn eylediği Devlet-i ‘Aliyye tarafına mün‘akis oldukda salât u selâm ve ashâb-ı kirâm için tarziyye-birle ikrâm eylemek üzere mü‘ezzinâna tenbîh olunup esnâ-yı hutbe ve ta‘rifde şeyhü’l-islâm-ı müşârün-ileyh İbn-i Kemâl fetvâsıyla cehren edâda ref‘-i savt ile ehl-i bid‘ata muhâlefet-i ehl-i sünneti ichâr ve inhâ ve iş‘at eylemek حَسَنًا الْمُسْلِمُونَ «مَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا» eser-i ahsenine binâ‘en şî‘âr-ı dîn ü devlet olmuştur.² Kaldı ki ba‘de’l-ezân salât u selâm ilhâkı dahi şeb-i cum‘ada «له الصلوة والسلام» [le-hu’s-salâtü ve’s-selâm] 760 târihinde muhtesib-i Mısır olan Salâh el-Burlusî tenbîh ve tasvîbiyle câridir.³ Otuz sâl mürûrunda asl-ı ezân rü‘yâya mebnî olduğu gibi ittifâkan Mısır’da ba‘zı mazanne-i sûfiyye rü‘yâsıyla şeb u rûz her ezân ‘akabinde cihâren icrâsıyla tenbîh ve ifhâm ve mü‘ezzin-i vakt bulunanlara bâliğan mâ-belağ ikrâm dahi olundu. انتهى Kelâm-ı *Islâh* tamâm oldu.⁴

«قبلها» dediği Kemâlpaşazâde cenâblarının kitâb-ı mezbûrda «قبلها» dediği kelâmına dikkat ve im‘ân eyle ki salâtdan evvel demektir. أي قبل الشروع⁵ فيها. Ya‘nî salâta başlamazdan evvel ezân-ı tamâmına dek mü‘ezzin okuyup andan fâriğ ola demektir. وهكذا الشروع

1 “Müslümanların iyi gördüğü şey Allah katında da iyidir.” Taberânî, *Mu‘cemül-Evsat*, thk. Târik b. Avzullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Dâru’l-Haremeyn, Kahire 1415, IV/58, nu: 3602; «فَمَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ» şeklinde: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI/84, nu: 3600; «فَمَا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ» şeklinde: Tayâlisî Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Hicrî’l-Tab‘âtî ve’n-Neşr, 1419, I/199, nu: 243; Taberânî, *Mu‘cemül-Kebîr*, IX/112, nu: 8583.

2 Hazret-i Zî’n-Nüreyn esnâ-yı hutbede mü‘ezzine hitâb edüp nâm-ı Nebevî yâd olunsâ irâd-ı salât ve nâm-ı Şeyhayn irâdında tarziyye olunmak üzere tenbîh buyuruldukda sünnete mülhak olup bid‘at olmadığı muhakkaktır deyu *Evveliyât*’da mezkûrdur. [kenar]

3 «مؤذن» [mü‘ezzin] 791 lafzı târih olduğu senede Şa‘bânında Necmeddin-i Tabendî nâm muhtesib-i Mısır’ın tenbîhidir ki emriyle her ezân ‘akabinde salât u selâm olunmağa başlandığı İmâm Suyûtî’nin *Târih-i Hulefâ*’sından menkûldür. [kenar]

bkz. Suyûtî, *Târihu’l-Hulefâ*, Hamdî ed-Demirdaş, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, 1425, s. 353.

4 Kemâlpaşazâde (İbn Kemâl) Şemseddin Ahmed b. Süleyman, *Islâhu’l-İzâh*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 537, vr. 24b.

5 أي الشروع: BA

sâkıttır.¹ Ve³ her yerde ki hakk-ı ezân edâ olunmaya [31a] büyük sahrâlar -fezâ-yı fesîh gibi- anda ezânsız namâz kılmak mekrûhdur ve fetvâ bunun üzerine cârîdir. Sahrâlarda cemâ'at olmakda i'lâm lâzımdır. Zîrâ ezân-ı Muhammedî mesmû'cu olan ferîş-tegân ve cinniyân dahi cem' olup anlar dahi iktidâ ederler. Ve bu sebebden ve ezân-ı şerîfin hayr u bereketiyle ol cinniyânın şerlerinden emniyyet hâsıl olur. Ve'l-hâsıl her cemâ'atde ezân lâzımdır. Eğer bir yerde okunduğu işidilirise kâfidir. Eğer⁴ mesmû' olmadıysa namâzdan evvel cemâ'atdan biri ezân okuya.” وقال ويكره للرجال أداء المكتوبة بالجماعة⁵ في المسجد بغير أذان وإقامة، ولا يكره في البيوت والكروم. Mescidde cemâ'atle farz namâzı ezânsız ve ikâketsiz kılmak mekrûhdur. Lâkin menzillerde ve bağlarda ve bağçelerde mekrûh değildir. Zîrâ şehirde okunan ezânın istimâ'ı mümkün olan yerlerde mesmû' olmasa dahi ezânsız ve ikâketsiz edâ-yı farz mekrûh olmaz. Münferiden edâ-yı farzda terk-i ikâmetde dahi be'is yokdur. Gâyeti ikâmetin ecri noksân olur. Eğer zarûrî olursa meselâ 'özü-i şer'i namâzda 'acele olunmağı iktizâ ederse terk-i ikâmetde dahi be'is yokdur. Ve namâz fâsîd olsa i'âdesinde i'âide-i ikâmet lâzım değildir. Bu dahi bir dakikadır ki bir sabî ezân okusa i'âdesi lâzımdır. Lâkin ikâmeti i'âde olunmaz. Zîrâ sıbyânın ezân ile mülâ'abe mu'tâdlarıdır bi-hilâfi'l-ikâme.

⁶ وقال في المجتنى: [Müctenâ] nûn iledir. Lâkin [31b] nûn makâmında muvahhide ile dahi müsta'meldir. Kitâbın vasfı beşinci fasılda gelse gerekdir. Ol kitâbın câmi'i demişdir ki: إذا صلوا⁷ في المسجد جماعة بلا أذان ولا إقامة، فقد أسأوا. “İmâm-ı A'zam'dan mervîdir ki mescidde bir gürûh cemâ'at olup namâzı ezânsız ve ikâketsiz kılsalar isâ'et ya'ni kötülük ve bî-edeblik eylemiş olurlar.” انتهى Müctenâ'nın kavli bunda tamâmdır.

Kavâ'id-i ma'rûfedendir ki kerâhet eğer mutlak zikr olursa bizim mezhebimiz olan Hanefiyye'de tahrim-iyye murâd olur, tenzihiyye murâd olunmaz. Bu dahi lâzıme-i hâldendir ki

1 Ebû Ali Hüseyin b. Yahyâ el-Buhârî ez-Zendevisî el-Hanefî, *Ravzatü'l-Ulemâ ve Nuzhetü'l-Fuzalâ*, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 62M2, vr. 77a.

2 وقال روضة العلماء den buraya kadar olan yer BA'da bulunmamaktadır. (nşr)

3 ve : -P4

4 eğer : -P4

5 التي تقام بالجماعة

6 المجتنى : المجتنى

7 صلى : BA

8 الكراهة أطلقت : BA

her mahalde ki ‘adem-i cevâz vâki’ ola, menhî-i kat’î murâd değildir. Belki kerâhate haml u ıtlâk olunur ki *Hizānetü’l-Fetāvā* sâhibi ve gayrılar yazmışlardır. *Eşbâh* sâhibi İbn-i Nüceym-i Mısıri-i Hanefî² kitâb-ı mezburda demiştir ki: كل صلاة في المسجد أذيت³ مع ترك واجب أو فعل مكروه تحريمًا “Her namâz ki mescidde edâ oluna anda bir⁵ vâcibi terk edüp yâ bir mekrûh işlese ol namâzın vakti geçmezden evvel i‘âde olunması vâcibdir.”⁶ Mes’e- le böyle olduğu için her kim ki böyle namâz kıla ya‘nî namâzında i‘âdeyi icâb eden işi işleyen her kişiye vakti çıkmazdan mukaddem ol namâzı istinâf vâcib olur. [32a] Mescidlerde eyledikleri cem‘iyyetler dahi bu hükümdedir. جَلَسُوا فِيهِ لِيلاً وَنَهَارًا، حَلَقًا حَلَقًا وكذلك هذه الاجتماعات التي تراهم يفعلونها في المسجد، يتكلمون بكلام الدنيا ويضحكون ويغتاب بعضهم بعضًا ويسخرون بمن يمر عليهم أو يقرب منهم، مع علمهم بكرامة الكلام المباح في المسجد كراهةً تحريم فكيف الكلام الحرام وكلهم مقرون Gicede ve gündüzde mescidde⁷ halka halka olup dünyâya müte‘allik sözler söyleşüp ve⁸ gülüşürler ve birbirlerini gıybet ederler. Ve ol mahalden geçen veyâ karîblerinde ku‘ûd eden⁹ kimesneyi istihzâ ve istihfâf ve tahkîr ederler. Ma‘a hâzâ bilirler ki mescidde kelâm-ı mübâh dahi tekellüm eylemek mekrûh-ı tahrîmîdir. Kelâm-ı harâmın keyfiyeti evlâ bi’t-tarîk ma‘lûmdur. Anların cümlesi bu ef‘âl ve ahvâl ile der-kâr ve anın üzerine ısrâr ve terkinde ĩnâd-kârlardır. ¹⁰ لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ kerîmesine terkîbde îmâ vardır. Ma‘a hâzâ hâl-i mezkûr mu‘tâdları olmağla anı bir kâr-ı kerîh ve fi‘l-i menhî ‘add eylemezler. كما قال Me‘âl-i kerîmi: ﴿فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تُزْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ﴾ ve ta‘zîm eylemeğe ve anlarda kendi ismi zikr olunmağa Allâhu Te‘âlâ izn verdi. Ya‘nî emr eyledi ki içinde ism-i şerîfi zikr eylemekle kadr-i ‘âlisine ta‘zîm oluna demek ola. Buyûtdan murâdları Beytullâh olan [32b] mahallerdir

1 BA: وقال ابن نجيم في الأشباه

2 İbn-i Nüceym: Zeynüddîn ibn İbrâhîm b. Muhammed Su[yy]rgatmışiyye müderrisi iken «فوت فوت» [fevt-i fevt] 972 târihinde kırk altı yaşında fevt olmuşdur. [kenar]

3 BA: كل صلاة أذيت

4 BA: واجب فإنها تعاد وجوبًا

5 bir : -P4

6 İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısıri, *el-Eşbâh ve’n-Nezâ’ir*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1419, s. 140.

7 Büyük câmi‘ler beyne’l- ‘işâ‘eyn meftûh olup husûsan bilâd-ı ‘Arabâda gurebâ beytütet ederler, tâ-be-sabâh küşâdedir. [kenar]

8 ve : -P4

9 eden : iken L1

10 “Bir topluluk (başka) bir toplulukla alay etmesin” Hucûrât 49/11.

ler. Ol Nebî-i Celî'ye kat'â rağbet ve hürmet eylemezler ve havâss ve 'avâmdan dahi kimesne ol icrâ ve ihdâs olunan ef'âlin birini inkâr edüp "Münâsib değildir." deyu söylemezler. Güyâ ki ol harekât-ı nâ-şâyân anların i'tikâdlarında umûr-ı meşrû'adandır, münker değildir.¹ ولا يجدون المنكر إلا في مجلس المولوية¹ Ve nehy olunacak fi'l-i münkeri güyâ arayup bulmayup ancak fukarâullâh olan Mevleviyye'nin meclisinde bulduk deyüp ba'zı harekâtlarını inkâra başlarlar. Zîrâ fukarânın ol 'inâd-kârlar ile mukâvemetle kudretleri yok ve za'îf oldukların görüp tekdîr-i nâ-sâz ve ta'cîz-i tâkat-güdâza cesâret ederler.

Ma'a hâzâ münkerât-ı kesîre vardır ki ez-cümle أنهم متعدة أنهم وقد اعتادوا من سنين متعددة أنهم² birkaç yıldır ki şafak zuhûr ve fecr tulû' edüp su-bh-ı sâdık 'ayân olduktan sonra okunacak sabâh ezânını fecrin zuhûrundan evvel vakti gelmezden mukaddem okurlar. يقيمون الصلوة [33b] ثم إذا دخل الوقت يقيمون الصلوة³ Ol ezânı bî-vakt okuyup ba'de zamânin sabâh namâzı vakti geldikde ikâmet edüp ezânsız namâz kılarlar ki nakilleri mukaddemâ zikr olundu. فترك السنة Vaktinden evvel anların edâ eyledikleri ezân mu'teber olmayup vakti geldikde okunmamış olur. Pes sünneti terk eylemektir. Ol evvel okunan ezânın sıhhatinin şartı bulunmaz ki edâ olunmuş ola. Şârih-i fakîr derim ki Ebû Yûsuf cenâbları kavlince nısfü'l-leyl geçdikde ezân-ı fecr okunmak câ'iz olduğun Kudûrî tasrîh eder. İmâm Şâfi'î dahi ana zâhibdir. Lâkin İmâm Ebû Hanîfe-radıyallâhu 'anh- buyurur ki: "Ezân eğer fecrin tulû'undan mukaddem okunursa ba'de'l-fecr i'âde lâzımdır ve fetvâ dahi anın üzerinedir. Ve li-hâzâ beldemizde es-salât 'akabinde okunan ezâna i'tibâr eylemeyüp i'âde olunmak fakat leyâli-i 'ıyde Sultân Bâyezîd ve Selîm Hân câmi'lerinde vâki'dir. Ammâ câhil mü'ezzinler elinde kalmağla ba'de tulû'î'ş-şems salât-ı 'ıyd için okurlar. Bu ise mekrûhdur dediler.³ Vakt-i Hazret'de Bilâl-i Habeşî nısfü'l-leylde ezânı dâ'imâ okurken vakt-i imsâk oldukda tulû'-ı fecri i'lân için İbn-i Ümmî Mektûm emr-i humâyûn-ı Nebevî ile tekrâr vaktin ezânını okur idi. Hattâ "Sabâh ezânı bir gicede bir kerre fecrden mukaddem ve bir kerre dahi fecrin tulû'undan sonra iki ezân için her mescidde iki mü'ezzin

1 المعاندين اللثام

2 الفجر، خصوصاً في شهر رمضان

3 Ezân-ı meşrû': 1-Evkât-ı hamse ezânı, 2-Cum'a günü hutbe ezânı, 3-Gark selâmetine, 4-İtfâ-yı harîka, 5-Mevlûd kulağına, 6-Feth-i kal'a, 7-Meyyiti kabre vaz' 'akabinde definden evvel, 8-Yol gâ'ib eyledikde, 9-Bed- hüyy def'ine kulağına, 10- Gam def'ine kendi kulağına okutmak, 11- Gice ezânı ki vakit ezânından gayrı ola, es-salât 'akabinde olan gibi. [kenar]

ta'yîni sünnetdir ve dahi ziyâde ta'yîn olunmak câ'izdir" deyu' *Minhâc Şerhi*'nde bâbü'l-ezânda İbn-i Hacer irâd ve tafsîl [34a] eder.² Şimdi beldelelerde Ebû Yûsuf kavlince sabâh ezânını duhûl vaktinden mukaddem okurlar. Lâkin fetvâ İmâm-ı A'zam kavli üzeredir dediler. مؤكدة عندنا Bizim mezhebimizde sünnet-i mü'ekkededir ki on beş kelimedir. Sabâh ezânı iki kelime ziyâdedir ki tesvîb dedikleri mükerrer³ «الصلوة خير من النوم» Hazret-i Bilâl'in zammıdır ki tahsîn ve takrîr-i Nebevî ile sâbit oldu ve ba'zı soğuk gicelerde mü'ezzînler sabâh namâzları ezânın âhirinde «من قعد فلا حرج»⁵ dahi derler idi. Zamân-ı Nübüvvet'e hâs idi ve Fâtımiyye'den ba'zı mülûkün dahi «حي على خير العمل»⁶ kelâmını ezân-ı Muhammedî'de idhâlleri zamîme-i bid'atları olup nice sâl takarrürden sonra Haremeyn'de Seyfû'l-İslâm Eyyûbî ve Mısır ve Şâm'da ve sâ'ir bilâd-ı İslâm'da dahi Sultân Nüreddîn-i şehîd ol ziyâdeyi terk etdirmişlerdir. «الله أكبر الله أكبر» [Allâhu Ekber, Allâhu Ekber] 578 târihine dek iki yüz sene-den ziyâde bu bid'at-ı kabîha icrâ olundu.⁷ Fı'î-i Nebevî'de ezân vukû'u yokdur deyu ma'rûfdur. Zîrâ da'vet-i 'âmmeleri mâni'-i da'vet-i hâssa olmuşdur dediler. Lâkin ba'zı muhaddisîn *Buhârî-i Şerîf Hâşiyesi*'nde dediler ki: "Ol imâmü'l-ümme sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretleri gazavâtdan birinde bi'z-zât kendileri ezân okudular. Pes sünnet olduğı kavlen ve fı'len sâbit oldu. Zîrâ ezânı terk eylemek kerâhet-i tahrîmiyye ile kerâhet-i tahrîmîyeye ile mekrûhdur. Bir وإذا ترك⁸ أهل بلدة أو قرية. Bir vilâyetin ahâlîsi ezânın terki üzere ittifâk eyleseler [34b] fetvâ böyledir ki يقاتلهم Bu dahi mukarrerdir ki kerâhet-i tahrîmiyye vukû'uyla edâ olunan namaz i'âde olunmak vâcibdir. Zîrâ mekrûh-ı tahrîmî terk-i ezândır. والكل مصرون على ذلك! Cümle ehl-i İslâm bî-vakt edâ

1 Zîrâ farzdan gayrı namâz için ezân şer'ide mekrûhdur ki tedâ'idir devlet-i Emeviyye'de zuhûr eyledi ve iki kişi 'ale'l-iştirâk ezân okumak dahi ol devletin muhaddesâtındandır. [kenar]

2 İbn Hacer el-Heytemî Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *Tuhfetü'l-Muh-tâc fî Şerhi'l-Minhâc*, el-Mektebetü'l-Ticariyyetü'l-Kübrâ, Mısır 1983, I/477.

3 mükerrer : -P4

4 “Namaz uykudan hayırlıdır.”

5 “Kim (evinde) oturursa ona günah yoktur.”

6 “Haydi en hayırlı amele (namaza).”

7 *Sağrı Bessâmî*'da musarrıhıdır ki Takıyyüddin 'Alî es-Sübki Câmî-i Dımaşk hatibi oldukda 746 (1042: L1) târihi Cumâdâ-i sâniyyesinde mü'ezzinlere tenbih eyledi. Ba'de's-salât üç kerre istiğfâr edüp sonra اللهم أنت السلام ومنك السلام تباركت يا ذا الجلال والإكرام. "Allah'ım, Sen her türlü noksanlıklardan berisin, Selamet ancak sendendir. Ey celal ve ikram sahibi Allahım, sen mübareksin." diyeler. Bu zikir anın vazırdır ki bedâ'iy-i haseneden 'add olundu. [kenar]

8 BA: تہ کہ

olunan ezānı işidüp ve bî-vakt idiğın dahi bilüp ve ‘adem-i cevāzı dahi kütüb-i fıkhiyyede musarrâh olduğı ma‘lûmları iken yine sükût ve ısrâr eder.

ويا ليت هؤلاء الذين يدعون العلم ويضنعون الدروس في الجوامع وغيرها يشعرون بما هو¹ فيه قبل أن ينكروا على غيرهم، وهم مملؤن من التكبر والعجب والحسد والرياء والسمعة والعداوة Kāşkî kendilerini ‘ilm-i şerîf والحق² لبعضهم بعضًا، وحب الدنيا الذي هو رأس كل خطيئة، sâhibi zannedüp câmi‘lerde ve gayrı mahallerde tedrîs edenler kendilerinde olan ahlâk-ı zemîme ve ahvâl-i kabîha-i mezkûreyi ve birbirlerine olan ‘adâvet ve hıkd ve kibr emsâli ile dolu oldukların ve cümle hatâyâ ve kabâyılın başı olan dünyâ muhabbeti ile meşhûn ve mahfûf idiklerini fukarâ-yı sūfiyyeye ta‘n ve dahillerinden evvel fikr edüp muhâsebe-i nefis ile ma‘lûmları olup tedârük üzere olsalar kendileri hakkında daha evlâ olur idi. قال كما ورد في الحديث البيهقي، Mazmûn-ı merkûme şâhiddir رسول الله (صلى الله عليه وسلم): حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ. ki İmâm Ahmed-i Beyhakî [35a] *Sünen*’inde irâd ve Hasen-ı Basrî rivâyet eder: Mürşid-i ‘âlem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki: Dünyâyâ muhabbet eylemek günâhların başıdır.³ أكبر الكبائر، Ve belki büyük günâhların cümlesinden büyüktür. كما ورد في حديث الديلمي في مسند الفردوس، İmâm Şehrdâr ibn Şîreveyh-i Deylemî kitâb-ı mezbûrda ‘Abdullâh b. Mes‘ûd’dan tahrîc eylediğı bu hadîs şâhiddir ki buyurmuşlar: أكبر الكبائر حب الدنيا، “Büyüklerden büyük günâh dünyâyâ muhabbet eylemektir.⁴ فيجلسون في الدروس للعلوم الشرعية” مع وجود هذه القبايح، وأكثر منها فيهم، Ulûm-i şer‘iyye derslerinin ser-halkası olurlar. Ma‘a hâzâ zikr olunan kabâyılı ve dahi ziyâde fezâyılı kendilerde karâr-dâdedir. Bu hâletle ittisâfdan ya‘nî anınla meşhûn olmakda Hakk’dan hayâ ve tehâşî ve haşyet eylemezler. ولا يجدون أنهم فعلوا منكراً ولا أنهم Kendileri emr-i menhî ile muttasıf oldukları vicdânlarına gelmez ve kendilerden bir şey sâdır olmadı hayâlinde olurlar. ولعفري! من أين لهم Kendileri böyle olduklarından ma‘lûmları oldu ki tahmîn-i ‘aklı ile böyle hükmederler. Hakk te‘âlâ’nın zî-rûha ‘atâ eylediğı hayât hakkıçün ta‘accüb olunur. Hâlâ ki تعلم العلم النافع الكاشف

1 هم: BA

2 والحق والعداوة BA

3 Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, III/368, nu: 3662; Beyhakî’de hadis «حب الدينار» şeklinde geçmektedir: Beyhakî, *Şu‘abu’l-İmân*, XIII/102, nu: 10019.

4 من هو: BA

5 قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): أكبر...

6 Deylemî, *el-Firdevs*, I/364, nu: 1468.

7 في العلوم BA

8 بذلك: BA

bu hâli bilmek derd-i derûnu en أمراض القلوب، ودسائس النفوس،¹ مما هو نافع في الآخرة؟ dâfi olup ve desise-i nefsanıyyeyi râfi ve ‘ilel-i bâtinıyye [35b] hastasına dâr-ı likâda nâfi olan ‘ilm-i ledünni istifâdesine tevakkuf eder. Yohsa hayâl-i fâsid ve zann-ı kâsid ile âşikâr olmaz. وهم لا يطلبون إلا علوم الدنيا ليأكلوا بها ويعيشوا بالتكسب. Anlar ise ancak dünyâya müte‘allik olan ‘ulûma tâliblerdir ki anı taleb-i dünyâya âlet kılup ve kesbe sebeb bilüp anınla dünyâda medâr-ı ma‘âş tahsil edeler. Meselâ.³ فتوفاى والقضاء والتدريس في المدارس بالوظائف. 3. fetvâya ve kazâya müte‘allik ‘ulûmu ta‘allüm edüp hıdemât-ı şer‘iyyede olmağla cem‘-i dünyâ edeler ve medreselerde vazifeler ile ders okudalar. والعلوم النافعة عندهم قلة عقل، وتقيد بما. Anların mülâhazalarında fâ‘ideli olan ‘ameller ‘aklın azlığı ve maksûd-i aslı olmayan şey ile mukayyed olmaktadır. Hakikatde bunların fâ‘ideleri yokdur. Nâsın ‘akılı ehl-i zühd idigini ‘ukalâya vasiyyet-i mâl bahsinde zâhirdir ki altıncı fasla inşâallâh gelir. ومن رأوه ينظر فيها نسبوا إليه الجنون والعته، بل الشقاء والمهانة. بل الشقاء والعته، بل الشقاء والمهانة. Ve ‘ilm-i tasavvuf nazar-ı iltifâtında olup ol tarafa sa‘y eden kimesneyi gör-seler mecnûn ve ma‘tûh ‘addederler. Ma‘a hâzâ eserde vârid oldu ki sizler Hakk ta‘âlâyı zikr edin, tâ ki sizlere “Mecnûndur!” diyeler deyu buyrulmuşdur ve belki “Şakidir, hor ve rezildir!” derler. Hadîs-i kudsîde ise «لَا يَشَقَّى جَلِيسُهُمْ»⁴ vârid oldu ki anlar şöyle dursun ya‘nî [36a] “Anlar elbette ehl-i sa‘âdetdir. Belki anların bilâ-kasd hem-demleri dahi şakî değillerdir.” demekdir. ونسبوا الكمال لأنفسهم. Ve “Kâmil kendileridir.” derler. Ma‘a hâzâ nâkıs odur ki kendini kâmil sana. Hattâ demişlerdir ki: «التفضل تنقص، التقتص تفضل»⁵

ولا شك أنهم في استهانتهم بها ونظرهم إلى أهلها بالحقارة وإنكارهم نفعها في الآخرة والأولى. Ma‘a hâzâ anların ‘ulûm-ı nâfi‘aya ve ehline nazar-ı tahkîr ile bakup ve ‘ulûm-ı nâfi‘anın dâreyinde lutf nef‘ini inkâra ve rızâ-yı İlâhî ve rızâ-yı Nebvî’ye muhâlif refârda oldukca ehl-i dalâlden ve küfrân üzere olmalarını şer‘ ve ‘akl bilâ-şübhe hükm eder ki bu risâlenin evvelinden beri delilleri zikr oluna gelmişdir ve bu hadîs-i şerîf dahi hükm-i mezkûru ta‘rîf eder ki قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «عِلْمُ الْبَاطِنِ يَسِّرُ مِنْ أَسْرَارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَحُكْمٌ عِدَّةٌ مِنْ حُكْمِ اللَّهِ يَقْدَرُهُ فِي قَلْبٍ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ..» sened-i sa‘âdetimiz ‘aleyhi’t-tahiyye buyurmuşlar ki: Tathîr-i kalbe müte‘allik olan ‘ilm-i bâtin Allâhu ‘azîmu’ş-şânın

1 -P4 : ودسائس النفوس

2 بها: BA

3 والوظائف: BA

4 “(Onların) meclisinde olan bedbaht olmaz.” Buhârî, *es-Sahîb*, Daavat 66, nu: 6045; Müslim, *es-Sahîb*, Zikr 25, nu: 2689.

5 “Kendini üstünlerden görmek noksanlıktır ve kendini noksanlardan görmek üstünlüktür.”

6 Kariben zikrolunmuşdu. [kenar]

bir sırrı ya'ni herkesi mahrem eylediği bir lutf-ı hafî ve bir hükm-i emrîdir ki kendi irâde-i 'aliyyesi ta'alluk eylediği kavline ilhâm ve inhâsını tahsîs eder. Herkese 'umûm üzere ifâde eylemez. Pes kula dahi lâyık olan ana liyâkat ve isti'dâd peydâ eyleyüp dergâh-ı ma'nevîsinde dâ'imâ recâda olmaktır. Ve nâ'il olanların kavillerin teslim [36b] ve nefeslerinden teberrük ve hâllerinden istimdâd ile ser-fürû eylemekdir.

«شرط راهيست در طلب مردن»¹

أخرجه الديلمي في مسند الفردوس عن علي (رضي الله عنه) وذكر الأسيوطي في جامعه الصغير، Bu hadîsi dahi Deylemî-i mezkûr kitâb-ı mezbûrunda hazret-i Murtazâ rivâyetiyle tahrîr eder ki İmâm 'Abdurrahman-ı Suyûtî *Câmi'*inde derc eyledi. Hadîs-i sâbıkları dahi Suyûtî ahz eylemiştir.³ «يَقْذِفُهُ فِي قُلُوبٍ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ»،⁴ معناه أنه ليس يحصل بالتعلم، ولا هو مما تتخيله نفوس القاصرين، من زخارف المعاني، مما تسميه Hadîs-i şerîfde «يَقْذِفُهُ» fıkрасının âhirine dek ma'nası budur ki: Ol 'ilm-i şerîf okumağla tahsîl olunmaz ve ol fekâhet da'vâsında olanların 'ilm-i tasavvuf dedikleri muzahref ma'nâlardan nefsi pür-kusûrlarının hayâllerine gelen melhûzlarından değildir. Anların mu'tâdları budur ki kendi meclislerinde فإذا ذكروا فيما بينهم شيئاً قالوا: هذه نكتة صوفية في معرض قلة التحقيق. bir mermûz şey vâkî' olsa “Sûfî sözüdür, tasavvufdur, şeyhâne sühandır.” deyüp muhakkikâne ve müdekkikâne ve fâzılâne değildir demek mahallinde edâ ve bununla havâssı hezl ve istihzâ kasd ederler. İşte hadîs-i şerîfde 'ilm-i bâtından murâd kendilerinin tasavvufdur deyü zu'm eyledikleri bu bâtilâne ve hezlâne ve tahakkümâne güftârları değildir. [37a] إن ذلك أخذ الإنسان بالقول وبعضهم يظن⁴ الذي فيه تضيق من المذاهب الأربعة على نفسه ويقولون: الصوفي هو الذي يشدد على نفسه في الحروف، ولا رأوا في عمرهم كتاباً أصلاً! فكيف يعرفون ذلك، وهم في علم الباطن الذي هو سر ömrllerinde من أسرار الله تعالى، يقذفه في قلوب من يشاء من عباده، كذلك وأبلغ من ذلك. aslâ harf ve kitâb görmemiş fellâh ve köylü ve ehl-i bâdiyeye 'ilm-i belâğat

1 “Taleb üzere ölmek yolun şartlarından biridir.”

2 وذكره: BA

3 Deylemî, *el-Firdevs*, III/42, nu: 4104; Münâvî, *Feyzül-Kadîr*, IV/326, nu: 5473.

4 يظن: BA

edüp kat'â tenkîs ve tahvîl ve aslâ tağyîr¹ ve tebdîl olunmadığı hâlde mirâs kılınır. *لا من علمه حجة عليه* Yohsa kendi hılâfına hüccet olup ya'nî dünyâda saht u gazab-ı Bârî-i Te'âlâ'ya mazhar olmağla 'ukbâda kendini mu'âhezeye sened ve belki 'ikâba istihkâkına hüccet olan 'ulemâ-yı kışriyye murâd değildir. *وقد منه* Zirâ ol *سوء ما لديه من خبث نيته وسوء طويته واتباع شهوته أن يلج نور العلم قلبه، ويخالط له،* 'ilm-i şerîf 'âliminin hılâfına hüccet olmağla vesîle ve tebdîl-i etvâr ve hılâf-ı melhûz üzere reftârına sebep olan *﴿فَمِنْ نَفْسِكَ﴾*² kerîmesi delâletiyle yine kendi hâlidir ki niyyeti habîs ve i'tikâdî fesâd üzere olmağla ve şehvât-ı nefsanîyyesine tâbi³ ve vesâvis-i şeytânîyyesine hevâ-dâr olup ihtiyârını ol cânibe sarfı cihetiyle tarîk-i rızâda istikâmet üzere olmayup 'ilm-i şerîfin nûr-ı mübînî bâtınına nüfûz ile tenvîr ve sâ'ir a'zâsına dahi semere-i hayr ve bereketi izâ'et ve sirâyetiyle dilsîr olmağla mâni⁴ olur. Ve bu hâl üzere âhirete gidüp *«تَحْشَرُونَ كَمَا تَمُوتُونَ»*⁵ delâletiyle huzûr-ı bî-keyfiyyet-i Hakîm Te'âlâ'ya bu sıfat-ı fâziha ile vardıkda *﴿فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ﴾* vech-i meşrûh üzere mu'âheze olundukdan sonra ol 'ilm-i şerîf anın düzah-karâr olmasına vesîle olur. Bunda Şeyh hazretleri Fir'avn ve etbâ'ı hakkında Sûre-i Hüd'da olan *﴿فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ﴾*⁶ kerîmesinden [39b] iktibâs buyurup siyâk-ı ifrâd olmağla *﴿فَأَوْرَدَهُمُ﴾* deyu irâd eyledi. Pes bu makâma mütekârib me'âl-i kerîme Allâhu a'lem bu ola ki anın düzahiyândan olmasına sebep oldu. Ne kötü tâ'ife-i hâ'ife-i za'îfedir. Ol gürûh ki lâyıf olan kendi 'ilmîleri kendilerinin sebep-i necâtları olmak iken bâ'is-i 'ikâbları oldu demek ola.⁷ *وقال بعضهم:* Erbâb-ı im'ândan bir pend-âşinâ ehl-i basîret der ki *وهذه صفة علماء زماننا،* vasf-ı mezkûr vaktimiz 'ulemâsının hâlidir ki anların hâllerine nazar olunsa meşhûddur ki sûretlerini akrânlarından güzel kılmağla ve nefis libâslar giymeğle ve pâk dâbbeler tedârükine sa'y ederler. *فإذا نظرت إلى باطن أحدهم وجدت*⁸ Anlardan birinin derûnuna basar-ı basîretle im'ân eylesek i'tibârı halkın kalblerinden düşüp pertevleri beyne'l-akrân noksân bul-

1 tağyîr : tegayyür L1

2 "Kendi (günahın yüzü) ndendir." Nisâ 4/79.

3 "Öldüğünüz gibi dirilirsiniz."

4 "Firavun kavminin önüne geçip) ateşe sürükler. Vardıkları yer ne fena bir yerdir." Hüd 11/98.

5 *﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ عَشَاةً فَمَنْ يُبْغِ اللَّهَ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾* [Heva ve hevesini tanrı edinen ve Allah'ın bir bilgiye göre sapırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim hidayet edebilir? Hala düşünmez misiniz? Câsiye 45/23] buyrulmuştur. İmdi hâl-i eslâf tefekkür olunup ehl-i İslâm'ın lâyıfı el-hakk insâfdır. [kenar] : -L1

6 قال: BA

7 BA: وجدت خوف الرزق على قلبه كالجبال، يكاد يموت من همه، وخوف الخلق

makdan havf ve halecân ile bâtınların dolu bulursun. Hezâr sünnet ve müste-
hab şeyler vardır¹ ki i'tikâdlarında züll ve rezelât olmuşdur. والفرح بمدحهم والثناء
Ve kendini medh ü senâlarıyla ferah-yâb bulursun. Hazret-i Mevlânâ
Celâl'in cedd-i emcedi olan Sıddîk-i Ekber Ebûbekr -radıyallâhu 'anh- cenâbla-
rını huzûrunda bir kimesne medhe cesâret eylese buyururdu ki: "Yâ Rabbi! Sen
beni benden ziyâde bilirsin ve ben nefsimi ol beni medh eden kimesneden hoş
bilirim. Yâ Rabbenâ! Beni [40a] anın medhinden ziyâde hayırlı eyle² ve anın
bilmeyüp söylediği sözüyle beni mu'âheze buyurma ve anın bilmediği şeyleri
benden mağfîret eyle." deyu münâcât buyurmuş.³ وحب الرياسة وطلب العلو Ve
dahi anların derûnlarında görürsün ki re'is-i kavm olmak ve dünyâ cihetinden
rif'at-i kadr bulmak ister.⁴ والتبصيص للظلمة والأغنياء، واحتقار الفقراء، و
zî-kudret olanlara temelluk ve tevâzu⁵ ve fukarâyâ nazar-ı hakâretle bakmak
والافتقار من الفقراء dervişlerle 'ülfetden 'âr eylemek، والاستكبار في موضع الحق،
hakkâniyyet olan yerde hadd ve kadrine büyüklük yapup pest-pâyeye râğbet
eylememek. Ma'a hâzâ meselâ bir sâ'ile sadakayı vâsita ile vermeyüp belki yeden
bi-yedin vermekde kesret-i fazîlet ve vefret-i hayr ü bereket yazmışlardır. Ve bu
mahalde pest-pâyeye ile fîrû-mâyenin farkı lâzımdır.⁵ والحدق على أخيه المسلم،
Ehl-i İslâm'dan bir birâderine kîn tutmak، والعداوة والبغضاء، وترك الحق مخافة الذل،
ve düşman olmak ve kemâl-i 'adâvet ve dahi bir emr-i hakkânîyi sûretâ zillet
olmak havfiyle terk eylemek، والحرص عليها، والرغبة في الدنيا، والقول بالهوى والحمية،
ve tab'ı mâ'il olduğu sözü söylemek ve hazz-ı nefsinı muhâfaza -ki anın yerine
sekînet olmak havâss-ı İslâm'dandır- ve dünyâyâ ziyâde tâlib ve harîs ol-
mak، وطول، والشحّ والبخل، والاشتر،⁶ kârı heves-kâr olmak، [40b] ömrünün müsâ'adesinden hâric olan [40b] kârı heves-kâr olmak،
والغل والغش، kibrine müsâ'id olan şeyin zuhûr ve husûlüyle mesrûr olmak،
hıkd ve hased emsâli hisâl-i zemîme-i kalbiyyenin derûnunda sâ'ir efkâr ile
melhûz olması، والتنافس، والرياء والسמعة، metâ'ı dünyevî ile fahr eylemek،

1 vardır : vārid L1

2 eyle : -L1

3 İmām ‘Askerī *Mevā’iz*’inde ve İbn ‘Asākir *Cem‘u’l-Cevāmi‘*’inde bu māddeyi Asma‘î rivâyetiyle nakl ederler.
[kenar]

Bahs olunan rivayet Suyûtî'nin *Cem'ül-Cevâmîr*'inde bulunmakta ve 'Askerî'nin *Mevâ'iz*'inden nakl edilmektedir. İbn 'Asâkir'in böyle bir eserine ise tesadüf edilmemiştir. bkz. Suyûtî, *Câmi'ül-Ehâdis*, VI/445, nu: 27769. (nşr)

4 Nüfûz-ı kelâm sâhibi olmağla zâlimin fukarâyâ zulmlerine mâni⁶ olmak niyyetiyle taleb-kâr-ı ri'yâset olmak-
da be⁷s yokdur dediler. [kenar]

5 Füre-mâye: Sulbsüz ve nesl ve nesebi karışık ve ırkı fâsiddir. Pest-pâye: rütbe-i dünyâsi olamayup fakr-ı sūriye mübtelâ olan. [kenar]

6 BA: الأشر والبطر

kan kendiden mâlen veyâ bedenlen sâdır olan umûr-ı hayriyyeyi göstermek ve halk anı işidüp miyânlarında anınla mezkûr olduğunu istemek والاشتغال بعيوب ve halkın ‘ayıplarını havâdis-i rûzgâr ve nekire-güftâr olmak üzere kendine şugl bilmek ki ﴿وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُم بَعْضًا﴾¹ anı nehy eder. İki yüzlü olup gâ’ibânesinde fasl ve tahkîr eylediği ehl-i ‘ırzı hâzîrânesinde senâ ve tevkîr eylemek, والتزين للمخلوق nâs için kendini bezemekdir. والصلف Haddini bilmemek, والتجبر her hâlde mutlakâ büyüklenmek, -ki tekebbüre karîbdır. Lâkin tekebbûr bir hakkânî işde tenezzül eylemeye yûp ‘arlanmaktır-. وعزة النفس her şeyde nefsinin ‘azîz tutmak, والقسوة şedîd ve seng-dil olmak -ki zıddı rikkatdır- ﴿فَوَيْلٌ لِلنَّاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾² buyrulduğu üzere kavî-i Hakk ve envâ‘-ı zikr husûsan-lillâh kendine eyledikleri pend ü nasihat sakîlül-kabûl gelmek, والحفاظة -ki mülâyemetin hilâfıdır- ﴿وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ﴾ [41a] kerîmede [ve gîlzet] zarâfetin zıddıdır ki âyet-i [41a] kerîmede غلظة والغلظة vârid oldu. وسوء الخلق Bed-hüy olmak,⁴ hazm-ı havsalası ma‘dûm olmak ve münşerihü’s-sadr olmayup şey-i kalîli tahammül eylememek, والفرح بالدنيا dünyâ-yı fânîyyeye müte‘allik bir kârın zuhûrunda şâd olmak, والحزن على فوتها ve ol mādde-i dünyeviyyenin ‘adem-i husûlüyle gam-nâk olmak, وترك الفطع⁵ şenâ‘atı ya‘nî muktezâ-yı zamân ile insâna ‘arız olan emr-i fazî‘ ve kâr-ı şenî‘ kendileri hakkında terk olunmak, والمرء nâ-hak yere cedel ve münâkaşa eylemek, والجفاء ta‘addî ve cevîr ve eziyyet, والطيش her şeyde gîlzet, والعجلة hayr veyâ şer olduğu ma‘lûm olmayan emrde lâzım olan te‘ennî iken tehâlük ve sür‘at eylemek, والحدة bed söylemek ve şiddet, merhame-ti olmamak, -ki killet, ‘ademden kinâyedir- ﴿فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا﴾⁶ gibi والاتكال على الغنى Rabbânîye kendinin imtisâl-i sūrîsine mağrûr olmak, وأمن سلب ما أعطى ni‘metinin zevâlinde emniyyet, وفصول الكلام mâ-lâ-ya‘nî söylemek, والشهادة الخفية terk-i küllî ve istiğnâ izhâr edüp hilâfını derûnunda setr eylemek, واتخاذ الإخوان في العالانية dünyâ için tâlib-i mansıb olmak, وطلب العز والجاء, والغضب إذا رد عليه [41b] müdâhene gibi, akd eylemek, -müdâhene gibi- uhuvvet-i uhreviyye, Ashâbdan biri istisâ-i mükerrer eyle-

1 “Biriniz bir diğerini arkasından çekiştirmesin.” Hucurât 49/12.

2 “Allah’ı zikr etme hususunda kalpleri katı olanlara yazıklar olsun.” Âl-i İmrân 3/200.

3 “Eğer kaba ve katı kalbli olsaydın...” Âl-i İmrân 3/159.

4 Kulağına ezân okutmak sebeb-i tebdil-i ahlâktır deyu yazılmıştır. [kenar]

5 القنع: BA

6 “Az gülsünler...” Tevbe 9/82.

dikde ol hayr-h'âh-ı ümmet -'aleyhi't-tahiyye- üç kerre ¹ «لَا تَغْضَبُ» buyurduları hadîs-i şerîf ma'rûfudur. Li-garazin hasmına gâlib olmağı istemek, hazz-ı nefsi içün mansûr olmağı taleb, والأنس، الاستيناس بالناس علامة الإفلاس والسلامة في «الاستيناس بالناس علامة الإفلاس والسلامة في»، والغيبة³ Umûr-ı hakkâniyyeden kaçınmak، والوحشة من الحلق، demişlerdir.² mü'mini 'aybıyla teşhîr eylemek، zevâl-i ni'meti taleb ve zuhûruna intizâr، mücrimin cürmünü li-garazin، hükkâm⁴ ve ehl-i tehdide gamz eylemek، والعدوان...، erbâb-ı maslahatın kârını ru'yetde cefâ eylemek، hâtır-şiken olmak ve âzâr eylemekdir. İşte bu evsâf-ı zemîme ile kalblerini dolu bulursun. فهذه كلهما مزايل Ve bu altmış iki 'adet evsâfın cümlesi mezbeledir، ya'nî süpründülüklerdir. Eğerçi ba'z-ı resm sûret-i nâ-dîde ile hoş-nümâ ise dahi hadrâ-i dimen makûlesidir ki derûnlarında olan bed-sîret ve fâsid niyyetleri anların üzerine tarh ve ilkâ olunmuşdur ki Halkın nazarında وظاهرهم صوم وصلاة وزهد وأنواع أعمال البر، Halkın nazarında [42a] sûretâ esâs-ı İslâm olan oruç ve namâz ve dünyâyâ 'adem-i rağbetleri ve sâ'ir hasenât anları setr eylemiştir. فإذا انكشف الغطاء بين يدي الله، oldukda huzûr-ı Hakk'da her gizliler كان كمزيلة فيها أنواع الأقدار، غيشت بالدبايح، oldukda zâ'il oldukda aşikâre olup ol sûtrelere zâ'il oldukda envâc-ı kâzûrât olup ve üstüne dîbâlar örtülmüş ve derûnunda ol kerih şeyler bed-râyiha peydâ eyleyüp kokmuş olan mezbele gibi olduğu evvelin ve ahirîn arasında aşikâr olur. Sûretâ hüsn-i hâli var idi، bātında hâli böyle kabîh imiş denir. فهذا عالم مراء⁸ مداهن يتصنع عند⁹ نعوذ بالله تعالى من علم لا ينفع⁷. İşte bu evsâfla temsîl olunan mezbeleye müşâbih olan kimesne ol mürâyî ve zû'l-vec-heyn olan ehl-i 'ilimdir ki şehvetini hilâf-ı vâkî' ve musanna' a'mâl ile setr ve tezyîn edüp ve 'amelini hulûsa mukârin eylemeyüp nefsi âteş-i şehvetle mahrûr ve mahrûk ve kalbi hevâ-yı nefsanî ile doludur. وهذه كلها عيوب، Bu zikr olunan hâlât، cümlesi 'ayblardır ki 'indallâh sâhiblerine 'ulemâ-i sū' derler ki sûretini

1 "Sinirlenme!" Buhârî, *es-Sahih*, Âdâb 76, nu: 5765; Tirmizî, *es-Sünen*, Bîrr 72, nu: 2020; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVI/68, nu: 10011; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X/180, nu: 20279.

2 "İnsanlarla ülfet iflasın alametidir, selamet uzlettedir."

3 Gaynın kesriyledir. Lakin gaybet (fethle) gâ'ib olmakdır ki zıddı huzûrdur. [kenar]

4 li-garazin، hükkâm : li-garazin -ya'nî bir mü'mini- hükkâm P4

5 P4, L1 : يد

6 "Bütün sırların ortaya çıkarılacağı gün..." Târik 86/9.

7 "Faydasız ilimden Allah'a sığınınız."

8 مراني BA

9 -P4 : عند

sîretine uydurmak mümkün iken rezâ’îl-i ef’âl ile telezüz edüp ve tarîk-i tat-hîr-i bâtinî erbâbından [42b] istizkâra tenezzül ile ¹ ﴿فَسْتَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ﴾ emrine imtisâl eylememiştir. Kul bir cevher-i girân-kadirdir ki her ne kadar ‘aybı çok olursa behâsı dahi ol kadar noksân bulur. انتهى. Şeyh Ebû Tâlib-i mezkûrun² *Kût*’unda olan kelâmı bu mahalde tamâm oldu.³

وفي باب⁴ الوصايا من الفتوحات المكية للشيخ الأكبر محيي الدين ابن العربي (قدس الله سره): Şeyh-i Ekber hazretlerinin meşhûr te’liflerinden biri olan *Fütühât*’dan vasiyyet ve nasihat irâd eylediği bâbda buyurdu ki: Ba^z-1 قيل لبعض العلماء «أوصنا» فقال: “Bizlere vasiyyet ve nush u pend buyurun” dediklerinde ol kimesne dedi ki: ويتملقون، ويتملقون زخرف القول غرورا، ويتملقون في الكلام خداعا، وقلوبهم مملوءة غشا وغلا⁵ وحسدا وكبرا وحرصا وطمعا وبغضا وعداوة ومكرًا. Ol tâ’ife ile sohbet ve âmîziş ve ülfetden hazer edin ki sûretâ birbirlerine hüsn-i kelâm ile iltifât ve ikrâmıda tekellüflerini gurûrlarına vesile ittihâz edeler. Ve sühan-i muhayyel ile mülâtefelerini hîlelerine âlet eylemiş olalar. Lâkin sîretlerinin hâli anın hilâfı olup gill u gış emsâli evsâf-ı zemîme-i mezkûre -ki karîben ma’naları yazılmış idi- anlarla derûnları meşhûn ola. ⁶ واعتقادهم النفاق، دينهم التعصب، Her kârda şiddet ve bir kimesneyi ortaya alup tekdîr ve ana huzûrunda ve gıyâbında husûmeti kendilerine dîn ü imân gibi bir emr-i lâzım ittihâz eylemişler ve zü’l-vecheyn görünmeği ‘akâ’id-i Ehl-i Sünnet gibi kendilere hâssa-i lâzime اختیارهم⁷ شهوات الدنيا، يتمنون الخلود فيها، مع علمهم بأنه لا سبيل لهم⁸ إلى ذلك، Lezâ’iz-i fâniyye-i shevâniyye dâ’imâ iltizâmılarında olup ve mümkün olmadığını bilirlerken ol hâl üzere devâm ve bekâ mültemesleri olmuş ola. يجمعون ما لا يأكولون، Ekl eylemek muhâl olup veyâ ‘ömrlerinin müsâ’adesi olmayan mâl ve eşyâyı cem^c ederler. وينون ما لا يسكنون، Sâkin olmaları emr-i ba’îd olan binâları ihdâs ederler. ويأملون لا يدركون، ‘Ömürleri idrâkine vefâ eylemediği kadar zamânın lâzîmesini me’mûl ederler -ki tûl-i emeldir- bu fıkralar *Câmi‘-i Suyûtî*’de mevcûd

1 “Eğer bilmiyorsanız zikir ehline (bilenlere) sorun.” Nahl 16/43.

2 Şeyh-i Mezbûr’un rihleti «شيوع» [şuyû‘] 386 târîhinde vukû‘ bulmuştur. [kenar]

3 Bu nakil *Kutul-Kulûb*’da bulunmamaktadır. Münâvî kitap adı vermeksizin doğrudan Ebu Tâlib-i Mekki’den nakl etmektedir. bkz. Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV/390, nu: 5717.(nşr.)

4 -P4 : باب

5 BA : وغلا ودغلا

6 Ta’assub lafzı lügatde mezkûr ma’nâlara gelir. [kenar]

7 وأعمالهم الرياء واختيارهم

8 لهم : BA

ve يكسبون² lafzı olan hadîsde mevcûddur.¹ «كونوا في الدنيا أضيافاً»¹ lafzı olan hadîslerden evveli يمنعون المعروف Ahzları harâmdan ve ‘atâları harâmadır. Evâmîr-i şer‘iyyeye mâni‘ler. ويرتكبون المنكر Ve kârları şer‘an menhî olan emri irtikâb eylemekdir. İşte bunlarla ittisâfdan hazer ve erbâbından dahi ba‘îd olmak gerekdir deyu ol kimesne vasiyyet ve nasîhat eylemiştir. Hazret-i şeyh انتهى كلامه³ in *Fütûhât*’ında nakl olunan kelâm bunda tamâmdır.³

Ehl-i tevhîde bu dahi fâ‘ideden hâlî değildir ki Şeyh-i Ekber [43b] hazretlerinin ism-i şerîfî Muhammed b. ‘Alî ve lakabları Muhyiddîn ve mezhepleri Mâlikî’dir. Ve künyesi olan İbn-i ‘Arabî, bunda elif ve lâmsız yazılmışdır. Ba‘zılar dediler ki Ebûbekr İbnü’l-‘Arabî ile farkları için ehl-i hadîs evvelki mu‘arref ve sâni münekker olmağla zabt eylediler ki Ebûbekr’in dahi tercemesi gelir. Şeyh-i Ekber cenâbları Endülüs’de Mürsiye nâm şehirde «نعمت» [ni‘met] 560 târihi Ramazân’ın on yedinci isneyn gicesi kadem-nihâde-i ‘âlem-i şehâde oldu. Rihletleri dahi «رحلت» [rîhlet] 638 sâli Reb‘ü’l-Evvel’inin yirmi ikinci günü vâki‘ olup kudât-ı Şâm’dan Âlû’z-Zekî Türbesi’ne defn olundu. Oğlu Şeyh Sa‘deddîn Muhammed⁴ dahi yanındadır. Mürûr-ı eyyâm ile harâb olup Âl-i ‘Osmân’dan hafîd-i “ni‘me’l-emîr”-i Ebu’l-Feth olan Sultân Selîm-i Evvel teshîr-i Mısır’a ‘âzîm iken «ذكر» [zîkr] 920 târihinde ta‘mîr ve izhâr eylemiştir. Bu zuhûrunu mukaddemâ kendi «إذا دخل السين سليم في الشين شام ظهر قبر محيي الدين»⁶ demekle haber vermiştir. Şeyh-i tarîkatleri, Şeyh Ebû Medyen Şu‘ayb-ı Mağribî’dir ki bi’z-zât hazret-i Şeyh⁷ ‘Abdülkâdir-i Ceylânî’nin halîfesidir. -revvehal-lâhu ervâhahum- Gelelim ba‘dezîn yine sadede.

Şeyh ‘Abdulganî hazretleri der ki فانظر يا أيها الإنسان المنصف إلى هذه الأوصاف Ey insâf ehli müslimân ve basar-ı basîret sâhibi kâmil insân! Eğer sen müdâheneyi terk edüp ve taraf-gîrlîk eylemezsen [44a] ve zîkr olunan sıfât-ı kabîha ve hâlât-ı zemîmeye dikkat ve im‘ân eylesen Şeyh Ebû Tâlib’in kelâm-ı sâbık gibi cümlesini hâlâ

1 “Dünyada misafirler olunuz.”

2 Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, V/56, nu: 6433.

3 İbnü’l-Arabî (eş-Şeyhu’l-Ekber), Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Endelûsî el-Arabî et-Tâ‘î el-Hâtîmî, *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmîyye, Beyrut [ty], VIII/327.

4 Oğlu (-L1) Sa‘deddîn pederi rihletinden sonra yirmi yaşında kalmıştır. Malatya’da doğmuştur. Kibâr-ı ‘ulemâ ve muhaddisinden ve fuhûl-i şu‘arâdan olup «خوف» [havf] 686 (-L1) târihinde rihlet eyledi. Ve Şeyh-i Ekber’in rebîbi olan Sadr-ı Konevî, Mevlânâ Celâl’in üstadıdır. Şeyh-i Ekber’in rihletinde hazret-i (-P4) Mevlevî otuz altı yaşındadır. [kenar]

5 ذكر : ذكر يا

6 “Sîn Şîn’a girince Muhyiddin’in kabri ortaya çıkar.”

7 Şeyh - P4

vaktin 'ulemâsında mevcûd görürsün. فتأمل هل يليق أن يحسن أن يكون هؤلاء أمناء على. Bu sıfatlar kendi hâlleri olan kimseler şer'at-ı şerîfede hükûmet eylemeğe lâıyıklar mıdır ve hüsn ü kubhunu fikr eyle. وأن العلم بالحلال والحرام فيها يؤخذ عنهم؟ أو يعتبر التكلم في ذلك منهم مع ما هم عليه من هذه الأوصاف بالقبیحة. Ve şer'-i şerîfde hill ü hürmete müte'allik olan 'ilm-i fikh ve fetvâ anlardan ahz olunur mu? Meselâ harekât ve sekenât-ı süfiyyede sühan-sâz olsalar dahi bu evsâf-ı kabîha kendilerde iken anların mesâ'il-i şer'iiyyede kelâmlarına i'tibâr olunur mu? خصوصًا إذا انضم إلى ذلك دخولهم إلى بيوت الظلمة على جهة المباهاة لهم بذلك، Husûsân ki ol sıfât-ı ma'hûde ile muttasıflar iken hükkâmdan ehl-i zulm olanların hangileri olalar ve anınla fâhr ve mübâhât edeler. وتسليكهـم لأغراض وإقرارهم لهم على ما يجدونه. Ve ol zâlimlerin eyledikleri zulmlerinden tesâdüf eyledikleri zulmde anlara ol zulmü tahsîn ve takrîr ve sitâyiş [44b] edeler. ومدحهم لهم بما هم والتقرب إلى خواطـرهم بما يقدرون عليه من الأقوال والأفعال. Ve zâhiren gördükleri fisklarını hüsniyyât siyâkında senâ ve anınla ol zalemeyi medh edeler. Ve kavlen ve fi'len kudretlerini sarf ile ol zaleminin kalblerini celbe sebeb olan kelimât-ı hoş-âmedî söyleyüp anınla kurbiyyet hâsıl edeler.

فإذا رأيتهـم أنكروا منكراً، أو قالوا بحرمة شيء، أو بإباحته وهم مصرون على ما ذكرنا من الأحوال، Bu zikr ü irâd olunan hâlât ve anların emsâli sıfât ile muttasıf ve hâlâ mükibb ve musırılar iken sen anların bir maddede harâmdır veyâhüd mübâhdır deyu hükm eylediklerini ve bir emr-i menhî hakkında ol emr şer'an menhîdir dediklerini فليس ذلك الأمر بمعتبر منهم، ولا إنكارهم لذلك المنكر بمقبول من أحدهم مالم يكن ما قالوه görsen ذلك الأمر بمعتبر منهم، ولا إنكارهم لذلك المنكر بمقبول من أحدهم مالم يكن ما قالوه. فليست تلك الأمور بمعتبر منهم، ولا إنكارهم لذلك المنكر بمقبول من أحدهم مالم يكن ما قالوه. كالأزنا والسرقة والربا وشرب الخمر. münkerleri anların birisinden mu'teber ve makbûl değildir. Zîrâ anlar ümenâ-i şer'ullâh olmağa lâıyık değillerdir. Meğer ki kitâb ve sünnetle hürmeti musarrah olan şeyler ola ki zinâ ve sirkat ve ribâ ve bâde-nûş olmak gibi.¹ فيكون الإنسان في ذلك Ol hürmetleri ittifâkı olanların dahi kabûlünde insân, hükm-i Bâri-i Te'âlâ'ya ihtirâm eder. Ve anı fiqil ذلك من الله تعالى، لا منهم ولا لكبير قدر لهم عنده. Ol hürmetleri ittifâkı olanların dahi kabûlünde insân, hükm-i Bâri-i Te'âlâ'dan sudûru için kabûl eder. Anlardan olduğu [45a] için değil ve anların 'indallâh 'âlî-şân oldukları için değildir. وأما ينقلونه من عبارات الكتب الفقهية التي يفهمون منها حرمة شيء، من غير تصريح بذكره، بخصوصه، فليس ذلك المفهوم مقبولا منهم، ولا التي يفهمون منها حرمة شيء، من غير تصريح بذكره، بخصوصه، فليس ذلك المفهوم مقبولا منهم، ولا Ve fikh kitâb-

1 Zinâ ve ribâdan her birinde riyâ olmağa dahi üç ihtimâl vardır. Riyâ eğerçi tahtiyye iledir, lâkin muvâhhide ile dahi olsa riyâ havvârlıktır. O dahi ziyâde harâmdır. [kenar] : -L1

2 بما : BA

الفصل الثاني

el-Faslu's-Sānī

اشتمل مجلس المولوية على Evvel-i risālede vā'd olunan on faslın ikincisidir. قراءة القرآن العظيم، ورواية شيء من حديث رسول الله صلى الله عليه أفضل الصلاة والتسليم. Mevlevilerin āyīn günlerinde ‘akd eyledikleri meclislerinde icrā olunan şeyle- rin biri tilāvet-i āyāt-ı celīle ve rivāyet-i ehādīs-i cemīledir.¹ ولا شك أن ذلك من Ol tilāvet ve rivāyet olunan tā‘atların eltaf u efdal ve ‘ibādetlerin dahi eşref ü ekmeli olduklarında kar‘an şek ve şübhe yoktur. Bir kimesne ki tilāvet ve rivāyet فمن حرّم الدخول إلى مكان فيه ذلك فقد كفر بالله تعالى. olunan mahalle varmak harāmıdır derse, sāhib-i risāle İbnü’n-Nablusī hazretle- ri der ki -ne‘ūzu billāhi te‘ālā- ol kimesne kāfir olur. فإن قال: نحن ما حرّمنا الدخول. Eğer ol tahrīm لما في ذلك المكان من قراءة القرآن والحديث، وإنما الدخول لأمرٍ آخر. eden kişi derse ki bizim duhūlu tahrīmimiz ol mekānda tilāvet ve rivāyet vākī‘ olduğūçün değildir. Belki [47a] gayri şey için duhūl harāmıdır dedik. نقول له: تأمل ما ذكرنا لك في الفصل الأول من وجود المنابر المحرمة، كالتكبر والعجب والرياء ونحوه Biz dahi ana deriz ki fasl-ı evvelde beyānı geçen kibr ve ‘ucb ve riyyā gibi şeyler ki cümlesi nehy olunan münkerlerdir ve hürmeti kitāb ve sün- netle sābit olunan hasletlerdir, cāmī‘ler ve medreselerde vā‘iz ve müderrislerin kendilerinde ve meclislerinde ol şeylerin bulunmalarını te‘emmül ve tefekkür eyle ki anların vucūduyla bile ذلك القرآن العظيم anlar ol hāl üzere iken Kelām-ı Kadīm tilāvet ederler. Ve ehādīs-i pey- gamber ولا يتحاشون مع ذلك من شيء، aleyhi’t-teslīm- rivāyet ederler. Böyle iken فلا شيء لا تقول. bir şeyden tehāşileri ya‘nī hayā ve haşyet ve ihtirāzları yoktur. Anlar فإن قال: هاتيك القبايح التي ذكرتها؟ söylemezsin? Bu hālde oldukları zāhir iken anların meclislerine hāzır olmak harāmıdır deyu niçün söylemezsin? ليست بظاهرة، وهم منكرون⁵ وجودها فيها. Yine من الكبير⁴ والعجب ونحو ذلك أمور باطنية، eğer derse ki ol senin saydığın hisāl-i kabīha anların zāhirlerinde yoktur. Anlar umūr-ı bātınıyyedir ve ol müderrisler ve vā‘izler ol umūrun kendilerde vucū-

1 bkz. **Ek-5**. Kur'ân-ı Kerîm okuyan bir Mevlevî dervişi.

BA: بيانه في مجلس المدرسين والوعاظ في الجوامع والمدارس 2

3 BA: ویوردون

4 BA: التكبير

5 BA: بنک و ن

يحلّفون بالله تعالى أنها ما هي فيهم، Biz dahi ana deriz ki، dunu inkâr ederler. لا هم موصوفون بها، ولا يرون أنفسهم في تلك، الحالة أكبر من تلامذتهم، ولا ممن يقرأ عليهم ol hisâl-i zemîme kendilerde olmadığına ve kendiler ol ahlâk-ı [47b] kabiha ile muttasıf olduklarına ve ders veyâ vaʿz esnâsında şâ-girdlerinden ve müstemîʿinden kendilerini efdal ve evlâ görmediklerine yemîn edüp “Billâhi”l-ʿazîm bu hâletlerin biri bizlerde yokdur.” deyu ol müderris veyâ vâʿiz olan kimesne yâd-ı sevgend edebilir mi? لا يعجبهم ما هم فيه لرؤيتهم التقصير Ve dahi “Belî, ben şimdi zâhiren bunların üstâzı veyâ vâʿizi olmuşum. Lâkin sâʿir vucûh ile bunlar benden ʿindallâhi teʿâlâ efdal değiller” idigini bilmem zann-ı gâlib budur ki bu kadar kişinin cümlesinden ben ʿindallâh ʿâlî olmak dūr-â-dūr görünür ve belki muhâldir. Her ne kadar sūretâ ben üstâzları isem de deyu kusûru kendi nefislerine nisbetle dâʿimâ böyle fikr ile ʿacebâ kendilerden ʿucbu selb ederler mi? ومتى خطر لهم كبر أو عجب أو حسد أو بغض أو نحو ذلك مما ذكرنا، يستغفرون الله تعالى منه، ويتوبون ولا يصرون عليه. Ve ahlâk-ı zemîme-i mezkûreden kibr ve ʿucb gibi şeyler hâtırına her geldikçe anlar kendilerini anın hilâfına ve zıddına nisbet edüp bu hâtıra içün Hakk Teʿâlâ'ya istiğfâr ve tevbe ederler mi? Ve ol haslet-i zemîme üzere musırr olmadıklarına yemîn edebilirler mi? Zîrâ hazret-i Dâvûd -ʿaleyhi selâmü'l-Vedûd- cenâbına vahy olunan mâddelerdendir ki eğer sen bir tâlib görürsen ana hâdim ol. Yaʿnî sana ihtiyâcını hâtırından selbe saʿy edüp bir vâdîde üns ve tenezzül kıl ki gamm-ı ihtiyâc ve şâgirdlikde olan kesr ü infîʿâl anı tekdîr eylemesin demektir. İşte bu sebebdan tebrîʿe-i nefis edüp meşâyıh-ı kirâm tenezzühen imzâlarında meselâ [48a] “Hâdimu'l-fukarâʾi ve'l-mesâkîn Dervîş Mehmed Emîn” yazarlar. Lafzında¹ dahi teşeyyüh eylemezler. فإن قال: كيف تقول بتحليفهم في ذلك وهم لا يلزمهم اليمين عليه؟ لأنهم محمولون على المحامل الحسنة. Eğer yine derse ki bu bâbda anlara nice yemîn teklîf edersin ki -ol ahlâk yemîn iktizâ eder umûrdan değildir-zîrâ anların hâlleri hüsnîyyâta haml olunmuşdur ki² «حمل المؤمن على الصلاح»³ قلناله: نعم³ محمولون على المحامل الحسنة إذا كانوا مشغولين بأحوال كافيّن ألستهم من⁴ الطعن في الغير. bizler dahi cevâbında ana deriz ki belî, öyledir hâlleri güzelce tevcih olunur. Lâkin⁵ «الظاهر عنوان الباطن» meʿâlince anlar kendi nefislerini islâha meşgûl olsalar ve gayra taʿn ve teşnîʿden lisânlarını hıfz

1 Lafzında : Lafızda P4

2 “Mümin, işleri doğru olana yorar.”

3 نعم: BA

4 عن: BA

5 “Zâhir, bâtının delilidir.”

[illegible]

1 bātīnīlerini : bātīnlarını P4

BA: يذكرون الله تعالى، 2

BA: ويزجرونها، فإنهم يستحلفون بالله تعالى على عدم وجود تلك القبائح فيهم³

4 Vāv-ı kasem mahzūfdur. Vallāhi takdīrindedir ve makām, makām-ı istifhāmdır. [kenar]

kullarım vardır ki¹ cem‘iyyetle beni zikr edüp ve benim ni‘met-i hidâyetime lâ li-garazin hamd ederler.” deyu Fahr-i Kevn’e hitâb buyurmuşlar. Sizin bu hareketleriniz rızâ-yı şerîfine mutâbık vâki‘ olmuş. Peyk-i vahy-i mübîn Cibrîl-i emîn gelüp haber verdi. Anınçün mesrûr olduğumu sizlere haber vermek içün gelüp tahlîf eyledim.” deyu buyurdular.² Nâkil der ki Müslim ve Tirmizî’nin tahrîc ve rivâyeti budur.³

Ve İbnü’n-Nablusî buyurur ki وكذلك نقول في هؤلاء: bunların hakkında dahi bizler deriz ki biz anlara لا نستحلفهم إلا لنحقق⁴ صدقهم في إخلاصهم, yemîn eylesinler dediğimiz anların da‘vâ-yı hulûslarında sâdık olduklarını tahkik eylemek içündür. Eğer yemîn ederlerse bâtınlarına ta‘allük eden iddi‘âlarını tasdik ederiz. Zîrâ yazmışlardır ki insânın sırrında olan mâye kelâmında ‘aks eder. [49b] Netekim kalbinde olan şey yüzünde zâhir ve nefsindeki libâsında ‘ayândır ve ‘aklında olan hâlin eseri gözünde peydâ olup ve rûhunda mezkûr olan hâletin âyinesi kendinin edebidir anda mün‘akis olur ve vücûdunda olan mâddenin delili hareketidir, anınla istidlâl olunur. Basar-ı basîret sâhibi anı fehm eder. Hattâ hadîsi şerhinde in‘ikâsât-ı mezkûre gibi yine İmâm Münâvî buyurur ki: “ Bir kul bir mestûr mahalde eğer yetmiş kat biri biri içinde hâneler olup ve her birinin demûr kapuları olup böyle mahfûz ve mestûr bir yerde gizlice yalnız ve gice içinde bir işde bulunsa eğer hayr ve eğer şer Hakk Te‘âlâ ol ‘ameli anın üzerinde bir libâs-ı ma‘nevî eder ki gören ehl-i basîret anı fehm edüp beyne’n-nâs ol hâlle mezkûr olur.” Ve bir mahalde dahi görülmüşdür ki şimdi eğerçi peygamber yokdur ve vahy gelmez. Lâkin bir kârın sâhibinin ah-bâbı sûretine emr-i Hakk ile melekler teşekkül edüp fülân kimesne bu gün bir emr-i hayrda veyâ şerde bulundu deyu nâs miyânında teşhîr ederler. Sâhibi her ne kadar setre sa‘y eylese dahi mümkün olmaz. Pes mü’mine lâıyk olan budur ki a‘mâl-ı hayrdan gayrı irtikâb eylemeye. والأمر التي لا تعلم إلا من قرائن el-Kıssa. Biz anları kasemleriyle tasdik ederiz. Zîrâ zâhirde ma‘lûm olmayup ancak ahvâlleri karînesiyle istidlâl edüp [50a] bildiğimiz umûr ki derse hâzır olanların kavgâ

1 Ahd-ı Elest’de ﴿إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [Ben sizin bilmediklerinizi bilirim. Bakara 2/30] hitâbına mülâyım takrîr-i Rabbânîyi iş‘âr eder. [kenar]

2 Müslim, *es-Sahîb*, Zikr 40, nu: 2701; Tirmizî, *es-Sünen*, Da‘âvât 7, nu: 3379; Nesâî, *es-Sünen*, Âdâbu’l-kudât 37, nu: 5426.

3 Ya‘nî sâ‘ir rivâyetlerde ba‘zı muğâyeret vardır. [kenar]

4 لتتحقق: BA

5 “Kul, derûnunda ne sır saklarsa...” Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, V/419, nu: 7813.

ve keşâ-keşleri ve dinde mücâdele ve nizâ'larıdır. Anlar şer'an nehy المشار إليها بقول النبي (صلى الله عليه) bu hadîs-i şerîfle ana işâret buyurulmuşdur. ما تجالس قوم مجلساً، فلم ينصت. Bir kavm bir meclise mādām ki cem' olalar ve anların ba'zısı ba'zılar için sükût ve anın kelâmını isgâ eylemeye, böyle oldukça ol meclisden bereket elbette nez' olunur. رواه ابن عساكر عن محمد بن كعب. Bu hadîs-i mürseli İbn-i 'Asâkir, Muhammed b. Ka'b-ı Tâbi'den أورده الأسيوطي في الجامع الصغير، وقال شارحه المناوي: «قال¹. فیندب للجلس أن يصمت عند كلام صاحبه ويترك المداخلة في: Bu hadîs-i şerîfe nazarla bir kimesne tekellüme âgâz eyledikde anın celîs ve hem-bezmi olan kimesne anın kelâmını isgâ için sükût eylemek mendûb-dur. Zîrâ fi'l-asl ifâde ve istifâde husûsân 'ulûm-ı nakliyye hayr u bereketi celb içündür. Adem-i sükût ise bereket-i meclisi selb eylediği eserle sâbit oldu.² Ve bir hadîs dahi Cāmi'de mezkûrdur ki bir mü'min karındaşı tekellüm ederken ana sükût ile anı isgâ [50b] eylemek mürüvvetdir buyurmuşlar. Ve kelâmın ikrāmı anın sudûru zamânında sükûtdur ki Kelâm-ı Kadîm hakkında ﴿فَاسْتَمِعُوا﴾³ وفي هذا الحديث ذم ما يفعله⁴ الطلبة في الدروس الآن. buyrulduğu delildir. bu vaktimizde tâlibler derslerinde eyledikleri kavgâ ve mu'arızalarını bu hadîs-i şerîfde zemm ve belki men' vardır.⁵ انتهى İmâm-ı Hümâm Hücetü'l-İslâm'ın kelâmı bu makâmda tamâm oldu.⁶

İmâm-ı Hümâm Muhammed Gazzâlî Tûs'da elli beş yaşında iken «عدالت» [adâlet] 505 tarihinde rihlet eyledi. Şeyh Ebû 'Alî H'âce Fazlullâh-ı Fârmedî kuddise sırruhdan ahz-ı tarîkat-i Sıddîkiyye eylemişdir. -revvahallâhu ervâhahum-

وهذا كله إذا خلا جدالهم ذلك من مراياة أو سمعة أو تكبر أو عجب بنفسه، حيث هو من العلماء،
... İşte talebenin bu hâlleri

1 İbn Asâkir Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah ed-Dımaşkî eş-Şâfi'î, *Târîhu Dımaşk*, thk. Ömer b. Garâme el-Amrevî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1415, XXXIII/361.

2 Tilâveti hazret-i Sıddîk hafî ederken cenâb-ı edîb-i mekteb-i ilmihi, şedidü'l-kuvâ, 'aleyhi't-tehâyâ sa'âdetle gelüp andan dahi tîz perdede tilâvetle emr ve hazret-i Fârûkî dahi görüp tîz-ender-tîz tilâvet eylediği esnâda bir mikdâr hafz-ı savt ile tenbîh buyurdıkları mervîdir. [kenar] : -L1

3 "(Kur'ân okunduğu zaman) dinleyin ve susun." A'râf 7/204.

4 بفعله غوغاء

5 Zîrâ her şey ki mezmûm ola, anın terki fi'inden evlâdır. Eğer men'-i sarîh yoğsa dahi zımnen memnû'dur. [kenar]

6 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, V/419, nu: 7895.

mezmûm olduğu anların riyâ ve süm^۶a ve kibirden ve dahi kendi ‘ulemâdan olmasıyla ‘ucb-ı nefis eylemekden ve âharı tahkîrden ve sened-i bâtıl ile âharı techîl edüp kelâmını red ve kendini tekdîr eylemek gibi ahlâk-ı zemîmeden bu cedelleri ‘ârî ve hâlî olduğu zamândadır ki fakat ‘adem-i sükût hakkında vârid olmuştur.¹

وإلا فهو حرام على أن تلك القبائح لا تخفى على من له أدنى إنصاف إذا تأمل

Bunların hâlleri ise böyle değildir idiği aşikâredir. Pes müdâhene³ ve riyâdan hâlî olup azacık insâfî olan kimesne anların cidâl ve nizâ‘ları [51a] meclisine bakup hâllerini mülâhaza ve hakkânîyyet üzere temyîz eylese hafî degildir ki bu sâlifü’z-zikr ef‘âl-i kabîha bunlarda mevcûddur. İmdi böyle oldukda bunların ol cidâlleri husûsân ki kabâyih-i sâbıkaya dahi mukârin ola, harâm olduğu mukarrerdir.

وسيكشفهم الله

oldukda Hakk Te‘âlâ anların ﴿يَوْمَ تَبْلَى السَّرَائِرُ﴾⁴ Karibü'l-‘ahdde تعالى في الآخرة

Ve evvelîn ve ahîrîn, enbiyâ ve mürselin, evliyâ-yı muvahhidîn arasında anları rûsvây eder. Zîrâ bu siyâkda hadîs-i şerîf vâkî^c olmuştur ki:

كما روى مسلم بإسناده عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال:

Kütüb-i Sitte sâhiblerinden İmâm Müslim, Ebū Hureyre’dan nakl eder. Seyyid-i senedimiz ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm ashâb-ı kirâma hitâb buyururken işitdim, buyurlardı ki

إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَىٰ يَوْمَ الْفَيْمَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتَشْهَدَ فَأُنِيَ بِهِ فَعَرَفَهُ نَحْمُهُ فَعَرَفَهَا.

kazâyaya yevm-i âhi-

1 İşte talebenin bu hallerine imâ'en *Gülşen-i Tevhîd*'de Şeyh İbrâhîm Şâhidî buyurur:

گشته ئی مفتی مدرس در جهان
بیخبر از درس عشق عاشقان
عز و جاه ننگ و ناموس و وقار
گشته اندر دام دیو دون شکار
او کند تعلیم اندر مدرسه
شد معلم دیوش اندر و سوسه

[“Aşıkların aşk dersinden bi-haber olarak cihanda Müftü (ve) müderris oldun. Şeref, makam, ar, namus ve vakar şeytanın tuzaklarıdır. Medresede talim ederlerken, vesvese içinde şeytanları muallimleri oldu.” bkz. Şâhidî İbrâhîm b. Sâlih Hüdâyî el-Muğlavî el-Mevlevî, *Gülşen-i Tevhid*, haz. Ahmed Niyâzî, İstanbul 1298, s.121.]

Ve sâhib-i *Keşkül* Behâ'î-i Âmilî *Nân u Helvâ* eserinde dahi der ki:

قم أزل عنا بها رسم الهموم
أيها القوم الذي في المدرسة

إن عمري ضاع في علم الرسوم
كل ما حصلتوه وسوسة

[“Haydi keder nâmina ne varsa bizde izâle et (mey ile) / Ziyân oldu ömrüm kâl ilmi içre / Ey medrese ahâlisi / Ne tahsil ettiyseniz hepsi vesvese” bkz. Âmilî Bahâ’eddin Muhammed b. Hüseyin b. Abdussamed el-Âmilî, *Divân-ı Kâmil-i Şeyh Behâ’î-Nân u Helwâ-*, thk. Said Nefisi, Tahran 1361, s.120-121.] **[kenar]**

2 BA:مداهمة

3 Müdahene: Bir münker emri görüp ve def'ine kâdir olup bir sebab-i fâsid mülâhazasıyla def'e eylememek.
[kenar]

4 “Bütün sırların ortaya çıkarılacağı gün...” Tārık 86/9.

5 İbtidā fasl-1 : efdal P4

retde mübâşeret olundukda¹ bir şehîdi huzûr-ı Rabbânîye getirirler. Kendine velâdetinden şehâdetine dek Hakk Te‘âlâ’nın ni‘met ve ‘ataları ta‘rîf ü ta‘dâd olundukda cümlesini ikrâr eder. فَقَالَ: مَا عَمِلْتُ فِيهَا؟ قَالَ: قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتَشْهِدْتُ، Hakk Te‘âlâ buyurur ki: “Kulum, bu kadar müddetde ‘amelin nedir? O dahi cevâbında yâ Rabbî senin dîn-i mübînin yolunda ta şehîd oluncaya dek ceng eyledim, ‘akıbetinde şehîd oldum dedikde³ Hakk Te‘âlâ buyurur ki كَذَبْتَ Kâzıbsın⁴ ki sen bana⁵ cesûrdur desinler deyu ceng eyledin. Halk sana anı dediler. Murâdın hâsıl oldu. Cihâdın lillâh değil idi. Niyyetini hulûsa mukârin kılmadın. [51b] ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ Meğer ki vâkı‘-i hâli böyle imiş. Emr-i Hakk vârid olup anı yüzü üzere sürüyüp cahîme ilkâ ederler. وَرَجُلٌ تَعْلَمُ الْعِلْمَ وَعَلِمَهُ وَقَرَأَ الْقُرْآنَ فَأَتَى بِهِ، Bir kimesne dahi⁶ tâlib-i ‘ilm olup tahsîl ve ta‘lîm eylemiş ve Kur‘ân okumak ta‘allüm edüp tilâvet eylemiş, anı getirirler. فَعَرَفَهُ نَعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ: فَمَا عَمِلْتُ Ana dahi ke’l-evvel ni‘metlerini irâd ve o dahi itirâf ve yâd edüp âhirete müte‘allik kârın nedir deyu su‘âl olundukda قَالَ: تَعْلَمْتُ الْعِلْمَ وَعَلِمْتُهُ وَقَرَأْتُ فِيكَ Ta‘allüm ve ta‘lîm-i ‘ilm ve kırâ‘et-i Kur‘ân senin için eyledim.” كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ تَعْلَمُ الْعِلْمَ لِيَقَالَ عَالِمٌ وَقَرَأْتَ الْقُرْآنَ لِيَقَالَ لِيُقَالَ هُوَ قَارِئٌ فَقَدْ قِيلَ: Bir kişi dahi getirirler⁸ ki Hakk Te‘âlâ ana gûn-a-gûn mâl ile vüs‘at-i dünyeviyye ve ni‘am-i kesîre vermiş. Ana dahi zikr olunan mu‘âmeleden sonra ‘amelinden istifsâr olundukda قَالَ: مَا تَرَكْتُ مِنْ سَبِيلٍ “Yâ Râbbî senin yoluna bir mahal komadım ki ben anda senin rızân için elbette infâk eyledim.” [52a] قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ فَعَلْتَ Hakk Te‘âlâ dahi buyurur ki “Yalan söyledin. Sana cömerddir, müteveccih-i Hakk’dır desinler deyu eyledin” deyüp sâbıklara olunan mu‘amele buna dahi olursa gerekdir.

1 olundukda : olundu P4

2 فما عملت فيها : BA

3 “Kulum bu kadar müddetde ‘amelin nedir ve dahi cevâbında yâ Rabbî senin dîn-i mübînin yolunda ta şehîd oluncaya dek ceng eyledim, ‘akıbetinde şehîd oldum dedikde : -P4

4 Kâzıbsın : kazibin P4

5 sen bana : -P4

6 dahi : dahi getirirler P4

7 فماذا : BA

8 getirirler : getirir P4

¹ Hadîs-i şerîf bu mahalde tamâmdır. انتهى.

Şeyh İbnü'n-Nablûsî buyurur ki **والله عليم**، وعلى فرض عدم وجود ذلك في مجالسهم، Meclislerinde bu hâletin Allâhu Te'âlâ umûr-ı hafîyyeyi 'âlimdir. Meclislerinde bu hâletin 'ademi farz olursa التبرك إلا على وجه التبرك فليس بداية السماع المولوي بقراءة القرآن والحديث. Mevlânâ Celâleddîn'e mensûb olan semâ'ın evveli tilâvet-i Kur'ân ve ri-vâyet-i hadîs-i Nebevî -'aleyhi't-teslîm- ile olduğu ancak hayr u bereket celb eylemek niyyetiyledir.

[Beyt]: نامه كش عنوان نه قال الله وفي قال النبيست
حاصل مضمون او خسران روز مخشريس²

أما قراءة القرآن، فقد ذكر الشيخ الإمام العالم الكامل العارف بالله³ ابن غانم المقدسي (رحمه الله) أنه حكى عن ممشاد الدينوري (رضي الله عنه) وهو من كبار الطائفة الصوفية، أنه قال: «حسن المسلك» 299 tārîhinde rihlet eden kibâr-ı sūfiyyeden Şeyh Muhammed Mimşâd-ı Dîneverî'den nakl eder. Buyurmuş ki رأيت رسول الله (صلى الله عليه وسلم) في النوم، müşâhede ile şeref-yâb oldum.

[Mısra]:⁵ زهى مراتب خوابي كه به زيدياريس⁵

Huzûr-ı şerîflerine **[52b]** فقلت له: يا حبيبي يا رسول الله، هل تنكر من هذا السماع شيئاً؟ rûmâl olup dedim ki: Ey mahbûbım efendim. Sūfiyyenin bu semâ'larından bir şey inkâr eder misin? Buyurdular ki: Semâ'dan bir nesneyi inkâr eylemem. Anlara söyle ki semâ'dan mukaddem Fâtîha ve ibtidâyı ve semâ'ın tamâmında hâtime ve intihâyı kırâ'et-i Kur'ân ile eylesinler deyu buyurup Ben dedim ki: Anlar bana ezâ ederler. Belki bir nâ-hemvâr hareket edüp beni tekdîr edeler.

1 Müslim, *es-Sahîb*, İmâre 152, nu: 1905.

2 "Allah ve Resûlî'nün sözüyle başlamayanın elde edeceği netice mahşer günü hüsrandır." Behâ'î, *el-Keşkül*, thk. Seyyid Hüseyin el-Mu'allimî, el-Mektebettü'l-Haydâriyye, Kum 1427, III/1337.

3 بالله تعالى BA

4 *Esâmî*'de Kâtib Çelebî der ki: *Hallû'r-Rumûz ve Keşfü'l-Künûz* Şeyh 'Abdüsselâm'ındır ki İbn-i Gânim-i Makdisî demekle ma'rûfudur. **[kenar]**

bkz. Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, I/686. *Hallû'r-Rumûz*'un mukaddimesinde eser adı *Hallû'r-Rumûz ve Meftâhü'l-Künûz* olarak geçmektedir. (nşr.)

5 "Ne güzel uyku ki uyanıklıktan evlâdır." Hâfız-ı Şîrâzî Hâce Şemseddin Muhammed eş-Şîrâzî, *Divân*, Gazel nu: 66.

icrâ eylemezdi ve eylemeğe cesâret eylese anlar men^c ederler idi. Zîrâ anlar ehl-i ictihâd ve hak-güy-i 'ibâd oldukarı müsellemdir. **فدل على وجود الخير فيه والبركة**. Teberrük ve teyemmün olunmağa şâyân ve hayr u bereketin mevcüdiyetine dahi delâlet olduğu 'ayândır. **عğer ol فإن قال المتفقه القاصر: إنا نجد في كتب الفقه قول الفقهاء:** Eğer ol tefakkuh da^cvâsında ve fekâhet iddi'âsında olan nâkısul-^cakl kimesne derse ki fûrû^c-ı fıkhiyye kitâblarında bizler kelâm-ı fukahâyı buluruz ki böyle yazmışlardır. **[54b]** «من قرأ القرآن على ضرب الدف والقضيب يكفر.» كذا في الحقايق يقرب منه ضرب الدف والقضيب مع ذكر الله تعالى، ونعت المصطفى (صلى الله عليه وسلم)، وكذا التصفيق على الذكر. Def ve kadîb ya'nî nây çalarlarken Kur'ân okuyan kimesne kâfir olur deyu *Hakâyık* nâm kitâbda mezkûrdur. Zikrullâh ve na^ct-ı Nebevî ile dahi anları isti^cmâl eylemek ana karîbdır ve zikr üzere iken el el üzere darb ile âvâz çıkarmak dahi böyledir deyu 'Alî-i Kârî¹ yazmışdır² dediği vakitte, **قول³ في الجواب:** هذا محمول على قصد اللعب واللهو من إيراد كلمات القرآن والذكر⁴ نفسه ولا لقصد ya'nî oyun kaskına mahmûldür ki Kur'ân ve zikr ve na^ct-ı şerîf eğer meclise tarab ve neşât versin deyu sâ'ir envâ^c-ı mel'abe makâmında anlarla nağme-kârlık olunsa ol vakitte tahfîf ve tahkîri iktizâ eder. Zikr kasdıyla ve huşû^c için olmazsa anları icrâ edenler tekfîr olunurlar. Velâkin eğer zikr-i şerîf kasd olunup huşû^c ve hudû^c ve ta^czîm ile ve şân-ı 'âlilerine ve her birinin tevkîr-i meşrû'larına ri'âyet ve hakk-ı tekrîm ile teberrük ve teyemmün olunarak icrâsı şer'an emr-i matlûb ve fîl-i mendûbdur ki **كما ذكر الإمام القسطلاني في كتابه المواهب اللدنية، بعد كلام طويل،** *Mevâhib-i Ledünniyye* nâm kitâbda Kutbuddîn Kastallânî semâ^c hakkında sühan-ı bisyâr irâd edüp ba^cdehû bu cevâbı yazmışdır. **[55a]** **ثم قال: ومن** Ol cevâbı **ثم وضع العارف الكبير سيدي علي الوفوي حزه المشهور على الألحان والأوزان اللطيفة** sâhib-i *Mevâhib* bast u irâd eyledikden sonra dedi ki: “İşte böyle olmak bir emr-i matlûb ve tedbîr makûlesi vaz^c-ı hûb olduğu cihetden Şeyh 'Alî ibnû'l-Ârifî'l-Kebîr Seyyid⁵ Muhammed Vefâ⁶ -kuddise sırruhumâ- kendine mensûb olan hizb-i ma^crûfunu elhân-ı latîfe ve evzân-ı münîfe üzere vaz^c eylemiştir. Diyâ-

1 'Alî-i Kârî Mekke'de 1014 târîhinde rihlet eyledi. Kârî karevî demektir. Herât köylerinden birinde dünyâyâ gelmiştir. [kenar] : -P4

2 Ali el-Kârî Ebu'l-Hasen Nûreddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî el-Kârî, *Minahu'l-Ravzi'l-Ezher fi Şerhi'l-Fıkhi'l-Ekber*, thk. Şeyh Vehbî Süleyman Gävcî, Dârul-Beşâ'iri'l-İslâmiyye, Beyrut 1419, s. 458.

3 **نقول له** BA

4 **والذكر والنعت النبوي على إيقاع النغما للإطراب بذلك لا للذكر** BA

5 Seyyid : -P4

6 Şeyh 'Alî b. Vefâ sekiz yüz ricâlındendir. Ve ol *Hizb-i Vefâ*'nin'nin evveli “yâ Mevlây, yâ Vâhid, yâ Mevlây, yâ Dâ'im” ilâ âhirihi ve şerhi ve evliyâ-yı Vefâ'iyyenin menâkıbı Ebu'l-Letâ'if ibn Fâris'in te'lifidir. İsmi *Minah-ı İlâhiyye*'dir. [kenar]

rımızda Salât-ı Sünbülüyye ve Usûl-i Şemsiyye gibi. تنشيطاً لقلوب المريدين وترويحاً. Zîrâ elhân ve evzânda celb-i menfa‘at ve selb-i mazarrat vardır ve nağamât-i mûsikîyye ‘umûmen tab‘-ı insâna belki hayvâna bile mü‘essirdir ki kavâfir mâddesiyle mansûsdur. Pes ol şeyh dahi mürîdlerin kalblerine îrâs-ı neşât ve sâliklerin sırlarını tervih ve sirâyet-i inbisât için vech-i meşrûh üzere vaz‘ eylemiştir ki elbette mü‘essir ve müheyyic olur. İşte tilâvetin bu te‘şîri ifâdesi için «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ»¹ eser-i şerifi tenbîh-i ekîd ile teşdîd buyruldu. Ya‘nî bir kimesne ki Kur‘ân-ı ‘azîm tilâvet eyledikde tahsîn-i savt ve tahzîn-i kalb ve tenşit-i rûh vechiyle kırâ‘et eylemeye, bizim ehl-i milletimizden yâhûd bizim Ehl-i Sünnet ve tarikatimizden değildir demektir ve bu dahi bir mu‘cizeleridir ki şiddet ve ta‘assub ehli zuhûrunda bu vechle te‘kîd üzere tenbîh lâzım olduğu kable’l-vukû‘ ma‘lûm-ı şerîfleri olmuştur. Zîrâ فإن النفوس لها حظ من الألحان² dârlardır. فإذا قبلت هذه الواردات السنية الفاضلة. [55b] Pes taraf-ı bâhirü’ş-şeref-i Nebevî’den istifâza kılınan ol evrâd-ı seniyye-i latifeyi hakik nağme ve lahn, ve rakik edâ ve vezn ile zîkr ve kırâ‘et ve istimâ‘ ve telakkunu vaktinde تشربتها ol rekâyık-ı nagamât-ı fâ‘ize ile ‘urûk-ı mürîdîn telezzüz ve hisse-yâb olup ve her ‘uzvda bu tarîk ile feyz-i vârid-i peygamberiden nebze bende-i incizâb-ı tamm bulunup böyle oldukça. Elestü hitâb-ı فائمت شجرة خطاب الأزل بما سقيته من موارد هذه اللطائف عوارف المعارف. bi-rabbikûm” şâhından zîkr olunan letâ‘if-i hâlât feyziyle iskâ-ı ma‘nevî sebebiyle semere-i ma‘ârif-i fâyika zuhûr³ eylemesi bedîhîdir. Hattâ Dâna der ki:

[Beyt]: Feyz-âb-ı me‘ânî ile⁴ sîr-âb oluruz⁵ biz⁶
Nev-bâve-dih-i ma‘rifetiz gerçi nihâliz

Mevâhib-i Ledünniyye’den olan nakl bunda tamâm oldu.⁷ Kitâb-ı mezbûrun te‘lîfinden ve *Şerh-i Buhârî*’yi tasnîfinden sonra kendi rihletine dek mü‘ellifi hâzır olduğu meclis-i ezkâr ve evrâda ma‘an

1 “Kur‘ân’ı tegannî ile okumayan bizden değildir.” Buhârî, *es-Sahîb*, Tevhîd 44, nu: 7089; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Vitr 20, nu: 1469; Dârimî, *es-Sünen*, Salât 171, nu: 1490; Ahmed b. Hanbel, *es-Sünen*, III/75, nu: 1476.

2 الألحان: BA

3 zuhûr : -P4

4 ile : - P4

5 oluruz: buluruz P4

6 biz : ki P4

7 Kastallânî Ebu’l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir el-Mısıri el-Kastallânî, *el-Mevâhibü’l-Ledünniyye bi’l-minahil-Muhammediyye*, Mektebetü’t-Tevfikîyye, Kahire [ty], III/539.

çalmak harâmdır veyâ mekrûhdur, darb olunmasın deyu men^c buyurmadılar. Hattâ vukû^cu müte^caddiddir. Bu def^aa kendi Nübüvvet-hânesinde h^vânende iki câriye tegannî ile def çaldılar ki karîben gelir. ولا فرق بين ضربه من امرأة أو رجل على. «اضربوا» Gerek zükür ve gerek inâsdan her kim darb ederse esahh olan cevâzıdır. Mevrid-i hadîsde darb-ı def nisvândan vâki^c olup ve nikâhda sūr ve sūrūr zenânda ricâle gâlib iken «اضربي» veyâ «اضربن» deyu mü³en-nes sîgasıyla vârid olmayup müzekker sîgasıyla vurûdundan iktizâ-yı nass budur ki darb-ı defde zükür ve inâsın hükmü yeksân ola. Ve belki tağlîb oluna. انتهى كلام. الشارح رحمه الله تعالى. Cenâb-ı şârihü'l-Câmi^c Münâvî'nin kelâmı bunda tamâmdır.¹

[Mısra^c]: İde gark-âb-ı rahmet rûhun Allâh

İşte darb-ı def ve nefh-i nâyın hürmetleri mezkûr olduğu üzere kendi zâtlarından gelmemiştir. وإنما. Ancak karîni olan emr-i diğeri sebebiyle veyâ bir harâmın cerr-i civârı gibi mukâreneti ile hürmet kendine hâricden ^carız olur. Refîkinden kişi azar azar, azar demişler.

[Beyt]: عن المراءى لا تسئل وأبصر قرينه وكل قرين بالمقارن يقتدي²

وهو استعمال ذلك على الفسق والمعاصي كما قدمناه، أو بقصد اللعب واللهو، ومجرد التطرب. Ol emr-i diğeri ol def ve kadîbî fisk ve ma^csiyete revnak için isti^cmâldir ki makeddemâ bir³ cevâbda îrâd olunmuş idi. Yâhüd ancak lu^cb u leh^v niyetiyle veyâhüd Kur'ân ve zikr ile ol def ve nâyda⁴ nağme eylemek ve sâ'ir terkîbler gibi tarab-âver olmak için isti^cmâl eylemek ki cümlesi harâmdır, bunlara mukârenetle anlara dahi hürmet ^carız olur. وليس هذا⁵ المقصد. Tarîk-i Mevleviyye fukarâsından bu kasd ve ^cazîmetin kat^can vukû^cu olmadığı bedîhîdir. كما لا يخفى على. Zîrâ anların maksûdları 'ibâdet olduğu zâhirdir ki âlim ve câhil ve ehl-i sulûk ve mütebettil cümlesine bu hâlin böyle olduğu hafî değildir. لأن الأعمال بالنيات ولكل امرئ ما نوى. Zîrâ ^camellerin makbûliyyetleri niyyete mukârenetledir ve herkes niyetiyle me^ccûrdur ki bu siyâk evvel-i risâlede dahi îrâd olunmuştur.

1 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, II/11, nu: 1198.

2 "Kişinin kendisini araştırma dostuna bak yeter /Herkes dostunun hâliyle hâllenir"

3 bir : ki P4

4 nâyda : -P4

5 هذا : -P4

6 «وهو» takdîrinde ve ref^{le}le «أعني» nasbîle «العبادة» [kenar]

الفصل الثالث

el-Faslu's-Sâlis [Va‘z ve Sohbet]

Evvel-i risâlede va‘d olunan fusûl-ı ‘aşereden üçüncü faslıdır. *اشتمل مجلس Mevlevîle-molûye ‘alâ wu‘z wal-nasîḥe [58b]* للإخوان الفقراء، وبقية الحاضرين من الناس، rin meclislerinde icrâ olunan ef‘âlin biri dahi fukarâ-yı ihvâna ve sâ‘ir nâsdan hâzırâna va‘z u nasîhat ve terkîk-i kulûb ile tarîk-i felâha ve vâdî-yi salâha kendilerini irşâd ve ol revîşi hûb ve âbâd göstermekdir. وذكر قصص الصالحين وأخبار Mûnâsebet-i tâmma ve المرسلين بحسب ما ينساق إليه الكلام في ذلك المقام. muktezâ-yı makâma rî‘âyet ve zebân-ı hâl ve lisân-ı kâlden takrîr ile kudemâ-yı sulehânın hikâyâtını ve sâ‘ir peygamberânın menâkıb ve makâlâtını nakl ve tefhîm eylemekdir.

Lâzime: Egerçi minber üzere hutbe zeylinde va‘z ve pend ü nush eylemek sünnetde vardır. Lâkin müstakil kürsî ki -lugatda serîr ve sandalî ve iskemle ma‘nâsına kasr-ı kasîr-i sağîrdır- vaz‘ olunup mahsûs vâ‘iz ve nâsih-i muvazzaḥ ta‘yîni Hulefâ-yı Râşidîn’den Hazret-i Fârûk’un Temîm-i Dârî’ye izn-i şerîfleriyle «عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ»¹ emr-i şerîfiyle sünnet olmuştur ki İbn-i ‘Asâkir rivâyet ve Zübeyr b. Bekkâr *Ahbârü Medîne* nâm eserinde ihbâr eder.² Sonra Temîm’in bir hatâsını cenâb-ı Fârûk istimâ‘ buyurup darb-ı dürr ile te‘dîbi dahi *Tahzîrül-İhvân-ı* Suyûtî’de musarrahdır.³ Rivâyet-i diğerde mülûk-i Emeviyye’den İbn-i Ebî Süfyân-ı sahâbî ba‘z-ı fitne hudûsunda ‘avâm-ı nâsa âyîn-i nizâm-ı devlet ve dîn telkîni için ihdâs eylemiştir ki şimdi “Ordu şeyhi” demekle ma‘rûf olan hidmete me‘mûr olanlar [59a] bu makâmdadır ki ibtidâ Esved b. Serîf nâmında bir sahâbî ba‘z-ı kıssa ile mahlût pend u nusha Basra’da âğâz buyurdıkları Hasen-i Basrî’den mervîdir. Hasen-i Ahsen’in va‘zını hazret-i Murtazâ’nın istimâ‘ı sâbit değildir. Ka‘bu’l-Hibr ibn Mâtî‘ ki -*Kâmûs*’da Ka‘bu’l-Ahbâr demekden nehy olunmuştur-⁴ hilâfet-i Zî’n-Nüreyn’de pend

1 “Benim ve râşid halîfelerimin sünnetine (uyun). Tirmizî, *es-Sünen*, İlm 16, nu: 2676; İbn Mâce, *es-Sünen*, Mukaddime 6, nu: 42; Dârimî, *es-Sünen*, Mukaddime 6, nu: 96; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII/373, nu: 17144.

2 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXIV/283.

3 Suyûtî Ebu’l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Muhammed el-Kâhîrî el-Hudayrî, *Tahzîrül-Havâs min Ekâzibi’l-Kussâs*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ, el-Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut 1404, s. 223.

4 Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânüsü’l-Basit fî Tercemeti’l-Kâmüsü’l-Mubît*, nşr. Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi, TYEK, İstanbul 2013, II/1482.

kat hisâb ve harâmında hisâb-ma'a'l-ikâb vukû'u mesâ'il-i i'tikâdiyyedendir. وهذا كله على تقدير كون السماع المولوي حرامًا اقترن بتلك الطاعة على زعم المتفقهة القاصر. İşte bu takrîrimizin cümlesi ol da'vâ-yı fekâhet eden nâkıs-ı mezkûrun zu'umu üzere Mevlevîlerin semâ'ları harâm olmak farz olunduğu sûrettedir. Bundan sonra bu risâlede ol semâ'ın hâlini dahi beyân ederiz inşaallâhu te'âlâ. وتأمل يا أيها المنصف في صنيع العلماء. Evliyâullâhdan müctehid-i kâmil ve 'âlim-i 'âmil olanları san'at-ı hekîmânelerin ey sâhib-i basîret olan ehl-i insâf fikr ve mülâhaza eyle ki صور الأشعار والقصائد في صوره إلهيyye ve 'ulûm-ı ledünniyyeyi sûret-i şî'r ve hey'et-i gazelde ve kasîde-i mecâziyye gibi ebyât-ı manzûmede ne vechle tertîb ve nazm edüp anlara hâlet-i mahsûse-i mecâziyye gibi ahvâl-i mukarrebîni seyr etdirmişler ki لتعشق بها النفوس البشرية، فتصغي إلى سماعها بالأنغام [60b] وتأثر فيهم بتوفيق الله تعالى ما والألحان الصناعية، فتصل معانيها إلى إلهام السامعين، نفوسهم في الدين. nefsi ru'ûnet sâhibi olmağla 'ibâdât ve tâ'ât husûsân kurbât-ı İlâhiyyeden i'râz üzere mecbûldür. Anın kendi hazzı ve mâ'il olduğu vech üzere nağamât-ı mûsikîyye ve luhûn-ı riyâziyye ile beste-i musanna' kılınan gazeliyât-ı pend-mazmûnu nufûs-ı kâbile-i beşeriyyeye 'arz eyleyüp pes ol eş'arın me'âlleri sâmi'a-i fehmlerine fer' edüp, tevfik-i Feyyâz Te'âlâ ile dîn ü İslâm'da kendine nâfi' olan emr bu hîle-i celîle tarîkinden anlara te'sîr ve nufûs-ı derrâke için ol sebeble bir meyelân hâsıl olduğu gibi derhâl anı zencîr-i 'ışkâ usûlde der-çenber-i teshîr edüp böylece râh-ı râst-ı Hakk'a teslîk ederler.¹ Meselâ bir libâsdan mâ-i karâh ile eseri zâ'il olmayan leke -ki kan gibi- anın tarîk-i izâlesi bevl ile gasldır. Ba'dehû bevl su ile tathîr olunur. İşte 'ışk-ı mecâzın dahi kantara-i hakikat olması bu tarîkledir deyu Sadru's-Şerî'a *Ta'dilü'l-'Ulûm*'da tahkîk eder.² Ve ricâl-i tarîkat-ı Bekriyye 'azîzleri esnâ-yı tedrîsde teslîk eyledikleri gibi ki bu sebebdan anlara h'âcegân demişlerdir ki yüz elli yıl sonra anlara Nakşbendiyye nisbeti şuyû' buldu.³

1 *Bükülsün çeng-veş kaddim eyüp kânûn-ı 'uşşâka*

Çalınstın ney gibi benzim belâ bezminde sâz olsun. [kenar]

2 Sadruşşerî'a es-Sânî Ubeydullah b. Mes'ûd b. Ömer el-Buhârî el-Mahbûbî el-Hanefî, *Ta'dilü'l-'Ulûm*, Süleymaniye Ktp., Carullah, nr. 1350-M, vr. 156b.

3 Fâ'ide: Kaldı ki eslâf-ı meşâyıhın sohbet-i ahdâs ya'nî hadisü's-sünne olan tâzegân nâzır olan muflîh olmaz dedikleri nazar-ı şehvet-i ihtiyârî ve anın dâ'î olduğu irtikâb-ı umûr-ı şenî'adır. Yohsa nazar-ı 'ibret ve iltifât-ı 'izzet mezmûm olmaz dediler. [kenar] : -L1

Muhyiddîn-i ¹وقد قال¹ الشيخ الأكبر ابن العربي² (قدس الله سره) في شرح ترجمان الأشواق: ³Arabî hazretleri *Tercümânü'l-Eşvâk* nâm kasîdeye olan şerhinde buyurur ki³ وكان سبب شرحي لهذه الأبيات أن الولد بدر الدين⁴ [61a] والولد إسماعيل ابن سودكير سألاني و كان سبب شرحي لهذه الأبيات أن الولد بدر الدين⁴ [61a] والولد إسماعيل ابن سودكير سألاني Ol eş'arın şerhine sebeb bu oldu ki ferzendân-ı ma'nevîlerimizden Bedreddîn ile İsmâ'îl [ibn-i Sûdgîr] nâm kimesneler anın şerh olunmasını ben- den taleb-kâr oldular. وهو أنهما سمعا بعض الفقهاء بمدينة حلب ينكران هذا من الأسرار. Ol benden re- ca-mend-i şerh olanların matlûbları bu ki Haleb'de fukahâdan birini istimâ' eylemişler. Ol kasîdenin sâhibi eş-Şeyh Ebu'l-Feth Muhammed el-İskenderî vaktinde kibâr-ı ehlullâhdan olmağla tesettür eylemiştir ve ol kasîde esrâr-ı Sübhâniyye'ye menba' ve tenezzülât-ı Rahmâniyye'ye matla' olduğunu inkâr eylemiş. Bu hâlet bana mün'akis oldukda gayret-i İlâhiyye zuhûr edüp فشرعت وقراء علي بعضه القاضي ابن ve bir mikdârını İbnü'l-Adîm benden fukarâ-i tarî- katden bir tâ'ife içinde ahz eyledi. Şeyh-i Ekber buyurur ki vaktâ ki ol mukaddemâ inkâr eden münkir ol nazmı ve anda mün- deric olan esrâr-ı habiyye-i İlâhiyye'yi benim takrîr ve beyânım meclisinde ist- imâ' eyledikde tabî'atı insâf ile mecbûl olmağla ورجع عن سببانه وتعالى ورجع عن الإنكار على الفقراء وما يأتون به [61b] في أقاويلهم من⁵ الغزل والتشبيب ويقصدون بذلك أسراراً الفukarâyı inkârından rucû' ve Hakk Te'âlâ'ya teveccüh ve tevbe ve anların güftelerinde esrâr-ı İlâhiyye kasd eylediklerini ve ıışk-ı hakîkîde kendilere vâki' olan hâlâtı gazel sûretinde irâd eylediklerini ikrâr edüp hilâfından istiğfâr eyle- di. فاستخرت الله تعالى في هذه الأوراق وشرحت ما نضمته⁶ من الأبيات⁷ بمكة⁸ شرفها الله تعالى.

1 P4, L1 وقد قال: قال

2 BA: محي الدين ابن العربي

3 «قال الشيخ الأكبر من أبيات له في ترجمان الأشواق: Arabî hazretleri *Tercümânü'l-Eşvâk*'daki [61b] Şeyh Arslân risâlesi şerhinde hazret-i Abdülgânî buyurur ki: «Bu beytin şerhinde o (r.a.): «Bu, İsevî hikmettir.» buyurmuştur. ilâ âhîrih. [kenar] وحشية ما بها أنس قد اتخذت في بيت خلوتها للذكر ناووسا ثم قال رضي الله عنه في شرح هذا البيت: «إن هذه الحكمة العيسوية» إلى آخره.» beyitlerinden birinde şöyle der: «Ünsiyyetten hâlî bir yabânîdir o / Halvet evinde zîkr için bir tâbûtu mes- ken edinmiş kendine..» Bu beytin şerhinde o (r.a.): «Bu, İsevî hikmettir.» buyurmuştur. ilâ âhîrih. [kenar] :-P4

bkz. Abdulgani en-Nablusi, *Hameretu'l-Hân ve Rennetu'l-Elhân fî Şerhi Risâleti'ş-Şeyh Arslân*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3181, vr. 56b.

4 BA: بلزأ الحبشي

5 BA: في

6 P4, L1 مانضمته: ما نظمته

7 BA: من هذه الأبيات

8 BA: بمكة المشرفة

Hazret-i Şeyh-i Ekber buyurur ki: “Ben ol evrâkı tesvîdim bâbında istihâre eyleyüp gurre-i şehrollâhdan ‘ıyd-i fitra dek üç ay ‘umrede olup Ka‘be’de bulunduğum evkâtda ol manzûmeyi şerh eyledim. أشير بها إلى معارف ربانية وأسرار روحانية، وعلوم عقلية، وتنبهات شرعية، Ma‘ârif ve esrâr-ı Sübhâniyye ve ‘akliyyât ve nakliyyâta işâret ve tezkîr eder olduğum hâlde anı şerh eyledim. وجعلت العبارة عن ذلك بلسان غزل وتشبيب³ لتعشق Ve ol şerh dahi meşrûhuna mutâbık olarak mecâz vâdisinde ta‘bîrler ile tertîb eyledim. Zîrâ ki bu tavrda olan ibârata nufûsun ta‘aşşuku ziyâde ve bu tarz üzere olan edânın istimâ‘ına dâ‘iyye-i insâniyye sâ‘ir makâlâta meyelânından gâlibdir. Hazret-i انتهى كلامه. Şeyh Muhyiddîn ibn-i ‘Arabî’nin [62a] kelâm-ı latîfî bu mahalde tamâmdır.⁴

Pend-i huzzâr-ı ih-vân ve va‘z-ı fukarâ ve dervîşân meclisi dahi bu hikmete mebnîdir ki إذا استجلبوا إلى ذلك بمباح، تميل إليه النفوس من سماع وغيره لتتوفر الدواعي إلى حصول النفع والفائدة في semâ‘ gibi mübâh olan emr ile kalbleri eğer celb olunursa anlardan meyl-i nufûs⁵ vâki‘ olur ve fevâ‘id-i dîniyye husûlüne dâ‘iyye ve ârzûları ziyâde olur. Berây-ı maslahat tevsi‘ ve ruhsat lâzımdır. Tazyîk ve ‘azîmet-i harekâtı nufûs kabûlden i‘râz eder. Anınçün demişlerdir ki ehl-i irşâdda zabt u rabt-ı şâhâne ve tedbîr-i etvâr-ı hakîmâne ve sehâ-yı meşrû‘-ı mu‘tedilâne şartdır ve tenfîre mü‘eddî olan emr-i meşrû‘ dahi terk olunmağla sâlik terbiye olunur. Vaktiyle her birinin kalîlü’n-nef‘ olanlarını kendisi esnâ-yı sulûkda müşâhede ve mahz-ı fâ‘ide-i uhreviyye olan harekâta ‘ayânen ve mükâşefeten vâkıf ve muttali‘ oldukda kendi sâlib ve terk ve tebdilini tâlib olur. Ve «تخلقوا»⁶ emrine itâ‘at bulur. Bu mübâh ve belki şerri kalîl olan ba‘zı umûru vesîle edüp hayr-ı kesîre sevk ve teslik eylemek tedbîri emr-i matlûb ve vaz‘-ı hûb olduğu âşikâredir. İşte bu dahi hüsn-i tedbîr kabîlindendir ki [62b] ekseriyyâ ehl-i tadrîs bulup ve görmüşüzdür ki talabesine ‘ulûfe ve vazîfe ta‘yîn eder ve ‘ilm-i şerîfi tahsîlleri emrinde tâliblere mu‘în olur. Kimi mu‘îd-i ders kimi muzâf nâmıyla ve kimi dahi vazîfe dânişmendî ta‘bîriyle ‘ilm-i şerîfi tervîc edüp anları teşvîk eder. ويعظمه ويلين له في الكلام،

1 P4, L1 عظمها: عظمه

2 İ‘timâr: Ka‘be’de ‘umre getirmek. [kenar]

3 التشبيب: BA

4 İbnü’l-Arabî, *Zehâ‘iru’l-A‘lâk Şerhu Tercümâni’l-Eşvâk*, nşr. Muhammed Selim el-Ünsî, Beyrut 1312, s. 196.

5 meyl-i nufûs : meylü’n-nufûs P4

6 “Ahlaklanın!”

7 من العنوفة: BA

Ve hüsn-i edâ ile hitâb ve ta'zîm ve ihtirâm eder ki kendi dersine hâzır olalar. ويتخذون لهم الضيافات إيضاء المأكّل النفيسة بهذا القصد. Ve ol talebe-i 'ulûmu sayd ve celb-i kalbleri için anlara ziyâfetler edüp ve et'ime-i nefise tedârük ve it'âm ve in'âm ederler. فأعدوا السماع. وليس للفقراء قدرة على ذلك، فإعدوا السماع. Lâkin fukarâda ol kudret yok ki ziyâfet-i sûriyye-i nefsâniyye eyleyeller. Anlar dahi gerek h'ân-ı tevhide meyelân ve gerekse kulak misâfirleri olan ihvâna ziyâfet-i ma'neviyye-i rûhâniyye ile ikrâm ve kulak sofrasıyla it'âm ve hoş-sadâlar ve güzel edâlarla vesile-i semâ' olan hâlât-ı mubâhayı icdâd ve ihzâr ve anınla mürgân-ı dil-i ehl-i imânı peftere-i cünbân-ı da'vet çine-dân-ı hakâyık u esrâr olurlar. Hattâ tercümânü'l-esrâr Hâfız-ı hoş-güftâr dahi buyurur.

[Beyt]: داده ام باز نظر را به تذروی پرواز
باز خواند مگرش نقش و شکاری بکند²

Bu siyâk netekim zarâfet ve tegannide kâmil-i âfâk, fâzıl [63a] İshâk [b. İbrâhîm el-Mavsilî]'den menküldür ki buyurur. Mervân-ı Şâ'ir ki [İbn-i Ebî Hafsa] künye-i mezbûre ile müştehir³ idi, pederim ile ta'âm ederdi. Ta'âm tamâm oldukda der idi ki kulaklarımıza dahi ta'âm verin ya'nî tegannî edin, istimâ' edelim. Neğam, ni'am ile hem-resmdir. Şâyed ki sem' tarikiyle kulûba te'sîr ve Hakk cânibine tesyîr eder. Bu sebebdan ba'zı kasd ve 'azîmet veyâ hayr-ı kâra himmet edüp Hakk'ın mazhar-ı rahmeti olursuz. Kezâlik Şeyh Muhammed Bekrî -kuddise sırruh- bulunduğu mecâlisde İmâm Mâverdi'nin darb-ı 'ûdu tecvîzine imâ buyurup عطروا مجالسنا بالعود «Bir sûra ودخل الشعبي رحمه الله تعالى وليمة، فأقبل على أهلها فقال: 5. 6. derler idi. 4. Bir sûra 'Âmir-i Şa'bi da'vetli idi. Gelüp ba'de'l-ikrâm cem'iyet sâhibine teveccüh edüp dedi ki: "Sebeb nedir ki sizler cenâzeye hâzır olmuş gibi cem' olmuş tefekkür üzere tavakkuf edersiz. Niçün h'ânende ve def tedârük olunmadı ki sūr, harekât-ı sūrîyyeyi muktezîdir. Vâkırâ tedârük ve ihzâr olundu." deyu menküldür. Hattabî ve Rüyânî ve Mâverdi

1 BA: مجلس درسه، ويتنفع بذلك

2 "Nazar şahinini o sülün uçuşluğa (sevgiliye) doğru uçurdum, ola ki ona ötüşüyle tesir eder de avlar." Hâfız-ı Şirâzi Hâce Şemseddin Muhammed eş-Şirâzi, *Divân*, Gazel nu: 189.

3 müştehir : müştehid P4

4 "Meclislerimizi Maverdi üduyla rayihalandırın."

5 عطروا مجالسنا بالعود: mecâlisde bi'l-'ûdi'l-mâverdi derler idi P4

6 -P4: اجتماع

ve sâhibu'l-*Muhîr* dahi nâyı tecvîr eylediğini Seriiyyüddin *Hidâye Hâşiyesi*'nde¹ ve *Mültekâ* şerhi *Muhtede'l-Enbûr*'da dahi musarrahdır.² Ve *Mühimmât* sâhibi ve Hafîd-i Teftâzânî ve Râfî'î *Muharrer*'de ve İbn-i Dakîkû'l-İdve Gazzâlî ve Nevevî ve 'İzzeddîn b. 'Abdusselâm ve Hafâcî dahi [63b] *Nesîmü'r-Riyâz*'da nakl ederler.³

-
- 1 İbnü's-Sâîğ Seriiyyüddin Muhammed b. İbrahim el-Misri ed-Derûrî, *Hâşîye 'alâ Şerhi'l-Hidâye*, Süleymaniye Ktp., Nuruosmaniye, nr. 1482, vr. 288a.
 - 2 Vahdetî Osman b. Muhammed el-Üskübî el-Edirnevî, *Muhtede'l-Enbûr ilâ Mülteka'l-Ebbûr*, Süleymaniye Ktp., Hamidiyye, nr. 507, vr. 563b.
 - 3 Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî el-Misrî, *Nesîmü'r-Riyâz fî Şerhi Şifâ'i'l-Kādî 'İyâz*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1421, IV/346.

الفصل الرابع

el-Faslu'r-Râbi^c [Mesnevî Kırâ'eti]

Eczâ-yı risâlenin fasl-ı çâromudur. اشتمل مجلس المولوية على قراءة المثنوي الشريف، اشتمل مجلس المولوية على قراءة المثنوي الشريف، Mevleviyye'nin âyin günlerinde icrâ eyledikleri şeylerin biri dahi *Mesnevî-i Şerîf* okuduklarıdır.¹ Vezn-i latîf ile nazm olunmuştur ki ekserinin hıfzı mümkün ve ehl-i tabî'atın her biri andan birkaç beyt husûsân evvelinden on sekiz beyt ve hiç olmazsa iki beyt teberrûken ezberinde bulunur ve tām ve nākıs şerhlerinden mâ'adâ Hüseyin Kāşifî ve Musannifek'in intihâbları ve Şahidî Seyyid İbrahîm Dede'nin *Gülşen-i Tevhîd*'i ve manzûme-i lugâtı ve *Cezîre-i meşhûre* ve Mevleviyye'den Yûsuf-ı Sîneçâk'ın ve Bayrâmiyye'den Cevrî İbrahîm Efendi'nin ve emsâlinin zarîfâne hidmet-i şâ'irâneleri ve Hazret-i Monlâ Câmî'ye beyt-i evvelin bu taşîrini nisbetle tastîr ederler:²

[Kıta]: شد نی خامه دل مرا ترجمان
بشنو از نی چون حکایت میکند
با زبان تیز و چشم اشکبار
از جداییها شکایت میکند³

Ve altı defterden üç defterin dîbâce-i 'Arabîyyesine sâhib-i risâlenin şerh-i fâzilânesi ve 'ulemâdan birinin dahi 'Arabî ebyâtını şerhle olan intisâbı ve birinin dahi şerh-i müşkilâtı ve *Mecâlis-i Sinâniyye*'den her meclis-i mev'ize âhirine câmî'u'l-mevâ'iz Ümmî Sinânzâde Şeyh⁴ Hasan Efendi'nin intihâb ve zamm eylediği ebyât-ı şerîfe ve bu fakîrin ol⁵ ebyâta [64a] dervîşânece tes-

1 bkz. Ek-6: Mesnevî okuyan bir Mevlevî şeyhi.

2 Bu dahi hazret-i Câmî'ye mensûbdur:

دور از لب جان یکی نالان نیست
بشنو از نی چون حکایت میکند
زان لب همچون شکر مانده جدا
از جداییها شکایت میکند

[O dudaktan uzak bir can sadece, nālân değildir. Neyden işit ki neler hikayet ediyor. O şeker gibi dudakdan ayrı kaldı, (ondan dolayı) ayrılıklardan şikayet ediyor.] [kenar]

3 "Kamış kalem gönlüme tercüman oldu, ondan işit ki neler hikayet ediyor. Yaşlı göz ve keskin dille ayrılıklardan şikayet ediyor."

4 Şeyh : -P4

5 ol : -P4

vîd eylediğim şerh-i perişân emsâli hidemât-ı kalileden kat^c-ı nazar,¹ himmet-i hidmet-i külliye olmak üzere Muhammed Süleymân Nahîfî-i İstanbulî² nazmen Türkî’ye bi’t-tamâm tercüme eylemiştir. Rahmetullâhî ‘aleyhi ve nefâ‘a bi-şefâ‘atihi ileyhim ve ileyh. Kaldı ki *Mesnevî-i Şerîf*’in vezn-i matbû‘u dahi bahr-i remeldendir. Ol bahrin vezn-i sâlimi her beytde sekiz kerre fâ‘ilâtün ile tamâm olur ki nısfı bir mısra‘dır. ‘Arabî ve Fârisî’de aslı üzere sâlimen ve müsemmenen ve Türkî’de müsemmen ve gerek müseddes olsun sâlimen isti‘mâlleri nâdirdir. Belki ol bahr-ı âb-dârın ‘arüz ve darbına hafz veyâ kasr dâmengîr-i ‘arüz olup her mısra‘ının âhiri yâ fâ‘ilün olur ki ekserîdir. Pes müsemmen veyâ müseddes-i maksûr olur. Ve remel-i ‘arüz ol ‘ilmin bir bahrinin ‘alemidir, lâkin lafzının ma‘nâsı lugatda Ka‘be-i Mükerreme’nin zemîninde olan seyr ü sa‘y demekdir. Pes teyemmünen bu *Mesnevî-i Şerîf*’de ol bahri ve anın müseddesen isti‘mâlini hayru’l-umûr olmağla hazret-i pîr irşâd ihtiyâr edüp teberrüken anı esâs-ı inşâd buyurdular. Meselâ beyt-i evvelinde hafz luhûkuyla *Mesnevî* «بشنو» müseddes-i mahzûf üzeredir ki fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün olur. Ve beyt-i sâniide kasr ‘arız olmağla «کز نیستان تا مرا ببریده اند» müseddes-i maksûredir ki ya‘nî fâ‘ilün yerine fâ‘ilât olmak iktizâ eder. Pes sühan kûtâh bâyed ve’s-salam. Ve lafz-ı³ *Mesnevî* iki kerre i‘âde kılınan iş ma‘nâsına olan sinâdan [64b] me‘hûzdur ki sıfat veznindedir. Mesnâya mensûb ya‘nî iki mısra‘dan evvelki mısra‘ın kâfiyesi sâniide dahi i‘âde ile ta‘kîb olunup matla‘ gibi bir beytin dü mısra‘ı yek kâfiye üzere olup anlara redif kılınan iki mısra‘ dahi revîş-i diğeri ile vaz^c oluna. Fârisî’de dü beytî dahi derler. ‘Arab ta‘rîb edüp zû beyt demiştir. Menâkıb ve hikâyât ve nukûl-i makâlât meselâ *Hamse-i Şu‘arâ* ve *Yûsufu Züleyhâ* gibi bu vâdide nazm olunagelmıştır. في العلوم الإلهية، والمعارف الربانية، والحقايق الإيقانية. يشتمل على الكلام في إشارات قرآنية⁴ وأسرار أحاديث نبوية وذكر قصص ومواعظ إيمانية، ونصائح وأمثال وحكم عرفانية.

[Beyt]: Kitâb-ı Mesnevî kim kût-i cândır
Ziyâ vü nûr-i çeşm-i ‘âşıkândır

Me‘âli üzere ‘ulûm-ı ledünniyye-i ma‘ârif ve hakka’l-yakîn dâ‘iresine ta‘alluk eden mevâkıf beyânında nazm olunup

1 Nergisizâde 1044 ve Tokadî Şeyh Emîn 157 ve Şeyh Hakkı ve Yahyâ-yı Şemsî 153 ve Hanîf Efendi 188 ve bu fakîr emsâli kimesneler birer beyt şerh eylediler. [kenar]

2 Nahîfî şikk-ı sâni iken rihlet eyledi. Sene 1151. [kenar]

3 lafz-ı : vâ‘iz P4

4 آیات قرآنية: BA

[Beyt]: Husûsân ‘ilm-i Rabbâni ki Sultân
Celâleddîn demişdir mağz-ı Kur’ân

neşidesince anda hakâyık-ı Kur’ân’dan me’hûz olan rumûz-ı tefâsîr ve dekâyık-ı hadîsden istinbât olunan esrâr-ı dil-pezîr ve menkabe ve mev‘ize-i dîn ü îmân ve nasîhat ve hikmet emsâli irâd ve temsîl-i ashâb-ı ‘irfân yâd olunmuşdur. مقرر باللغة الفارسية، Lugat-ı Fârisiyye üzere nazm u takrîr ve zebân-ı deriyye ile tastîr u tahrîr olunmuşdur.¹ Zîrâ ki، لغة مصنفه الشيخ الإمام والعارف الكامل الهمام، [65a] anı tasnîf eden şeyh ve imâm، بحر العلوم الحقيقية، وترجمان الحضرة الإلهية، ‘ârif-i billâh ve kâmil-i âgâh ve hümâm-ı bahr-i ‘ulûm-i hakikat، tercümân-ı hazret-i hüviyyet، a‘refu’l-‘urefâ، burhânü’l-fudâlâ ibn-i burhânî’l-fudâlâ سلطان العلماء، ibn Sultânî’l-‘Ulemâ،

Menkabe: Sultânü’l-‘Ulemâ lafzı kendilerinin hakkında bu mahalde eğerçi İbnü’n-Nablusî merhûmun tahrîridir، lâkin² pederleri Belh ve Buhârâ’dan Rûm’a hicretlerinde esnâ-yı tarîkde Sultânü’l-Enbiyâ، Resûl-i Hudâ-te‘âlâ ‘aleyhi’t-tehâyâ ahâlî-i bilâda ru’yâlarında ‘umûmen istikbâllerini tenbîh ve lafz-ı mezbûr ile telkîb buyurup lisân-ı nâsda pederleri ol lakab-ı ehâbb ile şöhret-yâb oldu.

، وظاهر ظهور نجوم السماء، Mîhr-i âsumân-ı fazîlet، kevkeb-i dürrîyy-i le-me‘ân-ı tarîkat u hakikat، eş‘arü’l-‘ulemâ ve a‘lemü’ş-şu‘arâ، Hanîfî-i Hanefiyyü’l-mezheb، Sıddîkî-i Bekriyyü’n-neseb، ‘aleviyyü’l-meşreb ve’l-haseb جلال المولى Mevlânâ min külli’l-vucûh evlânâ Muhammed b. Muhammed [Celâleddîn er-Rûmî] ve edâme futûhahû bu lakab ve nisbetle meşhûr-ı âfâk، müctehid-i ma‘mûr-ı ‘ale’l-itt-lâk olan zât-ı lâhûtî-sıfâtın na‘t-i latîfidir. Vâkı‘â mevlidi olan Belh’de ve inhâsında bu vasf ile ma‘rûfdur ve Fârisî dahi ‘Arabî gibi ehl-i cennet lisânı olduğu eserle sâbitdir. Fars dedikleri iklimin lugat-ı lisânıdır ki kürsî-yi saltanatı Şîrâz’dır. Ezâhîr tahrîri üzere bu lugat Behrâmcûr’un lugatidir ve

1 Bir zât-ı zarâfet-simât demişdir:

من چه گویم وصف این عالیشان

نیست پیغمبر ولی دارد کتاب

[O âli-cenâb hakkında ne söyleyeyim، peygamber değildir lâkin kitabı vardır.]

Dîger:

ان فریدون جهان معنوی

بس بود برهان قدرش مثنوی

[Manevî cihanın yeganesi olan (Mevlana’nın) kadrine Mesnevî yeter delildir.]

[kenar] Her iki beyit de literatürde Molla Câmi’ye atfedilmektedir. (nşr.)

2 lâkin : -P4

husûsân evvelinin dîbâce-i ‘Arabîyye’lerini bundan akdem şerh hidmetiyle münşerihu’s-sadr olmuş idim. ذلك وسميت شرحي ذلك Ve ol dîbâcelerin zîbâca şerh-lerinin ismini böyle ta’yîn eyledim: الصراط السوي شرح ديباجات المثنوي [es-Sırâtü’s-Sevî Şerhu Dîbâcâtî’l-Mesnevî.] Ve yine hazret-i ‘Abdulganî-i Müstağnî buyurur ki وحين فرغت منه ختمت بقصيدة مدحت بها حضرة المولى جلال الدين المشار إليه “Ve ol şerhin âhirinde bir kasîde ile hazret-i Monlâ Celâl’i teberrûken medh eyledim.” buyurur.¹ Vâkı‘â kibâr-ı şu‘arâ-yı ‘Arab u ‘Acem ve Rûm anın medhinde kudret-i tabî‘atları kadar hizmet-i sitâyişlerinde olmuşlardır. Hattâ hazret-i Mevlevî ol mertebe erbâb-ı kabûlden olmuşlardır ki ba‘zı mulûk-i kefere sikke-i zehebiyyesinde tasvîrleri ile hayr u bereket meşhûdları olduğu ma‘rûfdur.² Ve ol kasîdede anın *Mesnevî* ismiyle yâd olunan kitâbını dahi senâ-kâr ve mediha-güzâr³ oldum ki ‘ulûm-ı İlâhiyye-i bâtınıyyede mu‘teber ve mu‘temedun ‘aleyh olduğu muhtâc-ı takrîr değildir buyurur.

Nazm: اینچنین فرمود مولانای ما

کاشف اسرارهای کبریا⁴

نه نجومست و نه رملست و نه خواب

وحی حق والله أعلم بالصواب⁵

[66b] *Mesnevî-i Şerîf*’in va‘z u takrîrinden sonra bu iki beyti şeyh efendiler okumak mültezemleridir. Evvelki beyt Vardârî Hayretî’nin birâderi olan Yûsuf-ı Sîneçâk nâm şeyhin *Cezîre*’sindendir ki Mevlevîhâne-i Kudüs şeyhi iken gelüp vefât ve Südlüce’de «انسان شیرینکار» [insân-ı şîrîn-kâr] 953 târîhinde medfûndur. Ve ikinci beyt *Mesnevî*’nin dördüncü defterinin evâsıtında kavli Resûl sürhünde olan ebyâtta düçâr-ı çeşm-i fakîr olmuş idi. **el-Kıssa.**

Ol mediha-i *Mesnevî*⁶ olan kasîdesin bu eserinde sâhib-i risâle îrâd eylemişdir ki bu yirmi beş ‘aded beyt-i ‘Arabîdir.

1 Nablusî, Abdulganî b. İsmâ‘îl b. Abdulganî en-Nablusî ed-Dımaşkî el-Kinânî, *es-Sırâtü’s-Sevî Şerhu Dîbâcâtî’l-Mesnevî*, Süleymaniye Ktp. Tahir Ağa Tekke, nr. 43, vr. 33b.

2 عليه فقلت في ذلك BA

3 Güzâr bunda zâ-yı hevvezdir. [kenar]

4 “Azametli Allah’ın sırlarının kâşifi olan Mevlânâımız böyle buyurdu ki...” Sîneçâk Sinâneddin Yusuf el-Yenicevî el-Mevlevî, *Cezîre-i Mesnevî*, Süleymaniye Ktp. Halet Ef. Ek, nr. 78, vr. 10b.

5 “Ne nücûmdur (astroloji), ne remeldir ne de rüya, Allah’ın vahyidir. En doğrusunu ancak Allah bilir.” Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma‘nevî*, thk. Reynold A. Nicholson, İntişârât-ı Hermes, Tahran 1390, 5. defter, s. 631.

6 olan ebyâtta düçâr-ı çeşm-i fakîr olmuşdu. el-Kıssa. Ol mediha-i Mesnevî : -P4

بكتاب المثنوي طاب الوجود
وبه الأبواب منا فرحت
ظهر الحق به واتضح
ورياض الدين قد راقت به
فهو وحي الله في إلهامه
وهو بحر العلم فيه قد سرت
وهو نور الله فينا ظاهر
وهو قرآن وفرقان لمن
ليس يدري قدره غير فتى
وهو شمس عميت عن نوره
وكلام ليس يدريه سوى
ونظام كالضياء من قمر
رشحات من إناء مفهم¹
من همام رفع الله له

وتوالى كل إنعام وجود
بعقود هي من أبهى العقود
سائر الأحكام فينا والحدود
وبدا سر ركوع وسجود
يخرج المطلق من كل القيود
سفن الكل إلى دار الخلود
يذهب الظلمة من هذا الوجود
عرف الله على رغم الحسود
روحه تشرق من تحت الجلود
عين قوم هم عن الحق رقود
أسد في الله من بعض الأسود
في ليالٍ هن بالجاهل سود
بعلوم هي لله تقود
في الورى ذكرًا بلا شوب جحود

[67a]

كيف لا وهو إمام الأولياء
خيمة الصون عليه رفعت
ومن الله بدا من² خلقه
كان في الوقت له الوقت بلا
ثم جاءت بعده أتباعه
وإلى الآن لهم فينا تقى
قدس الله له الروح التي
وسقى الرحمن لحدًا ضمه
وأدام الركب يعيشون إلى
يستلذون معاني هديه
مازها في الروضة الزهر وما

طيب العنصر محمود الحدود
بيد الله لها العز عمود
داعيًا ثم إلى الله يعود
شبهة بين صدور وورود
كلهم أهل عيان وشهود
زائد ضمن وفاء بالعهد
هي بالأمر الإلهي في سعود
وابل الرحمن من بين اللحود
حيه بين قيام وقعود
أمد الأزمان من غير نقود
أهدت النسمة منه عرف عود

1 منعم: BA

2 في: BA

Bu kasîdede nesren şerhden nükûl ve teksîr-i sevâd havfıyla nazmen tercümeyle ‘udûl olundu. ‘Özrümüz makbûl olup ‘avf-ı kusûr zeylinde cesâretimiz ma‘zûr ve dâmen-i musâmaha ile mestûr buyurula.¹

Tercüme:

Mesnevî birle şeref buldu vücûd
Ferhat-ı ‘akl-ı hakâyık müntazim
Mazhar-ı Hakk muzhır-ı tahkîkdir
Bâğ-ı dîn ü sahn-ı İslâm’a safâ
Vahy-i Hakk vallâhu a‘lem bi’s-savâb
‘İlme deryâdır ki sârî anda heb
Nûr-ı Hak’dır ehl-i îmâna ‘ayân
Mahz-ı Kur’ân ‘ayn-ı Furkân ‘ârif
Kadrini bilmez anın kimse meğer

Hem müselseldir anınla lutf u cûd
Dürre-i silk-i behâ bûd u ne-bûd
İttizâh-ârâ-yı ahkâm u hudûd
Kâşif-ı sırr-ı rûkû‘ ile sucûd
Mutlaka muhrec anınla her kuyûd
Keşti-i ashâb-ı hâl ehl-i hulûd
Zulmeti def‘ eyler anınla vücûd
Setr eder mi şemsi hiç münkir-hasûd
Kalb anınla ede rûhânî ‘uhûd

[67b]

Şühbesiz şems-i hakîkatdır velî
Gerçi bir manzûmedir mahz-ı sühan
Ehl-i Hakk’ın dîdesine nûr-ı mâh
Reşha-pâş-ı tās-ı dildir ehline
Kadrini ref‘ ile Hakk edüp kerem
Ol imâm-ı evliyânın nesli pāk
Ol velî zîr-i kûbâb-ı savn-ı Hakk
Mazhar-ı sırr-ı dem-i minhu bedâ
Sâhibü’l-Vakt idi ibn-i vakt hem
Gelmede peyder-pey etbâ‘ı anın
Vardır anlarda erenler tâ bu dem
Rûhunu takdîs ede Kuddûs anın
Ravzasın Hakk ede dâ‘im pür-füyûz
Âsitânı Ka‘betü’l-‘Uşşâkdir
Ede ma‘nâ-yı lezîzin Hakk melâz
Zühre-çak-ı ravzası ezhâr ola

Edemez tenvîr-i dil a‘mâ vücûd
Sırrına mahrem olur mu her ‘anûd
Zulmet-i şeb zann eder câhil-hakûd
Feyz-i ‘ilm ü ma‘rifet fazl-ı Vedûd
Hazret-i Monlâ’dan etmiş ol vürûd
Hazret-i Sıddîk’e vâsıldır cüdûd
Dest-i kudret ‘izzeti kılmış ‘amûd
‘Avdet etmiş da‘vet-i hakla behûd
Sâdır u vâridde ol sâhib-su‘ûd
Cümle dervîşânı heb ehl-i şuhûd
Ehl-i takvâ cümlesi vâfi’l-‘uhûd
‘Alem-i emrin bu halka feyz-ı sûd
Rahmetiyle olmuş ol fâhru’l-luhûd
Ola dervîşânına ‘izzet-füzûd
Kenz-ı sırrı bulmaya dâ‘im nufûd
Tâ sabâ ihdâ ede ‘ud-ı dürûd

1 Aslı gibi bu tercüme dahi yirmi beş beytdir. [kenar] : -L1

فيقرأ¹ المعيد في مجلس المولوية، على كرسي ينصب له، شيئاً من كلام المثنوي المذكور. ويتكلم على ذلك شيخهم فوق كرسي آخر ينصب له في ذلك المجلس المعمور، تعظيماً واحتراماً Ehlul-lâh لكلام أهل الله² العارفين، وأدباً مع ما تضمن من العلوم الإلهية ومعارف أهل التمكين. lâlâh kelâmına ta'zîm ve mazmûnu olan 'ulûm erbâbına ve ma'ârif-i Rahmânîyye [68a] hakkında edebe ri'âyet ve tekrîm için meclislerinde elbette iki kürsileri olup birine şeyh-i hânkâh ku'ûd ve birine dahi re'îs-i fukarâ olan dervîş-i küleh-dâr-ı bâ-destâr -ki ana kârî-i ders ta'cîb olunur- anlar su'ûd eder. Şeyh-i hânkâh olan vâ'iz-i âgâh 'andelîb-i sahn-ı gül-zâr-ı *Mesnevî* ve tûtî-i şîrîn-kâr-ı kandistân-ı ma'nevî dahi feth-i kelâm edüp dîbâce ve hutbe 'akabinde *Mesnevî*'den beyân olunacak mahall için mukaddime olmak üzere Âyet-i Kerîme veyâ Hadîs-i Şerîf îrâd ve ifâde zeylinde nevbet takrîr-i mağz-ı Kur'ân'a geldikde kârîye buyurun deyu izin verir. Kârî dede dahi isti'âze ve Besmele ile ibtidâ edüp mukaddemâ vasf olunan *Mesnevî*'den mahall-i pendde kaç 'aded beyt-i latîf iktizâ ederse birer veyâ ikişer beyt kırâ'et eder. Kâ'im-makâm-ı Hakk olan şeyh-i müşârü'n-ileyh dahi kürsî-i mahsûs üzerinden tahtü'l-lafz tefsîr ü beyân ve takrîr ü 'ayân ederek fukarâ ve dervîşâna ve ehîbbâ ve hullân-ı müstemî'âna pend ü nusha şurû' ve me'âl-i dersi ifâde ve ma'nâ-yı beyti 'arîza-i ehl-i istifâde eder. وربما يورد شيخهم شيئاً مما تكلم. Ve ekseriyyâ âyâtın tefsîrinde ve ehâdisin şerhinde ve *Mesnevî-i Ma'nevî*'nin zımında ehl-i tefsîr ve şârihlerin yazdıkları ma'nâları dahi şeyh efendiler va'zlarında nakl eder. والفقراء حاضرون بين يديه على كمال الأدب. Ve ol vakitte fukarâ-i hânkâh dahi hâzır olup [68b] edeb ve vakâr üzere kürsî pîş-gâhında meclis-i va'z âhirîne dek mürâkabe ile müteveccih-i istimâc olurlar. Sâ'ir züvvâr dahi im'ân-ı nazar ederek ısgâ ederler ve nush u pend ile müttâ'iz ve mütenassîh olurlar. Bu mecliste olan hâlâtın cümlesi sâlik-i Hakk'dan sudûr eylemek ile rızâ'en lillâh 'ibâdât u tâ'ât olması bî-reybdır. Ve bu meclise hâzır olanlardan fehme kudreti olmayanlar dahi hayr u bereketinden hisse-dârlardır. فمن نسب لفسق إلى حضور في ذلك المجلس فهو كافر بالله تعالى لإنكاره. Bu hâlâtı câmi' olan meclise hâzır olanlara fıskı nisbet eylemek 'ulûm-ı Kur'âniyyeyi ve ma'ârif-i Nebeviyyeyi inkâr bulunduğ u sebepten sâhibü'r-risâle ana kâfirdir dedi. Zîrâ زبدة وذلك

1 P4: فيقرأ : فقراء

2 BA: أهل الله تعالى

hinde bi't-tamâm elli makâmeyi hıfz eylemişdir. فشكر الله تعالى سعي واضعها، وسقى Ebleğu'l-kelimât ve efsahu'l-makâlât olan Kelâm-ı Kadîm'i inzâl eden Asdaku'l-kâ'îlîn te'âlâ ve tekaddes bu fenn-i ahseni vaz^c ve te'lîf ve hâs-saten ol makâmât-ı müstahseni tertîb ve tasnîf eden Harîrî'nin sa'yyini meşkûr ve günâhını mağfûr ve ecrini mevfûr ve kabrini pür-nûr eylesin. إن قصد نعم، أن قصد بأنها كذب الاستهزاء بما فيها من العلوم كفر. Belî, ol kitâba kizbdır demek anda olan 'ımleri istihzâ için olursa Şeyh 'Abdulganî buyurur ki ol ma'nâya, ana kizbdır dediyse kâfir olur. Müctehidîn dediler ki eğer bir kimse dese ki kiyفر¹، أنه يكفر، [70a] hayırlıdır dese 'ilmden خير من العلم تريت bir çanak tirit ki kiyفر¹، أنه يكفر، [70a] hayırlıdır dese 'ilmden بالاستهزاء بالعلم المطلق Lâkin sebebi budur ki kiyفر¹، أنه يكفر، [70a] hayırlıdır dese 'ilmden الذي لم يتعينها المراد منه، أي علم هو. 'ımlerin içinden anın murâdı kangı 'ilmdir müte'ayyin olmayup mutlakâ 'ilmi istihzâ eylemiş olur. Bu sebebdan tekfir eylediler. فكيف لا يكفر بالاستهزاء على العلم الإلهي الرباني، والكتاب المشتمل على ذلك، Husûsân istihzâ eylediği 'ilm-i Rabbânî² ve 'ilm-i ilâhî³ ve anları câmi^c ve hâvî olan kitâb-ı müsterâb ola istihzâ sebebiyle nice kâfir olmaz. والمجلس الذي يقال فيه. Ve ol meclisde ki kitâb-ı mezbûrun ma'nâ-yı ma'mûru takrîr oluna, وينسب الفسق إلى⁴ من حضر فيه من الناس. فإن anı istihzâ eylemekle nice kâfir olmaz. Ve ol meclise hâzır olan kimesneye fısķı nisbet ve isnâd ede, nice kâfir olmaz. Elbette kâfir olması evlâ bi't-tarîk. Rahmetullâhi 'aleyh.

1 أنه يكفر فإذا كفر بهذا سواء قصد به الاستهزاء أم لا، فما ظنك بمن يستهزيء بالعلم ويجعله كذب. انتهى كلامه. ونقول نحن أيضًا: إذا كان يكفر BA

2 'İlm-i Rabbânî, terbiye ve te'dibe müte'allik olan 'ilmdir. [kenar]

3 'İlm-i ilâhî, 'ilm-i bâtinî ve 'ilm-i ledünnidir. [kenar]

4 إلى: -P4, L1

الفصل الخامس

el-Faslu'l-Hāmis [Mūsikī ve Semā']

Beşinci fasl dahi budur ki: اشتمل مجلس المولوية على السماع الطيب بالآلات المطربة: Beşinci fasl dahi budur ki: Meclis-i Mevleviyye'de bulunan hâlâtın biri dahi nây üfleyüp ve def darb ve sâ'ir sâzlar tahrik eylemeleridir ki anınla ma'an mutribânın sadâ-yı seyr-âhenk birle âyîn okumakları dinlenir.¹ ولا اقتران لذلك بشيء من المناكر. Ol meclisde bulunan hâlâta kat'an bir kâr-ı münker mukârin değildir. وإنما هو مجرد سماع آلات² مطربات ترويحاً [70b] للقلوب وتنشيطاً للسلوك في طريق. Sadâ-yı seyr-âhenk birle âyîn okumakları dinlenir. Ol ahrâh rāh-ı Hakk sâliklerine neşât ve ashâb-ı kulûbun derûnlarına ferah ve inbisât ilkâsı için tahrikiyle tarab ve gınâ peydâ olan sâzları ancak mücerred istimâ'dan gayrı bir şey yoktur.³ وقد تمسك من أطلق الحرمة في Ba'z-ı fikh kitâblarında olan 'ibâretleri gören kimesne ıtlâkı üzere bunların dahi hürmetlerine sened eylemiştir. Meselâ Hâfızuddîn Muhammed el-Kerderî-ki İbnü'l-Bezzâz demekle ma'rûfdur: «فراق موت» [fîrâk-ı mevt] 826 târihinde rihlet eyledi. Bez-zâziyye nâm fetâvâsında demiştir ki, استماع صوت الملاهي كالضرب بالقضيب ونحوه، «Darb-ı kadîb» gibi lehv makûlesinin sadâsını istimâ' harâmdır. demiş ve hadîsden delil getirmek kaydına düşmüştür ki: إستماع الملاهي: قال (عليه السلام): «إستماع الملاهي: Melâhî dinlemek günâhdır ve olduğu yerde oturmak fiskdır ve anınla lezzetlenüp hazz eylemek küfürdür.»⁵ أي كفر فصرف الجوارح إلى Küfür ta'bîrinden murâd küfrânü'n-ni'me olmakdır. Anı kâr-ı mu'ayyeninde isti'mâl eylemeyüp âhar işde kullanmak -ol 'uzv ki ni'metdir- anda küfrân üzere olmakdır, şükr değildir. Şükrân üzere olmak anları günâha

1 Ney ve kudüm -ki nekkâre dedikleridir- andan gayrı âlâtı mutrib-hânede isti'mâl, 'orf-i belдемiz değildir. Lakin Konya'da ve Şâm'da ve sâ'ir diyârda def dahi zamm olunmuşdur. Hazret-i şeyhin defi yâd eylediği kendi diyârında 'orf olduğu sebeddendir. [kenar]

2 L1 : -P4

3 bkz. Ek-7: Mutribân, Semâ' eden Mevlevî dervişleri ve onları izleyen halk.

4 Kadîb, mutlakâ ses veren sâzdır. [kenar] : -P4

5 Sâhib-i Kāmûs Muhammed-i Firûzâbâdî-i muhaddis Sifriûs-Sa'ade nâm te'lîfi hâtimesinde der ki semâ'ın zemmi ve reddi hakkında sahîh hadîs vârid olmadı. Olanlar medhûl ve mat'ûndur. [kenar]

bkz. Firûzâbâdî Ebû Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî eş-Şîrâzî, Sifriûs-Sa'ade, Süleymaniye Ktp., Atıf Ef., nr. 1410, vr. 18b.

sarf eylememekdir. [71a] *Pes melâhî* فالواجب كل الواجب أن يجتنب كي لا يسمع، *istimâ'* eylemeyüp ve belki *ictinâb* eylemek *vâcib-i mü'ekked* ve *müşeddeddir*. *Zirâ* لما روي أنه¹ (عليه السلام): أدخل أصبعه في أذنه عند سماعه. *istimâ'* eyledikde peygamber *'aleyhi's-selâm* mübârek parmağını kulağına idhâl edüp *sedd ü setr* eyledi. *Kerderî*'nin kelâmı tamâm oldu.²

Zâhir ولا يخفى أن ذكر الملاهي مؤذن بأن يكون ذلك السماع ملهيا عن طاعة مفروضة، olan budur ki *melâhî*³ *ta'cîbî* ol *semâ'*ın bir farz *'ibâdetden işgâl* eylesini *müş'ir* ve *müşîrdir*. كما إذا قوت به الصلاة، أوملهيا بمعصية محرمة، كما إذا وقع في زنا. *Meselâ* anın *istimâ'*ıyla bir *namâz-ı farz* fevt olur veyâ bir *harâm* olan *günâh* ile *işgâl* eder. *Meselâ* *zinâ* ve *şurb-i hamr* meclisinde olmak gibi. لا مطلق. *lehvde* لأن من اللهو ما هو مباح كما⁴ قدمناه. *Zirâ* Mutlakâ *lehv* murâd değildir. *Zirâ* *mübâh* dahi vardır ki *mukaddemâ* yazılmış idi. *Meselâ* bir *hadîs-i şerîfde* ki *sadrı* «نِعْمَ لَهُوَ الْمُؤْمِنَةُ فِي بَيْتِهَا الْمُعْزَلُ» *lafzıdır*: «Ehl-i *îmândan* olan *hatunun hânesinde ketândan iplik eğirmesi* ne güzel *lehvdir*.” demekdir.⁵ *Mübâh* ve belki *sevâbdır*. Ve *hadîs-i şerîfin işâretinden* dahi böyle olması *fehm* olunur ki *Allah (صلی الله عليه وسلم)*: فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ خَشْفٌ وَمَسْحٌ⁶ وَقَذْفٌ إِذَا ظَهَرَتِ الْفَيَانُ، وَالْمَعَارِزُ، وَشُرِبَتِ الْخُمُورُ. [71b] *Peygamber 'aleyhi's-selâm* buyurmuşlar: *Kıyân* ve *ma'âzif*⁸ *peydâ* olup *şarâblar nûş* olunmak *bî-pervâ* olduğu vakitte *ya'cî* *kıyâmete karîb itâ'at-ı şerî'at* killet bulup bu *eşyâ-i selase-i mezkûre beyne'n-nâs şâyi'* ve *'âdet* oldukda *hasf* ve *mesh* ve *kazf* dahi *vâkî'* olup bunların *vukû'ları* ol şeylerin *şuyû'uyla mevkûfdur* ki *'alâmetleri* *hasf*; bir veyâ *nısf* veyâ *müte'addid vilâyetler* *semt semt* ve *taraf* *yere geçmek* ve *mesh*; *ahlâk-ı hasene-i insâniyye kabîha* ve *bed-hayvânların hüylarına tebdil* olunmak ve *kazf*; *gök yüzünden taş atılmak* ki *taraf-ı Hakk'dan seng-sâr* olup *taşlanmak* dahi *emârâtındandır*.⁹ *القِيَان: جمع قينة، وهي*

1 عنه: BA

2 Bu rivayet *Kerderî*'nin *Fetâvâ*'sında olmayup *Fetâvâ Kâdîhân*'da bulunmaktadır. bkz. Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî, *Fetâvâ Kâdîhân*, thk. Sâlim Mustafa el-Bedrî, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut 2009, III/308. (nşr)

3 *Melâhî*, eğerçi *lehv*dendir. Lakin *meşâğîl* *ma'nâsınadır*. [kenar]

4 L1 : -P4 كما

5 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV/227, nu: 5478.

6 -P4 : فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ خَشْفٌ وَمَسْحٌ

7 الحصين: BA

8 *Kıyân* ve *ma'âzif* *lafzlarını beyân* ederler. *Humûr hamrın cem'idir*. *Şarâb* *ma'nâsına ma'rûfdur*. [kenar]

9 Tirmizî, *es-Sünen*, Fiten 38, nu: 2212; Taberânî, *el-Mucemu's-Sagîr*, II/172, nu: 973; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV/470, nu: 5968.

10 والقِيَان: BA

المرأة المغنية Hadîs-i şerîfde olan kıyân cemʿdir, müfredi kaynedir. Irlayan yaʿnî tegannî eden hatundur ki vaktimizde ricâlde hʿânende ve bestehʿân ve mutrib dahi denir. والمعازف: جمع معزف (بكر الميم، وبالزاي والفاء) آلة اللهو، كالدف والطنبور. ... نحو ذلك Ve maʿazif dahi maʿarif gibi cemʿdir, müfredi miʿzef evvelinin kesri ile ve zâ-yı hevvez ve fâ ile def ve tanbûr gibi âlet-i lehvdîr. Nây ve nekkâre ve kânûn ve santûr ve çeng cümlesine şâmilîdir dediler. Hazret-i sâhib-i risâle buyurur ki فانظر كيف قرن (صلى الله عليه وسلم) المعازف بذكر القيان قبله، والخمور بعده. Ey ehl-i basîret imʿân ve dikkat [72a] eyle ki Şâriʿ-î Aʿzam sallallâhu ʿaleyhi ve sellem eser-i şerîfde takrîr-i latîfleri ne keyfiyyetledir ki maʿazifden evvel kıyânı taʿyîn ve beyân buyurup sonra bâde-nüş olmak irdâf ve ʿayân olundu. Pes bu zikr olunan فالسمع الحرام هو سماع هذه الآلات المذكورة حال استعمالها كذلك، وهي المسماة بالملاهي في قول البزاية كالضرب بالقضيب ونحوه. ... İşte Kerderî'nin *Fetâvâ*'sında melâhî nâmıyla yâd ve kadîb ve anın gibi şey darb ve istiʿmâl harâmdır dediği bu tafsîl olunan sûret üzere olan melâhîdir. Muhammed Birgivi dahi Türkî risâlesinde tahrîmi bu tafsîl mülâhazasıylaadır. Cenâb-ı şeyh bu كما بسطنا الكلام على ذلك في رسالتنا إيضاح الدلالات في سماع الآلات. māddeyi *İzâhü'd-Delâlat* isminde müstakil bir risâlede bast u beyân eylemiştir.¹ Lillâhî'l-hamd ferzend-i ercümendleri merhûmun hattıyla ol eserlerine mâlik olmuşumdur ki anın oğlu Şeyh Mustafâ ceddî sâhib-i risâlenin intikâlinde câ-nişîni olmuşdur ki pederi mukaddemâ rihlet eylemiş idi.² وكذلك وقع Ve *Bezzâziyye*'nin ʿibâreti gibi مثل عبارة البزاية في كتاب المبتغى (بالغين المعجمة)، قال: üstâz Kırşehrî ʿİsâ merhûmun «تصنيف جنان» [tasnîf-i cenân] 734 târîhinde dahi itmâm eylediği noktalı ğayn ile *Mübteğâ* nâm teʿlifinde dahi vâkiʿdir ki demiş: «واستماع الملاهي والجلوس عليها فسق، فالواجب أن [72b] يجتهد ما أمكن حتى لا يسمع.» Melâhî dinlemek ve anın olduğu meclisde tevakkuf eylemek fîskdır. Mümkün oldukça işitmemeğe cehd eylemek vâcibdir. انتهى. ʿİbâret-i *Mübteğâ* tamâmdır. *Mübteğâ* sâhibinin mutlakâ semâʿ demeyüp melâhînin istimâʿı deyu kaydı mahall-i nazar-ı dikkatdır.: وفي مختصر المحيط واستماع صوت الملاهي، كالضرب بالقضيب وغيره حرام، إلا أن يسمع بغيته فيكون معذوراً. وينبغي *Muhtasar-ı Muhîr*'de dahi yazılmışdır ki melâhî sadâsı dinlemek darb-ı kadîb gibi harâmdır. Meğer ki ʿale'l-gafle defʿaten bulunup defʿi mümkün olmaya. Ol hâlet ʿözdür, mümkün oldukça ʿadem-i istimâʿına

1 Nablusî, *İzâhü'd-Delâlat fî Semâʿi'l-Âlât*, Matbaatü'l-Hanefiyye, Dimaşk 1302, s. 10.

2 Rihlet-i Şeyh Mustafâ 1192. [kenar] : -L1

cehd ede. ولا بأس بأن يتغني وحده إذا لم يكن على سبيل اللهو. Ve kendi kendine yalnız iken hâne veya hücrelerinde tegannî eylemek ya'nî ba'zı güfteyi nağmesiyle terennüm eylemekde lehv u lu'b kasdıyla olmayup meselâ def-i vahşet ve ref'-i gılzet için olduğu zamânda be's yoktur. Ya'nî sevâbı ve günâhı dahi yoktur.¹

Lâzime: Lâ be's ta'bîri lugatda şiddet yoktur demektir. Sâhibu'l-Kāfi der ki: Bir fîlde be's yoktur demek ol fîlden gayrısı andan müstehabdır demektir ki âhar fîle sarf eylemektir. Sâhib-i Nihâye dahi böyle demiştir. Şeyhü'l-İslâm Herevî der ki be's yoktur demek fîli terkinden [73a] evlâ ve ehabdır ma'nâsı nadır. Lâkin sâhib-i Hidâye der ki be's yoktur demek fîlinde ve eğer terkinde sevâb veya günâh dahi yoktur demektir ve bu mahalde murâd budur dediler.

Düğünde def çalmak zararsızdır deyü müctehidlerden [Hasan] İbn-i Ziyâd-ı Lü'lü'rden mervîdir ki hazret-i İmâm-ı A'zam'dan ahz eylemiştir «مقدس» [mukaddes] 204 târihinde İmâm Şâfi'î ile bir senede rihlet eyledi.² وعن أبي يوسف: لو ضربت المرأة إمام Ebû Yûsuf'dan mervîdir ki bir hatun eğer sabî teskîn ve işgâli için def çalsa maksûdu tegannî eylemek olmasa be's yoktur. Muhtasar-ı Muhîr'in kelâmı bunda tamâmıdır. Nakl-i evvelde melâhî kaydına إذا لم وقوله: إذا لم melâhî kaydına nakl-i sâni'de dahi lehv kasdıyla olmazsa dediği kavline nazar ve mülâhaza oluna. فإنه يقتضي اشتراط كون ذلك على وجه اللهو الحرام. Anın bu şartları iktizâ eder ki lehvin dahi harâm tarîkiyle olması şart ola. Lehvden mübâh vechi üzere olan semâc anların hükmünde olmaya. Ya'nî lâ be'sdir.

Ol kuyûd-ı fukahâya والحاصل أن عبارات الفقهاء في كتب الفقه مقيدة بذكر اللهو،⁴ nazarla semâcın lehv u lu'b tarîkiyle olması lâzımdır ki hattâ harâmdır deyü hükm oluna. ولا تكون الآلات المذكورة محرمة السماع إلا إذا كانت ملاهي، وآلات لهو؛ Ālât-ı [73b] tegannî dinlemek harâm olmaz. Meğer anlar melâhî olmak üzere darb oluna veyâhüd hakikatde lehv için miskâl dedikleri mûsikâr gibi⁵ masnûc ola. Pes bu dahi zımnın ma'lûm oldu ki husûsiyle nâyın vaz'ı ve ihtirâc lehv için olmamağla ana kat'an hürmet târî olmamış ola. وهو الذي أجمعت عليه الفقهاء.

1 Cevâz ta'bîri 'adem-i kerâheti müş'irdir ve bilâ-şübhe mekrûh olan mahalde dahi cevâz müsta'meldir ki ma'a'l-kerâhe demektir ve kerâhete 'adem-i cevâz dahi denir. [kenar]

2 Vefât-ı İbn Ziyâd ve İmâm Şâfi'î 204. [kenar]

3 ve : -P4

4 BA: اللهو، ولا بد في حرمة السماع أن يكون على سبيل اللهو

5 miskâl dedikleri mûsikâr gibi : -L1

. İşte fukahâ kitâblarında ittifâk eyledikleri bu sûret-
dir ki eğer mel'abe kasdıyla olursa semâ' harâm olur ve illâ lâ. Ve bu sûret böyle
olduğu âsâr-ı fukahâ ve akvâl-i 'ulemâyı mütâla'a eden kimesneye âşikâredir,
herkes vâkıf olmaz. Zîrâ bi'l-müşâfehe ahz veyâhüd kesret-i mütâla'a, tettebbu'
ile ma'lûm olur ki kütüb-i fûrû' ve mufassalât birbirlerinin şerhi gibidir.

Yine bizler **ثم نرجع إلى الله فنقول: المراد به الله الحرام، لا اللهو المباح كما ذكرنا¹ فيما مر.**
ler bahsimiz olan lehve rücû' edüp deriz ki menhî olan lehvden murâd harâm
olan lehvdur, mübâh olan lehv değildir ki mukaddemâ yâd ü irâd eylemiş idik.
Emr böyle olduğu sûrette **فاللهو الحرام يجعل الآلة المستعملة فيه حراماً، لا اللهو المباح.**
lehv-i harâm bir meclisde mevcûd olduğu için âlât-ı lehv anda isti'mâl olun-
sa kar'ini harâm olmağa ol âlâtın dahi istimâ'ı harâm olur. Lâkin lehv-i mü-
bâh anın gibi değildir ki mübâhdan hürmet sirâyet eylemez. **وكلما دعا إلى الفسق.**
Bu dahi kavâ'id-i külliyyedendir ki fiska ve harâma dâ'i ve harâma dâ'i
ve sâ'ik ve sebeb ve mukaddime [74a] olan her şey fiskdır ve harâmdır. **والملاهي**
Fisk ve harâmda isti'mâlî **ففسق والحرام تدعو إلى الفسق والحرام فهي حرام،**
mu'tâd olan melâhî isti'mâlinde fisk ve harâmı tezkîr edüp ana tahrik-i tabî'at
eylemekle ana dâ'i olur. Pes böyle olan melâhî elbetde harâmdır. **فليس بحرام، وما**
Ve fisk ve emr-i harâma dâ'i ve mü'eddî olmayan her şey harâm
değildir. **هذا مما يجب فهمه من كلام الفقهاء حتى لا يتناقض بذكرهم جواز الاستعمال للطل.**
İşte bu kâ'ide-i dakîka telakkun ve ta'allûme tevakkuf eden
levâzımdandır. Fıkh-ı şerîf mütâla'asına mâ'il olanlara kelâm-ı fukahâda bu
dikkati bilmek ve emsâlini anlamak vâcibdir ki **«العلم في الصدور لا في السطور»²**
demişlerdir. Bi'l-müşâfehe tefhîme tevakkuf eden dekâyık ve nikât murâddır.
Zîrâ ba'zı mahalde hürmeti tasrîh eyledikleri mâddenin 'illeti tebeddül eyle-
mekle hükmü dahi tahvîl olunup mahall-i âharde cevâzını yazarlar. Tenâkuz ve
tehâlûf görünür. Ma'a hâzâ tenâkuzları yokdur, tevâfuk üzeredir. Sebebi zâhir
olmamağa tevâfik mümkün olmaz. Meselâ gâzileri cihâd fî-sebilillâh edüp düş-
mana hamle ve savlete teşcî' ve tergîb için tabl isti'mâlî ki Devlet-i 'Aliyye'de
ana mehter-hâne çalmak ta'bîr edüp -muhtâr-ı hânîden galatdır- erbâbı miyâ-
nında ana dîvân kaldırmak ve sâ'ir evâsıt-ı nâs lisânında çeng-i harbî derler. Ve
düşünlerde dahi darb olunan tablin istimâ'ı ve isti'mâlî câ'izdir [74b] deyu
zikr ederler. Ve ol dakîkayı bilenler fehmi ederler ki bu lu' b u lehv için değildir.
Anınçün fukahâ câ'izdir dediler. **لأن ذلك ليس بلهو حرام،** Zîrâ böyle mahallerde

1 ذكرناه: BA

2 "İlim sadırlardadır, satırlarda değildir."

lehv-i harâm yokdur. Pes ol mahalde isti‘mâl ve anı istimâ‘ dahi harâm değildir. فلا يكون الطبل فيه من الملاهي وآلات اللهو أسماء للطبل والدف والشبابة مطلقاً لما خرجت. Melâhî ve âlât-ı lehv lafızları tablın ve de-
fîn ve nâyın mutlakâ cümlesinin eğer isimleri olsa onların takrîrleri üzere anlar gâziler için ve nikâhda isti‘mâl olunmalarıyla lehv olmakdan kurtulmazlar idi. ولا يجوز لأحد من العلماء وغيرهم أن يسمع الفقهاء يذكرون في كتبهم مسألة موصوفة بوصف مخصوص، ومقيدة بقيد معلوم، كقولهم: استماع صوت الملاهي حرام، ونحو ذلك؛ فيفهم هو من ذلك أن مطلق صوت الآلة حرام، وبليغي ذكر اللهو من كلام العلماء، وتقييدهم بذكر الملاهي، Bu takrîr mesmû‘u olanların müsellemleridir ki vâf-ı mahsûs ile tavsîf edüp ve kayd-ı müte‘ayyin ile takyîd olunan bir mes‘eleyle sûret-i ıtlâkda fukahâdan işitüp ve kitâblarında görüp andan nâşî kelâmlarında veyâ me‘hazlarında kayd mevcûd ise anlamayup veyâhûd kaydını şöhretine binâ‘en terk eylediklerini idrâk eylemeyüp, idrâk eylemediği sarf u nahv kuvvetiyle fehmi ederim zannedüp fikh-ı şerîfî erbâbından bi’l-müşâfehe ahz eylemekle ve semâ‘a tevakkuf eden dekâyıkı tefahhume tenezzül eylediği sebebdendir.¹ [75a] Mâddeyi mutlak zannedüp mecâlis ve mehâfilde nakl eylemek ‘ulemâdan ve sâ‘ir nâsdan birine câ‘iz değildir. Meselâ savt-i melâhî dinlemek harâmdır dedikleri gibi. Anı görüp kelâm-ı ‘ulemâda lehv zikrini ve melâhî kaydını görmeyüp veyâhûd murâdları nedir, fehmi eylemeyüp bundan mutlakâ ol âletin savtı harâmdır demek gibi.² ثم إنه يفتي الناس بإطلاق الحرمة في سماع الآلة المطربة كيفما استعملت في لهو. İşte ol fukahânın kitâblarında ol sûret üzere mes‘eleyle görüp güç fehmi edüp anda âlât-ı tarabın lehv-i harâmda isti‘mâl olduğu gibi her yerde mutlakâ harâmdır deyu nakl eder. هذا أمر شنيع في الدين، وخيانة في العلم بين المسلمين. Bu cesâret ve cehâlet dînin şânına şe‘n îrâsına sebep olan umûr-ı şen‘adandır ve ehl-i İslâm miyânında ‘ulemâya emânetullâh olan ‘ilm-i şerîfe hıyânetdir.

1 Bu kısım L1’de derkenardadır. (nşr)

2 Husûsâ ki semâ‘da tûbâ‘-ı nâs tefâvût üzeredir. Ka‘a-i Eğri seferine Mehmed-i Sâlis giderken ma‘iyyetinde olan meşâyıhdan birine hem-‘înân-ı sohbet esnâsında ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا﴾ [Ey iman edenler; iman edin! en-Nisâ’ 4/136] ne ma‘nâyadır ki Ey mü‘minler dedikten sonra imân edin demek tekrâr gösterir?” deyu su‘âl edince Mehterhâne sadâsı mesmû‘ olan mahalde bulunmağla şeyh cevâbında “Tabl-ı şâhî ana cevâb veriver” demiş. “Düm düm demekle güyâ âyetde mü‘mine imânla emr-i Bârî devâmıyla emrdir ki imânda dâ‘im olun. Sâlib olan emri irtikâbda olman demektir.” demişler.

Garazı şeyhe demek dâ‘im olun devrânda

Düm düm erdikçe kudümü bunu tezkîr eyler

هیچ میدانی چه کوید چنگ و عود

أنت حسبي أنت كافي يا ودود

[Çeng ve üdün: “Sen bana yetersin. Sen bana Kâfî’sin. Yâ Vedüd” dediğini biliyor musun?”] [kenar]

bkz. İsmâ‘il-i Ankaravî, Rusûhî İsmâ‘il b. Ahmed el-Ankaravî el-Mevlevî, *Risâle-i Hüccetu’l-Semâ*, İstanbul 1287, s. 29. Burada «چيست میدانی صدای چنگ و عود» şeklinde geçmektedir. (nşr)

¹ «من تفقه تزدق» meseli böyle mahalde hadd-i şer'î gibi darb olunur. Bu vechle halkı tefsîk eder. Ma'a hâzâ kendi fiskla mevsûfdur ki **اللَّهُ لَمْ يَخْضِكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ** ﴿وَمَنْ لَمْ يَخْضِكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾² **فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ**³ ve sâ'ir emsâliyle üç âyet anlar hakkında nâzillerdir. Ol **الجاهل المغرور أن يخطيء أئمة الإسلام ممن كان يستمع الآلات المطربة من العلماء الأعلام؟** cāhil-i mağrūr 'ulemā-yı kirāmdan ālāt-ı tegannī istimā' eden e'imme-i İslām'ı āyā tahtı'e mi eylemek ister? **أهل الله تعالى** أم يريد أن يجعل علماء الفقه الشريف طاعينين في أهل الله تعالى? **أصحاب المقام المنيف؟** Yāhūd [75b] fukahā-ı 'izāmı tabakāt erenleri olan evliyāullāh hakkında ta'n ve teşnī' eylesin demek mi ister? **أهل الشريعة** أم يريد أن يفرق بين أهل الشريعة? **وأهل الحقيقة، ويجعلهما ملتين ودينين، وهما ملة واحدة ودين واحد!** ehl-i hakikati dīn-i kavīm ve tarīk-i müstakīm üzere ve millet-i vāhide-i Nebeviyye üzere iken anları birbirlerinden ayırıp ikisi başka başka birer millet ve birer dīn üzere mi olmalarına sa'y eder? **بذلك**. Böyle cehele-i kavmden olmakdan Allāhu 'azīmu'ş-şāna recā-mend-i muhāfaza oluruz.³

وما⁴ أجهل الفقيه الذي لا يقدر على التطبيق بين كلام العلماء المختلف بحسب الظاهر، وهو في المعنى قول واحد، ثم يفتي الناس بما يقتضي طعنهم وقوعهم في شأن الكاملين من أهل الله. الفukahāyı tabbika kādir olmayup bu hāliyle evliyāullāh gürūh-ı 'aliyyesinin husūsān ehl-i kemālleri şānında ta'nı iktizā eden hükm ile fetvāya cesāret eden fakihin cehlinde kemāline ta'accüb olunur. (قدس الله سره) وهذا حضرة المولى جلال الدين الرومي (قدس الله سره) ذكر في أول كتابه المثنوي المذكور قوله رحمه الله تعالى: بشنو از ني چون حكايهت ميكند/از جدايها يشته ol fukahā-yı kāmīlāndan ve evliyā-yı kibārdan biri hazret-i sāhib-i *Mesnevī* Celāl-i Rūmī-i Konevī -ki fukahā-yı Hanefiyye içün *el-Cevāhirü'l-Mudī'e* nāmında tabakātda mü'ellifi olan Ebu'l- [76a] Vefā el-Kureşī -rahimehullāh- anları ve oğlu Sultān Veled Bahā'üddīn Ahmed'i fukahā-yı kibār zümresinden 'add eder-⁵ Kitāb-ı *Mesnevī*'nin evvelinde bu beyt-i şerīfī [

1 "Fıkıhla iştilal eden zındık olur."

2 "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kafirlerin ta kendileridir." Mâide 5/47.

3 *Fi'l-Cāmī'iz-Sağır*: **ثَلَاثٌ مِنْ أَصْلِ الْإِيمَانِ ، الْكُفُّ عَنْهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، لَا تُخْفِرُهُ بِذَنْبٍ ، وَلَا تُخْرِجُهُ عَنْ الْإِيمَانِ** *İlā āhiri'l-hadis*. Mefhūm-ı şerīfī budur ki: "Üç haslet asl-ı imāndandır ki anlar elbette mevcūd olmak mü'mine lāzımdır. Biri La ilāhe illallāh diyen kimesneden el çekmek ve nefsinde ve mālına bakmamak ve dahi anı kebā'irden dahi olursa bir günāhi görölse tekfir eylememek. Zirā kebā'ir dahi helāl demedikçe sāhibini imāndan çıkarmaz demektir. Zeyl-i hadisde ikinci cihād, üçüncü mukaddeme imān eylemek. İşte bu üç hālet olmayan kişi mü'min-i kāmīl olamaz.

الحديث وقال عليه السلام: «كُفُّوا عَنْ أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.» الحديث
velev kebīre ise dahi anı sizler tekfir eylemen. Eğer bir kimesne tevhi'd ehlini tekfir ederse kendi küfre andan dahi yakındır buyurmuşlardır. [kenar] : -P4

bkz. Münāvī, *Feyzu'l-Kadīr*, III/293, nu: 3434-V/8, nu: 6268.

4 وما : ويا

5 Kureşī, *el-Cevāhirü'l-Mudīyye*, I/120.

[يعني: اسمع من الناي⁷ وهو الشبابة كيف يحكي الحكاية الإلهية في خلق الحقيقة الإنسانية]

Fâzide: Bu beyt ile nice ebyâtı dahi Dede ‘Ömer Rüşenî tercüme edüp dīvānına derc eylemiştir. Beyt-i evvelin tercümesi budur:

Dinle neyden² ne hikâyetler kılur
Ayrılıktan ne şikâyetler kılur³

Ve Süleymân Nahîfî’nin bi’l-küllîyye *Tercüme-i Mesnevî*’sinde beyt-i evveli böyle tercüme eyledi:

Dinle neyden⁴ kim hikâyet etmede
Ayrılıklardan şikâyet etmede⁵

Şeyh-i sāhib-risāle ‘Arabî takrîr ve tahrîr edüp buyurur. -Kaddesallāhu es-rārahum.-⁶

يعني: اسمع من الناي⁷ وهو الشبابة كيف يحكي الحكاية الإلهية في خلق الحقيقة الإنسانية
Hazret-i Celāl kuddise sırruhūnun evvel beytde me‘āl-i murādları bu ola ki “Nāydan işit.” Nāy ıstılāh-ı ‘Arab’da şübbābe dedikleri; neyzen iki elleri ney üflerken berāber terfî ve tenzîl ve tah-rîk eylediği içündür. Ol nāy āyet-i nefha ile işāret olunan hilkat-i hakikat-i insāniyyede menkabe-i Rabbāniyyeyi lisān-i hāl ile ne keyfiyet ve ne sūret üzere nakl ü beyān eder. Ve kesret-i bu‘d ve firkat ve hicrāndan ne vechle şikāyet ‘ayān eder. وبعاد الحركة. وبعاد الطبيعة الكلية، وبعاد العناصر المادية، وبعاد الطبيعة [76b] الجزئية، وبعاد النفس الحيوانية، وبعاد الصورة الفلكية، وبعاد العناصر المادية، وبعاد الطبيعة [76b] الجزئية، وبعاد النفس الحيوانية، وبعاد الصورة الجسمانية. Tabî‘at-ı külliyye ve hareket-i felekiyye ve ‘anāsır-ı māddiyye ve tabî‘at-ı cüz’iyye ve nefis-i hayvāniyye ve sūret-i cismāniyyenin her biri hā’il ve hāciz olup bir nev‘ firkat ü hicrāndır.

1 Mevlānā, *Mesnevî*, 1. defter, s. 5.

2 neyden : benden P4

3 Dede ‘Ömer Rüşenî el-Aydinî el-Halvetî, *Neynâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3785, vr. 5b.

4 neyden : benden P4

5 Beyt-i Sānî:

Der kamlıklıktan kopardılar beni

Nālîşim mest eyledi merd ü zeni [kenar]

bkz. Nahîfî Mehmed Süleyman b. Abdurrahman b. Sâlih el-İstanbulî, *Tercüme-i Mesnevî*, Kahire 1268, s. 2.

6 Beyt-i evvel ‘Arabî’ye dahi böyle tercüme olunur:

[kenar] اسمع المحكي من ناي إذا صاح في شكوى عبادات

7 اسمع الناي: BA

Hazret-i sāhib-i (رضي الله عنه) أمر بسماع الشباب بهذا المعنى المذكور من طريق الإشارة، *Mesnevî*, Pîr-i Konevî -mette^canallāhu te^cālā bi-feyzihi's-sûrî ve'l-ma^cnevî- nâyı istimâ^c ile emr eyledi. Lâkin işâret tarîkinden ma^cnâ-yı mezkûru mülâhaza ve fîkr ederek dinlemek murâd eyledi. لا على جهة اللهو والغفلة. Yohsa lehv ve gaffet yüzünden koyun kavâl dinler gibi ve mel^cabe tarîkinden semâ^cla emr eylemedi.

Beyt: Sadâ-yı râhatü'l-ervâhı neyden istimâ^c eyle
Kıyâs olmaz usûl-i devr-i çerha bu semâ^cıdır

Esrâr-ı neyzenândandır ki evvel-i sāniyy-i Zehraveyn¹ istirsâliyle istizâde-i sūz u güdâz ve nevâ-sâz olurlar. -Zâdellāhu te^csirehu.- Sāhib-i şath bir mazanne nâ-yın istimâ^cı farzdır dediği bu sebebe binâ'en olmağla te^cvîl olunmak mümkündür. Zîrâ tilâvet ısgâ olunmak farz-ı kifâyedir. Ahmed-i Cevherî-i Hindî demişdir ki

Şî'r: لا تعذلوني في وقت السماع إذا طربت وجدًا فخير الناس من عذارا
إن الجماد إذا غنى له طرب أما ترى العود طوراً يقطع الوتر²

Hakâyık ve ma^cârifden (وهكذا أحوال الفقراء في السماع عند من يفهم الحقائق والمعارف. âgâh olan 'ârifler 'indinde müsellemdir ki fukarâ-yı [77a] tarîkatin semâ^cda hâlleri vech-i meşrûh üzeredir.

Fâ'ide: *Hemziyye-i Bûsîrî*'nin şerhinde İbn-i Hacer-i Mekkî «وأملاً السمع من» «وأملاً beytinde der ki: Mahbûb-ı Hudâ Te^cālā 'aleyhi ve 'alâ âlihi't-tehâyâ-nın muhabbetine vesîle olan sebeblerin ziyâde kavîsi mahall-i kâbile tesâdüfû vaktinde sıfât-ı Nebeviyye ve nu^cût-ı Ahmedîyye -'aleyhi't-tahiyye- inşâdıyla tarab-sâz ve nağme-bâz olan kimesnenin savtını istimâ^c eylemekdir ki anı dinlemek sâmi^cada sekr ve tarab hudûsuna sebebdır. Anların hudûsu 'indinde iki nesne peydâ olur ki biri lezzet-i kaviyye zuhûrudur 'akl anda inğimâr peydâ edüp müstağrak olur ki metâlib-i 'âliyyedendir. Ve biri dahi nefsinî mahbûbu tarafına tahrîk edüp ol hareket ve şevk ile mahbûbunun hayâli ve zihinde huzûru zuhûr edüp kalbine sûreti kurbîyyet ve fîkrinin istilâsı husûl-pezir olur dediler.³ Fe-ni^cme'l-matlûb.

1 Zehrâveyn Bakara ve Âl 'İmrân sûreleri. [kenar] : -L1

2 "Semâ^c vaktinde vecde gelip çoşarsam kınamayın beni / İnsanların hayırlısıdır mûsamaha göstereni / Bî-can olan dahi kendisine tegannî edilince çoşar / Görmez misin ud, an gelir nasıl kırar tellerini " İbn Ma'sûm Sadrüddîn Âlî Hân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed Ma'sûm el-Hüseynî el-Medenî, *Sûlâfetü'l-Asr fî Mehâsini'ş-Şu'arâi bi-Küllî Mısır*, Kahire 1324, s. 192.

3 İbn Hacer el-Heytemî Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'fî, *el-Minebu'l-Mekkiyye fî Şerhi'l-Hemziyye*, ed. Bessâm Muhammed Bârûd, Dâru'l-Minhâc, Beyrut 1426, s. 269.

Manzûme-i mevlid-i şerîf kırâ’etine tahsis-i meclis olunmak dahi bu dakî-kaya mübtenîdir. Ve bu mahalde şârih-i *Hemziyye* İmâm Ahmed’den¹ rivâyetle hazret-i Dâvûd -‘aleyhi’s-selâm- savt-ı mevdûd ile cenâb-ı Vedûd’u cennet-de temcîd eylediği ve şühûd-ı Cemâl ile bu lezzet anlara ‘inâyet olunup sâ’ir lezâ’iz-i behîştî bi’l-küllîye ferâmûş eylemelerini beyân eylemiştir. يسرنا الله تعالى لنا ولسائر العاشقين.²

Mübtredî olup ‘ârif ve âgâh-ı dil olmayanlar ol huzûr-ı kalb ehli olan Mevleviyân’ın meclislerine hâzır olmağla hayr u bereket ümmîd ve iltimâs edüp «مَعَ مَنْ أَحَبَّ»³ hükmünce ol huzûr-ı ma‘allâh erbâbından ‘addolunurlar.⁴ (صلی الله كما ورد [77b] في الحديث قال (صلى الله عليه وسلم): يَدْفَعُ اللَّهُ عَنْ أُمَّتِي بِمَنْ يُصَلِّي عَنْهُ لَا يُصَلِّي. رواه الديلمي في مسند الفردوس. *Mûs-ned-i Deylemî*’de musarrah olan ehâdisdendir.⁵ “Hakk Te‘âlâ benim ümmetimde musallî olan kimesne sebebiyle olmayandan def‘ eder.” buyurmuşlardır ki hazf-ı mef‘ûl ta‘mîm içündür ya‘nî anların her istikrâh eyledikleri emri def‘ eder. Bu hadîs-i şerîf *Künûzü’l-Hakâ’ik*’da⁶ mastûr ve *Kenzü’l-Hakk*’da⁷ dahi sâhib-i risâle rivâyet eder.⁸

وہل يريد ذلك الجاهل أن ينسب الفسق إلى رسول الله (صلی الله عليه وسلم)، وإلى أصحابه، ‘Acebâ bu edâsıyla ol câhil fiskı, dâ’ire-i ‘aliyye-i sa‘âdete nisbeti mi kasd eder veyâ murâdı Ashâb-ı Kirâm’a mı isnâd-ı fisk eylemekdir? Zirâ (صلی الله عليه وسلم) فإنه ورد عنه (صلی الله عليه وسلم) في الأخبار الصحيحة أنه سمع الدف. Şâ-ri‘-i A‘zam sallallâhu ‘aleyhi ve sellem’in semâ‘ı ya‘nî def çalındıkda istimâ‘ları vâki‘dir. Ve bu dahi naklen ve ‘aklen âşikâ-

1 Ahmed : Muhammed P4

2 “Allahım, bize ve diğer aşıkara kolay kılsın.”

3 “Sevdiğiyle beraberdir.” Hadisin tamamı şöyledir: «الْمَوْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ.» (Kişi sevdiğiyle beraberdir.) Buhârî, *es-Sahîb*, Edeb 96, nu: 5816; Müslim, *es-Sahîb*, Birr 165, nu: 2640; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Edeb 122, nu: 5127; Tirmizî, *es-Sünen*, Zühd 50, nu: 2388.

4 *Me‘âlim*’de yazar ki racul-ı sâlih hürmetine cîrâniden yüz kimesneye dek nuzûlû mukadder olan belâyı def‘ eder. [kenar] : -L1

5 *Deylemî, el-Firdevs*, V/259, nu: 8122.

6 Münâvî, *Künûzü’l-Hakâ’ik fî Hadîsi Hayri’l-Hakâ’ik*, Süleymaniye Ktp., Hamidiyye, nr. 383, vr. 102a.

7 Nablusî, *Kenzü’l-Hakî’l-Mubîn fî Ehâdisi Seyyidi’l-Mürselîn*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 417, vr. 133a.

8 Bu hadîs-i şerîf Kur’ân-ı Kerim’de vâki‘ «وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ» [Eğer Allah’ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı... Bakara 2/251]âyet-i kerîmesinden münfehimdir. Mefhûm-ı âyet lübâb tahkiki üzere budur ki: Mû’min sebebiyle kâfirden, sâlih sebebiyle fâcirden Hakk te‘âlâ def‘ eder ve zâkir sebebiyle gâfilden ve musallî sebebiyle târikden ve hacc ve zekât ve sıyâm ehli hayr u bereketiyle tekâsül erbâbından vâki‘dir ve hadîsde dahi «يَدْفَعُ اللَّهُ عَنْ أُمَّتِي بِمَنْ يُصَلِّي عَنْهُ لَا يُصَلِّي» buyrulmuşdur. Ya‘nî ümmet-i merhûmeden namâza mukaddim olanlar hürmetine namâzda tekâsül edenlerin müstehak oldukları belâyâ ve mesâ’ibi def‘ ile kerem ü ‘inâyet eder. Eğer böyle olmasa zemîn ve erbâbı fesâda varırdı. Lâkin Hakk te‘âlâ bu tarikke in‘âm ve ifdâl sâhibi olmağla mekârih-i muhakkakalarından du‘afâ-yı mahlûkunu ‘ismetinde kılmışdır demekdir deyu ehl-i tefsîr ve hadîs tafsil ederler. [kenar]

redir ki anların istimâ'ları lehv u lu'b tarîkiyle vâki' olmadı. Na't-ı şerîflerinde Kemâl-i İsmâ'ıl ne hoş demiştir:

Na't: صیت و صداش مشرق و مغرب فروگرفت
دست نبوت تو چو زد طبل در گلیم¹

İmâm Buhârî ve Müslim-i Kuşeyrî *Câmi'-i Sahîb*'lerinde عن عروة [Urve'den ki] -'Abdullâh b. Zübeyr'in oğludur- andan ittifâkan tahrîc eylediler.² عن عائشة [Urve dahi pederinin hâlesi³ olan hazret-i Â'îşe-i Sıddîka'dan rivâyet eder ki أن أبا بكر الصديق (رضي الله عنه) دخل عليها وعندها جاريتان في أيام منى يدفعان ويضربان، Hazret-i emîrû's-sâlikîn halîfe-i Resûlullâh 'aleyhi selâmu'l-ilâhî Minâ'da⁴ kızı Â'îşe-i mezbûrenin olduğu Harem-i Nebevî'ye girüp gördü ki iki câriye gelmişler, deflerini darb ve tegannî ederler.

Zeyl: Şârih-i fakîr derim ki ol câriyeler dahi ehl-i İslâm'dan idiler. Şer'ce harâm ittifâkı olan şeylerden olsa ol şer'in sâhibi huzûrunda icrâsına cesâret mümkün olmaz idi. Ve *İsâbe*'de musarrahdır ki ol câriyelerin biri Hummâme nâmındadır ve ikinci Erneb veyâ gayrı olmak dahi mervîdir.⁵ Ve bu dahi sâbitdir ki Mâriye cenâbı ile ma'an hemşîresi Sîrîn'i melik-i İskenderiyye olan Mukavkıs bin miskâl altın ve eşyâ-yı kesîre ile huzûr-ı sa'âdete irsâl eyleyüp, anlar dahi Mâriye'yi teserrî buyurup Sîrîn'i Hassân ibn Sâbit'e hediye eylemiş idi. Sîrîn muğanniye idi. Bir gün Hassân hânesinde etbâ'ı ile iki sofrâ olmuşlar ta'am ederler iken hazret-i ser-sofra-i ni'met-i İslâm 'aleyhi's-selâm meclisi teşrîf buyurup gördüler ki iki sofranın arasında Sîrîn tegannî-ârâ-yı şîrîn olmuş. Sa'âdetle anlar dahi istimâ' buyurup men' sâdır olmadı. Ve mezbûre Erneb Medîne-i Şerîfe'de muganniye idi ki her kim taleb-kâr olursa varup tegannî ederdi. Hazret-i Sıddîka'nın etbâ'ından birini Ensâr'dan [78b] bir kimesne tezevvüc ve Kubâ'ya nakl eyledikde sultân-ı serîredân-ı enâm 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm hazretleri cenâb-ı Sıddîka'ya hitâb buyurup: "Zifâf içün 'arûsunu

1 "Senin nübüvvetin gizlenmeye çalışıldıkça, sadası cihanı tuttu." «طبل در گلیم زد» meseldir. İhfa mümkün olmayup setri dahi sebeb-i zuhûru olan kâr-ı 'azimde darb olunur. [kenar]

bkz. Kemâleddin İsmâ'ıl b. Abdurrezzâk el-İsfahânî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Reisülküttap, nr. 974, vr. 3b.

2 Buhârî, *es-Sahîb*, İydeyn 25, nu: 944; Müslim, *es-Sahîb*, Salâtu'l-Iydeyn 17, nu: 892.

3 Hâle 'Arabîdir. Anasının kız karındaşıdır ki Türkçe "teyze" denir. Türkî'de hala dedikleri ki baba kız karındaşıdır. Ana 'Arabî'de "amme" ve baba karındaşına "amm" derler. [kenar] teyze : yeyen P4

4 Hâccetü'l-Vedâ'ıdadır. Zîrâ ba'de'l-feth bir hacc eylediler. [kenar]

5 İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1415, VIII/88, nu: 11059.

irşâl eyledin. Yâ niçün h'ânende ve sâzende tedârük eylemedin. Anlar Ensâr'dır, teganniden hazz edüp safâ-yâb olurlar. Erneb'i gönder varsın anlara, zevk-i rûhânî bahş eyleyüp tekmi'l-i sūr-i sūrūr eylesin." deyu emr buyurduklarında imtisâlen li-emrihi'l-ʿālî Erneb'i tahsîl ve ikrâmını dahi tetmîm ve emr-i hümâyûn sâdır olduğunu kendine tefhîm eyledi. Erneb dahi ʿucâleten ol kavme varup me'mûriyyetini dahi i'fân eyledikde kât kât safâları terakkî bulduğı¹ mervîdir. **el-Kıssa.**

Vaktâ ki cenâb-ı Sıddîk ol meclise ve câriyelere muttalî² oldukda gördü ki. (صلی الله علیه وسلم) متغشِب ثوبه. ol meclisde libâsını mübârek başlarına bürüyüp² nâ'im hey'etinde ser-levha-i sahn-ı şeref ve safâ olmuşlar idi. Hazret-i Sıddîk bu meclisin hâlini gördükde sûretâ rızâ-yı hümâyûnlarını istikşâf siyâkında anları bu hareketlerinden men' eyleyüp, huzûr-ı sa'âdet-i Nübüvvet'de bu cesârete sebep nedir dedi. فکشف رسول الله (صلی الله علیه وسلم) عن وجهه الكريم وقال: «دَعَهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، فَإِنَّهَا أَيَّامٌ عِيدٌ». Ebübekr'in bu nehri³ sâmi'a-gîr-i sa'âdetleri oldukda âyine-i Hudâ gibi mestûr olan rûy-i pür-nûrlarından ref'-i hâle-i sûtire buyurup cenâb-ı ʿAtîkullâh tarafına tevcih-i [79a] veche-i hitâb ile cevâb-dâd oldular ki: "Yâ Ebâ Bekr anları hâlleri üzere takrîr eyle ve safâlarına mâni' olma. Zîrâ bu vakitler ezmân-ı ʿıyd u neşât ve âvân-ı sūrūr u inbisâtdır." deyu cenâb-ı Evvâh'ın⁴ nehrini nehr buyurdular. وفي حديث آخر قالت عائشة (رضي الله عنها): دخل علي رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وعندي Rivâyet-i digerde dahi Hazret-i Sıddîka buyurur ki Şemsü'r-Risâle ve Kamerü'n-Nübüvve ʿaleyhi't-tahiyye menzilime tâli' oldu. Benim meclisimde iki h'ânende câriye var idi. ʿÂdet-i vakt üzere nağme-kâr olurlar idi. Sa'âdetle teşrîflerinde ʿâdetâ mahalleri olan besât üzere ku'ûd buyurdular. Cenâb-ı ʿÂişe şâyed hicâb ve hayâ edüp câriyelerin terennümlerine belki mâni' ola ve def' eyleye deyu safâlarına keder vermemek için âhar tarafa müteveccih oldular. ʿÂişe hazretleri der ki ودخل أبو بكر فانتهرني bizler bu hâl üzere iken pederim cenâbları dâhil-i bezm olup hazretin vech-i sa'âdetlerin, cânib-i âhara mütehavvil görünce hilâf-ı rızâları olan bir hâlet vâki' oldu zannıyla beni bu kârdan men' ve ta'zîr eyledi. وقال: مزمار⁶ الشيطان عند رسول الله؟ فقال

1 bulduğı : olduğu P4

2 bürüyüp : buyurup P4

3 Nehr, men' ma'nâsıdır. [kenar]

4 Evvâh, Sıddîk'in lakablarındandır. [kenar]

5 Bu'âs, Ensâr'a mahsûs bir vakt-i sūrûrdur. Metn-i *Mevâhibü'l-Ledünniyye*, III/537. bkz. Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*, III/537.

6 Mizmâr: Düdük. [kenar]

¹دَعُهُمَا¹ رسول الله (صلى الله عليه وسلم) Ve babam bana dedi ki: “Peygamber-i ‘âlemiyân kurbünde âlât-ı lehv-i şeytâniyyeden olan şeyin vukû‘una niçün müsâ‘ade edersin?” dedikde sa‘âdetle pederime hitâb edüp “Safâlarına mâni‘ olma. Vakitleri [79b] vakt-i sürürdür.” buyurdular. Bu hadîsin zeyli dahi hadîs-i sâbıkın zeyli gibi olup rivâyetde tevâfuk sebebiyle makûl-i kavî kıyâsen tayy² olundu.³ فلما Pederim dahi müsâ‘ade-i hümayûnlarını görüp tegâfûl eyledi. Ben dahi ikisinin bir meclisinde cem‘iyyetlerine ihtirâm ve hicâb-ı tām dahi ‘arız olup câriyelere işâret eyledim. Anlar dahi taşra çıkdılar deyu hazret-i ‘Âişe’den hadîs-i sâbık bu siyâk üzere dahi rivâyet olunmuşdur.⁴ Hazret-i Mevlevî’nin bu mahalle münâsıb güftesidir:

چو احمدست و ابوبكر يار غار دل و عشق
دو نام بود و یکی جان دو یار غار چه باشد⁵

ولما قدم رسول الله (صلى الله عليه وسلم) من بعض الغزوات سالماً غانماً، خرجت بنات النجار⁶ إلى Bir gazâdan ‘avdet-i Nebevî ve selâmet-i pür-ganîmetle ric‘at-ı Mustafâvî ‘aleyhi’s-selâm vukû‘unda Ensâr’dan bir kabîlenin kızları defleriyle Seniyyetü’l-Vedâ‘ dedikleri yere dek istikbâl ve hazretin develeri önünde deflerini darb ederek izhâr-ı sürûr ve neşât ve ‘arz-ı meserret ve inbisât ile menzil-i sa‘âdetleri pîş-gâhına dek bu şi‘r ile terennüm ve tenaggum ile göturdüler.

طلع البدر علينا من ثنيات الوداع
وجب الشكر علينا ما دعا لله داع

Ya‘nî bedrül-budûr-ı risâlet ‘aleyhi’t-tahiyye hazretleri mahall-i mezbûrdan beri bizim üzerimize âfitâb-ı tâbân gibi [80a] tâlî‘ oldu. Pes bu ni‘met-i Hakk mukâbilinde ilâ âhiri’l-‘ömr şûkr eylemek bizlere vâcib oldu deyu izhâr-ı şevk u zevk eylediler. Bu beytin bakiyyesini Uchûrî Şerh-i Sîret-i ‘Irâkî’de yazar ki:

1 دَعُهُمَا : -P4, L1

2 tayy olundu : -P4

3 «لَوَضَّيْتُ لَنَا نَضْبًا الْعَرَبِ» [“Bize Arab eġânîsinden söylesen biraz.”] hadisde vârid oldu. Ya‘nî ‘Arab uslûbu üzere bize tegannî kılınslar demektir ki deve sürmekte olan tegannî gibidir. Lakin bu andan dahi nâzıktır deyu Şihâb sâhibi tashih eder. Nasb nasîb-i elhândan bir nev‘-i tegannîdir. [kenar] bkz. Cevherî Ebû Nasr İsmâ‘îl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâb Tacu’l-Luga*, thk. Ahmed Abdulgafur Attâr, Dâru’l-İlmî’l-Melâyyin, Beyrut 1407, I/225.

4 Buhârî, *es-Sahîb*, İydeyn 2, nu: 907; Müslim, *es-Sahîb*, Salâtu’l-Iydeyn 19, nu: 892.

5 “Ahmed (s.a.v) ve Ebu Bekr (r.a) aşk ve gönül mağarasında iki dosttur. İki isimli bir candır. İki mağara arkadaşları da ne ola?” Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, s. 363, gazel nu: 901.

6 Neccâr, Ensâr’dan bir kabîlenin babaları isimidir. [kenar]

kulüb-ı sâmi'ini tarab-nâk edüp husûsân ilâhiyyât ve nu'ût ile ola. Tenfik-i dil ve telyîn-i derûn gibi fâ'ideleri vardır ki bir ehl-i visâl demiş:

Beyt: Sıyt u sadâ-yı nâyı bilmezler ehl-i zâhir

[81a] Gelmez kıyâsa zevki zîrâ semâ'a da'ir¹

Siyâk-ı mezkûr ve sibâk-ı mezbûr üzere ta'cîmî İmâm Münâvî tansîs ve tahkîk eylediği beyân olunmuş idi. فیدخل فی Pes tahkîk-i mezkûra nazarla Mevleviyye fukarâsının mukâbele günleri dahi ta'cîm-i mezkûrda dâhil olur. Zîrâ سرور reh-i للفقير السالك في طريق الله تعالى إلا يوم حضوره في مجلس الذكر الشريف، وفرحه بربه. visâl-i Hakk'a sâlik olan mecmû-ı fukarâ için zikr-i şerîf meclisine hâzır oldukları günün sürûrundan a'zam meserret günleri olmaz ki huzûr-ı ma'allâh günü olmağla yevm-i 'ıyddden kendileri hakkında ferah ziyâdedir. Şeyh-i sâmi, sultânü'l-ıuşşâk Bâyezîd-i Bistâmî buyurmuş ki ihvân-ı Müslimînin ictimâ'ları 'ıydddir. Bu siyâkda hazret-i Mevlevî buyurur:

Nazm: اگر تو یار نداری چرا طلب نکنی

وگر بیار رسیدی چرا طرب نکنی²

فإن طعن في أحوال الفقراء، ونسب إليهم القصور، رددناه³ بوجوب حمل المسلم على أحسن. Eğer fukarânın ahvâline ta'cîm u teşnî' edüp kusûr isnâd edeyim derse «حمل المؤمن على الصلاح»⁴ dır, hüsn-i zann lâzımdır. Her müslimin ihtimâlli olan hâlini ziyâde güzel olan⁵ vech-i ihtimâle haml eylemek vâcibdir deyu hilâfının zuhûruna dek anı redd ederiz.

Ol fekâhet ve almetfehe qâsır el meskîn [81b] من أين يعرف أحوال الكاملين من غيرهم؟ het iddi'â eden sûret ve sîretde nâkıs kimesne, kendi hâlini bilmezken⁶ kendinin gayrı olan ehl-i kemâlin hâllerini ne tarikle bilir ve kusûrlarına ne vechle vâkıf olur ki ma'a hazâ el cehud⁷ بالإنكار وواقع في مهالك الجحود kendi hâlinde şiddet ve zahmetine ve za'f-ı zanna mübtelâ olanlara mühlak ve hakkâniyyetlerini dahi bilirken 'inâden ve tekebbüren muhâle-

1 Beyt, Visâli merhumundur. [kenar]

2 "Eğer yârin yoksa neden talep etmiyorsun ve eğer yârine ulaştıysan neden neşelenmiyorsun." Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, s. 1133, gazel nu: 3061.

3 رددناه: P4, L1

4 "Mümin, işleri doğru olana yorar."

5 olan L1 : -P4

6 kendi hâlini bilmezken : -P4

7 وهو في عمره مغرور BA

fetleriyle cahd-i mutlaka müstağrakdır. ¹ فإِنْ نَسَبَ الْفُسْقَ لِمَنْ يحضر سماع الدف Def ve emsâli ki nây gibi ونحوه من الآلات في مجلس الفقراء يوم سرورهم بميقاتهم، âlâtı istimâc eylemek fı'lı-i Nebevî'de vukû'unu fıkır ü iz'ân eylemek sebebiyle teberrüken ve ta'zîmen hâzır olanlara ve fukarâ-yı Mevleviyye'nin huzûr-ı ma'allâh ve teveccüh-ilâllâh için ittihâd-ı kulûb ile izhâr-ı sürûr ve tevâcüd eyledikleri günün vakt-i ma'lûmunda meclislerine varup anların harekâtlarına im'ân-ı hulûs ile nâzır ve zâ'ir olanlara eğer fîsk isnâd ve nisbet ederse ² فقد شمل ذلك القول منه لنسبة الفسق إلى سماع النبي (صلى الله عليه وسلم) Mukaddemâ tah-rîr olunduğu üzere ol Benî Neccâr kabîlesinin kızları Şâri'-i A'zam sallal-lâhu 'aleyhi ve sellem hazretlerini Seniyyetü'l-Vedâ'da istikbâl ve teşrîf-i kudûm-ı sa'âdet-luzûmlarıyla izhâr-ı meserret-i hâl eylediklerinde ol mahalden [82a] Medîne-i Münevvere'de sa'âdet-hâneleri âsitâne-i devletine dek anların semere-i ferahları olan defleri sadâsını ve nağme-i tegannileri edâsını istimâc-ı hümayûnlarına dahi ol mu'arızın fîsk isnâdı sözü şâmil olur. ⁶ فيكفر بذلك ويكون طاعناً إِمْدِي گۈنۈش gibi zâhirdir ki ⁷ ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا﴾ bu isnâdı sebebiyle anın küfrüne hükm olunur ki ⁸ (صلى الله عليه وسلم) ef'al-i peygamberâne ve harekât-ı Resûlânelerinden birine ta'n eylemiş olur. Kaldı ki tasrîh bulunmayup bir emr-i ba'id ve ihtimâl-i zımnî ile mefhûm-ı muhâlîf gibi bir dūr-â-dūr mu'âmele olmağla küfür ile hükm eylemek mahall-i istiğrâbdır denirse dâ'ire-i Nebeviyye-i Habîbiyye'nin hâli budur. Zerretün mâ edebe muhill bir râyîha-i hafîyye ile dahi İslâm ehli üzerine ihtiyât gerekdir. ⁹

1 BA: بمن

2 BA: سماع النبي (صلى الله عليه وسلم) الدف

3 BA: بنات

4 BA: النجار به

5 BA: العيد

6 Ve sâbıkâ keزالik beyân olunduğu üzere yevm-i sürûrda kendi sa'âdet-hânelerinde hazret-i Siddîka'nın huzûrunda h'ânende câriyeleri istimâc ve Ebûbekr'i men'den nehy buyurdıkları meclise dahi fîsk sözü şâmil olunur. -Ne'üzü billâh.- Ol hâlde devenin irâdesine havâle ile cây-ı menâh melâ'ike-i kirâm sevkîyle hazret-i Ebâ Eyyûb hânesine mu'ayyen olduğu mu'cizenin vukû'u gibi bir mübârek zamân ve mekânda fîsk icrâsı isnâd olunmak cesâretidir. Ne'üzü billâh. [kenar]

7 "Rabbimiz, kalblerimizi doğru yola ilettikten sonra bizi sapdırma." Âl-i İmrân 3/8.

8 BA: بالنبي

9 Şathiyyât-ı ehlullâh ile şe'n yokdur, mu'âmele-i İlâhiyyedir. 'Abd-i şeydâ hâlıkı ile ne mu'âmele ve mükâleme eylese 'afv olunur, zîrâ münezzehdir. Lakin dâ'ire-i Habîbiyye ana kıyâs olunmaz. Beşerdir, anda dakikadan kalil edebden hâric söz mücib-i riddetdir. «با خدا دیوانه باش و با محمد با ادب» [“Allah ile divâne, Muhammed’le edebli ol.”] [kenar]

“Kıldan ağır ey şüh terâzû-yı mahabbet”¹

Kırmızı libâs giymiş kimesneyi ta‘yîb eden kişinin küfrüne olma sebebi küfrü ve mücib-i katli fi‘l-i Nebevî’de vâki‘ olan libâsı ‘ayb-ı lâbîs olduğuna karîben nakl olunur. Ve bu maddede ol mertebede tahkîk-i [82b] makâm ve tedkîk-i kelâm eyledi ki ol ta‘yîb eden kimesne ol fakihin fetvâsına binâ‘en katl olundu. Tevbesi tevbe-i sebb gibi makbûl olmadı. *كما نقله الشيخ عبد الرؤف المناوي في شرحه الكبير على الجامع الصغير*, عند الفتاوى *Câmi‘-i Suyûtî* nin *حديث: كَانَ (صلى الله عليه وسلم) يَلْبَسُ بُرْدَةَ الْأَخْمَرِ فِي الْعِيدِ وَالْجُمُعَةِ* “kâne” bâbında İmâm Münâvî’in *Şerh-i Kebîr*’inde kırmızı libâs giymek bayrâm ve Cum‘a günlerinde ‘âdet-i Nebevî idîğini beyân eden hadîsin şerhinde İbnü’l-‘Arabî’nin fetvâ-yı mezbûresini nakl eylemiştir. Hattâ *Teyîs*’inde⁶ der ki ahmer kânî⁷ lâbis olmağı kerih ‘add edüp anı alaca ile tefsîr edenleri bu hadîsde redd vardır. Zîrâ asl ve zâhir olan kavlin hilâfıdır.⁸ **el-Kıssa**.

Kırmızı maddesinin tafsîli Şeyh Şürûnbulâlî’nin risâle-i mahsûsası ve bu fakîrin anı tercümesi ve sonra İbn-i Hemmât-ı Muhaddis’in ol risâleyi ihtisâr buyurmaları hoşca hizmetler olmuştur.⁹

‘Abdulganî hazretleri der ki *وإن كان ذلك على وجه التهور من ابن العربي المذكور* her ne kadar İbnü’l-‘Arabî’nin bu fetvâsı eser-i gadab ve tehevürî olup katle ikdâmı¹⁰ ‘âkibet-endîşlik değil ise de böyle vâki‘ olmuştur. *أن يأول ذلك بالعيب على غيره*, لا *لأنه كان ينبغي له* bu ‘aybı gayra haml *عليه (صلى الله عليه وسلم)*, *ويصرف الكفر عن ذلك الرجل المسلم*.

1 Nedîm Ahmed b. Mehmed el-İstanbulî, *Divân*, haz. Muhsin Macit, 2012, s. 259, gazel nu: 11.

2 -P4

3 BA; “Âbe” lâzım ve “e‘âbe” gibi müte‘addî dahi olur. [kenar]

4 Şârih-i *Sahîb-i Müslim* deyi ma‘rûf olan İbnü’l-‘Arabî’dir ki rihleti «الانقياء» [el-Etkiyâ] 543 târihinde Şeyhü’l-Ekber’den mukaddem gelmiştir. [kenar]

5 Bu hadîsde «يوم العيدين والجمعة» rivâyeti ve dahi «يوم العيد بردة حمراء» rivâyeti vardır. [kenar] : -L1

6 *Teyîs*, şerh-i *Sağîr*’dir. [kenar] : -L1

7 Kânî kana mensûb demek değildir, belki kânî lafzı “pek kırmızı” ma‘nâsına arabîdir; safrâ-i fâki, esved-i hâlik gibi [kenar] : -L1

8 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V/246, nu: 7163; Münâvî, *et-Teyîs bi-Şerhi’l-Cami‘i’s-Sağîr*, Mektebetü’l-İmâmiyye-Şâfi‘î, Riyad 1408, II/552.

9 Müstakimzâde Süleyman Sa‘deddin b. Mehmed Emin b. Mehmed Müstakim el-İstanbulî, *Teşnîfü’l-Ezher bi-Ta‘rîfi’l-Ahmer*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 611, vr, 43b.

10 katle ikdâmı : -P4

Peygamber (صلی اللہ علیہ وسلم) للدف كما ورد في الأحاديث لهوا محرماً ‘aleyhi’s-selâmın def dinledikleri hadîs-i şerîflerin nâlık olduğu üzere lehv harâm değil idi. Ya‘nî harâma mukârin ve hevâ ve heves ve ârzû-yı nefis olmak üzere çalındığını dinlemek peygamber ‘aleyhi’s-selâmdan sâdır olmadı ki hattâ melâhî dinlemek kabîlinden ola. Belki sūrūr-ı meşrû‘ ki ‘ıydlar gibi ve selâmet ve ganîmet ile ve düşmanına zafer ile sefer ‘avdetinde âhir zamân peygamberi ve insân u cân serveri vatan-ı şerîflerine kendileri kâdim oldukları şâdı ve sūrūrı için çaldıkları defleri dinlediler. Ve eserde gelmiş ve *Câmi‘-i Sağîr*’de yazılmış ki ‘ıyd-ı fıtırda taklîs ya‘nî huzūr-ı hümayûnlarında def çalarlar ve güzel güzel tegannî ederler idi ki sar-sâr icrâ olunmak âyîn-i ‘ıyd ve ‘âdet-i dîn-i mecîd idi.¹ El-ân Devlet-i ‘Aliyye’de mulûk ve vüzerâ dâ‘ire-i devletlerinde bayrâmlarda kânûn olmuşdur. Pes Şâri‘-i Ekber, Hâtemü’n-Nebiyîn olan peygamberin istimâ‘ı gibi bilâ-lehv darb olunan def istimâ‘ı harâm olmaz.

ومن العجائب أن بعض المتفقهة القاصرين يدخلون إلى بيوت الأكابر، ويسمعون عندهم Bu dahi ta‘accüb [85a] olunan umûr-ı müstağrebedendir ki fekâhet da‘vâsında olup kavilleri fi‘illerine uymayan nâkıslar devr-i ebvâb ederken ba‘zı kibârın menziline Mevleviyye’nin cem‘iyyetine tesâdüf edüp tenşît-i tabî‘at için veyâ ba‘zı evkât-ı meserret olmağla anlar fasla âğâz eylemeyüp def ve neyden gayrı sâzlar dahi bulunup ol sâzendeler tarab ve nagamât âlâtıyla ve h‘ânendeler ile tegannî-kâr oldukda anı isti‘mâ ederler. Ve anların bu fasıllarıyla lezzet-yâb olurlar. Ve izhâr-ı tarab u neşât ve arz-ı şevk u safâ ederler. ويظهرون Ve sâhib-i hâneye ferahını ve hazz eylediğini dahi ifâde ve müdâhene edüp böyle zevk u safâya söz yokdur. Efendimizin şerefine doğrusu felekde bir gün uğruladık ve dem eyledik, şevkiniz dâ‘im olsun deyüp ol meclisde menhiyyât ve münkerât dahi vâki‘ olsa kat‘an bir şey inkâr eylemezler. Sonra وإذا حضروا في المسجد في درس mescidlerine gelüp dersine veyâ va‘zına şurû‘ eyledikde semâ‘dan nehy ederler. Ve mutlakâ semâ‘ âlâtın inkârını teşdîd ederler ve nâsı men‘inde şiddet gösterirler. Ve Mevlevîlerin meclisine varanların fiskına hükm ederler. [85b] وهذا شيء شنيع في الدين أن يخالف فعل العالم قوله، İşte böyle evzâ‘ ve harekât eylemek dinde şenâ‘ati zâhir bir kerîh şeydir ki ‘âlimin

kavli fi‘line muhālîf ola. ويضمّر في حاله¹ خلاف ما يظهر منه. Ve kendiden zuhûr eden fi‘lin ve kavlin hilâfını setr ve ihfâ eyleye. İşte bu emr ü hâl hıyânet-i dîndir ki ihvâna vâki‘ hâlin hilâfını göstere. وعش بين المسلمين، Ehl-i İslâm beyninde hüsn ile kubhun mahlût ve müştebih olmasını kasd eylemekdir ki eserde² «مَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا» vârid oldu.³ Ya‘nî bu sıfatla muttasıf kimesne bizim ümmet-i milletimizden değildir. ونفاق ظاهر، Ve münâfık⁴ olduğu âşikâredir. وصاحبه بالضلالة متجاهر. Ve bu fi‘lde olan kimsne müslimânlara dalâleti hakkâniyyet olmak üzere gösterüp hem dâll hem mudill olmaktadır. وما ذلك إلا لاعتيادهم على التكلم بالأغراض، Ve böyle hareket dâ‘imâ garaza binâ‘en söyleyüp lillâhi ve li-resûlihî söylemeyüp ve hakkâniyyetin her bâr hilâfını izhâr eylemek ‘âdeti olmakdan nâşîdir.

بر حسودان غرض كو بر تك طرار⁶ يوف⁵

Zîrâ anların hıyânetle me‘lûf olan kalblerinde emrâz-ı kabîha ve ‘ilel-i fadiha cem‘ olmağla hakkâniyyet yüzünü setr edüp bu vechden nâşî kasd eylese de eylemese de mu‘tâd olan habâseti dâreynde kendine muzırr iken yine icrâ [86a] eder. Hazret-i ‘Abdulganî bu mahalde buyurur ﴿وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ ve biz dahi deriz ki ﴿رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً﴾⁸ ﴿وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾⁹

1 «في باله» dahi ihtimâldir. [kenar]

2 “Bizi aldatan bizden değildir.” Müslim, *es-Sahih*, İman 164, nu: 101; İbn Mâce, *es-Sünen*, Ticaret 36, nu: 2225; Dârimî *es-Sünen*, Buyû‘ 10, nu: 2541; Ahmed b. Hanbel, *es-Sünen*, XV/212, nu: 9396.

3 «عش» hüsn ve kubhun mahlût olmasına sa‘ydir veyâ nasihat tâlibine hakk üzere pendî dirîğ eylemekdir dediler. [kenar]

4 münâfık: münâfıklık L1

5 “Maksadı hased olanlara yuh olsun ki onlar hileye koşarlar.”

6 طرار: طرأ

7 الخبيثة عليها: BA

8 “Rabbimiz, kalblerimizi doğru yola ilettikten sonra bizi saptırma. Bize tarafından rahmet bağışla.” Âl-i İmrân 3/8.

9 “Bizim için işimizden bir muvaffakiyyet hazırla.” el-Kehf 18/10.

الفصل السادس

el-Faslû's-Sâdis [Tevâcüd ve Devrân]

Eczâ-yı aşere-i risâleden cüz²-i şeşom. اشتمل مجلس المولوية على تواجدهم المؤلف. Meclis-i Mevleviyye'de bulunan umûrun biri dahi de'bleri olan tevâcüd ve devrânları ki herkesin ma'ûmudur. وهي الحركة الدورية الفلكية في. العالمين ol devrânları 'âlem-i halkda olan devr-i feleği ve 'âlem-i emrde dahi isbât eyledikleri devr-i teceddüdiye mensûb ve şebih olan hareketdir.

سلسله اين قوم جعد مشكبار
مسئله دورست ليك دور يار¹

وقال تعالى: ﴿وَمَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ﴾ Sûre-i Kâf'da, وقال تعالى: ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ﴾ Sûre-i Kamer'de, ولا يعرف كلامنا شيئا من ذلك ولا يعرف كلامنا شيئا من ذلك. Şeyh hazretleri der ki bu âyât-ı kirâm ile işâret olunan rumûz-ı dakîka ve umûr-ı kümûn ve bürûz-ı tarîkat ve hakikat-i rakîka eğer bast u beyân ve mengüş-ı güş-ı hüş u cân [86b] olunsa fi'l-asl kulağı delik olup sohbet-i ehlullâhdan tertîb ile terbiyet görmüş olmayan tâ'ife fehîm ü idrâk eylemek muhâldir. Meğer ki 'ârif-i billâh ola. Pes 'ârif olan kimesneye fakat işâret-i nass-ı âyât ile dahi imâ olunmak kâfidir. Ve ammâ eğer 'ârif değil ise hazret-i Muhyî Şeyh Muhammed merhûm demiş:

Beyt: Bilmeyen 'ilm-i ledünnî dört kitâbı okusa
Zâhirâ 'âlimdir ol Kur'ân'ı bilmez kandedir

Çünkü böyledir. Zıkr ve irâd ile teksîr-i sevâddan güzâr ve bu güfteyi yâdigâr-ı âzân-ı sâmi'atü'l-hakâyık-ı ulû'l-ebîsâr edelim.

1 "Bu kavmin şilsileleri misk kokuludur. Mesele devirdir ama yâr devri." Mevlânâ, *Mesnevî*, 3. defter, s. 505.

2 "Doğrusu onlar tekrar yaratmadan şîphe etmektedirler." Kâf 50/15.

3 "Emrimiz bir tekdir, göz açıp kapamak gibi anidir.(hemen oluverir)" Kamer 54/50.

4 "İlk olarak nasıl yaratmış bir sözümüzden verilmiş bir söz olarak onu yine yapacağız. Muhakkak ki biz bunu yapacağız." Enbiyâ 21/104.

Kıt'a: 'İşk-ı Bārī bā'is oldu zâtının emvâcına
 Devr-i dâ'im tâ tecellî üzre ola kâ'inât
 Her tecellîsi anın zevk-i cedîd eder 'atâ
 Gösterir her anda bir an dâ'imâ bu muhdesât
 Yok tecellisine gâyet emri zîrâ devr eder
 Sırr-ı devri zevk edersin keşf olur bu müşkilât
 Sırr-ı devrin zevkidir 'âlemde rûh-ı ma'rifet
 Tatalım ma'lûmun olmuş 'âliyât u sâfilât
 'İlm-i Rabbânîye er kim kâbil-i nesh olmaya
 Enbiyâ vahyi gibidir evliyâyâ vâridât
 Nice bir mürde gezersin cehlile 'âlemde sen
[87a] Kesb-i rûh et nutk-ı Gaybî'den içüp âb-ı hayât¹

Zîrâ fekâhet da'vâsında olan cehele har-ı lâ-yefhem nısf-ı zıdd-ı mukaddemdir. لا يعرف من لذائذ المأكّل² إلا أكل الشعير والتبن. Me'kûlât-ı lezîzeden ancak arpâ ve samân kendi meşrebine mutâbık olmak ile fakat ıstabl-ı dehrde anları bilir. Meselâ sükkarî tüffâhiyye ve helvâ ve sen-büse-i zebediyye dedikleri baklavâ 'arz olunsa rağbet eylemez. ﴿قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ³ مَشْرَبَهُمْ﴾ Bu âyet-i kerîme böyle mahallerde iktibâs ve darb olunan emsâlden- dir ki mefhûm-ı merkûmu te'yîd eder. Pes فلنرد عنان القلم إلى مشرب الجاهلين، anların mezâkları olmayan dekâyık-ı 'irfâniyyeden olup vicdâniyyât ve zev-kiyyâtndan olmağla «من لم يذق»⁴ meseline binâ'en⁵ «وخطبوا الناس على قدر عقولهم» eseri isrine iktifâ'en beyânı bî-fâ'ide ve 'abes olmasını mülâhaza edüp hâme-i tevsen-hırâma meydân-ı bast u ilzâmda ruhsat-ı terdîd-i kelâm verilmeyüp ol cehelenin meşrebleri tarafına 'atf-ı 'inân-ı kışrı beyân ve imâle-i licâm-ı sathı cevelân-ı sahn-ı iknâ'iyân kılmağı. وقرر هذا المبحث لهم في تحقيق الدين. ve bu bahsi tahkik-i dinde bast u takrîr eylemeği münâsib görüp: فنقول: akabinde bu sûret üzere mukâveleye şurû' ederiz ki هذه المسئلة ذكرها **[87b]** الفقهاء بلفظ الرقص والتواجد،

1 Sun'ullah-ı Gaybî Sun'ullah b. Ahmed b. Beşîr el-Kütahyevî er-Rûmî, *Divân*, haz. Bilal Kemikli, Meb, İstanbul 2000, s. 262.

2 Me'âkil, mesâcid veznindedir. **[kenar]**

3 "Her sınıf (insanlar) (su) içeceği yeri bilmişti." Bakara 2/60.

4 "Tatmayan (bilmez)."

5 "İnsanlara akılları nispetince hitap edin." «نكلم الناس» şeklinde İbn Abbâs rivayetiyle *el-Firdevs*'de geçmekte- dir. bkz. Deylemî, *el-Firdevs*, I/398, nu: 1611.

يمنع bu mes'eleyi raks ve tevâcüd ta'birıyla fukahâ zikr eyleyüp derler ki يمنع bu mes'eleyi raks ve tevâcüd ta'birıyla fukahâ zikr eyleyüp derler ki...¹ الثياب ونحو ذلك... hark u şakk ve pâre pâre eylemek ve bunlar gibi fi'lden sûfi men' olunur. وليس Bu mes'eleda sûfi lafzından murâd fukahâ değildir, illâ mutasavvıfdir. وهو الذي يدعي التصوف على وجه الكذب والمراية بذلك. Mutasavvıf ol kimesnedir ki aslı yokdan tekellüfle sûfilik iddi'â ve bu da'vâsıyla riyâ eyleye ki halk ana bu sebebdan sûfidir deyu hüsn-i i'tikâd ve muhabbet-i fu'âd peydâ edeler. *Tarikat-ı Muhammediyye* de Birgivi Muhammed ibn Pîr 'Alî demiştir ki: ومن الافتراء على الله تعالى: Hakk Te'âlâ'ya olunan iftirâlardan biri dahi tevâcüd dedikleri şeydir ki ben Allâhu Te'âlâ'nın velîsiyim ve ben Hakk'ın kerâmetine mazharım, ya'nî havârik-ı 'âdâta Hakk'dan me'zûn olmağa tekrîm olunmuşumdur deyu iddi'â eylemekdir. Netekim vaktimizde tasavvuf da'vâsında olanların ba'zıları ol tevâcüdü ederler. انتهى Kelâm-ı sâhib-i *Tarikat* bunda tamâmdır.⁴

Sâhib-i risâle hazretleri bu *Tarikat-ı Birgivi*'yi şerh eylemiştir.⁶ Lâkin fakîr derim ki tevâcüd; ehl-i vecdin hareketine taklîd edüp kendide vecdin vücûdu [88a] yoğ iken kendide vecd mevcûd olan kimesnenin vaz'ı üzere bî-râbîta ba'zı etvârî izhârıdır ki Seyyid Şerîf böyle ta'rif eder: «استدعاء الوجد تكلفا بضرب» tafsîli gelse gerektir.⁷ Da'vâ-yı velâyet ve iddi'â-i kerâmet ma'nâsı im'ân olunsa ba'îd görünür.

Mutasavvıfe وفي بعض عبارات الفقهاء أيضًا ذكر لفظ المتصوفة، المتكلفين،⁸ التصوف ta'birî mukaddemâ yazılan «يمنع الصوفي» lafzında murâd mutasavvıfdir dediğimize şâhiddir ki ba'zı fakîhlerin dahi 'ibâretlerinde vâki' olmuşdur. Ve ol lafzı tasavvufda tekellûf ediciler demek olduğunu dahi 'akabinde beyân eylemişler. ولأنَّ الفقهاء لا ينكرون على الصوفية Bâlâda ifâde olunduğu üzere fukahâ-yı

1 BA: تخريق

2 BA: لتعقده

3 BA: ليعتقده ويحبونه

4 Birgivi, *et-Tarikatü'l-Muhammediyye*, s. 486.

5 tarikat : -P4

6 Şerh-i 'Abdülganî, el-Hâc Beşîr Ağa'nın Eyüb'de vâki' medresesi kütübünde ve Ayasofya-i Kebîr ve 'Alî Paşa kütübhâlerinde dahi mevcûddur. [kenar] bkz. Nablusî, *el-Hadikatü'n-Nediyye fî Şerhi Tarikati'l-Muhammediyye*, Süleymaniye Ktp., Beşîr Ağa, nr. 86; Ayasofya, nr. 1890; Hekimoğlu, nr. 469.

7 Seyyid Şerîf Cürcânî Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürcânî, *et-Tarîfât*, thk. İbrahim el-Ebyârî, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1405, s. 95.

8 BA: أي المتكلفين

zannın kabāhatini ve tecessüs ve tahassüsün¹ fezahātini² Āyet-i sâbıka gibi isbât eyledi.

[90a] فإن قصد أحد من الفقهاء الكذب في التواجد والمراباة بذلك Ba'dehū buyurur ki kizb ve anın bu kasdıyla kendisi mu'āhaze olunup zātında anı te'dib lāzım gelir. Zīrā bulunduğū hāl sıdk-ma'allāh iktizā eder. Zāhirde kizb ü riya mezmūmdur. Bātında dahi eşna^c olması evlā bi't-tarīkdir. وهو فقول الفقهاء وارد عليه، Hāl-i mezkūr-
موضع النهي خاصة، بالنظر إليه هو، في حق نفسه، لا بالنظر إلى غيره من الحاضرين، run vukū' u sūretinde fukahā-yı kirāmın kavlı-i sābıkları ol kāzibe vārid ve nāzırdır ki nehyin mahall-i mahsūs u anın zātıdır ve ana nazarladır, yohsa andan gayrı hāzır olanlara nazarla değıldir. Andan gayra hükmün tecāvüzü yokdur. فإنهم يحملون على
Ol kāzibden gayrılar ve hālleri ihlās ve kemāle haml ve hüsn-i zann olunur. Ve «يمنع» kavlı ile murādları tahzirdir ve sıdk-ı hāle tahrīsidir. والنصح لكل أحد في نفسه بأن يكون له على نفسه بصيرة. Herkese fukahānın murādı pend ü nushdur. Anların her birleri nefsinde, nefsinin hāllerine nāzır ve basīret üzere hāzır bulunalar, gāfil olmayalar. Zīrā nefis ve şeytān bātılı sūret-i hakda gösterir.

Müşkil odur ki sūret-i Hakdan zuhūr ede⁴

فاذا أخبر ذلك الفقير بما فيه من قبيح حاله كان هو وحده في موضع المنع المذكور في كلام [90b] Ol fakir-i mezkûra kendide olan hâl-i kabîhî haber verildikde kelâm-ı fukahâda mezkûr olan men'ın mevrîdî ve nehy-i ma'hûdun mahallî yalnız ol fakir olur. غير مجرد الظن. Eğer zann-ı mücerredten mâ'adâ bir emr-i âhar ile ol kizbin ol fakirden tahakkuku vâkî olsa dahi yine fakat kendine mahsûs olur, âhara sirâyeti yoktur. أما التواجد، بمعنى التفاعل وهو تكلف الوجد، ممن لا Kaldı ki tevâcüdün ma'nâsı, lafzı tefâ'ül bâbında olmağla böyledir ki vecd-i hakikîsi olmayan kimesne zikrde vecd ve şevk-i hakikî tahsîlî için tekellüfle vecd-i mecâzî üzere bulunmaktadır. Bu ise bir fâlis هو بمذموم. Belki asl-ı sahîha mebnî niyâz-ı fî'lîdir,⁵ bir memdûh şeydir dediler.

1 tahassüsün : tecessüs P4

2 fezahātini : fesāhat P4

3 BA: الشيء

4 Bu beyit Bākī Dīvānında şu şekilde yer almaktadır:

Bātıl hemîşe bātıl u bîhūdedür velî

Müşkil budur ki sûret-i Hakdan zuhûr ide Bâkî, *Dîvân*, 420/6, haz. Sabahattin Küçük.

5 Ya'cī husūlünü niyāz için. [kenar]

ولا يجوز عنده التكلم ولا التلهي ولا التبسم¹

Şeyhü'l-İslâm İbn-i Kemâl, Südlüceli Halveti Cemâl-i Karamanî'nin su'âlî cevâbına bu beytleri derc eylemiştir:

ما في التواجد إن حقت من حرج ولا التمايل² إن أخلصت من بأس
فقتت تسعى على رجلو حق لمن دعاه مولاه أن يسعى على الرأس³

Meslek-i Uşşâk sâhibi rahimehullâh demiştir ki:

Tevâcüd hem nevâfildir, husûl-i vecde râğbetdir
Eğer zâhir olursa vecd-i kurb lâ-ma'iyetdir
Tevâcüd farkı cem^c eder vecdde cem^c-i cem^c olur
Vücûdda hiç eser kalmaz bu hod gayb-ı hüviyyetdir⁴

Yine hazret-i Kuşeyrî beyân-ı akvâl edüp buyurur ki قوم قالوا: التواجد غير Pes takrîr-i mezkûra göre ba'zı 'ulemâ dediler ki tevâcüd, sâhibi için emr-i müselleme değildir. Zîrâ tekellüfü mutazammın ve tahkikden dür olan emri hâvîdir. وقوم قالوا إنه مسلم للفقراء Ve ba'zı 'ulemâ dahi anlara cevâb-güne buyurdular ki «تجرد تصل»⁵ mefhûmunca ehl-i tecerrüd olup takrîr olunan vecd-i hakîkî ve cezbe-i müvâzî-i 'amelü's-sakaleyn emsâli me'ânî-i şerîfe ve halât-ı münîfenin vicdân ve zuhûr ve tareyânına ez-derûn niyâz ile intizâr ve terakkub ve tarassud üzere olan fukarâ-i müslimîne müsellemdir. [92a] Hattâ hazret-i Mevlevî buyurur ki:

رو بر در دل خود بنشین کان دلبر هر گاهی
وقت سحری آید یا نیم شبی باشد⁶

1 "Semâ'da konuşmak da câiz değildir, eğlenmek de tebessüm etmek de." Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Zerrûk Ahmed b. Ahmed b. Muhammed b. İsâ el-Burnusî el-Fâsî, *el-Levâ'ihu'l-Fâsiyye fî Şerhi'l-Mebâhisi'l-Asliyye 'alâ Cümleti't-Tarikati's-Süfiyye*, thk. Muhammed Abdulkadir Nassâr, Dâru'l-İhsân, Kahire 2014, s. 37.

2 لئما تل : لقائل

3 Mefhûm: Eğer muhaklık isen tevâcüdde harac yokdur ki tashih-i niyyet ile câ'iz olur. Hakk te'âlâ zikrine da'vet eylediği kul ayağıyla vecd sûretinde yürümek değil belki baş ile yürüse dahi yerindedir demek olur. [kenar]

4 Bu kasîde şârih-i *Mesnevî*, merd-i ma'nevî Sarı 'Abdî Efendi'nin sulûkda yüz beş beyt bir kasidesidir. [kenar] kasidesidir : kasidesidir ki L1 bkz. Sarı Abdullah Efendi Abdullah b. Muhammed el-İstanbulî el-Bayrâmî el-Celvetî, *Meslek-i Uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3064, vr. 34a.

5 "Tecerred et, vâsil ol."

6 "Git gönlün kapısında otur ki yar ya seher vakti gelir ya gece yarısı." Bu beyt *Divân*'da gazel-i tâmdan istiktâb olundu. Lâkin lisân-ı süfiyyede olan nüshaya mugâyirdir. [kenar] Müstakimzâde burada «هر گاهی» yerine «پنهانی» ifadesini kast etmektedir.(nşr) bkz. Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, s. 257, gazel nu: 595.

Ve dahi demişlerdir:

چو پیدا شد نسیم صبح گاهی
در ان ساعت بیایی هر چه خواهی¹

Sûfiyye-i kirâmın وأصلهم خبر الرسول (صلی الله علیه وسلم): اَبْكُوا، فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَؤُا.² tahsîl-i vecd ü cezbe bâbında tevâcüdü ahz eyledikleri mahal ve anların asl-ı sene-dâtı haber-i mezbûrdur ki murâd-ı şerîfleri “Sizler Celâl-i Hakk ve emr-i uhrevî-i muhakkak ve sâ’ir levâzım-ı İslâm’ın fikriyle bükâ edin ki «اخر هر گريه آخر خنده»³ neşîdesince bekâda dıhk-ı sürûra vesîledir. Eğer bükâ edemezseniz ya’nî ağlamak suhûletle mümkün olmazsa kendinizi ağlayanlara benzedin. «مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ»⁴ Bu cevâzı Seyyid kuddise sırruhu *Ta’rifât*’da dahi yazar.⁵

Cîmledir. İsmi Şeyh Ahmed veyâ Hüseyin ve yâhûd ‘Abdullâh’dır. Cenâb-ı Cüneyd’in yerine oturmuşdur. Tabaka-i sâlisinin kibârındandır. Karâmita tâ’îfesi cenginde susuzluktan «رقيب» [rakîb] 312 târîhinde yüz yaşında şehîd oldu. Hazret-i ‘Abdulganî kuddise sırruhu der ki bu menkabe Cüreyrî’ye mensûbdur. «كنت عند الجنيد، وهناك ابن مسروق وغيره، أنه قال: Demişdir ki: Seyyidü’t-Tâ’ife Cüneyd-i Bağdâdî’nin meclisinde idim. İbn-i Mesrûk ve gayrıları dahi anda idi.

Şeyh İbn-i Mesrûk-i Tûsî’nin ismi Ahmed’dır. Bağdâd meşâyihındandır. Anda «رحمان» [92b] [Rahmân] 299 târihi Safer’inde hazret-i Cüneyd ile bir senede rihlet eylemiştir. **el-Kıssa.**

Ol meclisde kavnâl var idi ki nağme ve tegannî ile ba’zı eş’âr okurdu ki beldemizde ana zâkir derler. «فقام ابن مسروق وغيره، Ol zâkir tegannî-kâr olup meclisde İbn-i Mesrûk ve sâ’irinin dahi tahrîk-i vecd-i vâridden sîne-i pür-sekîne-i bî-kîne-i pâkleri nâ’ire-i şevk ile tâb-nâk ve cezbe-i Rahmâniyye keşâkeşi

1 “Seher yeli zuhur ettiği anda her ne istersen vasıl olursun.” Ferîdüddin Attâr Ebû Hâmid Ferîdüddin Muhammed b. İbrâhîm b. İshak en-Nisâbüri, *Esrâr-nâme*, Kitâbhâne-i Târih-i Mâ (e-Kitap), [ty], s. 94.

2 Bu hadîs-i şerîf evâ’il-i kitâbda dahi yazılmışdır. [kenar]
bkz. İbn Mâce, *es-Sünen*, İkame 176, nu: 1337; Beyhakî, *es-Sünen*, X/391, nu: 21058; Ebû Ya’lâ el-Mavsîlî, *el-Müsned*, II/49, nu: 689.

3 “Her üzüntüden sonra bir mutluluk vardır.” Mevlânâ, *Mesnevî*, 1. Defter, s. 39.

4 Bu hadîsin bahsi karîben metinde gelir. [kenar]
“Kim bir kavme benzerse onlardan olur.” Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Libâs 4, nu: 4031; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IX/126, nu: 5115; Beyhakî, *Şu’âbu’l-İmân*, II/417, nu: 1154.

5 Seyyid Şerîf Cürcânî, *et-Ta’rifât*, s. 95.

[Beyt]: Semâ'da sırr-ı tevhîd oldu izhâr
O sırâ vâkıf oldu cümle devvâr

levâyılıyla anların ârâmın harâm ve nokta-i tevhîd ile hırâm edüp ¹ «أَنَا آتِيكَ هَرُولَةً» sırrıyla pür-velvele istilâ-yı neş'e-i 'irfân ile nidâ-yı ² «كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ» istimâ'ından dest-i galebât-ı celabât-ı muhabbet-i Hakk ciltbâb-ı sabr ve cuyûb-ı sukûnların şakk edüp efgân-künân, nâlân ü giryân, hayrân u ser-gerdân lezzet-i şuhûd-ı Vedûd ile ifnâ-yı vücûd-ı mevcûd ve istinzâl-i berekât-ı Rabb-i Hamîd-i Mecîd eden ehl-i tevhîd ü temcîd için lehv-i lâhîden müberrâ ve per-tev-i 'ışk-ı hakîkî ile tenvîr-pîrâ tenevvür-i süznâk-i vecd-i feverân ve bî-ihtiyâr deverân ve cevelân kıldılar. Ve riyâz-ı riyâzetden bûy-i ezhâr-ı üns-istişmâm ve hıyâz-ı Feyyâz'dan zülâl-i visâl ile sırâb-ı tâm oldular.

[Beyt]: Böyle bî-ârâm olur bisyârî-i hâlâtıdan
Kim bu devrin matla'ında şems-i hâverdir semâ'

. والجنيد ساكن. Cenâb-ı [93a] Seyyidü't-Tâ'ife sûretâ zabt-ı hâl ile vâkıf ve anlar deyyâr ve tâ'if idiler. ³ «ما لك في السماع شيء؟» Cüreyrî-i mezkûr der ki şeyh hazretlerinin hâlimden su'âle cesâret edüp “Niçün cevelâna meyelândan vücûd-ı savfet-âlûdunuzda eser yok? Âyâ kavvâlin nağmesinde tarîk-i sâmi'adan cânib-i cenâb-ı Hakk'a vuslat ârzûsu heyecânıyla kalbinize bir te'sîr-i mâ lâyih olmadı mı? dedim” ⁴ «وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ ثَمَرٌ مِّمَّا السَّحَابُ» Su'âle cevâb olmağa sezâ mefhûm-ı lafzîsi bu ola ki bu kûh-ı pür-şukûh ya'ni büyük büyük metîn ve rasîn, râsih ve şâmih dağları görüp anları zâhiren cemâdât-i mansûbe-i bî-hareket zann edersin. Ma'a hâzâ anların zâtında tabi'î bir mürûr ve hareketleri vardır ki 'ayniyle sür'at-ı seyrânları nümâyân olan ebr-i sebûk-cevelân gibidir. Lâkin dîde-i hiss-i-zâhir-bînâna 'ayân değildir demek ola⁴ ki hazret-i pîr buyurur:

أوليائي في قبائي آمنون
جز كه يز دانشان نداند آزمون⁵

1 “Ben sana koşarak gelirim.”

2 “Yeryüzündeki bütün canlılar fanidir.” Rahmân 55/26.

3 يا سيدى ما لك BA

4 *Tercüme-i Nefehât*'da Ebûbekr-i Mısıri tercümesinde bu bahs muhtasaran mezkûrdur. [kenar] bkz. Lâmi'î Çelebi Mahmûd b. Osman b. Ali el-Bursevî, *Tercüme-i Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds*, İstanbul 1270, s. 236.

5 “Velîlerim kubbelerimin altında emindirler, Allah'tan başka kimse onları bilemez.” Mevlânâ, *Mesnevî*, 3. Defter, s. 516. *Mesnevî*'de ilk misra «إنهم تحت قبائي كامنون» (Onlar benim kubbelerimin altında gizlidirler.) şeklinde geçmektedir. (nşr)

Ben kendilerden pürsân olduğum
gibi cenâb-ı Cüneyd dahi benim semâ'a 'adem-i rağbetimin sebebinden istik-
şâf-ı hâl buyurduklarında, وهناك محتشم، فإذا خلوت أرسلت وجدي فتواجدت.
فقلت يا سيدي: إني إذا حضرت موضعاً فيه سماع، فإذا خلوت أرسلت وجدي فتواجدت.
[93b] “Efendim, semâ^c meclislerinde benim hâlim budur ki bana vecd zuhû-
runda eğer meclisde ta'addî ve tekdîrden hazer eylemez bir zâlim var ise şâyed
mu'âheze veyâ ta'n ve gıybet edüp günâha girer mülâhazasıyla vecdimi ihfâ ve
setre mümkün oldukça cehd ve kendimi zabt ederim. Tâ ki bigânenen meclis
hâli kaldıkda kalkup teberrüken ehl-i vecde tebe'iyyetle ben dahi bir mikdâr
giryân ve nâlân olup tervih-i cenân ve tefrîh-i ahşicân ederim.” deyüp hatm-i
cevâb eyledim. Bu menkabenin zeylinde İmâm Kuşeyrî der ki هذه في
فأطلق في هذه bu hikâyede imsâk ve irsâl karînesiyle tevâcüd
ve semâ'ı Cüreyrî mutlak zıkr eyledi. Tekellûf ile veyâ 'adem-i tekellûf ile mu-
kayyed değildir ve cenâb-ı Seyyidü't-Tâ'ife dahi anı inkâr eylemedi. Ya'nî vecd
ve tevâcüd ikisi bir hükümde olmağı iş'âr eder. İmâm Kuşeyrî'nin sühanı
bunda nihâyet buldu.²

Ulemâ-yı kirâmın tahrîrleri ve fu-
zalâ-yı 'izâmın takrîrleri fehvâsınca külfetle çerh ve vecd ve hareket ve istidâre
ile tedârük-i germî-i hâl ve tehâlük-i nermî-i bâl eylemek fukarâ-yı muvahhi-
dîni nehy iktizâ eden hâlâtdan değildir. Belki إنما المنهي عنه أن يكون ذلك منهم على
وإنما المنهي عنه أن يكون ذلك منهم على anlardan ri'yâ tarîkiyle ve velîlik
da'vâsı ve mükâbere ve müfâhere ve bunlar gibi ahlâk-ı [94a] seyyi'e yüzünden
olan tevâcüdden nehy olunurlar; ve illâ تفعله الفقراء فمن أطلق النهي على كل تواجد تفعله الفقراء
dervîşlerden sâdır olan tevâcüd her ne tarikle olursa olsun mutlakâ nehy lâ-
zımdır deyu hükm eden kişi قولهم بادعاء ولم يعتبر صريح قولهم بادعاء ولم يعتبر صريح قولهم بادعاء
فقد أخطأ في فهم كلام الفقهاء. ولم يعتبر صريح قولهم بادعاء ولم يعتبر صريح قولهم بادعاء
فكاهâ-yı dînin tahrîr eyledikleri mesâ'ilde murâd-ı rumûzunu fehm edemeyüp ve sarâhaten iddi'â-i vecd ta'bîrini ve mutasavvife
lafzını îrâddan murâdları nedir, dikkat ve im'ân ve idrâk etmeyüp anınçün
hatâ' eylemiş olur. İtlâk ve takyîdde müftî Şeyh Ahmed Kütâhî-i Sünbülî-i
Merkezî³ der ki

1 P4, L1 وأنت يا: 1

2 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 155.

3 Şeyh Ahmed b. Beşîr b. Muhammed Kalburcu karyesinden zuhûr eyledi. Çavdarlı dahi derler. Şeyh Mer-
kezî'den hilâfet ve beldesinde ikâmet ve fetvâya dahi me'zûn olmuştur. Rihleti 978. [kenar]

[Şîr]: Devr yokdur diyen ‘âlim / Sen deyyârı bilmez misin?
Ta‘yîn-i vaz^ç olmaz zikre / Bu güftârı bilmez misin?
“Uzkûrunî ezkurkum”¹/ dedi Kur‘ân’da ol Hudâ
Kayd-ı mutlak nesh olmaz /Bu ahhârı bilmez misin?
“Men lem yehtez”² hadîsini / Niçün işitmez kulağın
“Dûnekum yâ Erfide”³ yi / Bu âsârı bilmez misin?
Tanrı ile ortak mısın /Ol mutlakdır sen mukayyed
Aç gözünü gâfil olma /Ol Kakhârı bilmez misin?
Müftî Dervîş eydür sana /İnsâf et dön Hakk’dan yana
Dönersen lutf eder sana /Ol Gaffârı bilmez misin?⁴

ولهذا قال بعض الفقهاء المتقدمين: لا يجوز لأحد أن يفتي بقولنا حتى يعلم من أين قلنا.
İşte kitâb [94b] mutâla‘a eden her kimesne mutâla‘anın tarîkini bilmeyüp ve bi’l-müşâfehe telkine muhtâc olan mahalleri üstâzlardan ahza tenezzül eylemeyüp

ارباب طبع باخرد مستقيم من
اجزای فهم من همه سازند مسطري⁵

mefhûmunca kuvvet-i zekâsına i‘timâd ve sıhhat-i istihrâcına i‘tikâd üzere olmağla ba‘zı ehl-i İslâm’ın su‘âllerinin cevâbına tasaddî ve hatâsını bilmeyüp hilâf-ı maksûdları üzere ta‘addî eylediği için ba‘zı kudemâ-yı ehl-i fikh, vasiyyet ve tenbîh edüp demişdir ki bizim ahzımız mahallini ve kelâmlarımızın kangı asla mebnî olduğunu bilmedikce bizim sühanımızla fetvâya cesâret hiç kimesneye câ‘iz değildir. Ve buna münâsib Şeyh-i Ekber dahi “Ehl-i sulûkün miyânında bizim derecemize varmayanlara, bizim kitâblarımızı mutâla‘a harâmdır. Zîrâ hakîkatini bilmeyüp zâhirine haml ile hulûl ve ittihâd ve zen-

1 “Öyleyse beni zikredin ki ben de sizi anayım” Bakara 2/152.

2 “Kim titremezse.” «لَيْسَ بِكَرِيمٍ مَنْ لَمْ يَهْتَزَّ عِنْدَ سَمَاعِ ذِكْرِ الْحَبِيبِ.» (Sevgilinin zikrini duyduğunda titremeyen cömert değildir.) şeklinde geçmektedir. Şihâbüddin es-Sühreverdî Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Abdullâh es-Sühreverdî el-Kureşî el-Bekrî, *Avârifu’l-Me‘ârif*, thk. Ahmed Abdurrahim es-Sâiyih-Tevfik Ali Vehbe, Mektebetü’s-Sekâfeti’l-Diniyye, Kahire 1427, s. 226.

3 “Haydi, devam edin Erfide (oğulları).” Buhârî, *es-Sahîh*, İydeyn 2, nu: 907; Müslim, *es-Sahîh*, Salâtu’l- İydeyn 19, nu: 892.

4 Firdevs Özkan, *Çavdaroğlu Müftî Dervîş’in Dîvân-ı Münacat’ı Üzerine Bir İnceleme*, (Dumlupınar Üni., Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2008, s. 232. Metinde bir çok okuma hatası bulunmaktadır.

5 “İdrak sahipleri, fikir cüzlerine benim dosdoğru aklımla nizam verirler.”

buna binâ'en huşû'u zemm eylemek vecdi zemdir ve anı zemm [96b] anın aslı olan huşû'u zemdir. Pes mezmûm olan şeyin vukû'u meclîsne varanlar dahi mezmûmlardır. ومنكر الخشوع والوجد الصحيح كافر بالله تعالى Huşû'-ı meşrû'u ve anınla min-vechin müttehid olan vecd-i sahîh-i hakîkiyi inkâr eyleyen kişi sâhib-i risâle Şeyh 'Abdulganî -radiyallâhu 'anh- cenâbları buyurur ki kâfir-i billâhdır. Zîrâ helâli tahrîm eylemiş olur. Husûsân İmâm Suyûtî ve İmâm İbn-i Hacer-i Mekki *Fetâvâ-yı Hadîsiyye*'lerinde vecdin sünnet-i takrîriyye olmasına zâhiblerdir ki bir meclis-i sürûrda ashâbın kirâmından Hazret-i Haydar-ı Kerrâr ve birâderi Ca'fer-i Tayyâr ve hâdim-i Hazret-i Peygamber 'aleyhi's-selâmü'l-evfer olan Zeyd cenâbları vecdlerini ve sâ'irlerinden vukû'unu yazdılar. Ve müctehidîn ve Hanefiyye'den ba'zıların istihracı düşvâr bir mes'ele ictihâdında hall ü feth müyesser oldukda kemâl-i sürûrundan nâşî kalkup izhâr-ı vecd edüp hattâ kollarını kaldırırdı deyu yazdılar.¹ Ve takrîr olunan vecdin eseri olan hareket için husûs-ı keyfiyyet ve tahsîs-i hey'et yokdur. Zîrâ musanna' olmayup vârid-i Hakk'ın zuhûruna vâcid tebe'îyyet eder. Sâhib-i risâle irhâ-yı 'inân tarîkiyle dahi bir cevâb-ı bî-çün u çerâya² şurû' buyurup der ki وهؤلاء الفقراء، وإن كانوا قاصرين على زعم المتفقه الجاهل، ol müdde'i-i fekâhetin ve ehl-i cehâletin zu'm-ı fâsidince Mevleviyye dervîşleri kâsır ve nâkıs olup ashâb-ı kemâlden ve vecd-i hakîkî erbâbından değîller ise dahi [97a] انلار 'amel-i semâ' ve fî'l-i tevâcüdde kendilerden mukaddem gelüp geçen kâmilâna teşebbüh edenlerdir ki taklîd mûsıl-ı tahkîkdir ve hâl-i mukallid sıhhetle mevsûfdur ve bunların teşebbühleri dahi eser-i şerîfe müsteniddir ki كما ورد في الحديث: Hadîs-i Şerîf'de geldi. Ya'nî Taberânî tahrîciyle Huzeyfe ve 'Abdullah b. 'Ömer ve rivâyet eyledikleri *Câmi'-i Sağîr*'de dahi vardır.³ «مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ.» Bir kimesne zâhiren veyâ bâtınen veyâ sûret ve sîret cihetinden bir tâ'îfeye müşâbehette tekellûf edüp benzemeğe çalışsa fî'l-hakîka ol tâ'îfeye mülhak ve 'indallâh anlardan ma'dûd olur. Zîrâ ol tekellûfî irtikâb anlara muhabbetinin eseridir. Pes «الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ»⁴ eseri dahi anı te'yîd eder. Hadîs-i Şerîf'de olan tefa'ul bâbına dâ'ir kelâm karîben yazılmışdı. Hattâ Şeyh Yahyâ ibn

1 Zîrâ şâdi-i merg belâsından raks ehvendir. [kenar]

2 çerâya : çerâh P4

3 Ebû Dâvûd, es-Sünen, Libâs 4, nu: 4031; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IX/126, nu: 5115; Beyhakî, Şu'âbu'l-İmân, II/417, nu: 1154; Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, VI/104, nu: 8593.

4 «Kişi sevdiği ile beraberdir.» Buhârî, es-Sahîb, Edeb 96, nu: 5816; Müslim, es-Sahîb, Birr 165, nu: 2640; Ebû Dâvûd, es-Sünen, Edeb 122, nu: 5127; Tirmizî, es-Sünen, Zühhd 50, nu: 2388.

Hüseyin Şemsî¹ buyururdu ki “Eğer sülâsiden «من شبه» vârid olup tekellûf melhûz olmasa her kârda emr düşvâr olurdu.” Zîrâ bilâ-fikrin ekser ahvâlde şibh bulunur. Tekellûf sîgasıyla vurûdu dahi rahmet-i ‘âlemiyân olduğunun eltâf-ı bî-nihâyesindendir. Ve tarîka-i sūfiyenin hayr u berekâtındandır ki hezli, cidde tahavvül eder ve istihzâ eden kimesne sūfî olur deyu *Mektûbât-ı Kudsiyye-i Fârûkiyye*’yi tercümemiz esnâsında dūçâr-ı çeşm-i bî-firâset-i fakîr olmuş idi.²

(قدس الله سره) السهروردي [97b] قال العارف Sâhib-i ‘Avârif İmâm Sühreverdî-i ‘ârif cenâblarının nazm-ı enfâs-ı kudsiyyelerindendir.

إن لم تكونوا مثلهم فتشبهوا إن التشبه بلكرام فلاح

“Çünkü ‘âşık olamazsın hele bâri yelten.” mefhûmunca buyurur ki “Eğer kibâr-ı kirâm gibi muhakkıkînden olamazsanız, ef’âl ve akvâllerinde ve harekât ve sekenâtlarında sulûk-i hâl ve evrâd u ezkâr ve refât u etvâr u güftârlarında pey-rev olup anlara benzemeğe çalışın ki erbâb-ı kemâle benzemeğe sa’y u gūşîş dahi ‘alâmet-i hayr ve sa‘âdet-i gayr ve sebep-i salâh ve eser-i necât ve felâhdır ki semere-i muhabbetdir” demekdir. “Tevâzu‘an-lillâh ehl-i dünyâ libâsını dahi terk hakkında olan hadîsden ahz ile eskice ve yamalıcı hırka giymek efdaldır.” dedi. Bir kavme muhabbet eylemeyen kimesne anların ahvâliyle tahavvül eylemez. Pes muhabbetde «مَعَ مَنْ أَحَبَّ» beşâreti lisân-ı hikem-beyân-ı Peygamber-i cihândan vârid olduğu karîben ‘ayân kılındı. Şeyh Seyyid Halîl Sâlik Dede³ dahi der ki

Kıt’a: Yây gibi Mevlevî’yi kec sanma
Ok gibi doğru olmasa dönmez
Devr eder câm-ı cism-i pâkleri
Mey-i ‘ışkile dolmasa dönmez

1 Merkûm Şeyh Yahyâ pederi yerinde Muhammed Ağa Tekyesi şeyhi iken rihlet eyledi 1153. [Kendisi] pederinin o dahi Şeyh ‘Abdulehad Nûrî merhûmun halîfesidir. [kenar]

2 1034 târihinde rihlet eden Şeyh Ebu’l-Ma’sûm Müceddidu’l-Elfi’s-Sânî H’âce Ahmed Fârûkî-i Sirhindî-*Mektûbât*’ıdır -kuddise sirruh. İbtidâ’-i târih-i tercüme 1163, tamâmı 1166. [kenar]

3 Sâlik Seyyid Halîl Dede, Şeyh-i Mevlevihâne-i Kâsım Paşa 7 Şevvâl 1135. [kenar]

bu faslın âhîrinde yazılsa gerekdir. Lâkin ihâta-i icmâlîsi budur ki tercümân-ı Hakk olan şeyh-i vakt seccâde-i Hazret-i Mevlânâ'da vekâletle sâlikân-ı Monlâ Celâl'e devr-i Veleddi'den sonra lisân-ı sır ile emr edüp «كن دائراً على وجودك» «سمعنا أمرك سمعاً وطاعة وبدأنا الدور على أعياننا dahi deyüp sâlik dahi «على شاكلتك»¹ «سمعنا أمرك سمعاً وطاعة وبدأنا الدور على أعياننا dahi deyüp sâlik dahi «على شاكلتك»¹ deyüp devre الثابتة والعمل على مركز وجودنا الذي هو الشاكلة التي يعمل عليها كل طائفة»² [98b] başladılar. Nısf-ı da'îre-i zuhûru kat'la mertebe-i insân numûnesi olan muhâzî-i şeyhe³ varınca şeyh anlara selâm-ı Hakk'ı tebliğ ve ism-i Selâm sırrın izhâr ve tefrîğ eder ve der ki «سلام الله عليكم أيها الدائرون في دائرة المحبة، سلم الله إلى المبدأ الحقيقي بالسلامة»⁴ «سلام الله عليكم أيها السائرون في طريق المودة والخلة وكشف عن بصر بصيرتكم الغشاوة حتى ترأسرار الدور» «سلام الله عليكم أيها العاشقون والعارفون تمت أدواركم üçüncü selâm والمركز الحقيقي»⁵ «evvelki وظابت أسراركم جعلكم الله الواصلين إلى حقيقة اليقين ومشاهدة رب العالمين بالسلامة»⁶ «ilmu'l-yakîn ve sâni hakku'l-yakîn ve sâlis 'aynu'l-yakîn dâ'iresidir. Kaldı ki yakînü'l-yakîn dâ'iresinde devr ve medâr ve müdür ve dâ'ir ve selâm ve teslîm ve müsellim ve müsellemin-aleyh i'tibârı ber-taraf olup dâ'ire-i yakîn حَتَّى يَأْتِيكَ السِّرُّ ile mağşî olur»⁷

تو خود حجاب خودی حافظ از میان بر خیز ⁸ [Mısra]:

nüktesine erzân olan sü'adadândır ki iksîr gibi kendi rengine telvîn ile bahş-ı temkîn eden mazhar-ı tâmdır. ⁹ «هُمُ الْقَوْمُ لَا يَشْفَى جَلِيسُهُمْ» İşte bu selâmlar selâm-ı lukiya değildir. Belki selâm-ı iz'ân ve kabûl ve huşûc ve hudûc ve itâ'at, pîr veya makâmını kâlen ve fi'len icrâ sahnına duhûldür.¹⁰

1 “Varlığının etrafında dön ve yaratılışına/tabiatuna uygun davran.”

2 “Emrini işittik ve itaat ettik, ve a'yân-ı sâbitelerimiz üzere deverana ve her taifenin gereğince davrandığı tabiât olan varlığımızın merkezi üzere amele başladık.”

3 Muhâzî-i şeyh makâm-ı menâziledir ki şeyh her devrede ikinci selâmı anda verüp yine posta gelir. [kenar] gelir : varır L1

4 “Allah'ın selâmı üzerinize olsun ey muhabbet dâiresinde dönenler, Allah işittikleriniz selâmete erdîrsin ve sizleri mebd-i hakîkiye selâmetle erişîrsin.”

5 “Allah'ın selâmı üzerinize olsun ey muhabbet ve dostluk yolunda yürüyenler. Allah basiretinizin gözünden perdeyi kaldırsın ki deverânın esrarını ve merkez-i hakîkiyi göresiniz.”

6 Allah'ın selâmı üzerinize olsun ey âşıkân ve ârifân. Deverânınız tamam, esrârınız hoş olsun. Allah sizleri yakînînin hakîkatine ve Rabbulâleminin müşâhadesine selâmetle vasil olanlardan eylesin.”

7 “Yakîn gelinceye dek...” Hicr 15/99.

8 “Hafız sen kendin perdesin, aradan çekil.” Hafız-ı Şîrâzî, *Dîvân*, Gazel nu: 266.

9 “(Onların) meclisinde olan bedbaht olmaz.” Buhârî, *es-Sahih*, Da'avât 66, nu: 6045; Müslim, *es-Sahih*, Zikr 25, nu: 2689.

10 Evvel fasıldan bu mahale dek metin yoktur. [kenar]

وہذا الذي تفعله فقراء المولوية في وقت الدوران، حال تواجدهم، ليس هو في وقت [99a] Mevlevî dervîşleri devrânları vaktinde ve tevâcüdleri hâlinde birbirlerine eyledikleri inhinâ ve selâmları selâm-ı mesnûn vaktinde verdikleri selâm değildir ki karîben iş‘âr olundu.¹ Ve an-ların bu selâmları hîn-i mülâkâtta sâhib-i şerî‘atin ehl-i İslâm’a ta‘yîn ve şî‘âr-i dîn buyurduğu tahiyet vechi üzere olan teslîm değildir ki حتی يكون مكروها. وإنما قاس المنكر لذلك هذه الحالة على حالة السلام. وأطلق الكراهة في ذلك، Dervîşân-ı Mevleviyân’ın bu inhinâlarını selâm-ı mesnûna kıyâs eylediği cihetden her nerde inhinâ bulunursa kerâhet dahi mut-lakâ vâki‘ olur zannedüp inhinâ-yı Mevleviyye’yi dahi inkâr ve selâm-ı sünneti icrâ vaktine mahsûs olan inhinâ-i mekrûhu anların inhinâlarına makisun-‘a-leyh² kıldı. Bu kıyâs ise merdûddur. ³ وهذا قياس مردود. Zîrâ mûnkir-i kâyis-i kâsî henüz fukahânın ‘inde’s-selâm kaydını ‘abes ve bî-tâ‘il zannedüp sırr-ı sühânı ve nûkte-i takyîdi ve dakîka-i mes‘ele-yi fehîm eylememiş.

ومسئلة فقهاء باقية في كتبهم على كراهة الانحناء للغير في وقت السلام عليه، والتحية له عند Fukahâ-i kirâmın kitâblarında yazdıkları bir müslim sâ‘irine mülâkât ey-ledikde Şâri‘-i A‘zam sallallâhu ‘aleyhi ve sellem’in ta‘yîn buyurduğu selâm-ı mesnûnu icrâ edüp [99b] “selâmun ‘aleyküm” derken inhinâsı mekrûh olmak mes‘elesiyine ‘alâ hâlihâ bekâ ve devâm üzere ve hükmü mahallinde cârî ve anı sūfiyye ve gayrıda inkâr eder yok. Ol selâm-ı mes-nûnda olan inhinânın kerâheti itlâkı üzere değildir ki hattâ selâm-ı dervîşân ve sâ‘irine dahi ta‘mîm oluna. وأرى أن الإنسان إذا انحنى لتناول شيء أو للبس ثوب، ونحو. وهو ذلك الشيء والثوب، فقد انحنى لأجل الغير، Müşâhede olunmaz mı ki hîn-i eklde ve ‘ahz u ‘atâ için veyâ libâs giymek veyâ anın gibi inhinâyı mûcib bir emr için kişi iki bükülür. İşte ol kişi dahi selâm verüp ve selâm verdiği kimseye inhinâ eylemedi. Gayri şey için ki aldığı nesnedir veyâ libâsdır anın için in-hinâ eyledi. Anın inhinâsı dahi mekrûh değildir. Eğer kerâhet mutlak olsa ol inhinâlar dahi mekrûh olurdu. وكذلك الانحناء من الفقهاء شيخهم، على وجه الطاعة والإذعان بالظاهر dervîşâna ve mutriblere eyledikleri inhinâları dahi böyledir ki zâhîren itâ‘at

1 Fâ‘ide: Bey‘at-i İslâm için Ebû Zerr-i Gıfârî gelüp Peygamber ‘aleyhi’s-selâmı matâfda bulup “es-selâmu ‘aleyke yâ Resûlallâh” deyu bed‘-i kelâm ve edâ-yı tahiyet-i İslâm eyledi. İbtidâ bu edâ anlardan vâki‘ olduğu *İnsânü’l-‘Uyûn*’da sarâhaten görülmüşdür. [kenar]

bkz. Ebû’l-Ferec Nüreddin Ali b. İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî el-Kâhîrî, *es-Siretü’l-Halebiyye (İnsânü’l-‘Uyûn fi Sireti’l-Emîni’l-Me‘mûn)*, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1427, I/398.

2 ‘aleyh : -L1

3 :مردود عليه BA

ve iz‘ân tarikiyledir. Ya‘nî inkiyâd ve hudû¹ eylemek ve i‘tikâd ve teslimini i‘lâmda de‘b-i tarikat olmuştur. ‘Âdet-i şer‘at olan selâm-ı sünnet değildir.² ليس هو الانحناء المكروه، لانصرافه Zîrâ selâm-ı mesnûnda icrâsı mekrûh-ı şer‘î olan inhinâ değildir. selâm ve tahiyet-ı İslâm için olan inhinânın bu inhinâ-i fukarâ gayrı oldu. فإن علل ذلك المتفق القاصر بكون انحناء الفقراء. Eğer ol fekâhet müdde‘îsi olan kâsır-ı gayr-ı nâsır dervîşlerin bu inhinâlarını namâzda Hakk te‘âlâyâ olan rûkû‘a benzer demekle kerâhet kavline ‘illet ederse أيضًا والقعود الفقراء. Biz dahi بين يدي الشيخ يشبه القيام لله تعالى في الصلاة والقعود فيها، فيكون مكروهاً كذلك. cevâbında deriz ki dervîşânın inhinâları rûkû‘a mümâsil olmağla mekrûh olursa anların ayağ üzere vukûfları namâzlarında olan kıyâma müşâbih ve şeyhleri huzûrunda otursalar namâzın tahiyâtı için olan ka‘delerine benzeyüp cümlesi mekrûh olmak lâzım gelir. بل القيام، بل القيام ولا معنى لتخصيص الشبه بالعبادة بالركوع فقط، بل القيام. İkâdetde olan müşâbeheti ancak rûkû‘a mahsûs kılmanın ma‘nâsı yoktur. Belki kıyâm ve ku‘ûd dahi rûkû‘ gibi erkân-ı ‘ibâdetde mevcûddur. Ma‘a hâzâ şeyhlerin huzûrunda ولا قائل بكراهة القيام بين يدي المشايخ تعظيمًا لهم. anlara ta‘zîm için kâ‘îmen durmak mekrûhdur demiş yoktur. وكذلك القعود. كما كان هو المعتاد في قعود الصحابة رضي الله عنهم بين يدي رسول الله (صلى الله عليه وسلم)،³ Husûsân huzûr-ı hümâyûn-ı peygamber-i kâ‘inât ‘aleyhi ve ‘aleyhi’t-tahiyât-da mu‘tâd olan ku‘ûdları dahi tahiyât kâ‘desi gibidir ki كأنما على رؤسهم الطير [100b] nübûvet vakâr-ı risâlet ve heybet-i nübûvet isti‘âb edüp meclis-i hümâyûnlarında efrâd-ı Ashâb-ı Kirâm bir meretebe metânet üzere kâ‘id ve vâkıf olurlardı ki varan, giren, gören zann ederdi ki her birinin başlarına güyâ kuş konmuş, ol kuş havf ve firâr eylemesin sayd edelim ürkmesin deyu muntazırlardır.

Fâ‘ide: Edeb-amûz-ı enâm ‘aleyhi’s-selâm cenâbının kendi ku‘ûd-ı pür-su‘ûdları “kurfusâ” dedikleri hey‘etdir ki ictimâ‘ üzere ya‘nî ayaklar ve baldırlar yanyana ve dizleri diküp elleri kuşak eylemektir. Ana “ihtibâ” derler ki dervîş-i çille-güzîn bu hey‘et üzere oturur.⁴ Seyyidü’t-tâ‘ife Cüneyd anı ihtiyâr ve dervîşânında muhtâr kılmışdır ki çille dahi ricâl-i tarikatde anın teberrûk-i

1 hudû‘ : huşû‘ P4

2 Münkîrin menşe-i galatı selâm-ı mesnûna teşbîhen ve teberrûken inhinâ-yı Mevlevîyye’ye dahi selâm tesmiye olunmuştur. [kenar]

3 BA : -P4, L1 وكذلك القعود كما كان هو المعتاد في قعود الصحابة رضي الله عنهم بين يدي رسول الله صلى الله عليه وسلم

4 bkz. EK-8: İhtibâ şeklinde oturan bir Mevlevî dervîşi.

ihtirâ'ıdır,¹ evlâd-ı 'Arab'ın ekseri ihtiyâr edüp tabî'at eylediği resm-i cülûs dizlerin diküp ayaklarının altı birbirine mukâbil ve mülâsık olmak, meselâ ele almak için pâpûşların vaz'ı gibi ki câmi'lerde mu'tâd-ı diyâr-ı Rûm'dur, sūfiyye-i kirâm dahi anı ihtiyâr ve zamân-ı cenâb-ı Cüneyd'e dek mu'tâd-ı ahyâr idi. Lâkin esnâ-yı zikirde olan hey'etler dahi ehl-i zikrin mübtedîlerine lâzım olan umûra mahsûs risâlemizde sınıf sınıf mufassaldır ki resm-i ka'de-i salât ve dahi envâ'-ı terebbu' vardır. Her biri bir iki nev' zikre hâsıdır. Kaldı ki zâhirde murabba' ku'ûd lûgat ve nahv 'ulemâsına ve sâ'ir kibâr-ı 'ulemâ-yı zâhire mahsûs idi. Sonra celse-i mütekebbirîn oldu deyu *Teşyîd-i* İmâm Suyûtî'de mastûr ve *Kût-ı* Ebî Tâlib'de dahi mezkûrdur.² Lâkin bu vakt-i bî-râbitada [101a] resm-i ka'de-i salât celse-i ehl-i ta'zîm ve edeb olmuştur. Ve ictimâ'-ı mezkûr tevâzu'dandır demişlerdir.³

Zeyneddîn Ebu'l-Ferec 'Abdurrahman ed-Dîmaşkî ki «دولت جنت» [devlet-i cennet] 893 târîh-i Safer'inde Şâm'da rihlet eyledi.⁴ İbn-i 'Aynî dahi derler: *شرح البخاري*: İmâm Buhârî'nin *Câmi'ü's-Sahîb Şerhi*'nde⁵ 'Aynî demiştir ki كنت أرى⁶ قال إسحق الشهيدى الصعدي: *«عزيز جنان»* [azîz-i cenân] 198 târihi saferinde mürtehil 'ulemâdan Yahyâ b. Sa'îd'i gördüm. يصلي العصر، Salât-ı 'asrî edâ edüp beldesi mescidinin minâresi dîvârına arkasın verüp oturdu. ثم يستند إلى أصل منارة مسجده، Æbn Muhammed b. 'Abdullâh فيقف بين يديه علي. Æbn Muhammed b. 'Abdullâh Medîne-i Isfahân'a nisbetdir. [البار] [el-bâr] 234 târihinde 'azm-i dâr-ru'l-karâr eyledi. والشاذكوني [Şâdgûnî]⁸ Süleymân-ı Minkarî'dir. عمرو بن علي [b. Hanbel] sâhib-i mezhep-i Hanbeliyye'dir. Tercümesi yazılmış idi. Æbn-i 'Avn ويحيى بن معين⁹ [Yahyâ b. Ma'in] feth-i mimle, muhaddisdir. وهم قيام على أرجلهم Ya'nî kâ'imen tevakkuf edüp 'ilm-i hadîsde olan şühbelerini sorarlar idi. إلى أن تجيء.

1 Çille, Cüneyd'in icâdıdır. [kenar]

2 Ebû Tâlib-i Mekkî, *Kûtul-Kulûb*, I/283.

3 Ya'nî kurfûsâ ki yazılmışdır. [kenar] : -L1

4 رحمه الله تعالى: BA

5 Müstakîmzâde burada sehven yanlış anlamış olmalıdır. Nablusî'nin kast ettiği kişi Bedreddîn Mahmûd el-Aynî'dir. (nşr)

6 Bu Şerh-i 'Aynî'yi Kirmânî ihtisâr eyledi. Mahmûd-ı 'Aynî'nin dahi şerhi başkadır. [kenar]

7 إسحق الصعدي: BA

8 Şâdgüne, zenân-ı h'ânendegân demektir ki mûsikîde kemâlî olmağla terbiyesine ba'z-ı kibâr-ı kavim kıyne câriyeler verirler imiş. Meclis-i tegannide menhî olmak mertebelerinin dekâyıkını ta'lîm ve muhâfazasını tefhîm edermiş. [kenar]

9 معين وغيرهم: BA

temelluk ya'nî yaltaklanmak mahallinde olursadır. Zîrâ zülli mücibdir. فأما عند Kaldı ki nice dem-ler ülfet olunan kimesneye mülākāt vaktinde ve diyār-ı uhrādan bir āşinānın gelmesi ve gitmesi zamānında mu'ānaka sünnetdir.

Beyt: عند الفراق الاعتناق سنة وللوصول سنة الرسول¹

لأنه (صلى الله عليه وسلم) اعتنق جعفر بن أبي طالب (رضي الله عنه) لما قدم من الحبشة، كما لأن Sünnet olduğu sâbit olan Röwâ el-dâriqutnî, veصححه من حديث عائشة (رضي الله عنها). delâilden biri budur ki hazret-i Murtazâ'nın birâderi Ca'fer-i Tayyâr Habeş'e hicret ve bir müddet ikâmet ve sonra 'avdet eyledikde Hazret-i Sıddîka'dan Dârekutnî tahrîc ve tashîh eylediği üzere Ca'fer ile i'tinâk ya'nî mu'ānaka eyledi. Ca'fer hazretleri Mûte² nâm mahalde sekiz târihinde ibtidâ iki elleri birden kesilüp sonra zikir âti Zeyd b. Hârîse ile şehîd olmuştur.

Fâ'ide: İbtidâ mu'ānaka eden Hazret-i Halîlullâh'dır ki İskender-i Zülkarneyn Beyt-i Şerîf'e geldikde mülākāt eyleyüp te'ānuk eylediler.

وفعل كذلك يزيد بن حارثة (رضي الله عنه) وكان قدم عليه كما رواه الترمذي، وحسنه عنها أيضًا. Zeyd b. Hârîse b. Şurahbîl sekiz yaşında iken Hakîm b. Hizâm anı 'ammesi Hadîcetü'l-Kübrâ için dört yüz dirheme almış idi. Peygamber 'aleyhi's-selâm Hadîce'ye zifâf buyurduğu gice sabâhında Hadîce anı efendimiz 'aleyhi's-selâma [104b] hediye eyledikde anı âzâd ve oğulluk eylemekle dil-şâd buyurdular. İslâm zuhûrunda mevâlîde³ ibtidâ İslâm'a gelen Zeyd'dir. Bedr guzâtındandır. Peygamber 'aleyhi's-selâm ana Ümmü Eymen nâm câriyesini tezvîc edüp oğlu Üsâme andan müvelled olmuştur idi. **el-Kıssa.**

Zeyd-i mezkûr bir tarafa me'mûr olup 'avdetinde Ca'fer ile eyledikleri te'ānuk⁴ gibi anınla dahi mu'ānaka buyurdıkları hadîsi Tirmizî Hazret-i Sıddîka'dan tahrîc edüp "hadîs hasendir" dedi. انتهى Necm'in kitâbından nakl olunan kelâm bunda tamâmdır.⁵

وكذلك يقال في الانحناء للغير إن المنهي عنه إذا كان على وجه المداينة والمراية⁶ والمنافقة İnhinâ selâm ve tahiyyetde mekrûhdur dedikleri gibi ba'zılar dahi dediler ki

1 "Ayrılrken ve kavuşunca kucaklaşmak Rasûl'ün sünnetidir."

2 Mûte, nûkte veznindedir. [kenar]

3 mevâlîde : mevâlîd P4

4 Te'ānuk, mu'ānaka, boyna sarılmak. [kenar]

5 Necmeddin el-Gazzî Ebu'l-Mekârim Muhammed b. Muhammed el-Gazzî, *Hüsni't-Tenebbüh limâ Verede fi't-Teşebbüh*, ed. Nureddin Tâlib, Dâru'n-Nevâdir, Suriye 1432, VII/354.

6 Mürâye'e, müdâhane veznindendir. [kenar]

nifākâne ve riya yüzünden ve iki yüzlülük makâmında inhinâ ederse işte bu yüzden gayra olunan inhinâdan müslümân nehy olundu. Fî'l-asl bu şeyler sebeb-i züll olup neticeleri rezâlet olduğu için nehy vârid oldu. خصوصاً انحناء بعض Husûsân العلماء للحكام والظلمة والقضاة وغيرهم لأجل الدنيا والخوف على الجاه والمنصب. ki 'ulemâdan olanların hâkimlere ve zâlimân ve kâdiyâna ve onların emsâline kendi mansıplarının zevâli ve rütbe-i i'tibârlarının infî'ali havfıyla eyledikleri inhinâ garaz-ı fâside mebni olmağla elbetde menhîdir. ¹ وكذلك إذا كان على وجه. Ve tahiyet ve selâm yerine inhinâ edüp selâm terk olunmak dahi hilâf-ı sünnet olmağla menhîdir. Hattâ ² «السلام قبل الكلام» demişlerdir. Terk-i selâm de'v-i İslâm olan altı makâm, iki beyt ile iflâm olunmuştur.³

Kıta: سلام المرء في الحمام جهل
وفي الأسواق في وقت اشتغالك
وعند الأذان والقراءة أيضًا
وعند الدرس والقاضي كذلك⁴

وَأما إذا كان من فقراء المولوية لشيخهم، ومن شيخهم لهم على وجه الإذعان لأحوال بعضهم Zikr olunan sûretlerde nehy-i inhinâ müsellemdir. Lâkin Mevlevî dervîşleri şeyhlerine ve şeyhleri anlara eyledikleri inhinâları⁵ birbirlerinin hâllerini iz'ân ve kabûlü iş'âr ve birr ü tâ'at ile birbirlerine in-kıyâdlarını izhâr içündür ki nifākâne kerhen serfurû eylemeyüp belki tav'an ez-derûn ve kalbleri hâline hâlikları vâkîf olduğunu i'tirâf ederek inhinâ ederler. ⁶ فهو أمر مقبول. Bu sûrette inhinâ ve bu niyetde ihnâ emr-i memdûh ve kâr-ı hasen olduğu muhtâc-ı burhân olmaz. Anların eyledikleri üç def'a inhinâ-yı

1 P4, L1 إذا كان على وجه: على وجه

2 "Önce selâm, sonra kelim."

3 Ba'zılar selâmın mekrûh olan mahallerini yirmiye bâliğ edüp nazm eylemişlerdir ki Muhammed-i Kürdi *Tarikat Şerhi* nde irâd eder. Mubâlağa-i ta'assuba mahmûldür dediler. [kenar] bkz. Muhammed-i Kürdi Muhammed b. Muhammed es-Suhrânî el-Kürdi, *Şerhu Tarikati'l-Muhammediyye*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, nr. 362, vr. 394b.

4 Tercüme:

Selâm altı mahalde câ'iz olmaz
Hamâmda hem tilâvet olunurken
Dahi kâdiya, meşgûl-i ehl-i sûka
Ezân ile dahi ders okunurken

Şatranç erbâbına esnâ-yı mülâ'abede selâm vermek eğerçi mekrûh ve ehl-i şuglde dâhillerdir. Lâkin ol lu'c-dan işgâl için selâm verilmekte 'inde Ebî Hanîfe be's yokdur deyu *Udde-i Taşköprizâde* de musarrahdır. [kenar]

5 inhinâları : -P4

kabûlleri ve şeyhin selâm-ı Hakk'ı makâm-ı menâzilde olan tebliği bu faslın evvelinde icmâl olundu. Nehy olunan inhinâ 'inde'l-lukyâdır. Bu selâm, ol mahalde değildir. İfâde ve iz'ân ve kabûl mahallidir dediler. Meselâ lâl-i ebkem ma'zûr kendi kabûlünü i'ân makâmında serfurû edüp başıyla ifâdesi gibidir. «والبر ليس بمخصوص بالوالدين» [105b] Birr lûgatde ma'nâ-yı kesîrde mevzû'dur. Lâkin bu mahalle münâsib ma'nâ herkese olunan fî'l-i hasen ve kâr-ı marzîdir. ¹lafzıyla musaddar hadîsde hüsn-i hulk ma'nâsınadır. İsm mukâbilidir. Ya'nî birr ü ihsân ³﴿وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾ ²﴿وَبِرًّا بِالَّذِي﴾ emsâli âyât-ı kirâmda vâki' olmak ebeveyne tahsîsi müfid değildir nehy-i inhinâ 'amm olmadığı gibi. Belki Cenâb-ı Ebu'l-Mü'minîn Peygamber-i Rabbü'l-'alemîn 'aleyhi's-selâm hazretleri buyurdular ki بِرُّ أُمَّكَ ثُمَّ بِرُّ أَبِيكَ ثُمَّ أَخَاكَ ثُمَّ أُخْتَكَ. رواه الدليمي في مسند الفردوس ⁴Müsned-i Deylemî'de mervîdir. Vâlidene birr eyle, bârr ol 'âkk olma. Andan sonra pederine ve sonra karındaşı- na ba'dehû hemşîrene ihsân üzere ol deyu buyuruldu. Ve âbâ-i selâsede hakîkî olanı mercûh ve mecrûhdur ki demişler âbâ üçdür. Peder-i tevlîd ve peder-i ta'lîm ve peder-i terbiyedir. Hîn-i tevlîdde tenzîl olunur. Lâkin ta'lîm ü terbiye mûcib-i terfî'dir. Pes mecâzî bunda hakîkîden ercahdır. وفي رواية: بر والدك فولدك. ⁵Âhar rivâyetlerin birinde peder zikr olunup sonra veled yâd olunmuş ve birinde dahi fakat veled îrâd olunmuş.

İşte der-vîşânın dahi inhinâları birr u tâ'at ve ihsân kabîlindendir. Fukarâ, şeyhlerine ve şeyh dahi sâlikâna izhâr eder ki min haysü'l-bâtın zuhûr [106a] eden hâl cümlede berâber vâki' olduğunu zâhiren ifâde ve i'âmıdır. وليس قول النبي (صلى عليه وسلم) في الحديث السابق: أَيُنَحْنِي بَعْضُنَا لِبَعْضٍ؟ قَالَ: لَا، بمقتضى للنهي ⁶عن الانحناء، كما أنه Mukaddemâ birbirimize inhinâ eder miyiz" deyu Enes'in su'âlî hadîsinde "lâ" buyurdıkları inhinâdan nehy iktizâ eylemez. ⁷Kezâlik zeyli dahi mu'ânakadan nehyi muktezî değildir. فإنه نفى وقع في جواب

1 Netekim ifitâhda ref'-i yed asamm için ve cehr-i tekbîr a'mâ içündür dediler. [kenar]

2 "(Beni) valideme hürmetkâr (kıldı)." Meryem 19/32.

3 "Anne ve babaya iyilik edin." İsrâ 17/23.

4 Deylemî'nin *Firdevs*'inde böyle bir hadise tesadüf edilmemiştir. Nablusî, Suyûtî'nin *Câmiü'l-Ehâdis*'inden hadisi tahrir etmiş olması muhtemeldir. (nşr)

5 Ya'nî kişi pederine ve veledine dahi ihsân ile me'mûrdur. Âhar hadîsler şehâdetiyle pederin veledi üzerinde olan hakkı gibi ferzenden dahi vâlidî üzere hakkı ve belki hukûku vardır. Meselâ hoş isimle tesmiye ve 'ilm ve kitâbet tahsilinde i'ânet ve hîn-i bulûğda bir küfüvvünü tezvîc gibi. Kezâlik şeyh ile sâlikler dahi anlar gibidir ki teslikde şeyh ihtimâm ve sâlik dahi hîdmet ve emre imtisâli tamâm ede. Tesâlikde tekâsül olunmaya. [kenar]

6 النهي: BA

7 İbn Mâce, *es-Sünen*, Edeb 15, nu: 3702; Tirmizî, *es-Sünen*, İstîzân 31, nu: 2728.

. لا نهى. Zîrâ istifhâmın cevâbında vâki^c olan nefydir, nehy değildir. Bu siyâkın misli ve misâli Bu نظير ذلك ما رواه الترمذی بسنده عن علي رضي الله عنه قال: Tirmizî, Cenâb-ı Murtazâ'ya isnâd ile rivâyet eylediği hadîsdir ki Hazret-i Haydâr-ı Kerrâr buyurmuşlar: ¹ لَمَّا نَزَلَتْ ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا﴾، Haccın farziyeti sâbit olan bu âyet-i kerîme nâzil oldukda قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفِي قَالَوا: رَسُولَ اللَّهِ، أَفِي bu Âyet-i Kerîme'nin emr-i şerîfine vâkıf olanlar nidâ edüp "Yâ Resûlallâh" dediler, cevâbdan sükût ile mu'âmele buyruldu. قَالُوا: رَسُولَ اللَّهِ، أَفِي "bu hüküm ya'nî kudreti olanlara haccın farziyeti her sâl midir?" dediklerinde. قَالَ: لَا. "lâ" buyurdular. ³ فإن قوله (صلى الله عليه وسلم) Peygamber 'aleyhi's-selâmın "lâ" buyurmaları istifhâma cevâbdır. Her sâl hacdan [106b] nehyi iktizâ eylemez. Belki ol su'âle cevâb olan "lâ"nın ma'nâsı eğerçi bu âyet ile haccü'l-Beyt farz kılındı lâkin her sâl vâcib değildir demektir. أَيْتَحْنِي بَعْضُنَا: لا في جواب من قال له: وكذلك قوله (صلى الله عليه وسلم): لا في جواب من قال له: أَيْتَحْنِي بَعْضُنَا. İşte inhinânın su'âline dahi cevâb sâdır olan "lâ" böyledir ki معناه ليس ذلك ma'nâsı inhinâ tahiyet ve selâm vaktinde emr-i lâzım ve kâr-ı matlûb değildir demek mahalinde lâ⁵ buyurdular.

بل قال شيخ الأكبر (رضي الله تعالى عنه) في كتابه الفتوحات المكية في الباب الثالث وسبعين Ve belki bir ma'nâ-yı dakîk dahi vardır ki anı 'urefânın zurefâsı bilirler. Hattâ Şeyh Muhyiddin İbn-i 'Arabî *Fütühât*'ın yetmiş üçüncü bâbında ehl-i rükûc olan evliyâ-yı kirâmı zikr eylediği mahalde buyurur ki ehl-i cibr ve kibre eyledikleri tevâzu'ları anlarda vedî'a olan sıfatadır. Yohsa anların zâtlarına ârifler tevâzu' eylemezler ki bu te'vîl-i ma'nevî esrâr-ı ehlullâhdandır. ⁶ Zîrâ anlar şuhûd⁷ ehlidir. Her şeyden meşhûd-⁸ları hakdır ki 'urefâdan biri demiş

[Beyt]: وحدتي گشته کثرتش طاری
در همه ساری [107a] از همه عاری⁸

1 "Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." Âl-i İmrân 3/97.

2 أفي كل عام فسكت

3 Tirmizî, *es-Sünen*, Hacc 5, nu: 814.

4 هذا الحديث: BA

5 lâ : -P4

6 Ya'nî sıfat-ı kibriyâ ile anlardan tecellisini müşâhede ederler. [kenar]

7 şuhûd : meşhûd P4

8 "Kesretinden her şeye sâri ve herşeyden âri olan bir vahdet zuhur etti." Molla Câmî Nüreddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Heft Evrenç*, ed. A. Efsahzâd, Merkez-i Mutâla'ât-ı İrânî, Tahrân 1378, I/64.

ve küberâ-yı tarikatden biri dahi buyurur

[Beyt]: Sırr-ı zâtın şû'ununu gör kim
Cümleden 'ârî cümlede sârî

Hattâ hîn-i mülâkâtta inhinâları dahi mülâkî oldukları kişinin zâtına değildir. Belki Hakk Te'âlâ'nın anda 'âriyet olan¹ sıfatıdır ki ربما انحنى العارفون لإخوانهم عندما يلقونهم في سلامهم 'Ârifân-ı Hakk Te'âlâ ekseriyyâ ihvân-ı mü'minîne râst geldikleri hinde selâmlarında inhinâ ederler.² Ol 'ârifin mülâkî olup inhinâ eylediği kimesne inhinâyı kendi içündür deyu mesrûr olur. Anın وسروره إنما هو من جهله بنفسه. Anın ol sürûru ancak kendi nefsinin bilmeyüp³ «من عرف نفسه» 'îrfânından vâye-dâr olmadıği içündür ki حيث تخيل أن ذلك الانحناء والركوع له ممن لقيه 'ârifin ol inhinâ ve rukû'unu kendi nefsinin oldu hayâl eder. إنما هو لما يستحقه من. Ma'a hâzâ 'ârifin ol inhinâsı anın müstahak olduğu rif'atedir ki ol rif'at da zâhiren, bâtinen, kat'an anın alâka ve medhali yokdur. Min-tarafillâh istihkâk verilmiştir. İşte ol Hakk'ın 'atâsı olan istihkâka ta'zîm içündür.

Pend: *Tenbîh-i Şa'rânî*'de musarrahdır ki bir müdde'i kimesne eğer bir muhâlif şey söylese "ne'am" [tamam] deyüp kat'an anınla mu'âraza eylemeye-siz ve "ne'am" kelimesi ile murâdınız senin itikâdında böyledir demek olsun. Hüsn-i hulkda eslem-i hâlât budur demiştir.

'İrfânı فتفعله عامة الأعاجم مقابلة جهل بجهل وعادة [107b] وعرفاً وهم لا يشعرون⁴ olmayanlar bi'l-cümle birbirlerine eyledikleri inhinâları 'örf ve 'âdet-i beled olduğu içündür. Aslını ikisi dahi bilmez hemân güyâ ki birbirleriyle cehlle-rini mukâbele ve tatbîk ederler. ويفعله العارفون Ehl-i şühûd olan 'ârifler inhinâ ederler. Inhinâ eylemek fi'l-hakîka vâcib müşâhede جبروت إلهي يجب الانحناء له. Olan ceberût-ı Cebbâr'ı müşâhede eyledikleri için inhinâ ederler. Ve belki cezbe hâli gibi inhinâdan kendilerini ba'zıları zabt edemez demişlerdir.⁵ إذ Zîrâ ol 'ârif-i billâh olan zümre-i 'aliyyenin ancak meşhûdları sırr-ı Hakk'dır ki Şeyh Mehmed Niyâzî demiş:

1 dahi mülâkî oldukları kişinin zâtına değildir. Belki Hakk te'âlânın anda 'âriyet olan : -P4

2 Hattâ esrâr-ı kaderdendir ki zâlîme bed-du'a ve inkisâr eylemek câ'iz değildir. Zîrâ fâ'il-i hakîkî bu sebeble 'Adl isminin hükmünü icrâ eder dediler. [kenar]

3 "Nefsinin bilen."

4 يشعرون : BA

5 Harâm ta'âm hîn-i musâdefede parmak itâ'at etmeyüp ahz ve ekl mümkün olmadığı gibi ki zıddıdır. [kenar]

“Her neye baksa gözüüm bil sırr-ı Sübhân andadır.”¹

ألا كل شيء ما خلا الله باطل Şâ‘ir-i Resûlullâh olan Lebîd bu şi‘ri deyüp Server-i enbiyâ ‘aleyhi’t-tehayâ dahi tasdîk buyurmuşdur ki Allâh’dan gayrı bi’l-cümle bâtıldır demekdir ki Lebîd’in kelâmının asdaki anın bu sözüdür buyurmuşlar. Mısra‘-ı sâni‘i dahi budur: ² «وكل نعيم لا محالة زائل» Lebîd b. Re-bî‘a b. ‘Âmir’in künyesi Ebû ‘Ukayl’dır. Câhiliyyetde dahi muvahhiddir. 145 ve bir kavle 160 yaşında Kufe’de kırk bir târihinde vefât eyledi. Radiyallâhu te‘âlâ anhu ve ‘an sâ‘iri ashâbihi ‘aleyhi’s-selâm. Bâtıl olan şübheniz ‘ademdir. ³ والوجود كله حق Vücûd bi’l-cümle Hakk’dır. Ya‘nî hakk demeye şâyân ancak zât-ı Bârî’dır. ⁴ Kaldı ki mesbûkun bi’l-‘adem ve mülhakun bihi’l-‘adem olan hestî-i [108a] mevhûma mevcûd ve vücûd ıtlâk eylemeye tahammülü yokdur. Ya‘nî el-ân kemâ-kân şuhûdu üzere basâr-ı basîretinde ehlullâh Hakk’dan gayrı müşâhedesinden mestûrdur. Bir var imiş bir yoğ imiş Hakk’dan gayrı kimse yoğ imiş. ⁵ Pes bu hakikat-ı hakkânîyyet nazar-ı hâl ve basar-ı basîret-me‘âllerinde bilâ-zevâlin meşhûdları olan böyle kibâr-ı kirâm hakkında şeyh hazretleri buyurur. ⁶ فما رجع الراجع إلا حق وجود باطنه عدم وهو عين Pes râki‘-i hakkânînin rûkû‘u dahi ancak vücûd-ı hakkânîye olup bâti-nen ‘ayn-ı mahlûk nazarlarında ‘adem-i mahzûd’dır.

“Sırrı bu devr ü vecdin zevk-i semâ‘a mevkûf”

Bu mahall makâmât-ı sūfiyyeyi ve işârât ve hâlâtını mezâk-ı hazret-i şeyh üzere vukûfa tevakkuf eder. Anların hâlâtı dahi vicdânî ve zevkîdir. Takrîr-i lisân ile ittılâ‘ ve tahrîr ü beyân ile hakikâtini idrâk muhâl olduğu cihetden

1 Niyâzi-i Mısri Mehmed b. Ali el-Malatî, *Divân*, Maarif Kütüphanesi, İstanbul 1965, s. 160.

2 “Her nimet de nihayetinde zâil olacaktır.”

3 Lakin bâtil ile vücûd dahi murâd olunmuşdur ki Ebû Medyen buyurur:

لا تنكر الباطل في طوره فإنه بعض ظهوراته

[Bâtılı tavrında inkar eyleme, zira o da bazı zuhârâtındandır.] [kenar]

4 İnsân cemâl ve celâli câmi‘ ve birî, diğeri mutazammındır. Bu cihetden anların bir mazharı yokdur ki birinde ahari olmaya. Lâkin mü‘minde cemâl bi’l-fi‘l ve celâl bi’l-kuvve ve kâfirde ‘aksî üzere ya‘nî cemâlî bi’l-kuvve, celâlî bi’l-fi‘ldir. Hazret-i Mevlevî bir ruhbâna tâpûsu buradandır. Lâkin zâhir şer‘a muhâlif görünüp ve kâfir ile müsâleme ihtilâfîtur. Kar‘iyu’n-nehy değıldir ve mağlûbu’l-hâlden sudûr ederse “*kalem nistdir*.” Bundan ziyâde bastı husûsâ nâ-ehle menhîdir. Hazret-i Şeyh-i Ekber buyurur: “Bir kimesnenin inhinâsı menhî olmak fi’l-hakîka kendi kendine olmağıla ya‘nî mertebe i‘tibâriyledir. Fer‘den asla ve farkdan cem‘e ve sıfardan zâta ve ‘amelden ‘ayna olursa lâ-be’s olur. Netekim tahiyyâtda kendi kendine selâm verüp “es-selâmu ‘aleyke eyyühe’n-Nebiyyü” buyurdu. Merâtibin ‘adem-i i‘tibâriyle hakâyıkın butlânı lâzım gelir ki “*حفظ مراتب نكبي زندقي*” [Eğer mertebeleri hıfz etmezsen, zındık olursun.] demişlerdir. [kenar]

5 hakikat : hakiyyet L1

6 İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, III/52.

hâvîdir.¹ Ya‘nî lafz-ı hadîs-i şerîfde «على ذكرٍ كان» vârid oldu. «على الذكر» buyurulmadı. Bu sûretde vâki‘ olması mec-mû‘-ı envâ‘ına şâmil olmak iktizâ eder. Eğer ma‘rife olsa lâmu ahd için olup birine meselâ efdaline masrûf ve ekmeline mevkûf olmağla bu mahalde çendân müfid olmaz idi. Şeyh hazretleri zuhûr-ı Hakk’a mütevec-cih olup buyurur ki «وبالله المستعان، على ظهور الحق بين الإخوان». Biz dahi deriz ki «سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ»² «فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ»³ bu mahalde Muhammed Kâmi’nin bu makâle-i lugaz-günesi yâd olunmak ensebdir.

Lugaz: Lafz-ı selâm bir kelime-i ‘Arabiyye-i garîbedir ki cümlesi “se-lâm” ve nısfı [109b] “se-lâm” ve rub‘u “se-lâm” ve nısfı gitse “se-lâm” ve rub‘u yine gitse “se-lâm” ve rub‘unun nısfı gitse “se-lâm” ve nısfının rub‘u gitse “se-lâm” ve elifinin her cânibi “se-lâmdır”. Bu lugaza bir basîtce şerhimiz olmağla beyânı ana havâle ve tayy-ı makâle kılındı.⁴ «وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى»⁵

1 Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, VI/409, nu: 7777.

2 “Selâm size! Yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık cennete girin.” Nahl 16/32.

3 “Bundan sonra artık hangi söze inanacaklar? Mürselât 77/50.

4 Müstakîmzâde, *Şerh-i Lugaz-ı Selâm*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 625, vr. 125b.

5 “Selâm doğruya tabi olanlarıdır.” Tâhâ 20/47.

الفصل الثامن

el-Faslu's-Sâmin [Du'â]

Sekizinci faslı bahs-i du'âda mün'akiddir. Dört nev' du'âdan her birine mahsûs ref'-i dest hey'eti ve ahvâl-i dâ'i dahi üç kısım olmak tafsîli kalem-i küstâhâne ile *Hâşiye-i Hizb-i A'zam*'da mürtesimdir.¹

اشتمل مجلس المولوية على الأدعية الشريفة لهم لفقرائهم، ولكل من حضر عندهم بالخصوص، Tarîk-i Mevleviyân'ın âyinleri icrâ olunan meclisde meşâyih ve der-vîşân şânlarında ve hassâten ve 'âmmeten meclislerine hâzır olanların hakla-rında mu'tâd üzere olunan da'avât-ı müstecâbeyi bu fasl hâvidir. والدعاء للسلطان Ve husûsân cümle ehl-i İslâm üzere du'â-i hayrî lâzım ve âsâr ile vücûbu sâbit olan du'â-yı pâdişâhî mültezemleridir ki Hakk Te'âlâ mekârihden hıfz u sıyânet ve a'dâ-yı dîn üzere nusret ve umûrunda tevfikini refik eylemek du'âsını terk eylemezler. ولأكابر الدولة Ve 'ulemâ ve vü-zerâ ve vükelâ ve umerâ ve umenâsını 'ale'l-husûs sadr-ı sudûr-ı 'izâm ve şeyhu meşâyihî'l-İslâm [110a] ولعساكر المسلمين ve leşkeriyân-ı İslâm'ın seyflerine hid-det ve kollarına kuvvet ve kalblerine şecâ'at ve kendilerde gâlibiyyet ve düşma-nında mağlûbiyyet du'âsını dahi ederler. ولبعض أكابر هذه البلاد Ve bu beldelerin zâbitleri ve a'yânı ve müftiyân ve nukabâ ve mütevelliyân deyu Şâm-ı Şerîf Mevlevihânesi şeyhi ve du'âcı dede dahi irâd ederler. ولقاضيها Ve hâkimü's-şer' olanları dahi zikr ederler.

Sâniha: Şeyh-i sâhib-i risâle kuddise sırruhu hazretleri ceddîm Müstakîm Efendi'nin Şâm kâdîsı olduğuna «إنه على صراط مستقيم» [innehu 'alâ sırâtin müs-takîm] 1116 târîhini ziyâret-i kudûmlarında ifâde buyurmuşlardır.

وحاكما Vâlî ve zâbitini dahi yâd ederler. Hükûmet-i Şâm'ı ba'zı vüzerâ Kudûs ile cem' eylemiştir. Ve ba'zılar emîrül-hâc dahi olmuştur. Her biri başka oldu-ğu dahi vardır. Lâkin vaktimizde üçü bir vezîrde cem' olup ve bu vesîkayı tah-rîrimiz târîhlerinde 'Osmân Paşa² nâm bir vezîr hidemât-ı mezbûrenin cümle-sine me'mûr ve oğlu dahi vezâretle cerde hizmetiyle meşgûldür. ولجميع المسلمين Ashâb-ı İslâm ve ehl-i imân cümlesini hayyen ve meyyiten irâd eder-

1 bkz. Müstakîmzâde, *Hâşiye-i Hizb-i A'zam*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 1391.

2 Fevt-i Osmân Paşa 1185. [kenar]

ler. وهذا أمر من¹ أكبر الطاعات. Ve böyle ‘umûm üzere du‘â, a‘zam-ı ‘ibādâtıdır ki ۲﴿ادْعُونِي﴾ emrine imtisâl ve ehl-i imtisâle³ ۳﴿اسْتَجِبْ لَكُمْ﴾ va‘dine mazhar olurlar. Ve zahr-ı gaybdan du‘â, kabulü sâbit olan eser zikr olunsa gerektir. وأفضل، القربات والمثوبات، [110b] Vesile-i takarrüb olan şeylerin ve sevâblı ef‘âlin gâyet ahsenidir. Bu hadis-i şerîf fasl-ı evvelden evvelce beyân olunmuş idi. وَمَلَكَ (صلى الله عليه وسلم): دَعْوَةُ الرَّجُلِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ، وَمَلَكَ قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): دَعْوَةُ الرَّجُلِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ، وَمَلَكَ ۴﴿بِمِثْلٍ﴾ Sultânü'l-Kevneyn ‘aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm buyurur ki müslimin müslim karındaşına gâ’ibâne eylediği du‘â-yı hayr makbûldür. Ve mahsûs bir melek başı ucunda durup du‘â ederken “Âmîn, Hakk Te‘âlâ sana da bu du‘âda recâ eylediğin şeyin mislini versin.” deyu du‘â eder buyurmuşdur. Ve meleklerin du‘aları elbette müstecâbdır. Zîrâ du‘aları me‘mûrendir. رواه أبو Ebû Tâlib Muhammed b. Gaylân tarikinden Ebû-bekr-i Şâfi‘î-i mezbûr⁶ fenn-i hadîsde cem‘ eylediği Ümmü Kürzi’s-sahâbiyye-i Huzâ‘iyye-i Mekkiyye’den rivâyet eyledi.⁷ İmâm Nevevî «بِمِثْلٍ» mîmin kesriyle ve tenvîn ile rivâyet edüp⁸ lâkin sâhib-i Şifâ mîmde üç harake ve âhirinde zamîr ile «بِمِثْلِهِ» zabt eylemişdir.⁹ وفي رواية أخرى قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): دَعْوَتَانِ لَيْسَ بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ. Ve bir gayrı rivâyetde sâbitdir ki buyurmuşlar. [111a] دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ، «İki du‘â vardır ki ‘indallâh kat‘an mahcûb değildir. Zâlimin zulm-dîdesi olan mazlûmun bed-du‘ası müstecâbdır.¹⁰ وَدَعْوَةُ الْمَرْءِ لِأَخِيهِ» Ve bir kimesnenin dîn¹¹ karındaşına zahr-ı gaybdan ya‘nî haberi yoğ iken arkasından eylediği du‘â müstecâbdır. Husûsân kerem-dîdesi ola. رواه Husûsân kerem-dîdesi ola. Seyyidü’n-Nâs cenâbından Taberânî *Kebîr*’inde nakl ve rivâyet eder. وفي رواية قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «دَعْوَةُ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ

1 -P4 : L1 : أمر من

2 “Bana dua edin.” Mü’min 40/60.

3 “(Duanıza) icabet edeyim” Mü’min 40/60.

4 بـمـثـلـه : BA

5 في كتاب

6 mezbûr : -P4

7 Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, III/527, nu: 4205.

8 Nevevî Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî, *Şerhu’n-Nevevî ‘alâ Müslim*, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut 1392, XVII/49.

9 Kadı İyâz Ebu’l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî es-Sebtî, *eş-Şifâ bi-Tâ’rîfi Hukûki’l-Mustafâ*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1409, I/223.

10 Lâkin Hakk’a yakın olanlara zâlîme bed-du‘â eylemek câ’iz değildir. Zîrâ ism-i ‘Adl’in hükmü icrâ olunduğu ehl-i şühûda ‘ayândır dediler. [kenar]

11 dîn : -P4

¹ *مُسْتَجَابَةً لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ*, Bir rivāyetde dahi bir müslimān bir müslimāna du‘ā-i gā’ibāne eyledikde makbûl olur. *عِنْدَ رَأْسِهِ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ بِهِ كُلَّمَا دَعَا لِأَخِيهِ بِخَيْرٍ قَالَ الْمَلَكُ: «دُعَاءُ الْأَخِ»* Ol mü’min her bār ki vech-i mezkûr üzere du‘ā-yı hayr eyleye, dā‘inin başı tarafında du‘āya mahsûs olan melek âmîn deyüp “Ey mü’min sana da Hakk Te‘âlâ’dan anın misli vardır.” Ya‘nî versin deyu du‘ā eder. Ashābdan Ebû’d-Derdâ’dan ruvât-ı selāse-i mezkûre nakl ederler.² «دُعَاءُ الْأَخِ» Bir rivāyetde dahi karındaşın karındaşına gıyābından eylediği du‘ā red olunmaz deyu buyurdıkları Bezzār³ ki «صَبِرَ» [sabr] 292 târîhinde rihlet eden Ebûbekr Ahmed muhaddis-i sikadır, *Müsned-i Kebîr*’inde [111b] ‘İmrân-ı Basrî’den tahrîc eyledi.⁴ *خصوصًا إذا كان* Husûsân ol du‘ā eden kimesne ihsân-dîdesi ola du‘âsı elbette makbûldür ki *كما يقع من كثير من الأكابر في دمشق الشام وغيرها، أنهم* diyârimızda ve sâ’ir diyârda olan a‘yân u kibâr, Mevlevî dervîşlerine ihsân ederler. Anlar dahi mukâbelesinde du‘ā-yı hayr ederler. Eserde vârid olmuştur ki *كما قال رسول الله (صلى الله* *عنه) «دُعَاءُ الْمُحْسِنِ إِلَى الْمُحْسِنِ لَا يُرَدُّ.»* *رواه الديلمي في مسند الفردوس عن ابن عمر (رضي الله عنهما).* *Müsned*’inde Deylemî ‘Abdullâh ibnü’l-Fârûk cenâbından rivāyet eyledi.⁵ ‘Abdullâh-ı mezbûr yetmiş iki senesi zi’l-hiccesinde rihlet eyledi. *وكل هذه الأحاديث* Bu makâma dek bu fasılda zikr olunan bu beş ‘aded du‘â hadîslerinin cümlesi *Câmi‘-i Suyûtî*’de mastûrdur.⁷

⁹ Zikr olunduğu vech üzere olan meclis-i du‘âda hâzır olan kimesneye fîsk isnâd eden kişi hazret-i ‘Abdulganî buyurduğu üzere, *كافِرٌ بِاللَّهِ تَعَالَى*, *حيث جعل* Zîrâ *جعل* [112a] ve zübdesi olduğu lisân-ı dürer-feşân-ı efdal-i peygamberândan sâdır olan du‘âyı fîsk deyüp ve erbâbına

1 Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, XI/119, nu: 11232.

2 Müslim, *es-Sahîh*, Zikr 86-87-88, nu: 2732-33; İbn Mâce, *es-Sünen*, Menâsik 5, nu: 2895; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XLV/539, nu: 27558.

3 Bezzâr: Ketân tohumu satıcı. [kenar]

4 Bezzâr Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık el-Bezzâr el-Basrî, el-Müsned (el-Bahrü’z-Zehhâr), thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, Medine 1988, IX/52, nu: 3577

5 Deylemî, *el-Firdevs*, II/213, nu: 3040.

6 Suyûtî’de Esyûtî dahi câizdir. «فاضل» [fâzil] 911 târîhinde rihlet eyledi. [kenar]

7 Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, III/525-527.

8 P4, L1 *على الأدعية: الأدعية*

9 المذكورة: BA.

قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ». رواه أحمد بن حنبل وابن أبي شيبة وأبو داود والترمذي والنسائي وابن ماجه وابن حبان والحاكم عن إمام ترميزي cenâb-ı Hâdimü'n-Nebî 'aleyhi's-selâm olan Enes'den tahrîc ve rivâyet eder.¹ وفي رواية قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ». رواه أحمد بن حنبل وابن أبي شيبة وأبو داود والترمذي والنسائي وابن ماجه وابن حبان والحاكم عن [Nu'mân b. Beşir] saḥâbî-i meşhûrdur ve bu zikr olunan ehl-i hadîs hadîsini Nu'mân-ı mezbûrun rivâyetini nakl ve tahrîc endenlerdir.² وفي رواية قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «الدُّعَاءُ مِفْتَاحُ الرِّحْمَةِ، وَالْوُضُوءُ مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ، وَالصَّلَاةُ مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ». رواه الديلمي في مسند الفردوس عن ابن عباس. Bir rivâyetde dahi 'Abdullâh b. 'Abbâs'dan Deylemî *Müsned*'inde tahrîc eylediği üzere buyurmuşlar ki “Du'â Rahmân ve Rahîm olan Rabb-i Kerîm'in rahmeti kapularının miftâhıdır ve abdest dahi namâzın ve namâz bâb-ı cennetin miftâhıdır. Anahtâr olmadıkca bir bâbı feth ve duhûl ve dâ'ire-i merâma vusûl muhâldir.³ وفي [112b] رواية قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ وَعِمَادُ الدِّينِ، وَتَوَرُّقُ الدُّعَاءِ يَرْزُقُ الْقَضَاءَ، وَإِنَّ الْبُرِّ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ،» Ve bir rivâyetde dahi “Du'â ehl-i imânın silâhıdır. Anınla belâyâyı def' eder ve matlûbuna vâsıl olur. Âlet-i harb ile düşmanın def' edüp ganîmete nâ'ıl oldukları gibidir. Dînin direğidir ki hüsn-i i'tikâdın semeresidir. Ve âsumân u zemîni tenvîr eder.” deyu buyurmalarını عن الحاکم والیعی أبو یعلی hazret-i Murtazâ kerremallâhu vecchêhûdan Ebû Ya'lâ *Müsned*'inde ve Hâkim *Müstedrek*'inde rivâyet ederler.⁴ Ebû Ya'lâ Ahmed, sāhib-i *Müsned*'dir. «قُبُور» [Kubûr] 308 târihinde kalem-i vücûdu vedî'a-i kubûr kılını. وفي رواية قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «الدُّعَاءُ يَرْزُقُ الْقَضَاءَ، وَإِنَّ الْبُرِّ يَزِيدُ فِي الرِّزْقِ،» Ve bir rivâyetde dahi du'â kazâyı redd ve def' eder ve ihsân, rızkın şükürü olmağla sebeb-i izdiyâdıdır ve kulun günâhı rızkından mahrûmiyetine sebeb-i müstakil olur. Hattâ teksîr-i rızkda istiğfâr mücerreb olduğı dahi delîl-i naklîdir ki o dahi bir nev'-i du'âdır. Anınla şe'âmet-i 'isyândan rehâ bulur. Bu hadîsi Hâkim *Müstedrek*'inde رواه الحاکم عن ثوبان. efendimiz 'aleyhi's-selâmın kendi azâd-kerdelerinden olan Sevbân-ı saḥâbîden

1 Tirmizî, *es-Sünen*, Da'avât 2, nu: 3371.

2 Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Vitr 23, nu: 1479; Tirmizî, *es-Sünen*, Da'avât 2, nu: 3372; İbn Mâce, *es-Sünen*, Du'â 1, nu: 3828; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXX/298, nu: 18352; İbn Hibbân, *el-Müsned*, III/172, nu: 890; Hâkim, *el-Müstedrek*, I/667, nu: 1802.

3 Deylemî, *el-Firdevs*, II/224, nu: 3086.

4 Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, I/344, nu: 439; Hâkim, *el-Müstedrek*, I/669, nu: 1812.

5 Ebû : Ebi P4

وفي رواية قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «الدُّعَاءُ جُنْدٌ مِنْ أَجْنَادِ اللَّهِ² يَزُودُ¹ rivāyet eder. Ya'nî bir rivāyetde dahi vārid olmuş ki du'ā 'asākîr-i ma'neviyye-i Hakk Te'ālâ'dan bir cumû-ı müctemî'a ve envâ-ı muhtelifedir ki kazâ-yı mübremi redd eder. Hattâ hazret-i Mevlevî buyurur:

[Beyt]: اوليا را هست قوت از اله

تير جسته باز کردند زراه³

Bu hadîsi muharrecinden Dîmaşki Hâfız Bu hadîsi muharrecinden Dîmaşki Hâfız 'Alî ibn 'Asâkir -ki «التسليم» [et-teslîm] 571 târîhinde rihlet eyledi- Numeyr-i Tabî'î'den rivāyet eder.⁴ Numeyr vâsitâyı terk ile haber vermiştir. قال وفي رواية، رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «الدُّعَاءُ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزَلْ فَعَلَيْكُمْ عِبَادَ اللَّهِ بِالْدُّعَاءِ». رواه 'Abdullâh ibn 'Ömer'den tashîh-i Hâkim ile ki nâzilin ref'inde ve müteveccihin def'inde du'â nâfi'dir.⁵ Pes ey Hakk Te'ālâ'nın 'ubûdiyyetiyle muttasîf olan müslimânân du'âyı ber-devâm iltizâm edin buyurmuşlar. وفي رواية قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): «الدُّعَاءُ يَزُودُ الْبَلَاءَ». رواه أبو شيخ في الثواب عن أبي هريرة (رضي الله عنه) 'Abdullâh el-İsfahânî kitâb-ı mezbûrda tahrîc ve rivāyet eyledikleri tarîkden nakl olunup eserde vārid olmuş ki; du'â belâyı redd eder.⁶

Du'ânın kuvvet-i te'sîri ve hâssa-i kesîri hakkında bu sekiz 'aded eser-i mu'teber [113b] ve anlardan mukaddem⁷ mefhûmu üzere du'ânın kabûl olması hılâf-i şer' olmadıkca elbette müstecâb olunup redd olunmaması isbâtında olan hadîslerle bu faslın câmi' olduğu bi'l-cümle on üç hadîs-i şerîf *Câmi'-i Sağîr*'de İmâm Suyûtî'nin tertîb eylediği âsârdandır.⁸ فأنظر أيها المنصف فضيلة الدعاء، وادع⁹ Ey ehl-i insâf dikkat-i mükerrer ve im'ân-ı nazar eyleyüp böyle bir fîl-i hayrî icrâ edüp ganîmet-i firsât elde iken bu 'ömr-i

1 Hâkim, el-Müstedrek, I/669, nu: 1812.

2 أجناد الله مجند

3 "Allah'ın dostlarının ondan aldığı öyle bir kuvvet vardır ki yaydan çıkan oku geri döndürürler." *Mesnevî* 'de 'Abdullâh el-İsfahânî, *Kasidetü'l-Emâlî*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2346, vr. 10a.

4 İbn 'Asâkir, *Târihu Dîmaşk*, LXII/234.

5 Hâkim, el-Müstedrek, I/670, nu: 1815.

6 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III/543, nu: 4265.

7 "Duaların muazzam bir tesiri vardır." Üşî Ebû Muhammed Sirâceddin Ali b. Osman b. Muhammed el-Üşî el-Fergânî, *Kasidetü'l-Emâlî*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2346, vr. 10a.

8 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III/540-543.

9 يا أيها

kalilü'l-mikdârda kendine ve kendinden gayrı ebeveyn ve ihvân ve evlâd ve sâ'ir asdıkâ ve güzeşteğân hakkında fî'le getiregör. Husûsân du'ânın kabûlü ihtimâl-i gâlib olan ezmine ve emkinede bulundukca gafleti terk eylememek mürüvvet değildir. واحترم المجلس الذي يكون فيه، Ol du'â-i hayrın cem'iyyetle ve cemâ'atle olduğu mahallere ve ahyâr ve ebrâr ve sulehâ ve sâlikân cem' olduğu yerlere varup böyle mecâlis ve mahâfili ganîmet bilmek gerekdir. Hattâ İbn-i Nüceym âhir-i *Eşbâh*'da âgâh eylediği üzere vasiyyet-i hazret-i İmâm-ı 'A'zam'da İmâm Ebû Yûsuf'a hitâben vârid olmuş ki mecâlis-i zikri tahkîr eylemekden hazer eyle, ya'nî ta'zîm eyle deyu buyurur.¹ Zîrâ meclise ta'zîm, anın sâhibini, ve zikr-i şerîfi tekrîmdir. لتحظى منه بالبركة والخير. [114a] واسع إليه، Ol du'âya sa'y eyle ki ol bezm-i hayrın bereketi sebebiyle sen dahi kadr u menziletlerinden hisse-dâr olasın. وبالله المستعان وعليه التكلان اللهم وفقنا لما تحبه وترضاه من الإحسان.²

Gâyetde güzel bezm-i ezel vasfın edersin
Sen söyle hemân dem-be-dem ey nây-ı hoş-elhân

1 İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, s. 428.

2 "Yalnız kendisinden yardım dilenilen Allah adıyla; ki itimad yalnız O'nadır. Allah'ım bizleri sevdiğin ve razı olduğun hâl üzere ihsâna muvaffak eyle."

الفصل التاسع

el-Faslü't-Tâsi'

[Enbiyâ ve Evliyânın Anılması ile Medhi]

Bu doku-
zuncu fasl Mevlevî dervîşlerinin âyîn icrâ eyledikleri meclis-i 'âlî ol deme ge-
lince turuk-ı 'aliyyeden gelmiş geçmiş ricâl-i kirâm -ki ﴿إِنَّا أَوْلِيَاءُ﴾¹ tahtında
dâhillerdir- anları tezkîr ve ihtâr eden mediha ve senâlarını hâvîdir. والترحّم
Ve anlara terahhum ya'nî rahmetle yâd edüp nâmları mezkûr oldukca
“rahmetullâhi ‘aleyh” ve “rahimehullâh” ve “‘aleyhi’r-rahme” yâhûd “rahmet-i
Hudâ be-revâneş bād” gibi du‘âlar olunur. والترضى عنهم Anların hoşnûd ol-
masını taleb-kâr ve ez-derûn himmetlerin ihzâr edüp “radiyallâhu ‘anh” ve
“‘aley’r-rıdvân” denüp “radiyallâhu ‘annâ bihim” emsâli tevessülât-ı da‘avât ile
ol bezmde rûhların şâd ederler.²

Fâide:³ Salât ü teslîm ve tardiye vü ta‘zîm ve mağfîret ü terhîm ve tebyîz-i
vech ü tekrîm, husûsan takdîs-i sır bahsinde risâle-i müstakille tesvîd olunmuş-
dur. Mufizü'l-hayr ve'l-cûd tebyîzine [114b] tevfiik eyleye. İcmâlen ma‘lûm ola
ki her sınıf-ı eslâfa eğerçi bir nev'-i mezkûr tahsîs olunur. Lakin te'kîd-i ihtisâs
kavli za'îfdir. İstihbâbları istishâb-ı hâle nazarladır ve anların me'âlleri recâyı
idâmeye mahmûldür ki kaddesallâhu sırrahu “sırrını takdîs eyledi” ya'nî hak-
kında takdîs dâ'im olsun demek anın husûlünü niyâz ederiz demektir. Ma'nâ-
yı emrde mâzî ile ta'bîri tahakkukunda⁴ tefe'ülendir. Gûyâ vâki' oldu deyu
haber verir. Emr dahi du'â me'âlindedir ve takdîs-i sır dahi tecerrüddür. Ya'nî
kuvvet-i 'âkile i'tibâriyle nefis-i nâtıkanın dördüncü mertebesi ki ma'kulât-ı
müktesebesini dâ'imâ müşâhede eden mücerredât zümresine mülhaklar olan
nufûs-ı kâmile 'idâdına idhâl olunmak kuvvet-i kudsiyyesi ile tekrîm oluna de-

1 “Biliniz ki Allah'ın dostlarına...” Yûnus 10/62.

2 Tardiye ve salve ve terhim (-P4) te'mîn ki irticâc bundan 'ibâret ve tahrik ve işâc ma'nâsınadır. Hazret-i
'Osmân-ı Zi'n-nûreyn hutbede iken emrile bed' olduğu *Evveliyâr*'da musarrahdır. Pes zuhûru Hulefâ'-i
Râşidîn'in birinden olur bid'at 'add olunmaz. Rıdvânullâhi 'aleyhim ecma'in. Ma'a hâzâ bid'at-ı hasene
oldukda sünnet-i haseneden olup ecri muhdîs ve mücidine dâ'imâ vâsıl ve ecr-i 'âmil misli dahi ana hâsıl
olur deyu eser vardır. [kenar]

3 Bu fâideye müte'allik bahs bir lâyiha ile üçüncü fasl evâhîrinde dahi yazılmışdır. [kenar]

4 tahakkukunda : -P4

mekdir ki ol safâ ile musaffâ ve jeng-i¹ ‘ayn-ı ma‘nevîden mirât-ı şuhûdu² müccered ve mücellâ ve ber-devâm mu‘arrâ ola deyu hayr du‘âdır ki ol ma‘külât-ı müktesebeyi def‘aten ve cemî‘an istihzâr³ ve mutâlâ‘a eylemeğe⁴ kâdir ve nefsi nâtika bu mertebede ‘akl-ı mutlakdır dediler.

وذكر أسمائهم وألقابهم، Ve ol meclisde ol evliyâullâh -himmetleri hâzır olanâmların yâd ve lakab ve mahlasların irâd ile revânların âbâd ederler. Esrâr-ı ‘aliyyelerinden «فاستعينوا من أهل القبور»⁵ mefhûmu üzere taleb-i meded ve teşeffu‘ ederler. وإهداء ثواب القراءة إليهم. Ve ol meclis-i nefisde okunan kelimât-ı ‘âlîye gerek tilâvet ve gerek rivâyetdir ecr ü sevâbını dâ‘ire-yi ‘aliyye-i [115a] Nebeviyye’ye ve ravza-i celiyye-i Mustafâviyye’ye ‘arzla kabûlüne istimdâddan sonra kendi eslâfı olan ehlullâh ve evliyâullâh ervâhına ihdâ ederler. خصوصًا ذكر المولوي المعظم سلطان العلماء حضرت جلال الدين الرومي، صاحب المثنوي قدس الله ذكر المولوي المعظم سلطان العلماء حضرت جلال الدين الرومي، صاحب المثنوي قدس الله Husûsan kendilere cümleden elzem ve her zümrede ekrem Monlâ-yı Rûm güzîde-i evliyâ-yı Kayyûm, mağz-ı Nazm-ı Kerîm *Mesnevî* nâm nazm-ı kitâb-ı ‘azîm gibi yâdigârı olan hazret-i müctehid-i şer‘at-i tarîkat ve mürşid-i hakikat ve pîşvâ-yı ma‘rifet Monlâ Hünkâr⁶ Muhammed₁ b. Muhammed₂ b. Muhammed-i₃ Tîbî⁷ ibnü’l-Hüseyn el-Hatîbî₄ ibn Ahmed₅ b. Mahmûd₆ b. Mevdûd₇ b. Sâbit₈ b. Müseyyeb₉ b. Mutahhar₁₀ İbn⁹ Hammâd₁₁ b. ‘Abdurrahmân₁₂ ibn Ebî Bekr₁₃ es-Siddîk el-Kureşî halîfe-i Resûlullâh sallallâhu ‘aleyhi ve ‘aleyhim ve sellem cenâbların yâd ve rûhâniyyetinden istimdâd ederler. Müseyyeb-i mezkûr velî-i müsellemler İbrâhîm ibn Edhem cenâblarının dâmâd-ı kerâmet-mu‘tâdı ve Hüseyn-i mezbûr dahi H‘ârezmşâh’ın sıhr-ı mihr-âzâdlarıdır. Hazret-i ‘Abdulgânî eğerçi Sultânü’l-‘Ulemâ lafzını cenâb-ı pîrin kendi hakkında elkâb-ı ta‘zîmiyye siyâkında ‘add eyledi, lâkin pederleri

1 jeng : verâ P4

2 şuhûdu : şuhûd L1

3 istihzâr : istihsâr P4

4 eylemeğe : eylemek P4

5 “Kabir ehlinden yardım isteyen.” İzahı için bkz. Kemâlpaşazâde, *Şerhu Hadisi “İzâ Tehayyertüm..”*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 3668, vr. 115a.

6 Hünkâr; aslında hün-kârdır zannedenler hatâ ederler. H‘ânkârdan muhaffeftir, mizyâf olup nâsa lokma bezl edici ma‘nâsınadır ki h‘ân sofradır. [kenar]

7 Ba‘zıları “Üçüncü Muhammed yokdur, üçüncüsü Hüseyn’dir” derler. Lâkin *Cevâhir* nâm tabakât-ı fu-kahâ-i Hanefiyye’de üçer Muhammed olanlar beyninde yazmışlardır ve pederinden on ikinci hazret-i Sıddîk’dir deyu *Menâkıb*’da musarrıhtır ve (-P4) oğlu Sultân Veled dahi mezbûr tabakâtta mezkûr ve yine üç Muhammed sâbitdir ve kendi ismi Ahmed’dir. [kenar]

bkz. Kureşî, *el-Cevâhirü’l-Mudıyye*, I/120; Eflâkî Şemseddin Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî, *Menâkıbü’l-Ârifin (Âriflerin Menkıbeleri)*, çev. Tahsin Yazıcı, Kabcacı Yay., İstanbul 2012, s. 67-94.

8 Mutahhar : Mazhar P4

9 ibn : bin P4

Sultân Veled cenâblarının lakabı olduğu ve târîh-i Mevlânâ Celâl’e dahi fasl-ı râbî‘de işâret olunmuşdu. وذكر شيخه العارف الكامل المحقق Muhammed b. ‘Alî b. Melikdâd شمس الدين التبرزي وغيرهما أيضًا ممن تذكر أسماؤهم Ve anların eşher-i meşâyihî olan Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu’l-‘azîz dahi yâd ve sâ‘ir [115b] şuyûhu anlar gibi irâd ile teberrük eylemek mu‘tâdlarıdır.

Şems cenâbları sahîh budur ki Ebûbekr Selebâf-ı Tebrîzî’nin mürîdidir. Tâ‘ir-i ‘arş-ı mecîdden Şems’in mesmû‘u olan zikr hafîdi Hazret-i Mevlevî’ye ta‘lîm ve tasvîr eylediklerini *‘Akâ'id-i Firûziyye*’de yazdığı bu fakîrin etvâr-ı ezkârı ahyâra hâss olan vesikada mastûrdur.¹

[Beyt]: حَقِّم حَقِّم حَقِّ حَقِّيقِي
بَقِّم بِقِّم بِقِّ بِقِّيقِي

Fi’l-asl mevzûn değîllerdir. Lâkin bir harfî teşdîd ile vezn bulunduğu cihet-den sûret-i nazm üzere yazıldı. Mısra‘-i evvel Ya Rahmân, Yâ Rahîm, Yâ Refî‘ ism-i şerîflerini ve sâni‘ Yâ Kuddûs, Yâ Subbûh, Yâ Sübhân nâm-ı latîflerini müstemil olup evvel sağ cânibe ve sâni sol tarafa darb ile meşgûl olmuşlardır. Ve bir nev‘i dahi zikr-i şeker-h‘âredir ki şeyh-i kâmil-esâs Seyyid Mahmûd Çengelpalâs tarafından gelir. Ağzını kapayup lisânını şefeteyne hafîfen muttasıl hey‘etinde «تویی تویی» deyüp kalbe müteveccih olur ki «أنت أنت» demektir. Türkî’de “sensin sensin” demekle edâ olunur ki Nakşbendiyye’de zikr-i tehlîl hitâmında «خدایا مقصود أنت مقصودي ورضاك مطلوبی.» du‘âsının Fârsî’si olan مقصود «آنت أنت»² derler. Bâz-geşt dahi denir.

Msra‘: 3 فیا لها قصة فی شرحها طول

el-Kıssa. Şems’in şehâdetle ufk-ı bekâya ufûlleri «مہتر» [mihter] 645 târîhindir.⁴ Ve dahi Muhakkık-ı [116a] Tirmizî Seyyid-i Sırdân Bahâ‘üddin cenâbını dahi ‘add ederler ki hazret-i Mevlevî’nin pederinin halîfesidir. «مقیم» [mukîmü]l-Kayseriyye] 636 târîhinde Kayseriyye’de ‘azm-ı kasr-ı bekâ ve dîde-düz-ı rûz-ı likâ oldu. Ve dahi anın mürîdi olan Selâhaddîn Zerkûb

1 Vecîhüddin-i Sâni Sa‘dullâh b. Emînüllhak el-Hüseynî eş-Şuttârî, *Şerhu Âdâbi’s-Süfiyyeli’l-Fîruz el-Ekberâbâdî*, Süleymaniye Ktp., Ragıp Paşa, nr. 1469, vr. 181b.

2 «تویی : تو» L1 “Allahım, benim maksudum sen ve senin rızandır.”

3 “Anlatması ne uzun bir hikâyesi vardır bunun.”

4 Şems-i Tebrîzî 645 > Hazret-i Mevlevî 672 > +Sultân Veled Muhammed > Seyyid Sırdân Muhakkık-ı Tirmizî 636 > Zerkûb-ı Konevî -Ulu ‘Ârif’in vâlidisinin pederi- (~) +Çelebi Hüsâm 684

+Oğlu Sultân Veled Ahmed 712 > Ulu ‘Ârif-oğludur- 719. [kenar]

Şeyh Feridün-ı Konevî dahi yâd olunur ki Sultân Veled Bahâ'üddinzâde Ulu 'Ârif Çelebi efendinin cedd-i mâderileridir. Husûsân Salâh'ın sohbetinin bedeli cenâb-ı Mevlevî'ye hemdem-i emced Çelebi Hüsâm Ahi-i Türkcâde Hasan Dede ibn Muhammed ki altı defter kitâb-ı *Mesnevî*'nin sebeb-i nazmı ve intikâl-i hazret-i pîrde yirmi sekiz yıl¹ on bir sâl cây-gîri olup «دفتر» [defter] 684 târihinde rihlet etdi. Ve Sultân Veled cenâbları dahi anlara câ-nişin olmuşdu. «قریبت» [kurbiyyet] 712 târihi şehr-i Receb'inde doksan yaşında rihlet eyledi. Ve Veledzâde Ulu 'Ârif Celâleddîn Feridün Dede Efendi hazret-i pîrden sonra üçüncü olup «طریقت» [tarikat] 719 târihinde intikal eyledi. Ve sâ'ir çelebiyân-ı mâzî ve hâlâ mukîm-i seccâde-i Mevlânâ bulunan çelebi efendi dahi yâd olunur. Ve icrâ-yı âyîn eyledikleri meydânda binâsından beri şeyh olmuşlar ve hâlâ post-nişin-i irşâd bulunan² kâ'im-makâm-ı Hakk olan dede efendi için dahi du'â ederler. ولا سيما ذكر الأنبياء عليهم الصلوة والسلام ومدحهم، Husûsan peygamberânı dahi teberrüken îrâd edüp ve medh ederler. [116b]

Fâide: Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi beş peygamber esmâ-i celîlesi mûndericidir. 1-Âdem, 2-Nûh, 3-İdrîs, 4-İbrâhîm, 5-İsmâ'îl, 6-İshâk, 7-Ya'kûb 8-Yûsuf, 9-Lût, 10-Hûd, 11-Sâlih,³ 12-Şu'ayb, 13- Mûsâ, 14-Hârûn, 15-Dâvûd, 16-Süleymân, 17-Eyyûb, 18-Zülkifl, 19-Yûnus, 20-İlyâs, 21-Elyesa', 22-Zekerîyyâ, 23-Yahyâ,⁴ 24-İsâ, 25-Muhammed salavâtullâhi 'aleyhi⁵ ve 'aleyhim ecnâ'in. Ve İskender ve Lokmân ve 'Uzeyr bunların nübüvvetleri muhteledir. Âdem ile Dâvûd Halîfetullâh oldukları mansûsdur ki Sıddîk-i Ekber dahi emr-i hilâfette mazhar-ı nass olmakda anlara sâlis olmuşdur. Ve peygamberânın üçü füceten intikâl-i bekâ buyurdular. Halîlullâh ve Halîfetullâh ve oğlu Emînullâh. Ve dördü kitâb-ı kebîr ile şeref-yâbdır ki Tevrât-ı 'İbrânî Kelimullâh için ve Zebûr-ı Süryânî Halîfetullâh için ve İncîl-i Yûnânî Rûhullâh için, Kur'ân-ı 'Arabî Resûlullâh cenâbları için nâzil olmuşdur. Zebûr yüz elli sûre olup ellisi Buhtunnasr'dan Bâbil halkına zuhûr eden şedâ'id ve ellisi Kayâsıra-i Rûm'dan Benî İsrâ'îl'e lâhık olan ehvâl-i ahvâl ve ellisi mev'ize ve hikem idi. Ahkâma dâ'ir âyât yoğ idi. İncîl'e dek şerî'at-i Tevrât yürür idi. Ve anların dördü suhuf-la tebcil olunmuşdur ki Şît ile beş olur. Safiyyullâh on suhuf-la ve Şît elli Suhuf'la ve İdrîs otuz suhuf-la ve Halîlullâh on suhuf-la ve Kelîmullâh Tevrât'dan

1 yirmi sekiz yıl : -P4

2 bulunan : olunan P4

3 Enbiyâda hâcc eylemeyen ikidir: Hûd, Sâlih 'aleyhime's-selâm. [kenar]

4 Enbiyâda ancak Yahyâ ve evliyâda Hüseyin b. 'Alî altı ayda dünyâya geldiler. 'Aleyhime's-selâm. [kenar]

5 'aleyhi L1 : 'anhu P4

mukaddem on suhuf-la tekrîm olunmuşdur ki kütüb-i kebîre ile yüz on dört olup eşher-i akvâlde suver-i Kur'âniyye 'adedince olur. Zîrâ ba'zı ehl-i tefahhus ve tasaffuh suhuf-ı Kelîmiyyeyi terk eylediler. Ve beş peygamber 'âlem-i eşbâha gelmezden akdem kudûmleriyle tebşîrleri takdîm olunmuşdur: İshâk, Ya'kûb, Yahyâ, 'İsâ, Muhammed 'aleyhimü's-selâm. Ve ol enbiyâ-yı kirâmın beşi 'Arabî'dir: İsmâ'îl, Hüd, Sâlih, Şu'ayb, Muhammed 'aleyhimü's-selâm. Ve esahlh-ı akvâl üzere ulu'l-'azm anların beşidir: 1-Neciyullâh, 2-Halîlullâh, 3-Kelîmullâh, 4-Rûhullâh, 5-Resûlullâh 'aleyhimü's-selâm. On dört peygamberândan mâ'adâ cümle enbiyâ Benî İsrâ'îl'den gelmişdir. Anların [117a] biri Şit'dir. Bâkî on üçü Kur'ân'da mezkûrlardır ki bunlardır: 1-Âdem, 2-İdrîs, 3-Nûh, 4-Hüd, 5-Sâlih, 6-Lût, 7-Şu'ayb, 8-Yûnus, 9-İbrâhîm, 10-İsmâ'îl, 11-İshâk, 12-Ya'kûb -ki İsrâ'îl'dir- ve 13-Muhammed 'aleyhimü's-selâm. Ve dördü ikişer isimle benâmdır: İbrâhîm Halîl ve Ya'kûb İsrâ'îl ve 'İsâ Mesîh ve Muhammed Ahmed salavâtullahi 'aleyhim ecma'in. Ve zenândan peygamber bizim mezhebimizde

Mısra: «وما كانت نبياً قط أثى»¹

me'âli üzere yokdur. Zîrâ nîsvân setr ve inkitâ' ve tebettül ile me'mûrâtdır. Nübüvvet ise ülfet ve ihtilâtı mücibdir. Ammâ Şâfi'îyye'de anlardan peygamberân eğerçi kalîl ise de vardır. Lâkin resûlât değîllerdir, nebiyyâtdır dediler. Ve ol şeref-yâfte-i kurbîyyet-i nübüvvet olanları Eş'arî ve Kurtubî rivâyet ve sâhib-i *Müsâyere* nakl eder ki bunlardır: 1-Meryem, 2-Sâre, 3-Âsiye, 4-Hâcer. Ve İbn-i Mülakkın ve İbn-i Hacer iki dahi ilhâk edüp altı olmuşdur ki 5-Havvâ ve 6-Ümmü Mûsâ Yuhânez'dir 'aleyhinne's-selâm. Ümmü Mûsâ kaydı isminde ihtilâf olduğı içündür.² «الكلام يجز الكلام».

وذكر نبينا محمد (صلى الله عليه وسلم)، ومدحه Ve Ser-levha-i âferineş-i 'âlem sal-lallâhu 'aleyhi ve sellem hazretlerinin na't-i pâklerin inşâd ve medh ü senâsını irâd edüp بأشرف الخصال المحموده. ve nefes-i hazret-i Celâl-i Mevlevî'den sâdır olan nu'ût-ı celîle ile ahlâk-ı hasene-i manzûme yâd ederler ki mutrib-hânele-rinde ta'zîmen müstakîl mahal içinde kıyâmen edâ olunup mu'tâddan ziyâde kesret-i salât u selâma sebep olur. Ve tarîklerinin nihâyeti ser-halka-i velâyet Esedullâhî'l-Gâlib, Ebû Turâb, Haydar-ı Kerrâr, Murtaaz ibn Ebî Tâlib 'aleyhi'r-rıdvân cenâblarına muttasıl olur. **el-Kıssa.**

1 "Hiçbir zaman kadın bir peygamber olmamıştır." Ali b. Osman el-Üşî'nin *el-Emâlî* adlı manzumesinde geçen ibare için bkz. Ali el-Kârî, *Şerhu'l-Emâlî*, İstanbul 1319, s. 21.

2 "Söz sözü açar."

Enbiyâ-yı Kirâm ve sâ'irleri zikir olunmak 'ibâdet olduğun isbât sadedinde buyurur: (صلى الله عليه وسلم): ذِكْرُ الْأَنْبِيَاءِ مِنَ الْعِبَادَةِ, Peygamberân yâd olunmak 'ibâdetden ma'düddür. Sâlihleri zikir eylemek «عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ»² Sâlihleri zikir eylemek günâha [117b] keffâretidir ki Süfyan-ı Evvel dahi «وَذِكْرُ الْمَوْتِ صَدَقَةٌ» Ecel-i mukadder hulûlü tezekkür olunmak sadakadır. Ya'nî³ hattâ sadaka-i nâfile-nin havâssı anda bulunur. Hattâ demişlerdir ki beher yevm yirmi def'a mevti hâtıra getiren kimesne ebdâldan yazılır. Ya'nî ehlullâhın bûdelâ ta'bîr olunan tâ'ifesinden 'add olunur ki bir mahalle gitmek murâd eylese yerine kendi gibi bir bedel ibkâsı kuvvetine mâlik ola. İcmâlen ta'rîfini Seyyid Şerîf ve tafsilini kütüb-i kavm tekeffül eder ki *Mesnevî-Şerîf*'de hazret-i pîr-i ma'nevî buyurur:

Mısra: چيست ابدال انكه او مبدل شود⁴

«وَذِكْرُ الْقَبْرِ يُقَرِّبُكَ مِنَ الْجَنَّةِ», Kabr, mezâr ki Fârisî'de "gür" ve Türkî'de "sin" ve 'Ara-bî'de "merkad ve makbere ve medfen ve türbe ve meşhed" ve ıstılâh-ı Mevleviyye'de "vâdî-i hâmüşân" derler. «الْهَيْكَلُ الْكَائِنُ»⁵ kerîmesinden ve ziyâret-i kubûr hakkında ba'de'n-nehy «فَرُّوْا»⁶ emr-i sarîhinden zâhirdir ki zikir-i kabr eylemek kurb-i behište sebep olan a'mâl-i hayriyyede bulunmağa sebebedir.⁷ *Müsned-i Deylemî*'de Mu'âd roah edilmeyi fi msnd el ferdos en mead ruzi allah enne.⁸ Bunların ismi Mu'âd, evvelinin zammıyla ve âhîrinin ihmâliyledir. Sâ'irleri Me'âz, feth ve i'câmladır. Bunlar Bedrî-i Ensârî'dir. Taraf-ı bâhirü's-şeref-i Nebevî'den Yemen'e imâm ta'yîn buyurdular. Me'haz-ı Kur'ân olan dört nefis-i nefîsin biridir. Hattâ bir mâddede «لَوْلَا مُعَاذُ لَهْلَكْ عُمر»⁹ deyu senâ-yı Fârûk vâki' oldu. [118a] On yedi târihinde Şâm'da mat'ûnen rihlet eyledi. «وَقَالَ¹⁰ (صلى الله عليه وسلم): «ذِكْرُ عَلِيٍّ عِبَادَةٌ.» رواه الديلمي في مسند الفردوس عن

1 BA: قال رسول الله

2 "Salihler anıldığında rahmet iner." İbn Hacer el-Askalânî, *Mesâil Ecâbe 'anha'l-Hâfız ibn Hacer el-Askalânî*, s. 41.

3 Ya'nî: -P4

4 "Abdal nedir? O kendi yerine bir bedel (koyar)." *Mesnevî*'de «کيست ابدال» (Abdal kimdir?) şeklinde geçmektedir. Mevlânâ, *Mesnevî*, 3. Defter, s. 512.

5 "Çoklukla övünmek sizi oyaladı..." Tekâşür 102/1.

6 "Ziyaret edin." Müslim, *es-Sahih*, Cenâ'iz 108, nu: 976; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Cenâ'iz 81, nu: 3234; Nesâ'î, *es-Sünen*, Cenâ'iz 101, nu: 2034; İbn Mâce, *es-Sünen*, Cenâ'iz 48, nu: 1572.

7 Ziyâret eylemekde fâide ne kadardır fikr buyrula. [kenar]

8 Bu hadis Deylemî'nin müsnedinde bulunmamaktadır. Nablusî muhtemlen *Câmî'u's-Sağîr*'den nakl etmiştir. bkz. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III/564, nu: 4331. (nşr)

9 "Muaz olmasa Ömer helâk olurdu." Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII/729, nu: 15558.

10 وقال رسول الله

.عائشة رضي الله عنها [Alî'yi zikretmek ibâdetdir.] Hazret-i Sıddîk'in kızı Sıddîka radiyallâhu anhâ ve 'an ebîhânın rivâyetiyle *Mûsned-i Deylemî*²'de mezkûrdur ki cenâb-ı sâkî-i kevserin âb-ı hayât¹ zikr ü vasfı teşne-dilân-ı² muhabbeti sîrâb-sâz olur.³ 'Ayn-ı 'ibâdet-i mahzûd. ⁴افتح عينك!

Bu rubâ'î yâdigâr-ı Celâleddîn ibn Es'ad ed-Devvânî 'aleyhi'r-rahmedir ki buyurur:

Rubâ'î: رو رخت طلب به ساقی کوثرکش
وز کوثر کثرت می وحدت درکش
لا يظمأ أصلاً أبداً شاربها
رمزيست از ان می ارتواني برکش⁵

Zîrâ -Veliyyullâh ve dâmâd-ı Resûllallâh ve halîfetullâh ve vasiyy-i Habîbullâh ve bâb-ı medîne-i 'ilmullâh ve mahall-i velâdeti dâhil-i Beytullâh'dır- şârihlerden ba'zı demişlerdir ki 'ibâdetin ma'nâsı sebebiyyettir ki anın nâmı yâd olundukda "radiyallâhu 'anh ve kerremallâhu vechehu" demek lâzım gelmekle sebep-i 'ibâdet olmuştur.

Beyt: Reh-yâb olamazsın der-i feyz-i ezeliye
Ruhsâ-yı niyâz olmayıcak bâb-ı 'Alî'ye

Lâkin şârih-i dil-şikeste, fakîr-i hevâ-pâ-beste derim ki bu sûretde mâ'adâyı münâfî olmaz. Mahall-i beyânda hasra ve terke vech yokdur. Meğer sırrı bu ola ki sâ'irlerin ekser-i esmâsı "Zeyd ve 'Amr ve Bekr ve Bişr" gibi mûcib-i tarziyye ve ta'zîm olmaz. Lâkin 'Alî ismi zâtında şâyân-ı ta'zîm olan zât-ı Murtazâ'da bulunduğundan kar'-ı nazar Esmâ-i Hüsnâ'dan 'Aliyy [118b] ism-i şerîfi yâda gelmekle elbette ta'zîm iktizâ eder. İşte bu ma'nâya bu rubâ'î hoşdur:

1 hayât : hayâtı P4

2 dilân-ı : olan P4

3 Deylemî, *el-Firdevs*, II/244, nu: 3151.

4 "Aç gözünü!"

5 "Var git, Kevser havuzunun sâkisinden taleb et. Kesret kevserinden vahdet şarabını iç. 'Ondan içen ebedî susamaz' Bilirsen bu ondan bir nişandır." Mehdi Dehbâşi, *Şerh-i Rubâiyyât-ı Felsefî ve İrfânî Allâme Muhakkik Celâleddîn Devvânî*, Tahran 1368, s. 83.

Rubāʿī: ناد عليًا مظهر العجائب
تجده عونًا لك في النوائب
كلّ غمٍ وهمٍ سينجلي
بولایتك يا علي يا علي¹

Ve lisānū'l-gayb Hāfız-ı Şirāzī dahi demiştir:

[Kıṭʿa]: در مذهب ما کلام² حق ناد علیست
طاعت که قبول حق یاد علیست
از جمله آفرینش کون و مکان
مقصود خدا علی³ و اولاد علیست⁴

Baʿzı müftiyān-ı Rūm bu şiʿr Vaʿid ibnū'l-Huzāʿi-i rāfızīnindir ve muhātabı muhātab-ı “levlāk” olması şiʿrden müstefād değildir dedikleri muʿteddun bih olmaz ki Kādī Mīr merhūm *Şerh-i Dīvān*’da ve nice ehlullāh dahi lisān ve beyān tarikleriyle isnād ve nice havāssın yād ederler.⁵ Husūsān cenāb-ı Mevlevī iki kerre birer kıṭʿada mezc eder ki budur:

[Kıṭʿa]: یا رب بحق «ناد عليًا سينجلي»
یا رب بحق شاه نجف مرتضى علي
افتادگان وادئ غمرا بکني دست
یا⁶ مصطفی محمد یا⁷ مرتضى علي⁸

1 “Hārikulādelikler mazharı Ali’ye nidā kıl, her musibette onu yardımcın bulursun. Her nevī dert, keder zevāle erer, senin vilāyetinle yā Ali yā Ali.”

2 مذهب ما کلام : مذهب الکلام P4

3 علي : يا علي P4

4 “Bizim mezhebizde Hakk’ın keliması ‘Nād-ı Ali’dir. Taatler Ali’nin anılmasıyla kabul olur. Bütün varlık ve mekanları Allah’ın yaratmasındaki maksad Ali ve onun evladıdır.” Hāfız-ı Şirāzī’nin *Dīvān*’ında bu kıtaya tesadüf edilmemiştir. (nşr)

5 Kadı Mir Hüseyin b. Mu’înüddin el-Meybudî el-Yezdî el-Mantıkî, *Şerhu Dīvānı Alî*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 645.

6 يا : يا P4

7 يا : يا P4

8 “Ya Rabb ‘Nād-ı Ali’ hakkı için, Ya Rabb şah-ı Nəcəf Ali’nin hakkı için, gam vādisinin düşkünlerine “Ya Muhammed Mustafa, Ya Murteza Ali” (diyerek) el sunsun.”

Ve biri dahi budur:

[Kıṭ‘a]: هر دم دل ما ناد علي ميگوید
جان¹ در بدنم سینجلی میگوید
هر مویکه در جمیع اعضا منست²
الله محمد در علي میگوید³

Ve hazret-i mevlânâ-i sāmî, Monlâ Câmî Şeyh ‘Abdurrahman-ı Nakşbendî dahi bu ebyât-ı selâsesini anınla memzûcen⁴ inşâd eylemiştir.

[Ebyât]: ناد علي دعايست / از مظهر العجائب
سر تجده عونا / وردیست في النوائب
از مثل هم و غم / حاصل سینجلی دان
ما را که حاضر آمد / زین ورد شاه غائب
بر خوان ولایتک تو / از یا علی علی را⁵
از یا علی بر آید / مقصود هر غرائب

Lâkin *Hutbetü’l-Beyân Şerhi*⁶’nde olan makâlât-ı gaybiyye şathiyyât-ı tehi-mâyeğandır.⁶ [119a]

فمن عاب علی مجلس فيه ذكر الأنبياء والأولياء والصالحين، والثناء عليهم، ووصفهم بأكمل
7 Bu hadîs-i şerîfler ile tenassuhdan sonra zâhir ve bâhirdir ki zikr-
leri ile ecr ü sevâb hâsıl olan peygamberân ve esnâf-ı evliyâ‘ullâh ve ashâb-ı
salâh yâd olunup ve anları ahlâk-ı hasene ile senâ-kâr olup ve evsâf-ı pesendide
ile vasf olunan meclisi ve anda icrâ olunan ef‘âl-i güzîde ve ahvâl-i hamîdeyi
ta‘yîb ve gıybet ve halkdan varup anda hâzır olanlara fisk u fesâdı nisbet eden
kimesne hazret-i ‘Abdulganî buyurur ki، فهو كافر بالله تعالى، ol kimesne kâfirdir,
tecdîdeyn lâzım olur. لأنه سمي الطاعة معصية. Zîrâ tâ‘at u ‘ibâdete ma‘siyet demiş
olur ki helâle harâm demektir. «اللهم أرنا الحق حقًا وارزقنا انتسابه وأرنا الباطل باطلاً»
8 «اللهم أرنا الحق حقًا وارزقنا انتسابه»⁸

1 -P4 : جان

2 P4 منست : منست

3 “Her an gönlümüz ‘Nâdi Ali’yi söylüyor. Bedenimde ruhum ‘Seyenceli (izale olur)’ diyor. Ali’yi andığımda azalarım da bulunan her tüy Allah ve Muhammed diyor.”

4 memzûcen : amhzûcen P4

5 İki “Yâ Ali” iltizâm-ı asl-ı rubâ‘ide “Yâ Ali” iki olduğu içündür. [kenar] : -L1

6 Hüsameddin Ali el-Bidîsî en-Nurbahşî, *Şerhu Hutbeti’l-Beyân*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1777.

7 الأوصاف ونوب الفسق إلى من حضر فيه من الناس

8 “Allah’ım bize hakkı hakk göster ve hakka intisab etmeyi nasib eyle, batılı batıl göster ve batıldan ictinab etmeyi nasib eyle.”

الفصل العاشر

el-Faslü'l-‘Âşir [Hüsn-i Niyyet]

Hâtime-i fusûl olan ‘âşir-i ‘aşerede dahi mecâlis-i kübrâ, meclis-i hâs gibi olmadığını beyân eder.

اشتمل مجلس المولوية على حضور جماعة من المسلمين، وطائفة من الناس مختلفين بنيات اشتمل Meclis-i Mevleviyye’de ehl-i مختلفة، ومقاصد مفترقة. والله أعلم بالنيات، وبمقاصد البريات. İslâm zümresi ve sâ’ir milel-i muhtelifa hâzır olurlar ki her birinin niyyeti âhârına muhâlif ve maksadı diğerine mübâyındır. Ve anların her birinin kasıdları ancak ‘ilm-i Rabbânî’de vedî‘adır ki ittılâ‘ı muhâldir.

وإنما الواجب على كل مسلم أن يحمل [119b] أخاه المسلم على القصد الحسن، في كل وإنما الواجب على كل مسلم أن يحمل [119b] أخاه المسلم على القصد الحسن، في كل. Çün böyledir, her müslime vâcibdir ki mü’min karındaşının derûnunda olan cezmini her hâlde hüsn-i zann edüp kasd-ı hayra haml eyleye. كما نقل Bu siyâkı *Münîr-i Tevhîd*¹ ismiyle benâm kitâbında müftî-i Şâm Necmeddîn el-Gazzî³ nakl eder: قال: روى ابن أبي التميمي لأخيكَ الغُذَرَ بِجَهْدِكَ، فَإِنْ لَمْ تَجِدْ لَهُ غُذْرًا لَمْ تَجِدْ لِي غُذْرًا لَا أَعْلَمُهُ. Kılâbe -kesr-i kâf ileddir- Tâbî‘in’den rivâyet eder. Hadîsde vârid olmuş ki كَيْفَ تَجِدُ لَهُ غُذْرًا لَمْ تَجِدْ لِي غُذْرًا لَا أَعْلَمُهُ. Bir mü’min bir me’mûl olmayan fî‘li irtikâbında bir sebeb ve ‘özü-i zâhiri mülâhaza eyleyüp eğer var ise ma‘zûrdur.⁴ Eğer zâhiren ‘özü ma‘lûm olmazsa şâyet ki benim bilmediğim bir sebeb-i mestûru ve aslı ola demek gerektir.⁵ Eğer mümkün ise kat‘â müslimânı mücrim bilmeyüp ve belki tahlîs ve i‘ânet lâzımdır deyu anı kalben ma‘zûr tutmak, kendini sū-i zanndan hıfzdır ve zâhirde dahi böyle bilüp ta‘n edenleri hüsn-i redd ve def‘i leyn ile sū-i zanndan muhâfaza eylemek ecr ü mesûbâta sebebdır. وأخرج عن «أَغْفُلُ النَّاسِ أَغْدَرُهُمْ لَهْمٌ» Hazret-i Fârûk’dan menküldür ki «أَغْفُلُ النَّاسِ أَغْدَرُهُمْ لَهْمٌ» halkın fî‘li bedlerine mahmel-i sahîh bulup ma‘zûr tutmak veyâhüd ‘özü ederlerse kabûl eylemek ve redd ü tekzîb eylememek insânın kemâl-i ‘aklına dâldir

1 : BA سِر التوحيد

2 Kaynaklarda bu eser *Minberü’l-Tevhîd* olarak geçmektedir. (nşr)

3 Tercümelere karîben kenâra yazılmışdır. [kenar] : -L1

4 ma‘zûrdur : ma‘zûr P4

5 benim bilmediğim bir sebeb-i mestûri ve aslı ola demek gerektir : -P4

demoşlerdir.¹ Ve bu siyâkı [120a] te'yîd eden âsârdandır ki رسول الله (صلی الله علیه وسلم): «حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ»² رواه أبو داود والحاكم عن أبي هريرة (رضي الله عنه). Ebû Hureyre rivâyetiyle,³ Ebû Dâvûd ve Hâkim tahrîc eylemişler sa'âdetle efendimiz 'alehi's-selâm buyurmuşlar ki hüsn-i zann eylemek 'ibâdât-ı hasene-dendir.⁴ Hadîs *Câmi'-i Sağîr*'de mastûr olmağla şerh-i kebîrinde Şeyh 'Abdurra'ûf 'aleyhi rahmetü'r-Ra'ûf der ki: يعني اعتقاد الخير. Hadîsden murâd-ı şerîfleri budur ki müslimânların şânında anlar hayırlı ve sâlih kimesnelerdir, itikâd edüp ve müşâhede olunan ef'âl-i kerîhede dahi aslı ve sırrı ve sebep-i mestûru vardır deyu itikâd eylemek 'ibâdetdir. Kişinin zannı güzel olmak Hakk Te'âlâ'dan 'atiyye-i hafîyyedir ve sebep-i 'atâyâ-yı kesîredir. Lâkin anın hilâfî olan bed-zann dahi anın 'aksidir ki mahzâ mahrûmiyyetdir. Ya'nî hüsn-i zann gibi bir hâletden mahrûm olduğundan mâ'adâ anın vesîle olacağı 'atâyâ-yı eltâf-ı hafîyye-i ilâhiyyeden dahi mahrûm kalır dediler. وقيل: أسوأ الناس حالاً من. Ehl-i tecrîbe olan 'ulemâ demoşlerdir ki bed-hâl olan kişinin beyne'n-nâs 'alâmeti budur ki bed-zann olmak sebebiyle hiçbir kişiye itimâd eylemez. [120b] Ve miyân-ı halkda hoş-hâl olan kimesne hüsn-i zann sâhibi olan kişidir. مثلاً أن يجد الجلاد الذي يضرب الرقاب، ويعذب، ويحزن. Kâr-ı cellâd ki şer'an ve 'örfen insânı katl ve 'azâb eylemekdir, hüsn-i zannı olan kimesne. قال العارف بالله تعالى الشيخ Hattâ kıyâmet gününde anın hesâbı kendiden hafîf ve Hakk Te'âlâ'nın rızâ-i şerîfine kendiden ziyâde yakîn olmak üzere vicdânında hayâl ve zann eder. وممن رأيت على: bu siyâkı te'yîd eder ki İmâm Şa'râvî buyurur: [Ahî Efdalud-dîn] bu ismle ma'cûr bir mü'min karındaşım var idi. Cel-lâddan hayr du'â isterdi. Mûnâvî'nin kelâmı bunda resîde-i encâmıdır.⁷

İşte onuncu faslın evvelinden beri teksîr-i sevâd ve bu mikdâr sühanı irâddan murâd حسن الظن بجماعة المسلمين الحاضرين في مجلس murâd güzel sanup husûsân ki bir veyâ müte'addid meclislerde cem' olan ehl-i İslâm gürühuna bed-hayâl olma-

1 İbn Ebu'd-Dünyâ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî, *Mudâratu'n-Nâs*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, Dârü İbn Hazm, Beyrut 1418, s. 48-49.

2 حسن العباداة: P4, L1

3 rivâyetiyle : rivâyetiyle ve P4

4 Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Edeb 88, nu: 4993; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV/269, nu: 7604.

5 بأحد لسوء ظنه ولا يثق به أحد لسوء فعله وقد بلغ حسن الظن عند بعضهم

6 -BA : واحسنهم حالاً من حسن ظنه

7 Mûnâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III/385, nu: 3722.

makdır. Zîrâ «يُدُّ اللَّهُ عَلَى الْجَمَاعَةِ»¹ vârid olmuş. Ve dahi “Benim ümmetimin dalâlet üzere cem‘ olmazlar.” buyurulmuşdur. Cem‘iyyet-i cemâ‘at ve nice müddet te‘âmül-i nâs takarrur eylemek bir mâddenin [121a] meşrû‘iyyetine dâl ve hakikatine hayr-ı fâl-i istihâb-ı hâldir. Zîrâ ekser-i ahvâlde ittihâd-ı derûn ederler. أو متفرقين من غير أن يظهر له منهم مخالفة شرعية على وجه اليقين، بحيث لا يجد Yâhûd fırka fırka olalar. Yakînen ve tahkîkan ve aslâ te‘vîl kabûl eylememek vech üzere bir hilâf-ı şer‘ tavr anlar tarafından kendine nümâyân olmaksızın hâzır olalar. İşte böyle olan tâ‘îfeye hüsn-i zann eylemek elzem ve sū-i zann harâm olduğu müsellemdir. فإن وجد تأويلًا أولها، Eğer ol muhâlefet bulunup ve te‘vîlini bulursa ketm ve gadr eylemeyüp anı munsıfâne te‘vîl ve derûnunu hüsn-i zann tarafına tahvîl eyleye ki bu fasıldan dahi kasdımız budur. Ve kâ‘ide-i ‘akâ‘id ve ‘âdet-i İslâm ve de‘b-i usûl ve tavr-ı fûrû‘ dahi böylece olmaktadır. Zîrâ eserde «لَهُوَ وَالْعَبْوُ»³ ile musaddar hadîs-i şerîfde buyurmuşlar ki “Lehv ü lu‘b edin. Zîrâ görenler dîninizi gılzetli ve muzâyakalı bir dîn imiş zann eyledikleri bana kerîh gelir. Benim bu hâlet menfûrumdur.” deyu buyurdular. «لا حرج في الدين»⁴

İmdi bu mukaddimât-ı fîman طعن في جماعة حاضرين في مجلس ذكر بلا طعن شرعي، hâtime ya‘nî bu mahalle dek me‘âl-i fasl-ı dehom⁵ mülâhaza olunsâ bilâ-şühbe hükm olunur ki şer‘an ta‘n olunacak bir kârı hâvî olmayan meclis-i zikre hâzır olan ehl-i İslâm cemâ‘atine ta‘n eden kişi فيها هم حكم بأن طاعتهم التي هم فيها فقد كفر بالله. «مَا أَنْزَلَ»⁶ eyledikleri tâ‘atleri ma‘siyetdir deyu hükm eden kimesne «لَهُوَ وَالْعَبْوُ»⁷ olan emrin hilâfına hükm⁸ eylediği için hazret-i sâhib-i risâle buyurur ki ol ta‘n ve hükm sâhibi tahkîk kâfir olur.

[Namaz] fasl-ı evvelde tahkîk olundu. والوعظ [Kur‘ân ve hadîs kırâ‘eti] İkinci fasılda ثم [Mesnevi kırâ‘eti] dördüncü fasılda ثم [va‘z] üçüncü fasılda، ثم تواجداً والدوران بالأسلوب اللطيف، [semâ‘] beşinci fasılda، السماع الطيب الطاهر النظيف،

1 “Allah’ın eli cemaatin üzerindedir.” Nesâ‘î, *es-Sünen*, Tahrim 5, nu: 4020; Beyhakî, *Şu‘abu’l-İmân*, X/19, nu: 7106, XIII/426, nu: 10574; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, I/186 nu: 489, IV/81 nu: 3709.

2 BA أو مجالس أو متفرقين

3 Beyhakî, *Şu‘abu’l-İmân*, VIII/485, nu: 6122.

4 “Dinde zorluk yoktur.”

5 dehüm : vehüm P4

6 بالله تعالى : BA

7 “Allah’ın indirdiği ile...” Mâide 5/44.

8 hükm : -P4

[tevâcüd ve devrân] altıncı fasılda بعضهم بالإذعان¹ والافتقار² ثم الأدعية [baş kesme ve selâm] yedinci fasılda ثم ذكر الأنبياء والأولياء [du‘â] sekizinci fasılda العامة والخاصة لجميع المسلمين والمؤمنين، والصالحين، والثناء عليهم والترضي عنهم³ والترحم بمحضر من الناس من طلبة العلم وغيرهم. [enbiyâ ve evliyânın anılması ve medhi] dokuzuncu ve onuncu fasıllarda taf-sîl olunmuş idi. Bu makâma dek on fasl ve mukaddime-i kübrâyı mutâla‘a ile Mevlevî dervîşlerinin âyîn günlerinde³ ‘akd eyledikleri meclislerinin hâlleri tahkîk ma‘lûmun oldu ki ol mecliste edâ-yı salât-ı zamân ve tilâvet-i Kur‘ân ederler ve Hadîs-i Şerîf îrâd ve *Mesnevî*-i münîf inşâd olunur ve âlât-ı gınâdan [122a] mevcûd olanları sem‘-i rûhâniyyet ve sımâh-ı hakkâniyyetle dinleyüp andan hâsıl olan heyecân ve halecândan nâşî niyyet-i sahîha ile tevâcüd ve dev-rân ve belki vecd-i hakîkî ile cevelân ederler ki aslâ devirlerine bigâne karışmaz ve her kasd eden kimesne tavr-ı bâtınîlerinden kat‘-ı nazar, tarz-ı sūrîlerine dahi erişmez. Ve biri birlerine esnâ-yı devrde lâylıh olan kevr-i tecelliyâtı ve ol hâlde olan şuğl-i zikr-i hafî-i cenânînin eseri olan hâlâtı birbirlerine tebrîk ve teslîm ve ol hâlde kendileri min savbî’l-Hakk nâ’îl oldukları safâya ta‘zîm ve vârid olan selâm-ı Hakk’ı kabûl-i tekrîm için şâhâne üç mahalde inhinâ ile ik-râm ve ba‘de’l-hitâm cümle ehl-i İslâm ve mecmû‘-ı ehl-i îmân ve tevhîde bi’t-tamâm du‘â-yı hayr ile dergâh-ı Hakk’a teveccüh ve ihtirâm ederler. Ba‘dehû⁴ peygamberân ve evliyâ-yı güzestegân ve sulehâ-yı ehl-i dilân ‘umûmen yâd ve haklarında senâ ve tarziye ve terhîm îrâd edüp talebe-i ‘ulûm ve sâ’ir ma‘lûm ve nâ-ma‘lûm⁵ «لَا يَشْقَى جَلِيسُهُمْ» mazharı olan huzzâr-ı kirâm ile bu tertîbe ri‘â-yet ve “riyâzü’l-cenne” buyurulan halka-i zikri resîde-i hüsn-i hâtîme ederler.

Lâyihâ: Bu dahi pûşîde kalmaya ki salât ve teslîm peygamberâna mahsûs ta‘zîmdir. Ferîştegân dahi anlara ‘ismetde şirketleri sebebiyle salâta istihkâkda iltihâk⁶ eylediler. *Ezkâr*’dan⁷ münfahimdir ki nübüvvetleri ihtilâfî olanlara Lok-mân ve [122b] Zülkarneyn ve Meryem gibi ‘aleyhi’s-selâm demek lâ-be’sdir ve peygamberin sâ’ir âhâd-ı ashâbdan birine salât eylemesi anlardan in‘âm ve ihsân kabîlinden olup kendine mahsûs ta‘âmdan kibârın etbâ‘a hisse vermesi

1 والطاعة والافتقار: BA

2 والترضي عنهم: P4, L1

3 günlerinde: günlerde L1

4 Ba‘dehû: -P4

5 “Onların meclisinde olan bedbaht olmaz.” Buhârî, es-Sahîh, Daavat 66, nu: 6045; Müslim, es-Sahîh, Zikr 8, nu: 2689.

6 iltihâk: iltihâkda P4

7 *Ezkâr li’n-Nevevî*. [kenar]: -L1

gibidir ki¹ «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى أَبِي أَوْفَى»² ve bir rivâyetde dahi «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى عُيَيْدِ أَبِي»³ dahi vârid oldu. Ve enbiyâ ve melâ'ike ve muhtelefî'n-nübüvve-den mâ'adâ ahyâra tarziye ve terhîm ve istiğfâr mesnûn olması *İzhâru Ni'meti'l-İslâm* nâm manzûme şerhinden müstefâddır.⁴ Lâkin tarziye ashâba mensûs ve terhîm sâ'irine mahsûs olmak kavlı-zı za'ıfıdır. Ve ba'zı kütüb-i Hanefiyye'de *Kınye* gibi yazılmış ki evlâ olan ashâbda tarziye ve tâbi'inde terhîm ve sâ'irlerine mağfîret ve tecâvüz-i seyyi'ât ile du'â eylemekdir. Sâbıkân bir fâ'ide ile bu bahse dâ'ir işâret mezkûrdur. Ve salât u selâm mahallinde «صلعم» işâretini ibtidâ resm ve ibdâ' ve ibdâ eden kimesnenin hâşâ mine's-sâmi'in ednâ, bir bahâne ile elleri kat' olunduğun İmâm Suyûtî ba'zı âsârında yazmışdı.⁵ «لا قدس الله أخلاق الملاعين»

Tarîkat-i Muhammed ibn Pîr 'Alî'nin mebbas-i sâdisinde ism-i Celâl her isimtâmâ'ında “te'âlâ şânuhu” ve “celle ve 'alâ” ve “tebârek ve te'âlâ” emsâli ta'zîm vâcibdir. Lâkin ism-i Nebevî yâd olunmakda zikri kesret bulsa salât u teslim ile tefhîm fi'l-ömr bir kerre vâcib olmağla ta'zîm-i Bârî gibi değildir dediği kelâm «الْبَيْخِلُ مَنْ»⁶ [123a] عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ» teşdidi ve bâb-ı minberde du'â-yı Cibrîl'e te'mîn-i Nebevî hadîsi zuhûru şehâdetleriyle söz getirir dediler. Zîrâ *Şerh-i Hidâye*'den evvel *el-Hayrât*'da evvelin hilâfını ve *Müctebâ*'dan sâninin nakizini nakl eyledi.⁷ On mahalde salavât-ı şerîfe eylemek meşrû' olmadığı bu rubâî ile ifâde kılındı.

1 Nevevî, *el-Ezkâr*, thk. Abdulkadir el-Arnâvut, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1414, s. 119.

2 “Allah'ım Ebî Evfâ'nın ehline salât eyle” Buhârî, *es-Sahih*, Zekât 63, nu: 1426; Müslim, *es-Sahih*, Zekât 176, nu: 1078; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Zekât 6, nu: 1590; Nesâ'î, *es-Sünen*, Zekât 13, nu: 2459; İbn Mâce, *es-Sünen*, Zekât 8, nu: 1796.

3 “Allah'ım Ubeyd Ebî Âmir el-Eş'arî'ye salât eyle.” Ebû Âmir, Ebû Mûsâ'nın 'ammîsidir. [kenar] Rivâyetde «عُبَيْدُ أَبِي مَالِكٍ» (Ubeyd Ebî Mâlik) şeklinde geçmektedir: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVII/542, nu: 22907.

4 bkz. Muhammed b. Ebî'l-Latîf el-Makdisî, *Bahru'l-Kelâm ve Nehrû'l-Lî'âm bi-İzhâri Ni'meti'l-İslâm*, Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 2349.

5 “Allah melunların ahlakını takdis eylesin.”

6 “Cimri kişi, yanında anıldığım halde salat getirmeyendir.” Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III/258, nu: 1736; İbn Hibbân, *es-Sahih*, III/189, nu: 909.

7 Ki ta'zîm-i Hakk te'âlâda tedâhül câ'izdir. Ya'nî bir meclisde İsm-i Celâl her ne kadar zikr olursa bir kerre ta'zîm edâsı kâfidir. Meğer ki meclis ta'addid ede. Lâkin tekrîm-i peygamber-i Hudâda tedâhüle medhûldür. Elbette her birinde bir kerre terâkib-i mütenevvi'a-i ta'zîmiyyeden biri ile tekrîm olunmak vâcibdir. Ve kesret-i zikr-i ism-i şerîfleri dahi mahall-i edebdir. Kur'ân-ı Kerîm'de dahi 'aded-i hurûfu kadar dört mahalde mezkûrdur ki âhîr hurûfu dahi ana dâldir. Bu siyâk “*es-Salavâtü's-Şerîfe*” nâm nüshamızda mebsûtdur. [kenar]

bkz. Müstakimzâde, *es-Salavâtü's-Şerîfe*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 625, vr. 36b.

Rubâ'î: Eyle ta'zîmî salât ile selâma ber-devâm
 On mahalde lâyıq olmaz bak bu beyti tâmda
 Bey' ile 'ibret ta'accüble 'utâs u eklde
 Hâcet¹ü zebh ü cimâ' ile kazer, hammâmday

Kaldı ki sanâdîd-i se'âlik için “kaddesallâhu sırrahû” ve “kuddise sırruhû” du'âsı güzeşteğân-ı kirâmın ervâh-ı mukaddeselerine teveccüh ve istimdâd ve «فاستعينوا» işâretiyle evkât-ı hayret ve ıztırâbda ilticâ olundukda tasarruf-ı rûhâ-niyyelerinde rûh-ı kuds ile ifânet birle Feyyâz-ı Mukaddes teshîl-i umûr-ı ehl-i istiğâset eylesin demek ola. Yohsa anların sırları, sırr-ı Hakk'dır. «تخلقوا» emrine itimârları sebkiyle muhtâc-ı tathîr olmakdan rehâ-yâb olmuşlardır. İsm-i şerîf-i Kuddûs'de hod 'adem-i tahâret sebki yokdur.

Beyt: Bula sırrın sarây-ı² akdesi râh
 Ala rûhun dū'a-yı kaddesallâh

ولقد كان في الزمان الماضي يحضر عندهم في يوم السماع كثير من علماء دمشق الشام، والمفتيين في مذهب الحنفية ومذهب الشافعية وغيرهم، شيخ الإسلام الشيخ عبد الرحمن العمادي مفتي³ في مذهب الحنفية ومذهب الشافعية وغيرهم، شيخ الإسلام الشيخ عبد الرحمن العمادي مفتي³ Zamân-ı sâbıkda mevlevihâneye âyîn günü belde-miz 'ulemâsından ve [123b] Mezheb-i Hanefiyye ve Şâfi'iyye ve sâ'ir mezheb müftülerinden müftî-yi sâbık 'Abdurrahman 'Îmâdî-i Hanefî⁴ gibi kimesneler varırlar idi. Ve فتاواه في ذلك مشهورة، ذكرتها في كتابي إيضاح الدلالات في سماع الآلات. Müftî 'Îmâdî-i mezkûrun bu semâ' bahsinde olan meşhûr fetvâsını sâhib-i risâ-le *Îzâhü'd-Delâlat*⁵ da derc eyledim deyu buyurur. Me'âl-i fetvâ budur ki: Tarîkat-i 'aliyyeye nisbeti ve ol âlât-ı gınânın hakîkatini idrâka kudreti olmayup sem'-i hakîkatle istimâ'ı erbâbından ta'allüm eylemeyen kişi harâmdır dediği kavlinde sâdıkdır. Zîrâ hâlî değildir, kendine harâmdır ve inkârı olmayup sūfiyye-i kirâmın tarîklerine teberrûken intisâb edüp ve anların istimâ'ın vech-i şer'î üzere yolu nedir bilüp kuvvet-i hâl geldikde hîn-i istimâ'ında hakkâniyyet ve rûhâniyyet cânibine meyelân hâsıl ve cevelân ve devrânda safâ-yı vicdâna

1 Hâcet, bir işe meşgûl iken meselâ va'z ve ders mecâlisinde ve sâ'ir kalbin teveccühü vaktinde ol hâcet tamâ-mına dek terk oluna. [kenar] meclisinde : L1

2 sarây-ı : serâr-ı P4

3 -P4 : مفتي

4 'Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. 'Îmâdüd-dîn es-Süfî en-Nakşebendî «جاء مفتي دمشق» [câ'e müftî-i Dimaşk] 978 târîh-i velâdetidir. 73 yaşında nhlet eyledi. *Müstetâ'* isminde menâsik-i kübrâ ve *Hediyye* ve sâ'ir te'lifleri vardır. [kenar]

5 Nablusî, *Îzâhü'd-Delâlat*, s. 23.

nâ'il olan muhakkıkîn, nûr-i 'irfâna mâlik olmağla mübâhdır dediği sühanında bu dahi sâdıkdır. Varsın meclislerine hâzır olsun. Bu hâle mâlik olmayan kişi şer'in ehl-i taklîd için ta'yîn eylediği haddi tecâvüz eylemesin. Ana eslem olan budur ve's-selâm. Vâkı'a niyyetini bilmeyen kimesnenin namâzı dahi sahîh olmaz, tashîh edüp öyle kılsın. Bu makâma enseb bu beyt-i nâzikâne zebân-ı Mevleviyân'da dâ'irdir.

در مذهب عاشقان حلالست سماع

در مذهب زاهدان حرامست سماع¹

Zîrâ zühd-i huşk ehli bî-feyz-i [124a] dikkât-i idrâk-i mezâyâ olmağla münâsib hâli ihtiyâr ede. والشيخ القدوة العالم الكامل نجم الدين ابن الغزي، مفتي الشافعية. Ve beldemizde ya'nî Dîmaşk-ı Şâm'da sâbıkân Şâfi'î müftîsi Gazzîzâde² gibi fâzıl, kâmil ve bunlar emsâli 'ilm ü fazlla ma'rûf zâtlar semâ'da³ hâzır olurlar imiş. كما أخبرني بذلك غير واحد من أنصارنا. Anların hâzır olduklarını sıhhâtî üzere mu'temed ve sika kimesnelerden çok kişi bize nakl ve hikâyet eylemişlerdir. Şeyh-i sâhib-i risâle-radiyallâhu 'anh- anlardan ahzını *Mudariyye Şerhi*'nde ve gayrıda yazmışdır.⁴

وَأَنَا رَأَيْتُ وَالِدَنَا الْمَرْحُومَ الشَّيْخَ إِسْمَاعِيلَ النَّابِلِسِي الْحَنْفِيَّ، صَاحِبَ الشَّرْحِ الْكَبِيرِ عَلَى شَرْحِ الدَّرَرِ لِلْغُرَرِ وَالتَّصَانِيفِ الْعَدِيدَةِ، وَالتَّحَاوِيرِ الْمَفِيدَةِ. كَانَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى حَاضِرًا عِنْدَهُمْ فِي وَقْتِ السَّمَاعِ⁵ وَكَنتُ أَنَا صَغِيرًا حَاضِرًا مَعَهُ مِنْذُ سَبْعٍ أَوْ ثَمَانٍ وَثَلَاثِينَ سَنَةً رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى وَقَدَسَ سَاحِلُهُمْ. Sâhib-i risâle buyurur ki pederim merhûm dahi mezkûrlara sâlis olmak derecesinde nehârîr-i ehl-i tehârîrden idi, câhil değil idi. Şeyhü'l-İslâm Monlâ Hüsrev'in⁶ furû'-ı Hanefiyye'de *Gurer Şerhi Dürr*'ine bir şerh-i kebîri vesâ'ir tasnîfleri ve tahrîr ve te'lîfleri vardır. Anları görürdüm ki Mevlevîlerin vakt-i semâ'larında mevlevîhâneye varır ve dervîşân ile berâber bulunup

1 "Aşıkların mezhebinde semâ' helâldir. Zâhidlerin mezhebinde ise haram."

2 Necmeddîn Muhammed ibn Bedreddîn Muhammed ibn Radiyyüddîn Muhammed ibn Ahmed ibn 'Abdullâh b. Bedrî'l-Âmirî pederi ve kendi Şâm'da müftî ve re'isü'l-müderresîn ve'l-muhaddisîn olmuşlardır. İbnü'r-Radî ve İbnü'l-Gazzî demekle dahi meşhûrlardır. Necmeddîn seksan dört yaşında «ذیشان» [zîşân] 1061 târihinde pederi gibi vedî'a-i türbe-i Şeyh Arslân oldu. *Bülegatü'l-Mâcid* isminde bir te'lîf ve sâ'ir eserleri vardır. [kenar] -P4

3 semâ'da : -P4

4 Nablusi, *et-Ta'fatü'l-Bedriyye Şerhu'l-Kasidetü'l-Mudariyye*, Matba'a-i Âmire, İstanbul 1302, s. 56.

5 السماع بالمولوية

6 Monlâ Hüsrev Muhammed b. 'Alî b. Ferâmurz İstanbul fethinde hâzır olup Hızır Beğ yeri-ne ikinci İstanbul kâdisi ve devlet-i Fâtihîyye'de üçüncü şeyhü'l-İslâm olmuştur «رحمة الله عليه دائماً» [rahmetullâhi 'aleyhi dâ'imâ] 775 târihinde rihlet eyledi. Anın *Dürr*'i üzere *Şerh-i Nablusi* on iki cild olup kitâbu'n-nikâha dek fakat 'ibâdâtü dört cildedir.

Mezbûr Nablusi İsmâ'il sinn-i şeyhûhete vâsıl olmadı. Şâfi'î iken *Minhâc-ı İbn-i Hacer-i Şâfi'î*'yi ve Hane-fiyye'ye nakl eyledikde *Dürr*'i şerh eyledi. «ثقة الله» [sikatullâh] 1066 târihi evâhirinde rihlet eyledi. [kenar]

sinn-i temyîzlerinden rıhletlerine dek otuz yedi ve otuz sekiz sene kadar zamân [124b] bu hâl üzere devrân sürdü. Ve ben dahi sabâvetim 'âleminde berâber varırdım deyu buyurur.

Bu ma-halle dekl mefâhîm-i kelâm teyakkun olunduysa sâhib-i risâle buyurur ki ol meclise hâzır olanların cümlesine ta'n edüp fıskâ nisbet edenlerden hâlâ mes-mû'umuz olanların mecmû'u. کافر بالله [kâfir-i billâhdır] deyu Şeyh-i merhûm hükm edüp ve bu hükm-i kat'înin sebebini irâd edüp buyurur ki: لظنه في أئمة Zîrâ ehl-i İslâm'ın sa'dece müslümânını tekfîrde küfür râyihası var iken 'ulemâ-yı 'âmilinden olup ehl-i İslâm'da muktedâ olanların bulundukları ve teberrük ve istifâza eyledikleri meclisde sebeb-i şer'î ve mahzûr-ı mer'î yoğ iken cümlesine ta'n ve teşnî'eylemek elbette küfürdür. والتفسيق بلا وجه شرعي Ve şer'an mûcib olur bir vech-i vecih sûret-nümâ değıl iken ol e'imme-i dîne fâsıkdır demek بظاهر تغيير للحكم تغيير للظاهر تغير للمعنى Ve tâ'ate ma'siyet tesmiye eylemekdir, gerekse tâ'at olması bi-hasebi'z-zâhir olsun. Zîrâ hükm zâhirindir. نحن نحكم بالظاهر والله أعلم بالسرائر. [125a]

İşte bu tefsîk-i bî-vech eğer dikkat olunsa tehekküm ve istihzâ olup ve tâ'ate ma'siyet demek dahi helâli tahrîm eylemek olduğı âşikâredir. Pes bunlar ise elbette küfürdür deyu sâhib-i risâle hükm eder. Ve Birgili Muhammed Efendi dahi 'ulemâyı tahfîf ve helâle harâm demek küfür olduğunu risâlesinde anlatmışdır. Pes her müslim üzerine vâcib olan budur ki Şer'at-i Ahmediyye ve Tarikat-ı Muhammediyye ve hakîkat-i evhâdiyyenin zâhirini muhâfazaya sa'y üzere ola. وهو الخير لكل أحد لم يعرف وحمل الناس على. Hâlini bilmediğı her kimesne için böyle olmak hayırlıdır. Ve nâsın ahvâlini görüp asl u faslını ve sebeb ü muktezâsını bilmediğini mahmel-i sahih vardır deyu hüsn-i zann ede, bed-hayâl olmaya. فلا Kat'a ta'n ve dahl eylemeye. Meğer ki sü'-i zann mer-tebesinden terakkî edüp ol bed-hâlin anda vukû'u tahakkuk edüp yakîn hâsil

1 [kenar] BA; Bu mahalde nüshalar muhtelifedir. BA; Bu mahalde nüshalar muhtelifedir.

2 Ol ise fitne ikâz eylemekdir. «الفتنة نائمة لعنة الله لمن أبغضها». [Fitne uykudadır, Allah onu uyandırana lanet etsin.] [kenar]

3 "Biz zahire göre hükmederiz, batında olanları Allah bilir."

4 BA: ظن الخير في

ola. Zīrā¹ kable't-tahak-
kuk sıdk ve kizbe ihtimālî olmağla hakk-ı 'abd kabilinden olur. Ve dāreynde
müşāhaha ya'nī buhle mebnīdir.

Sâhib-i risâle buyurur ki tahkik bu risâyeyi ben Mu‘în ve Kavî olan Hudā Te‘âlâ’nın [125b] i‘ânet ve ‘inâyetiyle te’lif eyledim. Ve bu fakir dahi derim ki lillâhi'l-hamd ve'l-minne bu risâyeyi terceme-i şerh ve yirmi günde tesvîd eylediğim ol Rabb-i Zî-şânın tevfiğiyledir، نصره وإن ذكرنا المتفقه، ونعتنا بالجاهل، ونحو Hâlbuki aslâ bir şahs-ı mah-sûsu redd eylemek kasdıyla tahrîr eylemedik. و نعتنا بالجاهل، ونحو ذلك Her çend ehl-i tefakkuh deyu müte‘addid mahallerde yâd ve ana cehl ve sâ'ir sıfatları isnād eyledik ise dahi lâkin فليس مرادنا أحدًا بعينه نرد عليه من أهل الدين. muradımız ehl-i dinden bir şahs-ı mu‘ayyen olup ve anı redd eylemek değildi. والله تعالى Hemân bu vasıfla mevsûf olanların cümlesine pend ü nush eylemektedir. ولي التوفيق والهداية، ومنه الإحسان والعناية. وهو حسينا ونعم الوكيل، وصلى الله على سيدنا محمد وإتبعته طيِّبَةً وَطَيِّبٌ لَهُمْ جَزَاءُ الْعَذَابِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُكَرَّمُونَ وَالصَّالِحِينَ. İbtidâ ve ihtitâmında mahzâ tevfik ve teshil ve teysir Hakk'ın olduğunu tezkiir ve salât u selâm hazret-i Beşir ve Nezîr ve Ehl-i Beyt ve sâ'ir ashâb-ı hayr-ı kesîr üzere olsun. Kendini gâ'ib menzilesine tenzil [126a] ve tenezzül ve tekellümden ana gâ'ebetü'l-iltifât ve tahavvül edüp risâlenin mü'ellifi mazhar-ı Ridvân-ı Sübhân olsun ki, dedi: Bu eseri biz yazdık، حسن توقيفه، وحسن توفيقه، في ثلثة أيام بمعونة الله تعالى حرننا ذلك Hakk Te‘âlâ ile üç günde ki آخرها يوم الأربعاء گۈنۈ Çarşamba günۈ idi؛ سنة ست وتسعين وألف. «كيفيت. تمام الثلاثين من شهر الشعبان المبارك، [safvet-i derviş] 1096 «صوفت درويش» [keyfiyyet-i itikâd] 1096 عقدا« nin selh-i Şac'bân-ı şerîfi imiş.

Hâtime-i Terceme

Ma'lûm ola ki 'ilm-i tasavvuf bir 'ilmden ibâretdir ki kitâb ve sünnet en-vârından istinâre vaktinde evliyâullâh kulûbuna lâyh olur. Her kim ki anınla 'âmil ola 'ulûm ve esrâr ve âdâb ve hakâyık anda zuhûr ve mir'ât-ı derûnuna mün'akis olmağla ins ü cin anın nazîrini ityândan 'âciz olurlar ki 'ulemâ-i şerî'at dahi ma'lûmlarıyla 'âmil olduklarında istizâde-i ahkâm-ı şer'îyye vâkî' olur. Pes tasavvuf ahkâm-ı şer'îyye ile 'abdin hulûs-ı bâl ile 'amelinin zübdesi- dir. Hattâ evâ'il-i şerhde yazıldığı üzere bu bahsin şâhidi Şeyh 'Alî-i Şâzelî'den sudûr eylemiştir. Bu sûretde 'ilm-i tasavvuf müstakil 'ilmdir demek sahîhtir. Ahkâm-ı şerî'atin 'aynıdır demek sahîh olduğu gibi. Meselâ 'ilm-i meâ'anî 'ilm-i müstakildir demek ve 'ilm-i nahvden bir şu'bedir demek dahi sahîhtir. Lâkin 'ilm-i tasavvuf 'ilm-i şerî'atin 'aynı [126b] olduğu 'ilm-i şerî'atde gâ-yet-i kusvâya vâsıl ve tebahhur hâsıl edenlere lâyh olur bir hâl-i zevkîdir.

علم حق در علم صوفي گم شود¹

Ve bu dahi âsâr-ı İslâm'dandır ki bir bende-i efkende tarîk-i kavme dâhil ve tevaggul hâsıl eylese Hakk Te'âlâ ahkâm-ı zâhirenin nazîrini 'ilm-i kavm- den istinbât eylemek kuvvetini ana 'atâ edüp müctehid-i zâhirî gibi tarîk-i kavmde vâcibât ve mendûbât ve âdâb ve muharremât ve mekrûhât istinbât eder. Zîrâ anlar şerî'atde 'udûl ve ahyâr ve dînde Hakk Te'âlâ'nın muhtârla- rıdır. Pes dikkat ve im'ân olunsa 'ulûm-ı ehlullâhdan bir şey şerî'atden hâric olmadığı ma'lûm olur. Zîrâ vesîle-i vuslat-ilâllâh her lahzada şerî'atdir. Lâkin mütebahhirân-ı ehl-i tarîkden olmayanlar 'ilm-i tasavvuf 'ayn-ı şerî'atden iktibâs ve istiğrâf olunduğuna istiğrâb ederler. Vech-i istiğrâbları dahi budur ki veliyullâh bir şer'-i cedîd ihdâs eylemez. Lâkin kitâb ve sünnetde fehmi- cedîd izhâr eder ki eslâfında âyât ve ehâdisden anı bir velî idrâk eylememiş idi. Pes ehl-i tarîkin hâline mukırr olmayan kimesne sû'-i zann semeresiyle «لم يقل به أحد.» deyüp “kimse bunu söylemedi” deyu mu'âraza ve inkâr eder. Ma'a hâzâ lâyh olan insâf edüp hilâf-ı şer' olmamağla teslim eylemekdir ki «أعط القوس باريها.»² demişlerdir. İşte sebab-i ma'nevîden habîr olmayanların bu şübheleri izâle için Seyyidü't-Tâ'ife [127a] hazret-i Cüneyd³ buyurur: “Bizim tarikimizin 'ilmi, kitâb ve sünnetle müşeyyedir.” Ve tarîkatda sadr-ı

1 “Hak ilmi sūfî ilminde yok olur.” Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye nisbet edilen bu söz hakkında Müstakîm- zâde'nin şerhi için bkz. Topkapı Sarayı Ktp., Y. 725.

2 “Yayı ustasına ver.”

3 Vefât-ı Cüneyd «صبور» [sabûr] 297 yâhûd «اسعد انسان» [es'ad-ı insân] 297. [kenar]

kavm-ı kemâl ve mürşid-i sâlikân-ı hâl olmak ‘ilm-i şerî‘atde ve ‘ilm-i lugat-ı ‘Arabîyye’de mütebahhir olmağa mevkûfdur. Pes “Her sūfî fakîh olur, lâkin her fakîh sūfî olamaz.” deyu İmâm Şa‘rânî tasrîh eder. Ve ahvâl-i sūfiyyeyi sūfiyyenin hâllerine vâkıf olanlardan inkâr muhâldir. Anınçün İmâm Kuşeyrî buyurur: “Evvel-i İslâm’dan vaktimize dek bir asr yokdur ki anda olan meşâyih-ı kümmel hakkında ol asrın ‘ulemâsı anlara istislâm ve tevâzu‘ edüp, anınla teberrük eylemeyeler ve anların şânlarına ta‘zîm etmeyeler.” Husûsân ki Devlet-i ‘Osmâniyye -ekâmallâhu burhânehâ- mülûk ve vüzerâ ve ‘ulemâ ve sulehâsı anlara kemâl-i tekrîm ile hayr u bereket iltimâs ede gelmişlerdir. Eğer kavm-i tarîk için bir meziyyet ve husûsiyyet olmasa emr ber-‘aks olurdu. Anların ka‘bleri ‘âlî olduklarına bu şâhid-i kâfidir ki; nice müctehidîn anları mazanne-i kerâmet bilüp ez-cümle İmâm-ı A‘zam Ebû Hanîfe en-Nu‘mân radiyallâhu ‘anh İmâm Ca‘fer-i Sâdık’a teşebbüs eyledi. Ve İmâm Şâfi‘î dahi hânedân-ı Nübüvvetden mâ‘ada Şeybân-ı Râ‘î’nin hâlini iz‘ân ve idrâk eyledi ki İmâm Ahmed b. Hanbel bir namâzı nâsî olup kangı salât olduğun bilmek murâd eyledikde andan su‘âle sevk eylediler. Ve Ebû Hamza-i Bağdâdî’nin¹ kadr ü şânına [127b] dahi İmâm Ahmed-i mezburun ri‘âyeti ve andan mesâ’il-i müşkileyi su‘âl ve tevakkuf eylediği emrde Ebû Hamza’nın fethi bu kavm için gâyet-i menkabedir. Ve Ebu’l-‘Abbâs Ahmed b. Sureyc² fuzalâ-yı dehrden idi. Cüneyd-i Bağdâdî’nin meclisine dâhil ve kelâmını isgâ eyledikde “kelâmını fehm eylemedim, lâkin kelâmında olan savlet, savlet-i muhtil olmadığı zâhirdir” demişdir. Ve İmâm Ebû ‘İmrân dahi Şeyh Ebûbekr Ca‘fer-i Şiblî’yi³ hayzdan birkaç mes‘ele ile imtihân eyledikde Ebû ‘İmrân’ın mechûlû olan yedi makâle ile hall-i işkâl eylediği dahi ricâl-i kavme mâye-i fahr ve mübâhatdır. Ve Kutbuddîn İbn Eymen nakl eder ki, İmâm Ahmed veled-i emcedini vaktinin sūfiyyesi meclisine tergîb ve anlarla ülfete sevk eder ve derdi ki: “Anların derece-i ihlâslarına bizler bâliğ değiliz.” Ve İmâm Şa‘rânî buyurur ki: -bu bâbda İmâm Kuşeyrî *Risâle*’sinde⁴ ve İmâm Yâfi‘î *Ravza*’sında⁵ tafsîl-i müşbi‘ yazmışlardır- “Ve bu şeref dahi kâfidir ki, Hazret-i Kelîmullâh celâlet-i şânıyla me’mûren varup ‘ilm-i hakîkat ta‘allümü-

1 Ebû Hamza fevti «الله أكبر» [Allâhu ekber] 289. [kenar]

2 Sureyc; muhemelelerle ve cümledir. Târih-i fevti «ورق» [varak] 306. [kenar]

3 Târih-i Şiblî «نفس سعيد» [nefs-i sa‘îd] 334. [kenar]

4 bkz. Kuşeyrî Ebu’l-Kâsım Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik el-Ustuvâ‘î el-Kuşeyrî, *er-Risâle*, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul 2012.

5 bkz. Yâfi‘î Afîfüddîn Abdullah b. Es‘ad b. Ali el-Yâfi‘î el-Yemenî, *Ravzu’r-Reyyâhîn fî Hikâyeti’s-Sâlihîn*, Kahire 1286.

nü hazret-i Hızır'dan taleb-kâr olduğu âyât-ı kirâm ile i'lâm olunmuştur ki
 1 ﴿عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا﴾ lafz-ı kerîmiyle tekrîm buyrulmuştur.² **el-Kıssa.**

Evliyâ ve ʿulemâ akdâm-ı enbiyâ ile şeref-pîrâ oldukları sebebdan muk-
 tezâ-yı makâm-ı sabr ve teʿessî-i nâs anların hakkında ümem-i enbiyâ gibi iki
 kısımdır. Bir fırka muʿtekid-i musaddık ve bir fırkası müntakid-i mükezzib³
 [128a] olur. İşte bu iki fırka şehâdetleriyle anların verese-i enbiyâ olduk-
 ları sâbit olur. Zîrâ zâhir-i hâl, bâtın-ı hâlin numûnesi ki, anların baʿzıları
 ʿuyûn-ı nâsdan kıbâb-ı esbâb ile mestûr ve mahcûblardır. Ve niceleri dahi
 Hakk Teʿâlâ'nın tecellîsi anın kalbine ne vechile vârid olursa meselâ ʿizzet
 ve satvet ve kahr gibi hâlât ile sûret-nümâ olur. Anı gören kimesne hâşâ
 ki bu nefis ile ol kişi veliyyullâh ola deyu selb eder. Lâkin bâtın-ı hâlden
 haberdâr olanlar bilirler ki tecellî-i kahr ol kimesneyi kakhâr veyâ tecellî-i
 intikâm anı müntakîm edüp ve rahmet ve şefkat gibi her ne nevʿ tecellîye
 mazhar ise anın⁴ hükmünü verir ki yedinci fasl evâhirinde cebbâra tevâzuʿ
 bahsi bu kabildendir. Ve baʿzı evliyanın perdesi ʿilm-i zâhire iştigâl ve nice-
 leri riyâsete mâʿil ve libâs-ı fâhîr ile zâhir olur. Hevâ ve hevesinin mücebidir
 zann ederler. Maʿa hâzâ bâtınen bir velî-i ʿazîmüʾş-şandır ve baʿzıları dahi
 mülûk ve ümerâya kesret-i tereddüd ile tesettür eder. Ve tadrîs ve hitâbet
 ve imâmet ve emâret gibi hidmete tâlib ve vazîfeyi câlib olur. Maʿa hâzâ anı
 kendi umûruna sarf eylemeyüp fukarâya bahş eder. Zâhir-i hâlini görenler
 “bu râğbet ve ehl-i dünyâyâ iltifât ne içündür, zâviyesinde veyâ hânesinde
 niçün ʿibâdât u tâʿata meşgûl olmaz” derler.⁵ Lâkin eğer ʿayn-ı muhabbet-

1 “Kullarımızdan bir kul...” Kehf 18/65.

2 Fehminin mikdârı insânın kendi kabiliyyeti kadardır. Ve teʿvîl mahalleri vüsʿatlidir. İmâm Caʿfer-i Sâ-
 dık'dan bir müşkil hallini niyâz eylediler. Cevâb verdikde ol kimesne dedi ki ben senden anı bir dahi suʾâl
 etmiş idim. Cevâb-ı âhar verilmiş idi. İmâm Sâdık buyurdu ki hazret-i Kelîm eğer sabr eylese teʿvîlin
 batn-ı sâbiʿine dahi nâʿil olurdu ki murâdî Hızır ʿaleyhime's-selâm ile olan muʿâmeledir ve buyurdu ki ben
 murâd eylesem Hızır'a yetmiş kat teʿvîl ile cevâb veririm. Ehl-i tefsîr eğerçi Kelâmulullâh'da murâd-ı Bârî ve
 murâd-ı Nebvî üzere (-P4) hakikatini idrâk edemediler. Lâkin sukût dahi eylemediler. Belki tefsîr ve teʿvîli
 yine beyâna saʿy eylediler ve saʿyaları kesret-i ekâvîl sebebiyle hayretlerin ziyâde eyledi. Kezâlik sûfiyye dahi
 mesâʾil-i şerʿiyye-i ferʿiyyede reʿy-i rezînleriyle icthâd eylediler. Maʿa hâzâ vazʿ-ı ilâhî ve kânûn-ı dînî ʿibâ-
 dât ve muʿâmelât ve gayrında birdir. Böyle iken şerʿan ve ʿaklen anların saʿyla vicdânî tahîr ve takrîrleri inkâr
 olunmadı. Pes eğer bir (-L1) fakîr sâlik fülân emrin sırrı budur demek mümkündür dese anı redd ile şârîʿin
 andan murâdî bu olduğun sen neden bildin, sen kimsin ki hakâyika dâʾir emrde söz söylersin demeyüp şâ-
 yed ki böyle ola demek ve intâk-ı Hakk (-P4) ve bilmek ve anı teslim eylemek vâcibdir deyu *Sılatü'l-ʿAvârif*
fî Salâti'l-ʿArif nâm kitâb evvelinde mufassal ve mezkûrdur. [kenar]

3 Müntakid; atlayan ve öğürtleyen kişi ki sarrâf gibi bu iyi bu fenâ deyu temyîz kaydına düşer. [kenar]

4 anın : -P4

5 ʿAbd-i fakîr, muharrir-i hakîr derim ki ehlullâh olan evliyâ-yı âgâh hakkında muhalifinden zuhûr eden
 inkârları eslâfda olan (-P4) enbiyâ-yı ʿizâm haklarında keferenin küfre isrârlarından ziyâde ʿaybdır. Zîrâ
 hem daʿvâ-yı İslâm ederler hem havâss-ı müslimîni inkâr ederler. Kefere ise fî'l-asl dîn-i İslâm'ı bi'l-küllîyye
 inkâr ve dîn-i sâbıkı muhtâr kılmıştır. [kenar]

le im‘ân eyleseler nice zu‘afâ ve mazlûmânın [128b] ahvâline i‘ânet için veya it‘âm-ı fukarâ için vesâ’ir dahi esbâb-ı makbûlesi vardır ki ‘ayn-ı rızâ-yı Hakk’dır. Ve nicelerini dahi hedâyâ ve cihet-i kabûl ile ittihâm ederler. Ma‘a hâzâ her yed, ‘inde’l-kirâm yedullâhdır. Selb ü redd ve celb ü kedd yokdur. Fudayl b. ‘İyâz buyurur ki: “Nâsın hediyelerini ‘adem-i kabûl ile anların kendine muhabbetlerini murâd eden kimesne nefis ve hevâsına hâdimdir. Bu hâl, anda bir emr-i mu‘teber değildir, hattâ Şeyh Ahmed-i Rifâ‘î buyurur: «لا نستل ولا نرد ولا ندخر». Ya‘nî: “Celb eylemeziz, eğer gelirse selb eylemeziz ve aldığımızı iddihâr edüp, hıfz u ketm ve cem‘ dahi eylemeziz.”¹ Ve bir emr-i ‘azîm dahi mümâsele ve müşâkeledir ki Hakk Te‘âlâ bu hâletle ekser evliyâsını nâsın hücumundan hıfz eder. Meselâ “velî olan kimesne ta‘âm yer mi ve cimâ‘ eder mi ve çok gezer mi ve devr-i ebvâb eder mi?” derler ki, Peygamber ‘aleyhi’s-selâm hakkında nâsdan sâdır olan it‘irâzı hikâyet edüp Hakk Te‘âlâ ﴿مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ﴾² buyurmuşdur. Anınçün ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ﴾³ vârid oldu. Ve ‘âdetullâh böyle câriyedir ki, bir velî hakkında cümle nâs müttefikü’l-kelim olmazlar, eğer cümlesi hüsn-i itikâdda ittifâk eyleseler ezâ-yı nâsa sabr eylemek hâletinin ecri ol veliden fevt olur ki velâyetin a‘zam-ı esbâbı sabırdır⁴ ki Hakk Te‘âlâ buyurur: ﴿وَجَعَلْنَا﴾⁵ Zîrâ fâtiha-i İslâm’dan [129a] bu zamâna dek kibâr-ı kirâmın ibtilâları⁶ ma‘rûfdur ki, enbiyâdan o dahi mevrûsdur. Hattâ vâsılânın ma‘şûku Şeyh İbrâhîm-i Desûkî⁷ cenâbları nakl eder ki: “Ashâb-ı kirâmın nicelerini riyâ ve nifâka nisbet edüp ez-cümle ‘Aşere-i Mübeşşere’den Zübeyr b. ‘Avvâm⁸-radiyallâhu ‘anh-namâzda huşû-cı belîğ sâhibi idi. “Mürâyîdir” deyüp secdede iken başına ba‘zı süfehâ kaynar su dökdüler. Yüzünden derileri döküldü, namâzdan fâriğ oldukda elemi hissedüp sebebini

1 “Terküt-tama‘ ve’l-men‘ ve’l-cem‘ bu bahsi *Nefehâtü’l-İslâm*’dan Ebübekr-i Hemedânî tercümesinde nakl eylediler. [kenar]

bkz. Lâmi‘î Çelebi, *Tercüme-i Nefehâtü’l-Üns*, s. 246.

2 “(Dediler ki) Bu nasıl peygamber ki yemek yer, çarşıda pazarda geziyor.” Furkân 25/7.

3 “De ki: ‘Şüphesiz ben de sizin gibi bir insanım.’” Kehf 18/110.

4 Bi’l-cümle mâsiva kendi hürmetine halk olunup ‘iller-i gâ’iyye-i icâd olan Hatmü’l-enbiyâ ‘aleyhi ve ‘aleyhimü’t-tehâyâ cenâblarının dinine cem‘-i mâsivâ râğbet edüp rüy-i zemînde bir kâfir kalmamak iktizâ ederdi. Zîrâ anın zuhûru sebeb-i hilkatdır. Lâkin eğer böyle olsa semere-i sabr olan tekarrub ve terakkî merfû‘ ve cihâd ma‘dûm olurdu. Anınçün kefare cümlesi İslâm’a dâhil olmadı dediler. [kenar]

5 “İçlerinden, sabrettikleri zaman bizim emrimizle doğru yola ileten önderler yetiştirmiştik.” Secde 32/24.

6 ibtilâları : ibtidâ P4

7 Târih-i Desûkî «تورع» [teverre‘a] 676 ‘an 43. [kenar] ‘an 43 : -L1

8 Zübeyr b. ‘Avvâm Peygamber ‘aleyhi’s-selâmın pederlerinin hemşiresi Safiyye -ki hala derler- anın oğludur. 36 târihinde İbn Curmûz yedinde şehid oldu. [kenar]

su‘âl eyledikde keyfiyyeti evlâd u ‘iyâli haber verdiler. Helâl olsun deyüp nice aylar anın yaraları iltiyâm bulmayup cerrâh yedinde tîmâr olundu.

Ve Şeyh Bâyezîd Tayfûr-i Bistâmî’yi¹ yedi kerre beldesinden nefy eylediler. Seyr ü seyâhatinden ‘avdetinde vilâyetinde kimesneden mesmû‘ olmayan kelâm ve enbiyâ ve evliyâ-yı kirâm makâmât ve ahvâline dâ‘ir sühan andan zuhûrunda ol etrâfın imâmı ve müderrisi olan Hüseyin b. ‘İsâ iltizâmıyla ibtidâ nefy ve iclâ olundu, hattâ Hüseyin-i mezbûrun fevtinden sonra dâhil-i vatan oldu. Ba‘dehû ahvâl-i tarîka müte‘allik mevâdd ile altı kerre dahi nefy olundu. Vaktâ ki ‘uluvv-ı ka‘bı âfâka şâyî‘ oldukda kabûl-i enâm ile da‘vet ve ikrâm ve kudûmünü bereket ve hayr-ı tamm-ı ‘âmm bildiler ki, ilâ hâze’l-ân “Sultân-ı ‘âşıkân” deyu benâm olmuşdur.

Ve Şeyh Zünnûn-ı Feyz-i Mısırlı² hakkında [129b] ba‘zı iftirâ ile halîfeye i‘lâm olunup Mısır-ı Kâhire’den Bağdâd-ı Dârü’s-selâm’a dek mağlûl³ ve mukayyed⁴ getirüp dîvânda pâdişâh anı istintâk ve ta‘accüb eyledi ve dedi ki: “Eğer bu kimesne zındık ise vech-i arzda hiç müslim yoktur.”

Şeyh Semnûn el-Muhıbb⁵ dahi kendine bir hâtun ‘alâka eylemişdi. Da‘vetine icâbet eylemediği sebebdan ⁶﴿إِنَّ كَيْدَ كُنَّ عَظِيمٌ﴾ sırrı, hakkında zâhir olup etbâ‘ı olan sūfiyye ile kendi bana gelüp zinâ ederler deyu ol hâtun iftirâ eyleyüp halife-i vakt darb-ı ‘unk ile emr eyledikde ba‘zıları firâr ve nicesi pes-perde-i ihtifâda karâr eylediler.

Bir def‘a dahi Zünnûn’a ‘ulemâ-yı İhmîm ta‘assub birle hücum edüp halife huzûrunda küfrüne şehâdet için katline teveccüh ve bir sefineye süvâr olmuşlar idi. Zünnûn’a māddeyi haber verdiler. Müteveccih olup “Yâ Rabbi, anlar eğer kâzibler ise gark eyle” dedi; zîrâ şâyed ki vakt-i istiğrâkda lisânından çıkmış ola deyu ihtiyât ile şart eyledi. Henüz gözlerinden nihân olmazdan mukaddem zevrakçe münkalib olup re‘îs-i sefine dahi gark oldu. “Re‘îsin cürmü nedir?” dediler, “fâsıklara i‘ânetidir” dedi.

Ve Ebû Sa‘îd Şeyh Ahmed-i Harrâzî⁷ tekfîr eylediler. Te‘lîflerinde ba‘zı kelâm desîsesiyle iftirâ eylediler. Ez-cümle «من أين إلى أين؟» ya‘nî “Nereden ge-

1 Târîh-i Bâyezîd 261. İsmi Tayfûr’dur. [kenar]

2 Zünnûn lakabı, ismi Feyz’dır. Târîh-i fevti «سبحان العزيز» [subhâne’l-‘azîz] 246. [kenar]L1 Ş P4

3 mağlûl : mağlûb P4

4 Mağlûl ve mukayyed boğazında ve elinde zincirlerle bağlı. [kenar] : -L1

5 Semnûn, Cüneyd’den evvel veya sonra âhirete gitti. Anın pirdâşıdır. [kenar]: -P4

6 “Hiç şüphesiz sizin tuzağınız büyüktür.” Yûsuf 12/28.

7 Târîh-i Harrâz «رؤف» [Ra‘ûf] 286. [kenar]

lüp kande gidersin” diyen kimesneye “Allâh demekden gayrı cevâbım yokdur.” dedi [130a] deyu isnâd eylediler.

Sehl-i Tüsterî¹ beldesinden fukahânın tekfirleriyle ihrâc olundu. Îlâ âhiri’l-‘ömr Basra’da sâkin olup beldesine varamadı. Cürmü dahi “Abde her nefesde tevbe farzdır.” demişdi. Şeyh Hüseyin b. Mansûr-ı Hallâc² salb olunduğunun sebebi üstadı olan Şeyh ‘Amr b. ‘Osmân el-Mekkî³ bed-du‘âsıdır ki İbn-i Hallikân beyân eder ki mezbûr Şeyh ‘Amr’ın kelâm-ı kavme müte‘allik bir te’lîfi bilâ-izn ahz olunduğu ma‘lûm olup “Eli ve ayağı kesilsin kim aldıysa.” dedi. “Hallâc aldı” dediler. Ol du‘â-i ‘aliyye zebân-güzâr olmuş bulundu. Hazret-i Mevlevî *Mesnevî*’de sebep-i âhar-ı ma‘nevî dahi yazar. “Ene’l-Hakk” kelâmı ana sûtire ve siper idi.

Cenâb-ı Seyyidü’t-Tâ’ife Cüneyd tahrîr-i tevhîd ederken kavmi murâdını idrâk edemeyüp hilâfına şehâdet eylediler. Bi’z-zarûre fikh-ı şerîf ile tesettür ve ihfâ eyledi. Ma‘a hâzâ celâlet-i fazlî müsellemin-i ‘âlem idi. Şeyh Muhammed b. Fazl-ı Belhî⁴ ehl-i hadîs mezhebindedir ya‘nî sūfidir deyu nefy-i beled eylediler.⁵ Hîn-i hurûcunda bed-du‘âsı sebebiyle kendiden sonra Belhî’den sūfî zuhûr eylemedi. Ma‘a hâzâ kesret-i sūfiyyesi durûbdan idi. Şeyh ‘Abdullâh b. Ebî Hamza: “Resûl-i Ekrem sallallâhu ‘aleyhi ve sellem ile ben⁶ cem‘ olurum.” demekle, bir meclis-i kebîr ‘akd edüp ana tehdîd eylediler. Île’l-vefât Cum‘a namâzından gayrı zamânda hânesinden [130b] çıkmadı. Hakîm-i Tirmizî Şeyh Muhammed b. ‘Alî⁷ *İlel-i Şerî‘at ve Hatmü’l-Evliyâ* nâmında iki kitâbı için kendini Belhî’ye nefy eyleyüp “Sen evliyâyı enbiyâdan efdaldır dedin.” dediler ve şiddet eylediklerinde cümle kitâblarını cem‘ edüp deryâyı ilkâ eyledi. Bir balık bi’l-küllîye anı bel‘ eyledi. Birkaç sene Hakk Te‘âlâ ol kütübü anda hıfz edüp sonra bir sâhile ihrâc eyledi. Hâlâ anlarla intifâ‘ olunur deyu İmâm Şa‘rânî yazar.

Rân nâm belde ahâlisi sūfiyye ve zühhâd cümlesi Şeyh Yûsuf b. Hüseyin hakkında iftirâlar eylediler. Lâkin⁸ metânet ve mekânet sâhibi olmağla is-

1 Fevt-i Sehl «المري» [el-murebbî] 683. [kenar]

2 Târih-i Şehâdet-i Hallâc «حق اليقين» [hakku’l-yakîn] 309. [kenar]

3 Fevt-i (-P4) târih-i ‘Amr-ı Mekkî «منور» [münevver] 296. [kenar]

4 İbn-i Hadraveyh fukarâsındandır. Evâ’il-i kitâbda kenâr kılındı. İbn Fazl Semerkand’da fevt olduğu «طريق» [tarik] 319 târihindedir. [kenar] P4 Ş L1

5 Ahâlisinden kâmil olmak mukadder olan kimesne sabî iken hicret müyesser olur, hazret-i Mevlevî gibi. [kenar]

6 ben : -P4

7 Hekîm’in fevti târihi «دلگشا» [dilgüşâ] 355. [kenar]

8 lâkin : -P4

nâd eyledikleri umûr-ı ‘azîmeyi işgâ eylemez idi. Galebe edemediler. Ve Şeyh Ebu’l-Hasen ‘Alî-i Büşenc’i¹ Nisâbü’r’a tard u nefy eylediler. Anda vefât eyledi. Şeyh Ebû ‘Osmân-ı Mağribî’yi Mekke’den iclâ eylediler. İle’l-mevt Bağdâd’da mukîm oldu. Kable’l-ihrâc mücâhedât ve ‘ilm ü fazl ve hâlât sâhibi iken başını ve bedenini darb ile mecrûh edüp bir deve üzere beled-i Harâm’ın zukâklarını tavâf ile teşhîr eylediler.

İmâm Takiyyüddîn ‘Alî-i Sübkî’ye² küfür isnâd ve kavî-i zûr ile nice kerre isbât eylediler. Ana muhabbet eden kimesneyi katl murâd edüp muslihûn tavassut eder mecnûndur deyu dâruş-şifâya idhâl ederler idi. Hattâ Ebu’l-Hasen-i Hârezmî der ki eğer Sübkî cennete girmezse kimler girer ve Hakk Te‘âlâ’nın cehennemi olmasa ana ezâ ve cefâ edenler için bir cehennem halk ederdi. [131a] Ve İmâm Ebûbekr Muhammed-i Nablusî için Mağrib ricâlî hücum ve gulüvv edüp ‘ilm ü fazlî ve zühüdü ve emr-i ma‘rûf ve nehy-i münkerde nihâyet meretebe hâsıl ve istikâmet tarîkinde derece-i kemâle vâsıl olanlardan iken Mağrib’den kayd u bend ile Mısır’a getirüp huzûr-ı sultânîde ba‘zı umûr isnâd ve şehâdet-i zûr eylediler. Hayyen ayağından asup cildi selh olunmağa pâdişâh emr edüp ol hâlde Kur‘ân tilâvet ederdi. Halkda bir hâlet ve dehşet peydâ olup fitne zuhûru havfıyla ibtidâ‘en şehîd eyleyüp ba‘dehû derisini yüzüp tamâm eylediler.

Şeyh Ebû Medyen Şu‘ayb-ı Mağribî’nin³ şöhreti pâdişâhın sem‘ine vâsıl ve saltanatından havf hâsıl olup recâ-yı ziyâret⁴ hilesiyle Mağrib’den Tilimsân’a da‘vet eyledi. Tilimsân’a vâsıl olduğu gice “Sultân bana lâzım değil!” deyüp ol sâ‘at kıbleye istikbâl ve namâzını tamâm eyledikde «وَعَجَلْتُ إِلَيْكَ» «ها قد جئت.» deyüp bir kerre “Allâh Hayy” demekle teslim-i rûh eyledi.⁵

Şeyh Ebu’l-Kâsım İbrâhîm-i Nasrâbâdî’nin⁶ hâlini ve kâlini ehl-i Basra inkâr edüp beldelerinden ihrâc eylediler. İlä âhiri’l-‘ömr Mekke-i Mükerrreme’de sâkin oldu. Şeyh Ebû Hafs ‘Ömer-i Haddâd⁷ ashâbından Ebû ‘Abdülâh-ı Şecerî’ye ve Ebû ‘Osmân-ı Hayrî’ye hased ve tasallut ile beldelerinden dūr eylediler. Şeyh Ebu’l-Hasen ‘Alî-i Husrî’nin⁸ hattıyla ba‘zı kelâm gördük

1 Büşenc, Büşeng’den mu‘arrebdir. Târih-i fevti «مقبول نعيم» [makbûl-i na‘im] 348. [kenar]

2 Sübkî, tarîkatî Şâzelî’den ahz eyledi. Târih-i rihleti «مسافر المرقد» [müsâfirü’l-merkâd] 756. [kenar]

3 Târih-i Ebî Medyen: «دمساز عزت» [demsâz-ı ‘izzet] 589. [kenar]

4 ziyâret : ri‘âyet P4

5 “İşte geldim. ‘Rabbim sen hoşnut olasın diye acele ettim.” Tâhâ 20/84

6 Târih-i Nasrâbâdî: «الناصر» [en-nâsır] 372. [kenar]

7 Târih-i Ebû Hafs: «قلب قلب» [kalb-i kalb] 264. [kenar]

8 Bağdâd’ta Hasrî fevti «عراق» [Irâk] 371 târihindedir. [kenar]

deyu tekfir ve kâdî'l-kudât Ebu'l-Hasen huzûruna ihzâr-ı [131b] tesyîr eylediler. Kâdî su'âl ve münâzara eyleyüp bî-mühâbâ cevâbından gazaba gelüp ilâ âhiri'l-ömr câmi'inde ders demekden men' eylediler.

Şeyh Muhammed İbn Sem'ûn-ı fâzıl¹ hakkında ile'l-vefât kelâm-ı fâhiş isnâd edüp fevtinde cenâzesi namâzına hâzır olmadılar. İmâm Ebu'l-Kâsım ibn Cümeyl hakkında umûr-ı 'azîme isnâd eylediler. Lâkin ehl-i sıyâm ve kıyâm ve tefsîr ve hadîsde imâm olmağla ile'l-vefât hücum edemediler. Hattâ zühed-i tâmmı sebebiyle libâsı hasır idi. İmâm Hüccetü'l-İslâm Muhammed Gazzâlî'yi tekfir edüp *Kitâb-ı İhyâ'ü'l-'Ulûm*'ı âteşe yakmağa fetvâ verdiler. Çok geçmeyüp Hakk Te'âlâ tahvîl-i dil eyledi. Ol kitâbı altun kalemle yazdılar. İmâm-ı müşârün-ileyhin hilâfında olanların biri Kâdî 'İyâz'dır deyu İmâm Şa'rânî *Levâkıl*'da yazup, Gazzâlî hazretlerinin bu emrde beddû'asıyla ol anda hammâmda füc'eten vefât eyledi." deyu eğerçi yazmışdır. Lâkin sâhib-i *Şifâ* sâhib-i *İhyâ'*dan kırk sene sonra vefât eylediği kütüb-i vefeyâtta musarrahdır.² Sehve haml olunur. Gazzâlî hazretleri³ «عدالت» [adâlet] 505 târihinde irtihâl ve Yahsubî⁴ cenâbları «مرشد» [mürşid] 544 sâlinde intikâl buyurdular. Ba'zılar dediler ki sâhib-i *Şifâ* hammâmda katl veya tesmîm ile vefât eylediğinin sebep-i sûrîsi Mehdî Halîfe emriyle katl olundu ki Cum'aertesi günleri *Şifâ-yı Şerîf* [132a] te'lîfe meşgûl olmağla ol gün nâs ile mülâkât eylemezdi. "Yahûdidir" deyu isnâd-ı mâ-lem yekun eylediler. Altmış sekiz yaşında şehîd oldu. İmâm Gazzâlî elli beş yaşında 'azm-ı bekâ eyledi. Radı-yallâhu 'anhumâ. **el-Kıssa.**

Şeyh Ebu'l-Hasen-i Şazeli'yi⁵ Mağrib'den ashâbıyla ihrâc eylediklerinden kat'-ı nazar İskenderiyye nâ'ibine yazdılar ki ol tarafa bir zındık varsa gerekdir, iltifâtından hazer edesiz. Vaktâ İskenderiyye'ye geldikde mirât-ı dehrde rûy-i râhat görmeyüp nice ezâ ve cefâ sûret-nümâ-yı hâl olmuşdur. Şeyh Ahmed-i Rifâ'î⁶ mühlid ve zındıkdır, muharremâtı tahlîl eder dediler ki ba'z-ı kelâmı sâbıkan yazılmışdır. Ve *Hal'u'n-Na'leyn* sâhibi Şeyh Ebu'l-Kâsım ibn Kısî gibi veliyy-i mutlakı katl eylediler. Şeyh İbn-i Berrecân⁷ gibi imâm-ı fâzıl-ı deverân ve mü-

1 İbn Sem'ûn târih-i «شيوخ» [şuyû'] 386. 39 [sâl] murûrunda hânesinden mezâristâna nakl olundu. Ter ü tâze buldular. [kenar]

2 Şa'rânî, *Levâkılul-Envâr*, I/34.

3 hazretleri : hıdmetleri P4

4 Yahsubî, sâhib-i *Şifâ*'nın nisbetidir. [kenar]

5 Târih-i fevt-i Şazeli: «تنوير» [tenevvür] 656. [kenar]

6 Târih-i Rifâ'î: «جنت عدن» [cennât-ı 'Adn] 578, 22 Cemaziyye'l-Evvel Pençşenbih, Vâsıt'da Ümm 'Abide nâm karyede. [kenar]

7 Berrecân, (-P4) İbn Ebî'r-ricâl lafzından maksûrdur. [kenar]

fessirinden velî-i zamân hakkında nice iftirâları halîfeye ‘arz edüp katli mümkün olmadıkda yüz otuz ‘aded bilâdda hutbe anın nâmına okunur deyüp anınla fırsat buldular. Ve Şeyh Mercân’ı emsâli tuhaf-ı İslâm’dan olan nice nufûs-ı nefiseyi ednâ bahâneyle i‘dâm eylediler. Ve Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn ‘Arabî¹ ve Şeyh ‘Ömer ibnü’l-Fârız² hakkında ehl-i inkâr bu vakte dek kadem-i isrâr üzere sâbit ve kâ’imlerdir. Ve Şeyh ‘İzzeddîn ‘Abdül‘azîz b. ‘Abdüsselâm hakkında ‘akâyidden bir mādde için ‘akd-i meclis eylediler ki pâdişâh ile miyânlarında münâfeseye [132b] sebep oldu. Şeyh ‘Abdulvehhâb ibn Binti’l-E‘azz³ hakkında sâ’ir ‘ulemâ hased edüp umûr-ı hâ’ile isnâd eylediler. Melik-Zâhir Baybars ana i‘tikâd-ı tâmm eylemişdi. Umûrunu anınla meşveret edüp sâ’ire iltifât eylemezdi. Bereket-i tedbîriyle ‘âlem âsûde-hâl oldukda meşgaleleri kalmayup ba‘zı tezvîrât ile pâdişâha şeyhin hakkında nice iftirâlar ilkâ eylediler. ‘Âkıbet bir mes‘ele buldular ki anda imâm-ı hümmâm Ebû Hanîfe “savâb” deyu buyurmuşlar. İmâm Şâfi‘î hazretleri anı hatâya haml buyurmuşlar idi. Ol vakte dek Şâfi‘î mezhebi kâdîlarından gayrı Mısır’da kâdî yoğ idi. Bu emri bir meclisde der-miyân eyledikde şeyh mu‘âraza eyleyüp pâdişâh hilâfına zâhib ve nüdemâ dahi halîfeye nusret edüp kavî-i Hanefiyye savâb olduğu zâhir oldukda Mısır’da dört mezhebde birer kâdî nasb u ta‘yîn olundu. Tâ Mısır’a Selim Hân-ı ‘Osmânî mâlik oldukda kâdîsı Hanefiyye’den olup sâ’ir mezhebler için birer nâ’ib ta‘yîn olunmak üzere hükm-i cedîd-i sultânî vârid oldu.

Ve Şeyh Kutbuddîn ‘Abdülhak ibn Seb‘în⁴ gibi mürşid-i fâzıl-ı kâmilin hâlini inkâr edüp Mağrib’den nefy eylediklerinden mâ‘adâ Mısır’a mektûb yazup mes‘ele-i vahdetde ittihâda zâhibdir dediler. Ve hazret-i İmâm-ı A‘zam ve hümmâm-ı akdem ve İmâm Mâlik ve Şâfi‘î hazretleri ve İmâm [133a] Ahmed b. Hanbel emsâli müctehidîn nice ezâ ve cefâ ve darb u habs ve tesmîm olundular. Husûsân hulefâ ve Haseneyn ve E‘imme-i İsnâ ‘aşer ne serzenişler gördüler. Rıdvânullâhi ‘aleyhim ecma‘în.

Düvel-i sâlifede Mecdüddîn-i Bağdâdî ve Şems-i Tebrîzî emsâli ednâ bahâne ile telef olunurlar idi. Devlet-i ‘Osmâniyye’den mühezzib ve şerî‘at-i garrâya ri‘âyetde ihtimâm-ı tām eder devlet gelmemişken pâdişâhlarının birini sū-i karîn ilkâsıyla Rûmiyye Şeyhi⁵ kutb-i ‘asr Şeyh Seyyid Mahmûd Efendi ve

1 Tārîh-i Şeyh-i Ekber: «رحلت» [rihlet] 638. [kenar]
 2 İbn Fârîz târîhi: «تركيب» [terkîb] 632. [kenar]
 3 Tārîh-i ‘Abdulvehhâb: «الخلد» [el-Huld] 665. [kenar]
 4 Tārîh-i İbn Seb‘în: «الرحلت» [er-rihlet] 669. [kenar]
 5 Rûmiyye Şeyhi 1048. [kenar]

Sarı Babazâde Abazapaşa şeyhi Şeyh Seyyid ‘Abdurrahîm Efendi¹ ve Sakarya şeyhi² Şeyh ‘İsâ³ gibi azîmü’ş-şân velâyetleri müttetefak şeyhleri şehîd eylediler. Karîbü’l-‘ahdda bir şakî, İznîk Şeyhi Eşrefzâde Seyyid ‘Abdullâh Efendi⁴ gibi şeyhi ve birkaç şakî-i sefiḥ tasallutuyla Nazmîzâde ‘Abdurrahman Refî‘â⁵ gibi celâletli ve recâhetli şeyhi haremiyle ma‘an zâviyesinde şehîd eylediler.⁶

İşte bu makâle-i hâtime eğerçi tezkîr-i beliyye ve tecdîd-i musîbet ederse de lâkin ehl-i basîrete üsve olup.⁷ «فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ»⁸ sırrından bedîdâr olan nükte matmah-ı enzâr olmağla fukarâullâh eslâfda neler çekmişlerdir, tefekkür oluna. Bu sebebdan «الظاهر» [ez-Zâhir] 1137 ‘adedi sâlinde [133b] sonra el-Bâtın hükmü zîr-i kıbâb-ı ‘gayretde erbâb-ı gurbet kurbeti setr eylemişdir. Vaktimizde ba‘zı cedel-kârın sûret-i inkârda eser-i ta‘assublarına iltifât olunmayup⁸ «تتكشف بأضدادها» hükmüyle ‘uluvv-ı şân ve sümuvv-ı mekânları anınla ‘ayân olup ve belki ol nekkâr ile küşâyîş-i feyz vâki‘ olması bî-şübhe ve âşikârdır. Rıdvânullâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘ın.⁹

Bu fakîrin hitâm-ı şerh-i perîşân-teri Şeb-i Mevlid-i Peygamberî’de olup «تمام اثر» [tamâm-ı eser] 1182 lafz-ı muhtasarı târîh olmuşdur. Fe-lillâhi’l-hamdu ve’l-minne. Ve’s-salâtu ‘alâ hayrî’l-berîyye. Ve ashâbihi’l-berereti’n-nakiyye.

1 Sarıbabazâde 1047. [kenar]

2 şeyhi : -P4

3 Na‘îmâda Sakarya Şeyhi’nin ismi Ahmed’dir dedi. Şeyhi ‘Alâ’üddîn katl eyleyüp mehdilik iddi‘â eylemiş. [kenar]

4 Eşrefzâde 1146. [kenar]

5 Refî‘â 1132. [kenar]

6 *Câmi‘ul-Fusûleyn* sâhibi Bedreddîn Şeyh Mahmûd ibn Kâdî-i Simâvna ve Hamza Bâli Ağa ve Beşîr Lebenî katilleri dahi bu devletde ve fetvâya mebnî iken ilkâ-yı sû‘î zann ile hilâf-ı vâki‘ katl olundular deyu şâyî‘dir. [kenar]

7 “Sonra derecelerine göre... ‘Ey basîret sahipleri ibret alın.” Haşr 59/2.

8 “Zıtlarıyla keşf olunur.”

9 Ve Edirne’de bir şeyh berber dükkânında berbere hitâb edüp, “gel şu ser-i rabbânîyi tıraş eyle” dedikde “tanrının başını tıraş eyle dedin” deyüp başını belâya uğrattılar. Cezâ-yı nâ-sezâ ile seyâhat ettirdiler. Biri dahi galebe-i hâl (-L1) ile esnâ-yı zikir ve devirde «أنت وسواسي» [Sen bana vesvese verensin.] demekle beldesinden kendini ihrâc ve etrâfını iz‘âc edüp İstanbul’da nice zamân ilâ vefâtîhi şâhâne te‘ayyüş eyle-di. Ve bir şeyh-i ‘ârif-güzîn dahi ney üfürseler anı istimâ‘ farzdır dediği ahâli-i beldeye (-L1) dehşet ver-rüp sadr-ı a‘zam Teberdâr Mehmed Paşa sefere müteveccih idi. Edirne’de bulunup ahz ve huzûr-ı şer‘a-i Dîvân-ı cenâb- (-P4) Asafî’ye ihzâr ve istintâk olunup ikrâr eyleyüp vechi istifsâr olundukda pîr ü per-ver olan nâyezen ibtidâ üfürmeğe şurû‘unda isti‘âze edüp Ayetü’l-Kürsî veyâ Sûre-i Al-i İmrân evveli olan ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ [Allah’dan başka ilâh yoktur. Bakara 2/255] kerîmesini tilâvet ve “hû” ism-i şerîfinin iş-bâ‘ıyla nefesini nâyn içine irsâl eder. Pes sadâ-yı tilâvet bakiyyesi olmağla kat‘-ı sadâya dek hük-m-i Kur‘ânî anda mevcûd olup inkutâ‘ına dek işgâ olunmak farzdır deyu cevâb-dâd olur. Ceddim kâdî-i beled el-hâc Mehmed Müstakîm Efendi dahi bu hükmü tasdik edüp lâkin ehl-i nâyda de‘b ve ‘âdet böyle midir, subûta mevkûf olmağla şeyh-i Mevlevîyye-i Edirne bulunan Enîs (-P4) Receb Dede Efendi da‘vet ve vâhid-i kalîf gibi şehâdet için istinbâ olundukda vâki‘-i hâlî tahkîk ve me‘âl-i makâl mâ-sebakı tasdik ile sebîli tahliye ve ikrâm ile tahliye olunmuşdur. [kenar]

هذا شرح جليل من بحر راحة متنبهة صدق
طول السارح الاستاذ منيع الضوض في الباطن والظاهر
الذي ورثه حقاً من الفضائل الجارية على راسها
ما وجدته في هذا الموضع من السالكين على طريق
مستقيم ارضاً وسمواً في الملوكة والعبادة
بفضيلة الصبر والوعي جازاً في كل طرفة عين
بالتقوى والوفاء والاطمان والرضا في كل حال
النعيم والافاضة والبركة في كل شأن
والهدوء والفصل العظيم
وصلى الله على سيدنا محمد وعلى اله
والحمد لله رب العالمين

الحمد لله الحميد الوارث حميد المستجير
وشاروا ولا ذواته فاصروا وبنوا كبرياءه
بما جود به اولادهم بداره وشبهه واولادهم
الانصار دور كان السد من اهل انصافه
عن اهل العبد المذنب الفقير الى الله تعالى
المعتمد على رزقه الشريف الفاضل صاحب
الامور محمد بن عبد الملك بن زكي واصبه
للشيخ فقيد المشايخ في زمانه والاهلية
حفظكم الله من كل غيظ وكره
١١٩٠

اسم کتاب
العقود اللؤلؤية في طريق السادة المولوية

مع عقود الوصية المستقيمة
بأخطار راجع المذكور
رحمة الله عليه

مولا نا عبد الغني اسرار صاحب
عقود دوله نام رساله مولانا
تركيه سرحد راجع عباد اسلام
اسماعيل بن محمد بن قرق
صوفيه دارالعلوم
من مکتوبات
برائے

اسماعيل احمد صاحب دارالعلوم
عن حاجہ خان
عولہ

دارالعلوم

اشرف المصنفين في زمانه
افندي محمد علي

[illegible]

حرمه التي لم يأتها
 بالحق صفة لعلها
 السبع الاصد دود
 الملوحي المامور
 المستعصم
 زين العابدين
 فاعبده
 فاعبده
 فاعبده

[illegible]

۴۵۴

MİLLET GENEL KÜTÜPHANESİ

KISIM : *Pertev B.*

ESKİ KAYIT No. *427*

YENİ KAYIT No.

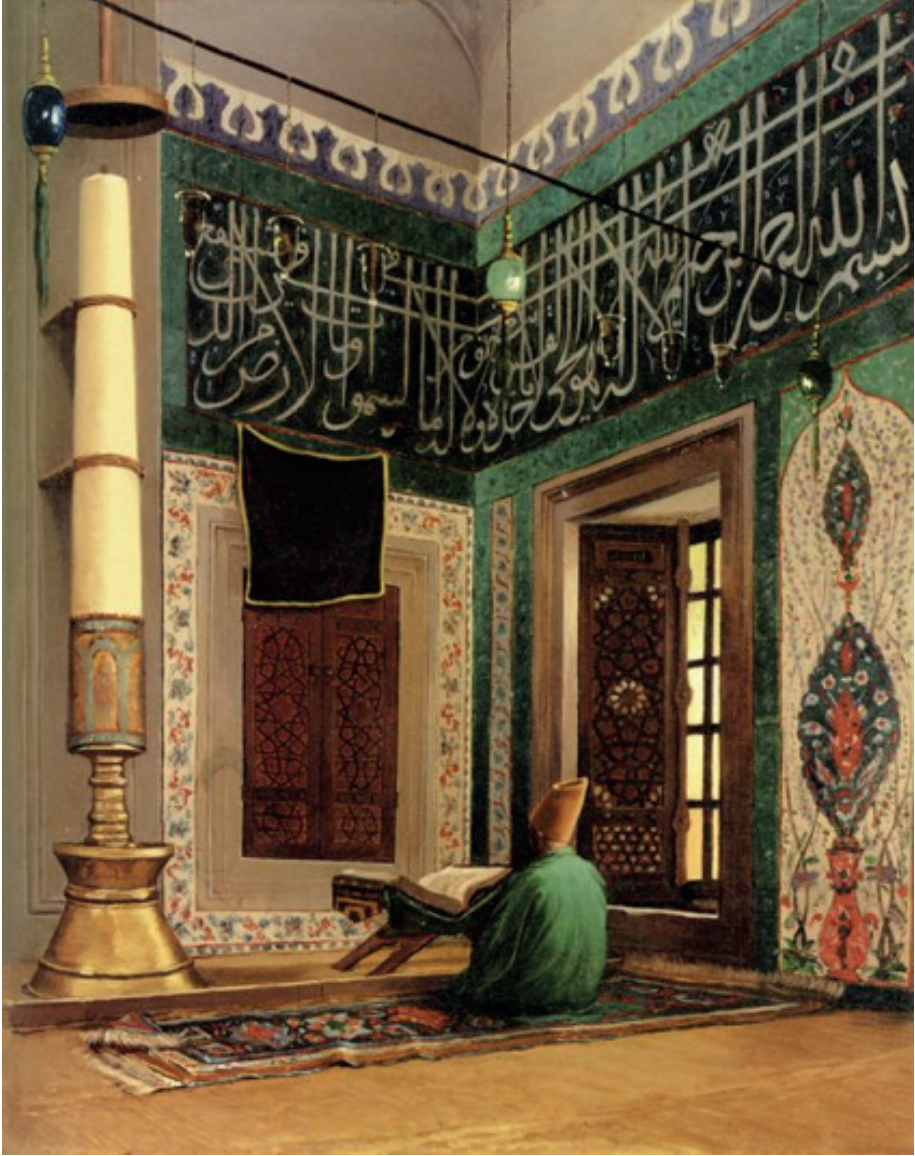
TASNİF No.

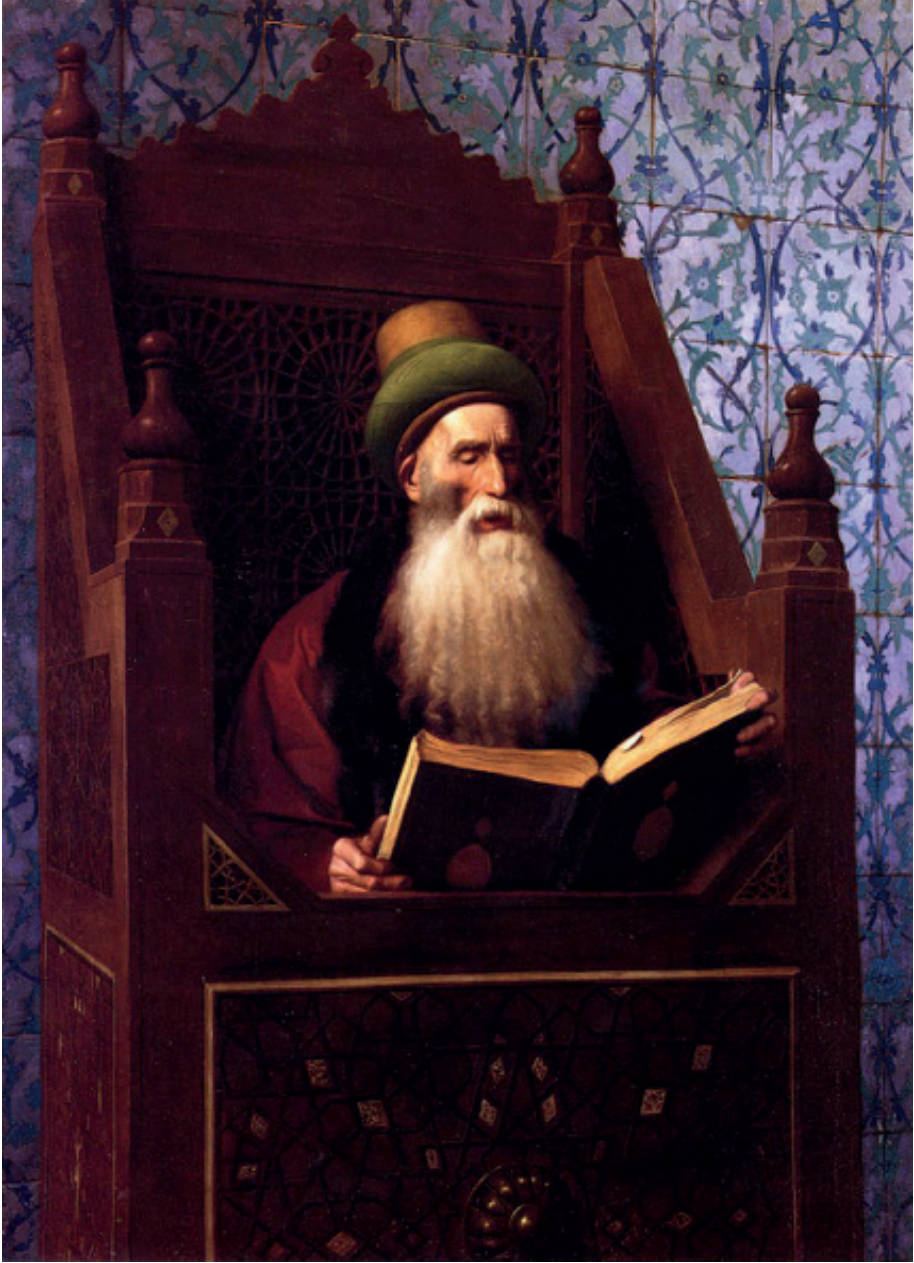
EK-3: Halet Efendi 219, 1b.

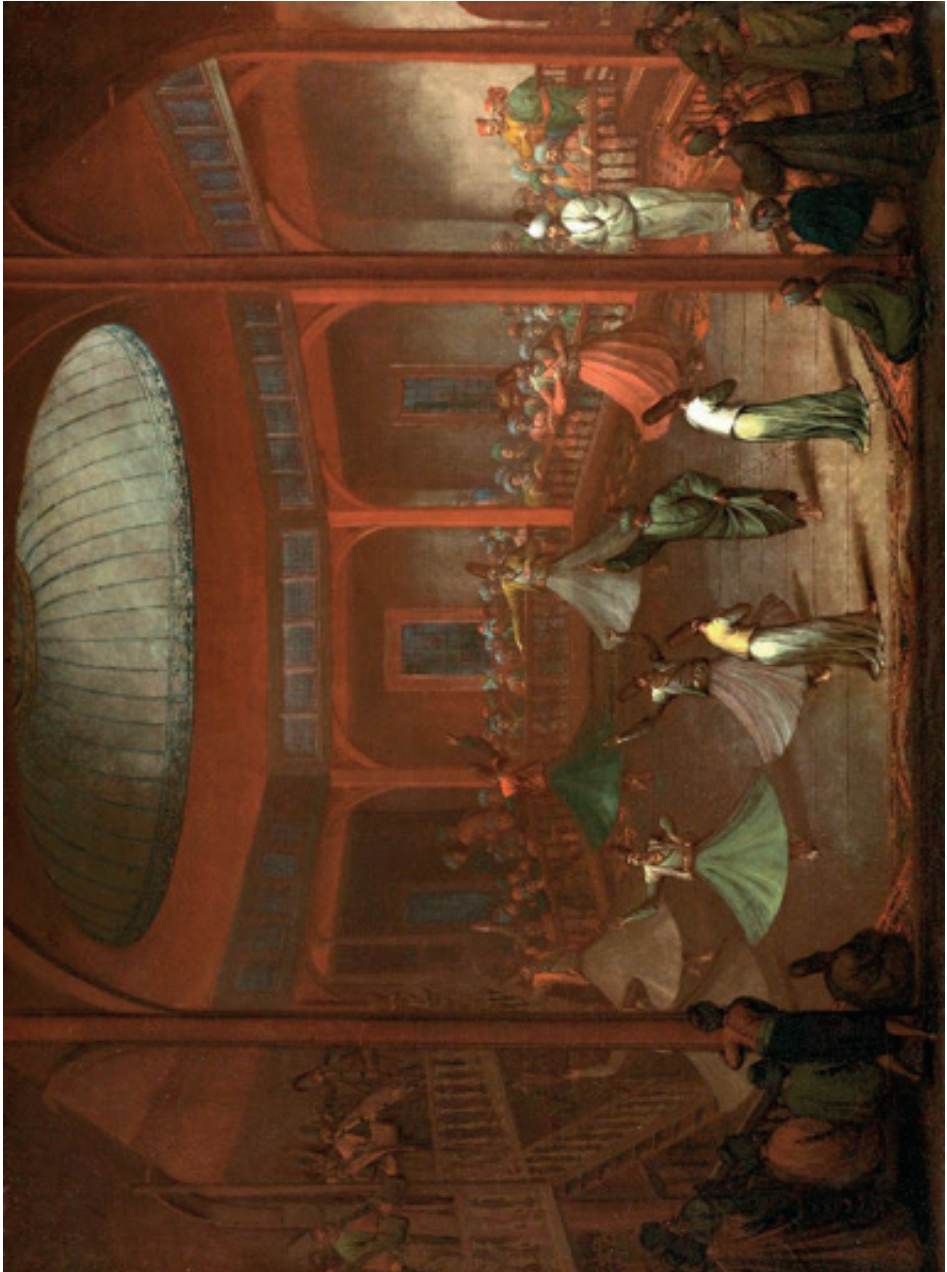
EK-4: *Prayer in the Mosque*, Jean-Léon Gérôme (Ressam), [Tuval üstüne yağlı boya, Art Gallery of the University of Notre Dame, Indiana, ABD]

EK-5: *Vâlîde-i Atik Camii*, Osman Hamdi Bey (Ressam)
[Tuval üzerine yağlı boya]

Ek-6: *Mufti Reading in His Prayer Stool*, Jean-Léon Gérôme (Ressam)
[Tuval Üzerine Yağlı Boya]

EK-7: *Dansende Derwisjen in het Mevleviklooster te Pera*, Jean-Baptiste Vanmour [Tuval Üstüne Yağlı Boya, Rijksmuseum, Amsterdam]

EK-8: *Tschillé ou Penitence Particulière des Derwischs*, Ignatius Mouradgea d'Ohsson, *Tableau général de l'Empire ottoman* [Gravür, Paris 179]

KAYNAKÇA

- Abdulgani en-Nablusî, *el-Hadikatü'n-Nediyye Şerhu Tarikati'l-Muhammediyye*, Matbaa-i Amire, Kahire 1279.
- _____, *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tarikati'l-Mevleviyye*, thk. Ahmed Hayrî Fâlih ez-Zer'î (en-Necât Milli Üniversitesi Yüksek Öğrenim Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Filistin 2002.
- _____, *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tarikati's-Sâdeti'l-Mevleviyye*, thk. Bekri Alaaddin, Dâru'n-Nenevâ, Dımaşk 2009.
- _____, *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye fî Tarikati's-Sâdeti'l-Mevleviyye*, thk. Asım İbrahim Keyyâlî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2014.
- _____, *et-Tuhfetu'n-Nablusiyye fî'r-Rihleti't-Trablusiyye*, thk. Heribert Busse, Dâru'n-Neşr, [el-Ma'hedü'l-Almani li'l-Ebhâşi's-Şarkiyye Orient-Institut Beirut], Ergon Verlag Würzburg, Beyrut 2003.
- _____, *Vesâ'ilü't-Tahkik ve Resâ'ilü't-Tevfik*, thk. Samer Akkach, Brill, Leiden 2010.
- Abdurrahmân b. Muhammed b. Alî b. Ahmed el-Bistâmî el-Hurûfî, *el-Fevâihul-Miskiyye fî'l-Fevâtihi'l-Mekkiyye*, Süleymaniye Ktp, Esad Ef., nr. 1612.
- Abdurraûf el-Münâvî Zeynüddin Muhammed b. Tâculârifin b. Ali el-Kâhirî el-Münâvî el-Haddâdî, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmî's-Sagîr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1391.
- _____, *el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Terâcimi's-Sâdeti's-Süfiyye (Tabakâtü'l-Kübrâ)*, thk. Muhammed Edib el-Câdir, Dâru Sâdir, Beyrut [ty].
- _____, *et-Teyşir bi-Şerhi'l-Câmî's-Sagîr*, Mektebetü'l-İmâmi's-Şâfi'î, Riyad 1408.
- _____, *Kunûzu'l-Hakâik fî Hadîsi Hayri'l-Hakâik*, Süleymaniye Ktp., Hamidiyye, nr. 383.
- Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel el-Bağdâdî el-Mervezî eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut-Âdil Mürşid, Müessesetü'l-Risâle, Beyrut 2001.
- AKDOĞAN, Bayram, *Mevlevilik ve Müsiki (er-Risâletü't-Tenzîhiyye fî Şe'ni'l-Mevleviyye)*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2009.
- AKKACH, Samer, *Abd al-Ghanî al-Nâbulusî: Islam and the Enlightenment*, Oneworld Publications, Oxford 2007.
- _____, *Letters of a Sufi Scholar: The Correspondence of Abd al-Ghanî al-Nâbulusî (1641-1731)*. Brill, Leiden 2010.

- _____, *Intimate Invocations: Al-Ghazzi's Biography of Abd al-Ghanî al-Nâbulusî (1641-1731)*, Brill, Leiden 2012.
- AKKAYA, Hüseyin *Abdülhamid Nuri ve Divanı*, Kitapevi Yay., İstanbul 2003.
- AKPINAR, Muhammed Raşit, *Kādızâdeliler ve Sivâsiler Arasındaki Fıkhi Tartışmalar*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009.
- ALAADDİN, Bekri, *Abdalganî an-Nabulusî (1143/1731): Oeuvre, vie et doctrine*, Université de Paris, (Thèse de doctorat), Paris 1985.
- _____, *Bir Çağın Öncüsü Abdülganî Nablusî: Hayatı ve Fikirleri*, trc. Veysel Uysal, İstanbul 1995.
- ALGAR, Hamid, "Nakşibendiler ve Safeviler", *Nakşibendilik*, İnsan Yay., İstanbul 2007.
- Ali el-Kârî Ebu'l-Hasen Nüreddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî el-Kârî, *Minehu'l-Ravzi'l-Ezher fî Şerhi'l-Fıkhi'l-Ekber*, thk. Şeyh Vehbî Süleyman Gâvcî, Dâru'l-Beşâ'iri'l-İslâmiyye, Beyrut 1419.
- _____, *Şerhu'l-Emâlî*, İstanbul 1319.
- Ali Emirî, *Tezkire-i Şu'arâ-i Âmid*, İstanbul 1327.
- AMBROSIO, Alberto Fabio, *Bir Mevlevînin Hayatı*, çev. Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- Âmilî Bahâ'eddin Muhammed b. Hüseyin b. Abdussamed el-Âmilî, *Divân-ı Kâmil-i Şeyh Behâ'î-Nân u Helvâ-*, thk. Said Nefisî, Tahran 1361.
- Aynî Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ el-Ayıntâbî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Dâru İhyâ'i't-Turâsî'l-ʿArabî, Beyrut [ty].
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-Ârifin Esmâu'l-Muellifin ve Âsârü'l-Musan-nifin*, haz. R. Bilge-İbnu'l-Emin M. Kemal İnâl, İstanbul 1951.
- BALİVET, Michel, *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyan*, çev. Ela Güntekin, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011.
- BARKAN, Ömer Lütî, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", *Tasavvuf Kitabı*, Haz. Cemil Çiftçi, Kitabevi Yay., İstanbul 2008, s. 141-191.
- BAZ, İbrahim, *Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı Eserleri Tasavvuf Felsefesi*, İnsan Yay., İstanbul 2007.
- _____, "Kadızâdeliler Hareketi ve Fikri Referansları Birgivi Mehmed Efendi Arasındaki Zihniyet Farkı", *Elmi Mecmuası*, Bakü 2007.

- Behārī, *el-Keşkül*, thk. Seyyid Muhammed b. Seyyid Hüseyin el-Mu‘allimī, el-Mektebetü’l-Haydâriyye, Kum 1427.
- BERKAVÎ, Züheyr Halil, *Abdülganî en-Nâblusi ve Tasavvufuhû*, Amman 2002.
- Beyhakî Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Hüsrevcirdî el-Beyhakî en-Nîsâbüri, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- _____, *Şıf abu’l-İmân*, thk. Abdulâlî Abdulhamîd Hâmid, Bombay 2003.
- Bezzâr Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdulhâlık el-Bezzâr el-Basrî, *el-Müsned (el-Bahrü’z-Zehhâr)*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, Medine 1988, IX/52.
- BİLKAN, Ali Fuat, *Fakihler ve Sofuların Kavgası 17. Yüzyılda Kadzâdeliler ve Sivâsiler*, İletişim Yay., İstanbul 2016.
- Birgivi Takıyyüddin Mehmed b. Pir Ali b. İskender el-Birgivi, *et-Tarika-tü’l-Muhammediyye ve’s-Siretü’l-Ahmediyye*, thk. Muhammed Rahmetullah Hâfız Muhammed Nâzım en-Nedvî, Dâru’l-Kalem, Dımaşk 1436.
- _____, *Tarikat-ı Muhammediyye*, çev. Celal Yıldırım, Demir Kitabevi, İstanbul 2009.
- BİRNBAUM, Eleazar, Turkish Collective Biographical Manuscripts in Cairo University Library: Works by Mustakimzâde Suleyman Sa‘deddin and Other Scholars from Ottoman Cities, *CIEPOIX*, ed. Amy Singer-Amnon Cohen, Jarusalem 1994, s. 267-268.
- BRUÏNESSEN, Martin van - BOESCHOTEN, Hendrik, *Evliya Celebi in Diyarbekir*, Brill, Leiden 1988.
- Buhârî Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ‘il b. İbrâhîm el-Buhârî el-Cu‘fî, *el-Câm‘u’s-Sahîh*, thk. Mustafa Dib el-Bugâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987.
- Cevherî Ebû Nasr İsmâ‘il b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu’l-Luga*, thk. Ahmed Abdulgafur Attâr, Dâru’l-İlmi’l-Melâyyin, Beyrut 1407.
- COOK, Michael, *Commanding Right and Forbidding Wrong in Islamic Thought*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- ÇAVUŞOĞLU, Semiramis, *The Kadızadeli Movement: An Attempt of Şeriat-Minded Reform in the Ottoman Empire*, (Princeton Universty, PhD. Thesis), 1990.
- Dârimî Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, thk. Fevzâ Ahmed Zemrîlî, Dâru’l-Kütübî’l-Arabî, Beyrut 1407.
- Dede Ömer Rüşenî el-Aydinî el-Halvetî, *Neynâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3785.

- DEHBÂŞÎ, Mehdi, *Şerh-i Rubâiyyât-ı Felsefî ve İrfânî Allâme Muhakkik Celâleddîn Devvânî*, Tahran 1368.
- DEMİRCİ, Mustafa, *Semâ Risaleleri*, (Marmara Ün. Sos. Billimler Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996.
- _____, “Makûlât-ı Devriyye’de Müstakîmzâde Süleyman Sa’deddîn’in Mûsikî ve Semâ Dâir Görüşleri”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, c. XVIII, say. 2.
- DİKİCİ, Recep, Abdülğani en-Nablûsî’nin Mevlevîlik Adabına Dair el-Ukûdül-Lü’lûiyye’si ve Müstakimzade’nin Şerhi, *X. Milli Mevlânâ Kongresi -Tebliğler-*, Konya 2002, s. 203-211.
- DURCEYLAN, Muhammed Tayyib, *Abdulğani en-Nablûsî’ye ait el-Ukûdül-lü’lûiyye İsimli Eserin Ârifî Ahmed Dede Tercümesi (tahkik ve transkripsiyon)*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), İstanbul 2015.
- DÜLGER, Yusuf, *Semâ Risaleleri*, (Marmara Ün. Sos. Billimler Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1998.
- Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hatib el-Amri et-Tebrizî, *Miş-kâtü’l-Mesâbih*, thk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut 1985.
- Ebû Abdullah Zeynüddin Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkâdir er-Râzî, *Muhtaru’s-Sihâh*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut 1999.
- Ebû Ali Hüseyin b. Yahyâ el-Buhârî ez-Zendevistî el-Hanefî, *Ravzatü’l-Ulemâ ve Nuzhetü’l-Fuzalâ*, Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 62M2.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut [ty].
- Ebû Hâmid Hüccetü’l-İslâm Muhammed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî el-Gazzâlî, *İhyâü Ulumî’d-Dîn*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut[ty].
- Ebû Mansûr Muhammed b. Mûkerrem b. Şa’bân el-Kirmânî, *el-Mesâlik fi’l-Menâsik*, thk. Su’ûd b. İbrâhîm b. Muhammed eş-Şerîm, Beyrut 1424.
- Ebû Nu’aym el-İsfahânî Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-Hâfız el-İsfahânî, *Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabakâtü’l-Asfiyâ*, es-Seâde, Mısır 1394.
- Ebû Şücâ’ed-Deylemî Şîrûye b. Şehredâr el-Hemedânî ed-Deylemî, *el-Firdevs bi-Meşûri’l-Hitâb*, thk. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dâru’l-Kütibi’-İlmiyye, Beyrut 1986.

- Ebû Tâlib el-Mekkî Ebû Tâlib Muhammed b. Ali b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî, *Kûtu'l-Kulûb*, thk. Âsım İbrahim Keyyâli, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1426.
- Ebû Ya'la el-Mavsîli Ahmed b. Ali b. Müsennâ et-Temîmî el-Mavsîli, *el-Müs-ned*, thk. Hüseyin Selîm Esed, Dârü'l-Me'mûn li't-Turâs, Dımaşk 1404.
- Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî el-Mısırî, *Nesîmü'r-Riyâz fî Şerhi Şifâ'i'l-Kâdi 'İyâz*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1421.
- Ebu'l-Ferec el-İsfahânî Ali b. Hüseyin b. Muhammed el-Kâtib el-Kureşî el-İsfahânî, *el-Egânî*, nşr. el-Hâc Mahmûd es-Sâsî, Kahire 1323.
- Ebu'l-Hasen Alâüddîn Alî b. İsmâ'îl b. Yûsuf el-Konevî et-Tebrîzî, *Hüsnu't-Tasarruf fî Şerhi't-Tasarruf*, Süleymaniye Ktp. Hamidiyye, nr. 644, vr. 217a.
- Ebu'r-Recâ Muhtar b. Mahmud ez-Zâhidî, *Kınyetü'l-Münye*, Süleymaniye Ktp., Atıf Ef., nr.826.
- Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hüseynî el-Hamevî el-Mısırî, *Nefehâtü'l-Kurb ve'l-İttisâl bi-İsbâti't-Tasarruf li-Evliyâillâhi ve'l-Kerâmeti bâ'de'l-İntikâl*, Köprülü Ktp., Ahmed Paşa, nr. 145.
- Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Zerrûk Ahmed b. Ahmed b. Muhammed b. İsâ el-Burnusî el-Fâsî, *el-Levâihu'l-Fâsiyye fî Şerhi'l-Mebâhisi'l-Asliyye 'alâ Cümleti't-Tarîkati's-Süfiyye*, thk. Muhammed Abdulkadir Nassâr, dârü'l-İhsân, Kahire 2014.
- Ebü'l-Fidâ İsmâ'îl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclünî, Keşfü'l-Hafâ, Kahire 1351.
- Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî, *Fetâvâ Kâdihân*, nşr. Sâlim Mustafa el-Bedrî, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2009.
- Eflâkî Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî, *Menâkıbü'l-Ârifin (Âriflerin Menâkıbeleri)*, çev. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yay., İstanbul 2012.
- EKİNCİ, Mehmet Uğur, "Makam Adlarına Dair Eski Bir Kaynak", *Musikşinas*, 11. sayı, İstanbul 2010.
- EMRE, Side, *Ibrahim-i Gulshani and the Khalwati-Gulshani Order*, Brill, Leiden 2017.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet *Türk Musikî Antolojisi*, İstanbul 1942.
- ERGÜNER, Süleyman, *Kutb-ı Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Ta'birât-ı Musikî*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1991.

- Esrar Dede, *Tezkire-i Şu 'ârâ-yı Mevlevîyye*, haz. İlhami Genç, Ankara 2000.
- Ferîdüddin Attâr Ebû Hâmid Ferîdüddin Muhammed b. İbrâhîm b. İshak en-Nîsâbü'rî, *Esrâr-nâme*, Kitâbhâne-i Târih-i Mâ (e-Kitap), [ty].
- Fîrûzâbâdî Ebû Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî eş-Şîrâzî, *Sifrü's-Sa'ade*, Süleymaniye Ktp., Atıf Ef., nr. 1410.
- GALL, Dina Le, "Kadizadelis Nakşibendis and Intra-Sufi Diatribe in Seventeenth-Century Istanbul", *The Turkish Studies Association Journal*, Vol. 28, No. 1/2, Indiana University Press 2004.
- Gevrekzâde, *Micennetü't-Tâ'un ve'l-Vebâ*, İstanbul Üni. Nadir Eserler Ktp. nr. TY1299.
- _____, *Tercüme-i Risâletü fî'l-Mübahese ma'a 'Ulemâi İrân fî Bahsi'l-İmâme*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 2436.
- GÖK, İbrahim *Three Treatises on the Mawlawi Order: Being a Critical Edition of al-Uqud al-Lu'lu'îyyah by Abd al-Ghani al-Nabulusi, al-Tuhfah al-Bahiyah by Trabzoni Ahmad Köseç, and al-Suhbah al-Safiyah by Darwish Mahmud Asad Ghalib, together with a critical introduction*, (University of Lancaster PhD. Thesis), Lancaster 1977.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1983.
- _____, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara 1989.
- GÜNDOĞDU, Cengiz, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid-i Sivâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2000.
- Hafâcî Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî, *Şerhu Dürreti'l-Gavvâs fî Evhâmi'l-Havâs*, thk.Abdulhafîz Ferağlı-Ali el-Karnî, Dârul-Ceyl, Beyrut 1996.
- Halîl b. İsmâîl, *Simavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin Menâkıbı*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı-İsmet Sungurbey, İstanbul 1967.
- Harîrî Ebû Muhammed Kâsım b. Ali b. Muhammed el-Harîrî, *el-Makâmât*, Matba'atü'l-Ma'ârif, Beyrut 1873.
- Harîb el-Bağdâdî Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, thk. Beşşâr Arvâd Ma'rûf, Beyrut 2001.
- HEİNKELE, Barbara Kellner, "Abd al Ganî An-Nâbulusî And His Turkish Disciples", *Revue d'Histoire Maghrebine*, 59-60, Zaghouan 1990, s. 107-112.
- HÎRA, Ayhan, *Şeyh Bedreddin-Bir Sûfî Âlimin Fıkıhçı Olarak Portresi-*, İz Yay., İstanbul 2012.

- Hüsameddin Ali el-Bitlîsî en-Nurbahşî, *Şerhu Hutbeti'î-Beyân*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1777.
- Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât*, haz. Rifat Kütük, Erzurum 2012.
- İbn Abdulberr Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî el-Kurtubî el-Mâlikî, *el-İstî'âb fî Mar'ife'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1412.
- İbn Asâkir Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah ed-Dımaşkî eş-Şâfi'î, *Târihu Dimaşk*, thk. Ömer b. Garâme el-Amrevî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1415.
- İbn Atıyye el-Endelüsî Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib b. Abdurrahman el-Gırnâtî el-Muhâribî, *el-Muharrerül-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abduşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1422.
- İbn Ebu'd-Dünyâ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd el-Kureşî el-Bağdâdî, *Mudâratu'n-Nâs*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1418.
- İbn Gânim İzzeddin Abdusselâm b. Ahmed b. Gânim el-Makdisî, *Hal-lü'r-Rumûz ve Mefâtihi'l-Künûz*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef. nr. 1727.
- İbn Hacer el-Askalânî Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Mısıri el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1415.
- _____, *Mesâil Ecâbe 'anha'l-Hâfiz ibn Hacer el-Askalânî*, thk. Ebû Abdurrahman Abdulmecîd Cuma el-Cezâirî, Kahire, 2007.
- İbn Hacer el-Heytemî Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *el-Minehu'l-Mekkiyye fî Şerhi'l-Hemziyye*, ed. Bessâm Muhammed Bârûd, Dâru'l-Minhâc, Beyrut 1426.
- _____, *Tuhfetül-Muhtâc fî Şerhi'l-Minhâc*, el-Mektebetü't-Ticariyyeti'l-Kübrâ, Mısır 1983.
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bermekî el-Erbilî, *Vefeyâtü'l-A'yan ve Enbâ'ü Ebnâi'z-Z'amân*, thk. İhsân Abbâs, Dâru Sâdir, Beyrut 1994.
- İbn Hibbân Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-Müsne-dü's-Sahih*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
- İbn Ma'sûm Sadrüddin Alî Hân b. Nizâmiddin Ahmed b. Muhammed Ma'sûm el-Hüseynî el-Medenî, *Sülâfetü'l-Asr fî Mehâsini's-Şıfarâi bi-Küllî Mısr*, Kahire 1324.

- İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd b. Mace el-Kazvînî er-Raba'î, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki, Dâru İhyâi'l-Kütüb, Kahire 1373.
- İbn Nüceym Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1419.
- İbn Receb Ebu'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî, *ez-Zeyl alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, thk. Abdurrahman b. Süleyman Usaymîn, Mektebetü'l-Abikân, Riyat 2005.
- İbnü'l-Arabî (eş-Şeyhu'l-Ekber), Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Endelüsî el-Arabî et-Tâ'î el-Hâtimî, *el-Fütühâtu'l-Mekkiyye*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut [ty].
- _____, *Zehâ'iru'l-A'lâk Şerhu Tercumâni'l-Eşvâk*, nşr. Muhammed Selim el-Ünsî, Beyrut 1312.
- İbnü's-Sâiğ Seriiyyüddin Muhammed b. İbrahim el-Mısri ed-Derûrî, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Hidâye*, Süleymaniye Ktp., Nuruosmaniye, nr. 1482.
- İmâm Mâlik Ebû Abdullah Mâlik b. Enes b. Mâlik et-Temîmî el-Asbahi el-Himyerî, *el-Muvattâ*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Müessesetu Zâyid b. Sultan, Ebu Dabi 1425, V/1333.
- İsmâ'il-i Ankaravî, Rusûhî İsmâ'il b. Ahmed el-Ankaravî el-Mevlevî, *Risâle-i Hüccetu's-Semâ*, İstanbul 1287.
- İsmail Belîğ, *Nuhbetül-Âsâr li Zeyli Zübdetül-Eş'âr*, haz. A. Abdulkadiroğlu, Ankara 1999.
- JONG, Frederick De, "The Takîya of the Mawlawiyya in Tripolis", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XIV, İstanbul 1994.
- Kadı Beyzâvî Nâsiruddîn Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî eş-Şîrâzî, *Tefsîr-i Beyzâvî (Envâru't-Tenzîl ve Esrârü't-Tevîl)*, thk. Muhammed Abdurrahman Mar'aşlı, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 1418.
- Kadı İyâz Ebu'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî es-Sebtî, *eş-Şifâ bi-Tâ'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1409.
- Kadı Mir Hüseyin b. Mu'înüddin el-Meybudî el-Yezdî el-Mantukî, *Şerhu Dîvânı Alî*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 645.
- Kastallânî Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir el-Mısırî el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, Mektebetü't-Tevfikiyye, Kahire [ty].

- KARA, Mustafa, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yay., İstanbul 1977.
- Kâtib Çelebi (Hacı Halife), Mustafa b. Abdullah el-İstanbulî, *Keşfuz'z-Zunûn*, nşr. M. Şerefettin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge, İstanbul 1941.
- _____, *Fezleke-i Târih*, haz. Zeynep Aybicin, Çamlıca Yay., İstanbul 2016.
- _____, *Mizânü'l-Hakk fî İhtiyârî'l-Ehakk*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 2016.
- KAVAK, Abdulcebbar “Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin (Ö. 1143/1731) Mevlevîlik Müdafası: el-Ukûdu'l-Lü'lüyye fî Tarîkî's-Sâdeti'l-Mevleviyye Adlı Eseri”, *TAED*, Erzurum 2016, sy. 56.
- KAYLI, Ahmet *A Critical Study of Birgivi Mehmed Efendi's (d. 981/1573) Works and Their Dissemination in Manuscript Form*, (Boğaziçi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2010.
- Kemâleddin İsmâ'il b. Abdurrezzâk el-İsfahânî, *Divân*, Süleymaniye Ktp., Reisülküttap, nr. 974.
- Kemâlpâşazâde (İbn Kemâl), Şemseddin Ahmed b. Süleyman, *Islâhu'l- İzâh*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 537.
- _____, *Şerhu Hadisi “ İzâ Tehayyertüm..”*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 3668, vr. 115a.
- KEMİKLİ, Bilal, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Risale-i Devran ve Semâ'c Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri”, *AÜİFD*, Ankara 1998.
- KOCA, Ferhat, “Osmanlı Fakihlerinin Semâ'c, Raks ve Devran Hakkındaki Tartışmaları”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, Yıl 5.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., Ankara 2013.
- Köprülü Mehmed Paşa Vakfıyesi*, Köprülü Ktp., Köprülü İlavesi, nr. 3.
- KREİSER, Klaus, “Evliya Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Âleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevîhaneler”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XIV, İstanbul 1994, s. 101-115.
- Kureşî Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed b. Muhammed el-Kureşî el-Mısırî, *el-Cevâhirü'l-Mudıyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, Mîr Muhammed Kütrübhâne-i Merkez-i İlm ü Edeb, Karaçi [ty].
- Kuşeyrî Ebu'l-Kâsım Abdulkerim b. Hevâzin b. Abdulmelik el-Ustuvâ'î el-Kuşeyrî, *er-Risâle*, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul 2012.

- KÜÇÜK, Sezai, Halep Mevlevihanesi, *İLAM Araştırma Dergisi*, Temmuz-Aralık 1998, c. III, s. 84.
- _____, “Suriye’de İki Mevlevihane: Halep ve Şam Mevlevihaneleri”, *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevihaneler Sempozyumu Bildirileri*, haz. Emrehan Küey, Manisa 2002, 283-316.
- Lâmi‘î Çelebi Mahmûd b. Osman b. Ali el-Bursevî, *Tercüme-i Nefehâtü’l-Üns min Hadarâti’l-Kuds*, İstanbul 1270.
- LEKESİZ, M. Hulusi, XVI. Yüzyıl Osmanlı Düzenindeki Değişimin Tasfiyeci (Püritanist) Bir Eleştirisi: Birgivi Mehmed Efendi ve Fikirleri, (Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1997.
- Mehmed Mecdi, *Tercüme-i eş-Şakâyıkü’n-Nu‘mâniyye*, İstanbul 1269.
- Mehmed Nazmî Efendi, *Hediyyetü’l-İhvân (Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetîlik Örneği-)*, haz. Osman Türer, İnsan Yay., İstanbul 2011.
- Menîni Ebü’n-Necâh Şihâbüddîn Ahmed b. Ali Ömer el-Menîni el-Osmânî, *el-Kavlûs-sedîd fî Muttasılı’l-Esânîd*, Süleymaniye Ktp., Nuruosmaniye, nr. 625.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî el-Konevî er-Rûmî, *Külliyât-ı Şems-i Tebrizî yâ Divân-ı Kebîr*, nşr. Mevlânâ Fûrûzanfer, Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran 1386.
- _____, *Divân-ı Kebîr*, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
- _____, *Mesnevî-i Mânevî*, thk. Reynold A. Nicholson, İntişârât-ı Hermes, Tahran 1390.
- Molla Câmî Nûreddin Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî, *Heft Evreng*, ed. A. Efsahzâd, Merkez-i Mutâla‘ât-ı İrânî, Tahran 1378, I/64.
- Muhammed Emin b. Fazlullah b. Muhibbuddin ed-Dımaşkî el-Muhibbî el-Hamevî, *Hulâsatü’l-Eser fî A‘yânî’l-Karnî’l-Hādî Aşer*, Matbaatü’l-Vehbiyye, 1284.
- Muhammed Kemâleddin el-Gâzzî el-Âmirî, *el-Virdü’l-Ünsî ve’l-Vâridü’l-Kudsî fî Tercimetî’l-Ârifî Abdilganî en-Nablusî*, thk. Samer Akkach, Brill, Leiden 2012.
- Muhammed-i Kürdî Muhammed b. Muhammed es-Suhrânî el-Kürdî, *Şerhu Tarikati’l-Muhammediyye*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, nr. 362.
- Muhyî-i Gülşeni, *Reşehât-ı Muhyî (Tercüme-i Reşehât-ı Aynü’l-Hayât)*, haz. Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi, TYEK, İstanbul 2014.

- _____, *Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî*, haz. Mustafa Koç, TYEK, İstanbul 2014.
- Müslim Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim en-Nisâbüri el-Kuşeyrî, *el-Câmî'u's-Sahîh*, thk. M. Fu'âd 'Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut 1955
- Müstakîmzâde Süleymân Saadeddin, *Devhatu'l-Meşâyih*, Einleitung und Edition: Barbara Kellner-Heinkele, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2005.
- _____, *Hâşiye-i Hizb-i Afzam*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 1391.
- _____, *Hulâsatü'l-Hediyye*, Millet Ktp., Ali Emiri Şry., nr. 1082.
- _____, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 628.
- _____, *Mecmû'a*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 3645.
- _____, *Mecmûa-i İlâhiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 3397.
- _____, *Mecmû' tu'r-Resâ'il*, İstanbul Üni. Nadir Eserler Ktp., TY6698.
- _____, *Mecmû' tu'r-Resâ'il*, Süleymaniye Ktp., Halet Ef., nr. 405.
- _____, *Menâkıb-ı Melâmiyye-i Şuttâriyye-i Bayramiyye*, Millet Ktp., Ali Emiri Şry., nr. 1051.
- _____, *Meşâyihnâme-i İslâm ve Vâiz-i Ayasofya*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 1716.
- _____, *[Musikî Risâlesi]*, TSMK, EH., nr. 1719.
- _____, *Nusret-i Mübtedî*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa nr. 625.
- _____, *es-Salavâtü's-Şerife*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 625, vr. 36b.
- _____, *Şerh-i Divân-ı Hazret-i Ali*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2784.
- _____, *Şerh-i Divân-ı Hazret-i Ali*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 280.
- _____, *Şerh-i İbârât*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 427.
- _____, *Şerh-i Lugaz-ı Selâm*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 625.
- _____, *Tercüme-i Mektûbât-ı İmâm Rabbânî*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 2271.
- _____, *Teşnîful-Ezher bi-Târifil-Ahmer*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 611
- _____, *Tuhfe-i Hattâtîn*, haz. İbnu'l-Emin Mahmud Kemal İnal, İstanbul 1928.
- Mütercim Âsım Efendi Seyyid Ahmed Âsım b. Mehmed Cenânî el-Ayıntâbî, *el-Okyânüsül-Basit fi Tercemeti'l-Kâmüsi'l-Muhit*, nşr. Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi, YEK, İstanbul 2013, II/1482.
- Na'ımâ Mustafa b. Muhammed b. Ali el-Halebî, *Târih*, İstanbul 1280.
- _____, *Târih-i Na'imâ*, haz. Mehmed İpşirli, TTK, Ankara 2007.

- Nablusî, Abdulganî b. İsmâ‘il b. Abdulganî en-Nablusî ed-Dımaşkî el-Kinânî, *es-Sırâtü’s-Sevî Şerhu Dîbâcâtî’l-Mesnevî*, Süleymaniye Ktp. Tahir Ağa Tekke, nr. 43.
- _____, *et-Ta‘atü’l-Bedriyye Şerhu’l-Kasîdeti’l-Mudariyye*, Matba‘a-i Âmire, İstanbul 1302.
- _____, *Hameretu’l-Hân ve Rennetu’l-Elhân fî Şerhi Risâleti’ş-Şeyh Arslân*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3181.
- _____, *İzâhü’d-Delâlat fî Semâ‘i’l-Âlât*, Matbaatü’l-Hanefiyye, Dımaşk 1302
- _____, *Kenzü’l-Hakki’l-Mubîn fî Ehâdisi Seyyidi’l-Mürselîn*, Süleymaniye Ktp., Esad Ef., nr. 417.
- Nahîfî Mehmed Süleyman b. Abdurrahman b. Sâlih el-İstanbulî, *Tercüme-i Mesnevî*, Kahire 1268.
- Necmeddin el-Gazzî Ebu’l-Mekârim Muhammed b. Muhammed el-Gazzî, *Hüsnü’t-Tenebbüh limâ Verede fî’t-Teşebbüh*, ed. Nureddin Tâlib, Dâru’n-Nevâdir, Suriye 1432.
- Nedîm Ahmed b. Mehmed el-İstanbulî, *Divân*, haz. Muhsin Macit, 2012.
- Nesâ‘î Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu‘ayb b. Ali en-Nesâ‘î, *es-Sünen*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, Mektebetü’l-Matbuati’l-İslâmiyye, Halep 1986.
- Nevevî Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Erbâ‘üne’n-Neveviyye*, Dârü’l-Minhâc, Beyrut 2009.
- _____, *el-Ezkâr*, thk. Abdulkadir el-Arnâvut, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1414.
- _____, *Şerhu’n-Nevevî ‘alâ Müslim*, Dâru İhyâ‘t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut 1392.
- Niyâzî-i Mısırî Mehmed b. Ali el-Malatî, *Divân*, Maarif Kütüphanesi, İstanbul 1965.
- Nureddin Ali b. Muhammed el-Malikî el-Mısırî el-Uchurî, *Şerhu Elfiyyeti’l-İrâkî*, Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 267.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Bir Osmanlı Hereği: Muhyiddin-i Karamanî”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul 1991, s. 473-484.
- _____, “17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi”, *Yeniçağlar Anadolu’sunda İslâm’ın Ayak İzleri*, Kitap Yay., İstanbul 2012.
- _____, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhitler 15 ve 17. yüzyıllar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013.
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmed Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul 2011.

ÖNGÖREN, Reşat, “Şeriatin Kestiği Parmak: Kanuni Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri”, *İLAM Araştırma Dergisi*, s. 1, İstanbul 1996, s. 123-140.

_____, *Osmanlılarda Tasavvuf Anadolu’da Süfiler Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, İz Yay., İstanbul 2012.

ÖZEL, Ahmet, “Nablusî Abdulganî b. İsmail”, *DİA*, XXXII.

ÖZKAN, Firdevs, *Çavdaroglu Müftî Derviş’in Divân-ı Münacat’ı Üzerine Bir İnceleme*, (Dumlupınar Üni., Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Yük. Lisans Tezi), Kütahya 2008, s. 232.

ÖZTÜRK, Necati, *Islamic Orthodoxy Among the Ottomans in the 17th Century with Special Reference to the Qadi-zade Movement*, (Edinburg Universty, PhD. Thesis), 1981.

PETERS, Rudolph, “The Battered Dervishes of Bab Zuwayla: A Religious Riot in Eighteenth-Century Cairo”, *Eighteenth-Century Renewal and Reform in Islam*, eds. Levtzion and Voll, s. 93-115.

Sādî-i Şirâzî, *Gülistân*, thk. Halil Hâtib-i Rehberî, Tahran 1374.

Sadreddin Konevî Ebu’l-Me’âlî Sadreddin Muhammed b. İshak b. Muhammed el-Malatî, *Keşfu Estâri Cevâhiri’l-Hikem el-Mustahrace min Cevâmî’l-Kilem-Kırk Hadis Tercümesi ve Şerhi*, thk.-trc. Hasan Kamil Yılmaz, Konya 2009.

Sadruşşerî’a es-Sânî Ubeydullah b. Mes’ûd b. Ömer el-Buhârî el-Mahbûbî el-Hanefî, *Tâ dilu’l-’Ulum*, Süleymaniye Ktp., Carullah, nr. 1350-M.

Safâyî, *Tezkire-i Safâyî Nuhbetü’l-Âsâr min Fevâ’idi’l-Eş’âr*, haz. Pervin Çapan, Ankara 2005.

Safedî Ebu’s-Safâ Selâhaddin Halil b. Aybeg b. Abdullah es-Safedî, *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaut-Türkî Mustafa, Dâru İhyâi’t-Turas, Beyrut 2000.

SAĞMAN, Şengül, *Müstakimzâde’nin Mecmûa-i İlâhiyyât Adlı Güfte Mecmuası*, (Marmara Üni. Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001.

Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü’t-Tevârihi’l-Mevleviyye*, haz. Cem Zorlu, İstanbul 2003.

Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân*, Süleymaniye Ktp., Nuruosmaniye, nr. 5063.

_____, *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân*, Mısır 1283.

- Sâlim, *Tezkiretü's-su'arâ*, haz. Adnan İnce, Ankara 2005.
- Sarı Abdullah Efendi Abdullah b. Muhammed el-İstanbulî el-Bayrâmî el-Celvetî, *Meslek-i Uşşâk*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., nr. 3064.
- SARI, Mehmet, *Sabûhî Şeyh Ahmed Dede Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1992.
- SCHLEGEL, Barbara Von, *Sufism in the Ottoman Arab World: Shaykh Abdal-Ghanî al-Nâbulusi (d. 1143/1731)*, University of California (PhD. Thesis), Berkeley 1997.
- Seyyid Hasib-i Üsküdarî, *Menâkıbname-i Mehmed Emin-i Tokadî*, Millet Ktp., Ali Emiri Şry., nr. 1103.
- Seyyid Şerîf Cürcânî Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürcânî, *et-Târîfât*, thk. İbrahim el-Ebyârî, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1405.
- Seyyid Yusuf b. Hasan el-Hüseynî el-Halebî, *Kifâyetü'r-Râvî ve's-Sâmî ve Hidâyetü'r-Râî ve's-Sâmî*, Beyazıt Ktp., Veliyyüddin Ef., nr. 793.
- SİRRİYE, Elizabeth, *Sufi Visionary of Ottoman Damascus: Abd al-Ghanî al-Nâbulusi, 1641-1731*, Routledge Curzon, London 2005.
- SOHRWEİDE, Beschrieben von Hanna, *Türkische Handschriften (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland)*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1981, XIII Band, 5.
- SUKKAR, Ahmad "Abd al-Ghani al-Nabulusi of Damascus(d. 1143/1731) and the Mawlawi Sufi Tradition", *Mawlana Rumi Review*, Volume 5, Londra 2014, s. 136-171.
- Sultan Veled Bahâeddin Muhammed Veled b. Muhammed el-Lârendevî el-Belhî, *İbtidânâme*, trc. Abdalbaki Gölpınarlı, Ankara 1976.
- Sun'ullah-ı Gaybî Sun'ullah b. Ahmed b. Beşîr el-Kütahyevî er-Rûmî, *Dîvân*, haz. Bilal Kemikli, Meb, İstanbul 2000.
- Suyûtî Ebu'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Muhammed el-Kâhîrî el-Hudayrî, *Târîhu'l-Hulefâ*, thk. Hamdî ed-Demirdaş, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, 1425.
- _____, *Tahzîrû'l-Havâs min Ekâzibi'l-Kussâs*, thk. Muhammed b. Lutfî es-Sabâğ, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1404.
- Şahidî İbrâhîm b. Sâlih Hüdâyî el-Muğlavî el-Mevlevî, *Gülşen-i Tevhîd*, haz. Ahmed Niyâzî, İstanbul 1298.

- Şaʿrânî Ebu'l-Mevâhib Abdulvehhâb b. Ahmed b. Ali el-Mısırî el-Ensârî, *Levâ-kıhu'l-Envârî'l-Kudsiyye fî Tabakâti'l-ʿUlemâi ve'S-Sûfiyye*, thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâyiḥ, Mektebetü's-Sikâfeti'd-Diniyye, Kahire 1426 / Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 621.
- Şemseddin es-Seḥâvî Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed es-Seḥâvî, *el-Makâsîdül-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-Müştehire ale'l-Elsine*, thk. Muhammed Osman el-Huşt, Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1985.
- Şihâbüddin es-Sühreverdî Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Abdullah es-Sühreverdî el-Kureşî el-Bekrî, *ʿAvârifü'l-Meʿârif*, thk. Ahmed Abdurrahim es-Sâyiḥ-Tevfik Ali Vehbe, Mektebetü's-Sekâfeti'l-Diniyye, Kahire 1427.
- ŞİMŞEK, H. İbrahim, “İki Nakşbendi Müceddidinin Deverân Savunması -Mehmed Emin-i Tokâdî (ö. 1158/1745) ve Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin (ö. 1203/1788) Örneği”, *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2003.
- Taberânî Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb el-Lahmî eş-Şâmî, *Muʿcemül-Evsat*, thk. Tarık b. Avzullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Dârü'l-Haremeyn, Kahire 1415
- _____, *el-Muʿcemül-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecid es-Selefî, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, Musul 1404.
- _____, *el-Muʿcemu's-Sağîr*, thk. Muhammed Şekür Mahmûd el-Hâc Emîr, Beyrut 1985.
- Tâceddin es-Sübkî Ebû Nasr Abdulvehhâb b. Ali b. Abdulkâfî es-Sübkî, *Tâbakâtü's-Şâfiʿiyyeti'l-Kübrâ*, thk. Abdülfettah Muhammed el-Hulv-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Dâru Hicrî't-Tabâʿati ve'n-Neşr ve't-Tevziʿ Kahire 1413.
- Tayâlisî Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Hicrî't-Tabâʿati ve'n-Neşr, 1419.
- TEK, Abdurrezzak, “Sesli Zikir Konusunda Süfilere Yöneltilen Eleştiriler”, *Ulusal Vani Mehmed Efendi Sempozyumu Bildiriler*, Bursa 2011.
- TERZİOĞLU, Derin, *Sufi and Dissident in the Ottoman Empire: Niyâzî-i Mısırî (1618-1694)*, (Harvard University, PhD. Thesis), 1999.
- _____, “Bir Tercüme ve Bir İntihal Vakası: Ya da İbn Teymiyye'nin Siyâsetü's-Şerʿiyye'sini Osmanlıcaya Kim(ler), Nasıl Aktardı?”, *Journal of Turkish Studies*, In Memoriam Şinasi Tekin II, 2007, 31/II.

- Tirmizî Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. İbrahim Utve, Mısır 1975.
- USLUER, Fatih, *Hurufîlik*, Kabalcı Yay., İstanbul 2014.
- Ûşî Ebû Muhammed Sirâceddin Ali b. Osman b. Muhammed el-Ûşî el-Fergânî, *Kasidetü'l-Emâlî*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2346.
- Uşşâkizâde Seyyid İbrahim Hasib, *Zeyl-i Şakâ'ik*, haz. Ramazan Ekinci, TYEK, İstanbul 2017.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara 1995.
- ÜNVER, İsmail, "Galata Mevlevî-hânesi Şeyhleri", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 195-219.
- ÛRKMEZ, Ahmed, *Kadıızâdeliler-Sivasiler Tartışmalarının Hadis İlmine Etkisi ve İdrâku'l-Hakîka Örneği*, (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2000.
- Vahdetî Osman b. Muhammed el-Üskübî el-Edirnevî, *Muhtedâ'l-Enhûr ilâ Multekâ'l-Ebhûr*, Süleymaniye Ktp., Hamidiyye, nr. 507.
- Vecihüddin-i Sâni Sa'dullâh b. Emînülhak el-Hüseynî eş-Şuttârî, *Şerhu Âdâbî's-Süfiyye li'l-Firûz el-Ekberâbâdî*, Süleymaniye Ktp., Ragıp Paşa, nr. 1469.
- Yâfi'î Afîfuddin Abdullah b. Es'ad b. Ali el-Yâfi'î el-Yemenî, *Ravzu'r-Yeyâhîn fi Hikâyâtî's-Sâlihîn*, Kahire 1286.
- [YALTKAYA], M. Şerafettin, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul, 1924/1340.
- YAZICI, Mehmet Yunus, *Peçevî Şeyh Ârif Ahmed Dede ve Ukûdü'l-Lü'lü'yye fi Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye Tercümesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016.
- YILMAZ, Ahmed, *Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Hayatı Eserleri ve Mecelletü'n-Nisab'ı*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktor Tezi), Ankara 1991.
- YÜKSEL, Emrullah, "Birgivi", *DİA*, VI/146.
- ZİLFİ, Madeline C., "The Kadizâdelis: Discortdant Revivalism in Seventeenth-Century Istanbul." *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 45, No. 4, University of Chicago Press 1986, s. 251-269.
- _____, "Kadıızâdeliler: Onyedinci Yüzyıl İstanbul'unda Dinde İhya Hareketleri", çev. M. Hulusi Lekesiz, *Türkiye Günlüğü*, Kasım-Aralık 1999, say. 58.
- _____, *Dindarlık Siyaseti Osmanlı Ulemâsı Klasik Dönem*, çev. Mehmed Faruk Özçınar, Birleşik Yay., Ankara 2008.

DİZİN

A

Abazapaşa 249
Abdulkâdir-i Geylânî 84
Abdullâh ‘Arcî 87
Abdullâh ‘Arcî ibn ‘Amr b. ‘Osmân b.
‘Affân ibn Ümeyye el-Ümevî 87
Abdullâh b. ‘Abbâs 217, 219
Abdullâh b. Ebî Hamza 245
Abdullâh b. Kuteybe 87
Abdullâh b. Mes‘ûd 117
Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe 87
Abdullah b. ‘Ömer 198
Abdullâh b. Zeyd el-Cermî 231
Abdullâh b. Zübeyr 173
Abdullâh el-İsfahânî 220
Abdullâh ibn ‘Amr ibnü’l-‘Âs 197
Abdullâh ibn ‘Ömer 220
Abdullâh ibnü’l-Fârûk 218
Abdulvehhâb ibn Binti’l-E‘azz 248
Abdulvehhâb Sübki 85
Abdurrahman 70
Abdurrahman ibn ‘Avf 79
Abdurrahmân ibn Ebî Bekr 156, 223
Abdurrahman ‘İmâdî-i Hanefî 236
Abdulganî-i Nâblusî 71, 76, 89, 90, 91,
98, 101, 104, 106, 127, 149, 157,
162, 179, 181, 183, 188, 198, 218,
223, 230
Acem 157
Âdem (a.s) 206, 225, 226
Ahbâru Medîne 146
Ahî Efdaluddîn 232
Ahmed 70
Ahmed b. Hanbel 81, 83, 84, 172, 188,
204, 241, 248
Ahmed b. Muhammed b. Hanbel el-
Bağdâdî 81
Ahmed-i Cevherî-i Hindî 171
Ahmed-i Menîni 91
Ahmed-i Rifâ‘î 243, 247
Akâ'id-i Fîrûziyye 224

Akşems 98
Aleviyye 74
Alî b. Ebî Tâlib (k.v) 119, 139, 146, 188,
208, 219, 226
Alî Efendi
Kınalızâde 76
Alî-i İsfahânî 86
Alî-i Kârî 141
Alî Paşa 186
Âlü’z-Zekî Türbesi 127
Âmir-i Şa‘bî 151
Amr b. ‘Alî ibn Hâlid 204
Amr b. ‘Osmân el-Mekkî 245
Ashâb-ı Dirikile 90
Ashâb-ı Suffe 72, 83, 95
Âsiye 226
Asma‘î 123
Aşere-i Mübeşşere 95
A‘îşe (r.a) 144
A‘îşe (r.a) 173, 174, 175, 208, 228
Avârîf 199
Ayasofîyye 98
Aynî’yi Kirmânî 204

B

Bâbil 225
Bağdâd 80, 81, 84, 87, 192, 244, 246
Bağdat 5
Bahâ’üddîn Hvâce Muhammed-i
Nakşbend 74
Bahâ’üddinzâde Ulu ‘Ârif Çelebi 225
Bâkî 143
Balıkesir 106
Basra 146, 161, 245, 246
Bâyezîd-i Bistâmî 177, 244
Bayrâmiyye 153
Bedr-ü’l-Âsâr 77
Bedr 95, 208
Bedreddîn
(İbn Arabî’nin manevi evladından) 149
Bedreddîn-i Aynî 204
Bedreddîn Şeyh Mahmûd ibn Kâdî-i

Simâvna 249
 Behâ'i-i Âmilî 136
 Behrâmcûr 155
 Bekriyye 74
 Belh 76, 155, 156, 245
 Benî Erfide 90
 Benî İsrâ'il 225, 226
 Benî Mahzûm 80
 Benî Neccâr 178
 Benî Vefâ 74
 Benî Yerbû 81
 Beşîr Lebenî 249
 Beyhakî 90
 Beytullâh 228
 Beytül'l-Makdis 114
Beyzâvî Tefsîri 214
 Bezzâr 218
Bezzâziyye 165, 181
 Bilâl-i Habeşî 115, 116
 Birgi 106
 Birgîvî Muhammed ibn Pîr 'Alî 106,
 186, 238
 Buhârâ 155
Buhârî-i Şerîf Hâşiyesi 116
 Buhârîyye 109
 Buhtunnasr 225
 Burhân 'Îmâdî-i Nesefî 181
 Burusa 106
Bülegatü'l-Mâcid 237

C-Ç

Ca'fer-i Sâdık 241, 242
 Ca'fer-i Tayyâr 198, 208
 Câmî
 Molla Camî 153
 Câmî-i Dimaşk 116
 Câmî-i Emeviyye 114
Câmî-i Sahîb 173
Câmî'u'l-Fusûleyn 249
Câmî'us-Sağîr 106, 107, 111, 119, 120,
 121, 126, 135, 140, 144, 145, 169,
 179, 182, 188, 198, 215, 218, 220,
 232
Câmî'üs-Sahîb Şerhi 204

Cârullâh-i 'allâme 161
 Celâleddîn ibn Es'ad ed-Devvânî 228
Cent'ül-Cevâmî 123
Cevâhir 205, 223
Cevâhir-i Şa'rânî 139
 Cevrî İbrahîm Efendi 153
Cezîre 153, 157
 Cinânî 77
 Cüneyd-i Bağdâdî 139, 192, 193, 194,
 203, 204, 240, 241, 245
 Cüreyrî 192, 194
 Çelebî Hüsâm 224, 225
 Çivizâde-i Evvel 97

D

Dârekutnî 208
 Dâvûd (a.s) 172, 225
 Dâvûd-ı Tâ'î 109
 Dâvûd-ı Zâhirî 109
 Dede 'Ömer Rûşenî 170
 Devlet-i 'Aliyye 167, 182
 Devlet-i 'Osmâniyye 98, 241, 248
 Deylemî 119, 218, 219
 Dimaşk 237
Dîvân-ı Kebîr 191
Dürer 91, 237
Dürer-i Gurer 91
Dürer-i Hüsrevî Şerhi 89
Dürre-i Harîrî Şerhi 87

E

Ebâ Eyyüb el-Ensârî 178
 Ebî Anbes el-Gıfârî 106
 Ebî Tâlib 204
 Ebû 'Abdullâh-ı Şecerî 246
 Ebûbekr Ahmed 218
 Ebûbekr Ahmed-i Hatîb 79
 Ebûbekre Nufey 139
 EbûbekreNufey 140
 Ebûbekr-i Hemedânî 243
 Ebûbekr-i Mısırlı 193
 Ebûbekr-i Şâfi'î 217
 Ebûbekr Muhammed-i Nâblusî 246
 Ebûbekr (r.a) 70, 104, 123, 135, 156,
 174, 178, 196, 225, 228

Ebûbekr Selebâf-ı Tebrîzî 224
 Ebû Dâvûd 188, 232
 Ebû'd-Derdâ 218
 Ebû Hafs en-Nisâbüri el-Kirmânî ed-
 Dimaşkî 161
 Ebû Hafs 'Ömer-i Haddâd 246
 Ebû Hamza-i Bağdâdî 241
 Ebû Hanîfe 115
 Ebû Hureyre 111, 136, 188, 197, 220,
 232
 Ebû 'İsâ-yı Tirmizî 144
 Ebu'l-'Abbâs 76
 Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed 143
 Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Sureyc 241
 Ebu'l-Ferec 'Alî-i Isfahânî 86
 Ebu'l-Hammâd 87
 Ebû'l-Hasen 'Alî-i Büşenc 246
 Ebu'l-Hasen 'Alî-i Husrî 246
 Ebû'l-Hasen-i Hvârezmî 246
 Ebu'l-Hasen-i Şazeli 247
 Ebu'l-Kâsım ibn Cümeyl 247
 Ebu'l-Kâsım ibn Kısı 247
 Ebu'l-Kâsım İbrâhîm-i Nasrâbâdî 246
 Ebu'l-Letâ'if ibn Fâris 141
 Ebû'l-Mevâhib Muhammed el-Vefâ'î el-
 Mısıri eş-Şâzeli 121
 Ebu'l-Vefâ 84
 Ebu'l-Vefâ' el-Kureşî 169
 Ebû Medyen Şu'ayb 246
 Ebû 'Osmân-ı Hayrî 246
 Ebû 'Osmân-ı Mağribî 246
 Ebû Sa'îd Şeyh Ahmed-i Harrâz 244
 Ebu Sâ'id el-Hudrî 133
 Ebû Tâlib-i Mekki 126, 127, 129, 140
 Ebû Tâlib Muhammed b. Gaylân 217
 Ebû 'Ukayl
 Lebîd b. Rebî'a b. 'Âmir 213
 Ebû Ya'la Ahmed 219
 Ebû Yûsuf 115, 116
 Ebû Zerr-i Gıfârî 202
 Ebû Zeyd-i Serûcî 161
Edebü'l-Kâtib 87
 Edirne 106
 Edirne Kapusu 109

Eğânî 86
 Ehdeliyye 74
el-Cevâhirü'l-Mudîre 169
el-Hâc Beşîr Ağa 186
el-Hayrât 235
el-Mudârâ 231
el-'ukûdül-Lü'lüyye fî Tariki's-Sâdeti'l-
Mevleviyye 93
 Elyesa (a.s) 225
 Emeviyye 116, 146
 Emîr 'İsâ 88
 Emîr 'Ömer 74
 Emîr Seyyid Yahyâ Külâl 74
 Enceşe 86
 Enderûn-ı Hümâyûn Kütübhanesi 106
 Endülüs 127
 Enes b. Mâlik 197, 207, 210, 219
 Ensâr 174, 175
 Ensâriyye-i Neccâriyye 176
Erba'in-i Nevevî 96
 Erneb 173, 174
Esâmî 138
es-Salavâtü's-Şerîfe 235
es-Sırâtü's-Sevî Şerhu Dîbâcâtî'l-Mesnevî
 157
 Esved b. Serîf 146
 Eş'arî 226
Eşbâh 98, 113, 206, 221
Eşbâh ve'n-Nezâ'ir 205
 Eşrefzâde Seyyid 'Abdullâh Efendi 249
 eş-Şeyh İsmâ'îlen-Nâblusî 89
 Evvâh
 Hazret-i Ebu Bekr 174
Evveliyât 110, 222
 Eyüb 186
 Eyyüb (a.s) 225
 Eyyübî 116
 Ezâhîr 155
Ezkâr 234
F
 Fârs 156
 Fârûk
 Hazret-i Ömer 227

Fâtıma bint Ebi'l-Esed 80
 Fâzıl-ı Konevî 190
Fetâvâ 161
 Bezzâziyye 165
Fetâvâ-yı Hadîsiyye 198
Fetevâ-yı Fazlıyye 114
Fethu'z-Zehâîr ve'l-A'lâk 149
Fevâih-i Miskıyye 84
 Fir'avn 122
Fudayl b. İyâz 243
Fusûl 84, 181
Fusûl-i İmâdî 181
Fütühât 126, 127, 211

G

Gamrî 75
 Gaybî 185
 Gazzâlî 104, 135, 152, 247
 Gazzîzâde 237
Gurer Şerhi Dürer 237
Gülşen-i Tevhîd 136, 153

H

Haccetü'l-Vedâ' 86
 Hâcer 226
 H'âce Ahmed Fârûkî-i Sirhindî 199
 H'âcegân 91
 H'âce Hayreddîn 106
 H'ârezmsâh 223
 Hadîcetü'l-Kübrâ 104, 208
 Hafâcî 152
 Hâfız-ı Şîrâzî 151, 229
 Hafîd-i Teftâzânî 152
 Hâfizuddîn Muhammed el-Kerderî 163
Hakâyık 141
 Hâkim 219, 220, 232
 Hakîm b. Hizâm 208
 Hakîm-i Tirmizî 245
Hallü'r-Rumûz 138
Ha'û'n-Na'leyn 247
 Hammâd 70, 156, 223
Hamse-i Şî'arâ 154
 Hamza Bâlî Ağa 249
 Hanbeliyye 83, 109, 188, 204
 Hanefiyye 82, 109, 112, 120, 156, 169,

223, 235, 236, 237, 248
 Hanîf Efendi 154
 Haremeyn 116
 Harem-i Hümayûn 86
 Harem-i Nebevî 173
 Harîrî 161
 Hârûn (a.s) 225
 Hârûn-ı Reşîd 79, 80, 140
 Hasan-ı Basrî 117, 146
 Hasan-ı Şürûnbülâlî 91
 Hasan İbn-i Ziyâd-ı Lü'lü't 166
 Hassân ibn Sâbit 173
Hâşiye-i Hizb-i A'zam 216
 Hatîb 79, 81, 140
Hatmü'l-Evliyâ 245
 Hattabî 151
 Havvâ 226
 Haydâr-ı Kerrâr 198, 211
 Hemmâm b. Hâris 161
Hemziyye 172
Hemziyye-i Bûsîrî 171
 Herât 141
 Hızır (a.s) 242
 Hızır Beğ 237
Hidâye 91, 166
Hidâye Hâşiyesi 152
Hikem-i Ebî Medyen Şerhi 104
Hilyetü'l-Evliyâ 111
Hizânetü'l-Fetâvâ 113
 Hizb-i Vefâ't 141
 Horasan 5
 Hûd (a.s) 225, 226
 Hummâme 173
Hutbetü'l-Beyân Şerhi 230
 Huzeyfe 198
 Hüseyin b. İ'sâ 244
 Hüseyin el-Hatîbî 156
 Hüseyin-i Hatîbî 70
 Hüseyin Kâşîfî 153
 Hüseyin b. 'Alî 225
 Hüseyin b. Mansûr-ı Hallâc 245
 Hüseyin el-Hatîbî 223
 Hüsnü't-Tenebbühî't-Teşebbüh 207

I-İ

İsâ (a.s) 114, 225, 226
 İsfahân 204
İslâh 109, 110
İzâh 90, 109
İzâhü'd-Delâlat 165, 236
 İbn Ebi'd-Dünyâ 231
 İbn Gânim-i Makdisî 138
 İbn Hacer 161
 İbn-i 'Allân es-Siddikî el-Bekrî 104
 İbn-i 'Asâkir 123, 135, 146, 220
 İbn-i 'Atıyye 196
 İbn-i 'Avn Yahyâ b. Ma'in 204
 İbn-i Berrecân 247
 İbn-i Dakikü'l-İd 152
 İbn-i Ebî Hafsa 151
 İbn-i Ebî Süfyân 133, 146, 147
 İbn-i Hacer 116, 196, 226
 İbn-i Hacer-i Mekkî 171
 İbn-i Hacer-i Sâni 161
 İbn-i Hadraveyh 76, 245
 İbn-i Hallikân 245
 İbn-i Hemmât-ı Muhaddis 179
 İbn-i Kemâl 109, 110, 191
 İbn-i Mâce 207
 İbn-i Mesrûk 192
 İbn-i Mesrûk-i Tûsî 192
 İbn-i Mü'lakkın 226
 İbn-i Nüceym 113, 221
 İbn-i 'Uleyye 85, 86
 İbn-i 'Uyeyne 71
 İbn-i Ümmi Mektûm 115
 İbnü'l-'Adîm 149
 İbnü'l-'Arabî 248
 İbnü'l-'Arabî 70, 77, 126, 127, 149, 150,
 179, 195, 211, 213, 248
 Muhaddis 179, 180
 İbnü'l-Bennâ 190
 İbnü'l-Bezzâz
 Kerderi 163
 İbnü'l-Gazzî 237
 İbnü'l-Hanzaliyye 214
 İbnü'n-Nâblusî 129, 134, 138, 155
 İbnü'r-Radî 237

İbn Ziyâd 166
 İbrâhîm (a.s) 114, 208, 225, 226
 İbrâhîm ibn Edhem 223
 İbrâhîm-i Desûkî 243
 İbrâhîm-i Gülşenî 206
 İbrâhîm Zühri 79, 140
 İdrîs (a.s) 225, 226
İhyâ 247
İlâ-i Şer'at 245
 İlmi Dede 70
 İlyâs (a.s) 225
 İmâm 'Abdülkerîm Kuşeyrî 190
 İmâm Ahmed-i Beyhakî 117
 İmâm 'Askerî 123
 İmâm Buhârî 81, 140, 173, 188, 204
 İmâm Bulkînî 121
 İmâm Ebû 'İmrân 241
 İmâm Ebû Yûsuf 166, 180, 221
 İmâm-ı A'zam 81, 87, 91, 112, 115,
 116, 166, 209, 221, 241, 248
 İmâm-ı Müzenî 85
 İmâm İbn-i Hacer-i Mekkî 198
 İmâm Kuşeyrî 194, 241
 İmâm Mâlik 81, 86, 120, 187, 188, 248
 İmâm Mâverdi 151
 İmâm Muhammed 91
 İmâm Muhammed b. 'Atıyye 121
 İmâm Müslim 133, 136
 İmâm Nevevî 140, 217
 İmâm Sühreverdî 199
 İmâm Şa'ranî 180, 232, 241, 247
 İmâm Şehrdâr ibn Şireveyh-i Deylemî
 117
 İmâm Tirmizî 219
 İmâm Yâfî'î 241
 İmâm Züfer 109
 İmrân-ı Basrî 218
İncil 225
İnsânü'l-'Uyûn 202
 İsâ (a.s) 225
İsâbe 173
 İshâk (a.s) 225, 226
 İshâk b. İbrâhîm el-Mavsîlî 151
 İskender (a.s) 225

İskenderiyye 247
 İskender-i Zülkarneyn 208
 İsmâ'îl (a.s) 225, 226
 İsrâ'îl (a.s) 206, 226
 İsrâ'iliyye 147
 İstanbul 98, 237
İstîfâb 86
İzhârü Nfmeti'l-İslâm 235
 İznik 249
 İzzeddin 'Abdül'azîz b. 'Abdüsselâm 248
 İzzeddin b. 'Abdüsselâm 152

K

Ka'be 150, 154
 Ka'bu'l-Ahbâr 146
 Ka'bu'l-Hibr ibn Mâtî' 146
 Kâdî 'İyâz 247
 Kâdî Mîr 229
 Kâdiriyye 91
 Kâdîzâde 98
 Kâdîzâdeliyye 98
 Kâdîzâde Mehmed Efendi 98
Kâfî 166
 Kâhire 74, 76, 244
 Kal'a-i Eğri 168
Kâmûs 107, 146, 163
 Karâmita 192
 Kâsim-ı Basrî
 Harîrî 161
 Kâtib Çelebî 138
 Kattân 205
Kavl-i Sedîd 91
 Kayseriyye 224
Kebîr 217
 Keldâniyyûn 114
 Kemâl-i İsmâ'îl 173
 Kemâlpaşazâde 109, 110
 Ken'ân 206
Kenz 91
Kenzü'l-Hakk 172
 Kerbelâ 95
 Kerderî 164, 165
Keşf 104
Keşfü'l-Künûz 138

Keşkül 136
Keşşâf 161
 Kıbrıs 98
 Kılâbe 231
 Kınalîzâde 'Alî Efendi 76
Kınye 187, 235
 Kızıl 'Abdurrahman Efendi 106
Kifâyetü'r-Râvî 91
 Kirmânî 120
Kitâb-ı İhyâ'ü'l-'Ulûm 247
Kitâbu'l-Vahîd fî 'İlmi't-tevhîd 180
 Konya 70, 163
 Kubâ 173
 Kudeymiyye 74
Kudûrî 115
 Kudüs 216
 Kufe 213
 Kureşî 156, 205
 Kurtubî 226
 Kuşeyrî 190, 191
Kuşeyrî Risâlesi 76
Kût 204
 Kutbuddîn 'Abdülhak ibn Seb'în 248
 Kutbuddîn İbn Eymen 241
 Kutbuddîn Kastallânî 141
Kûtu'l-Kulûb 121, 126, 129, 139
 Kübreviyye 71
Künûzü'l-Hakâyk 172
 Kütâhiyye şeyhi
 Hâlis b. Sâkîb Dede 69
Kütüb-i Sitte 96, 114, 133, 136, 173

L

Lebid 213
 Lebid b. Rebî'a b. 'Âmir 213
Levâkîh 180, 247
Levâkîhu'l-Envâr fî Tabakâti'l-Ahyâr 180
 Lokmân 234
 Lokmân (a.s) 225
 Lût (a.s) 225, 226

M

Mağrib 246, 247, 248
 Mahmûd 70
 Mahmûd Efendi

- Emir Buhari Damadı 109
 Mahmûd-ı ‘Aynî 204
Makâmât 161
Makâmât-ı harîrî 87
Makâme-i Harâmîyye 161
 Malatya 127
 Mâlîkiyye 109, 120, 188
 Mâriye 173
 Mâverdi 151
Me‘alimu’l-Yakîn 143
Mecâlis-i Sinâniyye 153
 Mecdüddin-i Bağdâdî 248
Mecmû‘ü’l-Mesâ’il 112
 Medine 173, 178
Megâzî 81
 Mehdi Halife 247
 Mehmed Emin Tokadı 132
 Mehmed-i Sâlis 168
 Mehterhâne 168
 Mekke 107, 141, 246
Mektûbât-ı Kudsiyye-i Fârûkiyye 199
 Melik-Zâhir Baybars 248
Menâkıb 223
Menâkıb-ı İmâm A‘zâm 87
Menâsikü’l-Hacc 120
 Meryem 226, 234
 Mescid-i Emevî 133
 Mescid-i Harâm 114
Meslek-i ‘Uşşâk 191
Mesnevî 69, 76, 77, 78, 82, 94, 153, 154, 156, 157, 159, 160, 169, 170, 171, 184, 191, 192, 193, 200, 220, 223, 225, 227, 234, 245
Me‘âhid-i ‘Abbâsî 87
Me‘âlim 172
Mevâhib 174
Mevâhib-i Ledünniyye 141, 142
Mevâiz 123
 Mevdûd 70, 156, 223
 Mevlânâ 70, 76, 77, 82, 84, 91, 123, 127, 138, 155, 156, 157, 169, 170, 171, 175, 177, 191, 201, 213, 220, 224, 225, 226, 229, 245
 Mevlânâ Mahmûd Bâkî Efendi 143
 Mevlânâ Muhammed Zürkânî-i Dımaşkî 143
 Mevlevihâne-i Kâsım Paşa 199
 Mevlevihâne-i Kudûs 157
 Mevleviyye 70, 71, 82, 92, 93, 97, 99, 102, 115, 129, 138, 140, 143, 145, 147, 153, 156, 163, 177, 178, 182, 184, 198, 200, 202, 203, 227, 231, 239, 249
 Mısır 74, 75, 76, 81, 110, 116, 127, 171, 244, 246, 248
 Mimsâd 139
 Minâ 173
Minah-ı İlâhiyye 141
Minhâc-ı İbn-i Hacer-i Şâf‘î 237
Minhâc Şerhi 116
Mişkât 96
Mizân 74
 Mollâ Câmî 153, 230
 Monlâ Hünkâr 223
 Monlâ Hüsrev 237
 Mu‘âd ibn Cebel 227
Mudariyye Şerhi 237
 Muhakkık-ı Tirmizî 224
 Muhammed Ağa Tekyesi 199
 Muhammed b. ‘Alî b. Melikdâd 224
 Muhammed Birgivi 165
 Muhammed b. İshâk 81
 Muhammed b. Ka‘b-ı Tâbi‘î 135
 Muhammed ibn Pîr ‘Alî 235
 Muhammed İbn Sem‘ûn 247
 Muhammed İbnü’l-‘Arabî
 Muhaddis 179
 Muhammed ibnü’l-Hanefiyye 74, 104
 Muhammed-i Firûzâbâdî 163
 Muhammed-i Hanefî 75
 Muhammed-i Kürdî 209
 Muhammed-i Tîbî 70, 156, 223
 Muhammed Kâmî 215
 Muhammed (s.a.v) 225, 226
Muharrer 152
Muhîr 152
Muhtaru’s-Sihâb 106
Muhtasar-ı Muhîr 165, 166

Muhtede'l-Enhur 152
 Muhyî Şeyh Muhammed 184
 Mukavkıs 173
Munkız mine'd-Dalâl 93, 104
 Murâd Hân-ı Râbi 98
 Mûsâ (a.s) 225
 Musannifek 153
 Mustafâ Vefâ Efendi 91
 Mutahhar 70, 156, 223
 Mûte 208
Mübteğâ 165
Müctebâ 235
Müctenâ 112
 Müftî Dervîş 195
Mühimmât 152
Mültekâ 152
 Münâvî 83, 84, 120, 134, 135, 144, 145,
 177, 179, 180, 232
Münîr-i Tevhîd 231
 Mürsiye 127
 Mürşidiyy-i Mekkî 87
Müsâyere 226
 Müseyyeb 70, 156, 223
 Müslim 134, 173, 188
Müsned-i Deylemî 172, 210, 218, 219,
 227, 228
Müsned-i Ebû Yâ'la 219
Müsned-i Kebîr 218
 Müstakîm Efendi 91, 216
 Müstakîmzâde 71
Müstedrek 219
 Müzenî 81, 85
N
 Nablûsî İsmâ'îl 237
 Nâblusî-zâde
 Nablûsî 91
 Nahîfî 154, 170
 Na'îmâ 249
Na'îmâ Târîhi 106
 Nakşbendiyye 224
Nân u Helvâ 136
 Nâsirüddîn ibnül-Meylak 75
 Nazmîzâde 'Abdurrahman Refî'â 249

Neccâr 175
 Necmeddîn el-Gazzî 207, 231
 Necmeddin-i Tabendî 110
Nefahâtü'l-Kurb ve'l-İttisâl 98
Nefehât' 243
 Nergisîzâde 154
 Nesâ'î 133
 Nesîb Dede Efendi 100
Nesîmü'r-Riyâz 152
 Nevevî 152, 234
Nihâye 166
 Nisâbü'r 246
 Nûh (a.s) 225, 226
 Nu'mân b. Beşîr 219
 Numeyr-i Tabî'î 220

O-Ö

Osmân Paşa 216
 Osmân (r.a) 110, 146, 222
 Ömer b. Nüceym 91
 Ömer ibnül-Fârız 248
 Ömer (r.a) 96, 135, 146, 231

R

Râfî'î 152
 Rân 245
Ravza 241
 Ravza-i Mutahhara 70
Ravzatü'l-Ulemâ 111
Risâle-i Kuşeyrî 241
Riyâzü'l-Cinân 77
 Rûm 155, 156, 157, 204, 225, 229
 Rûmiyye Şeyhi 248
 Rusûhî İsmâ'îl Dede Efendi 77
 Rüyânî 151

S-Ş

Sâbit 70, 156, 223
Sabûhî 79
 Sadreddîn-i Konevî 77, 127, 156
 Sadru's-Şerî'a 148
 Safiyullâh 225
Sağîr 179
Sağru Bessâm 116
Sahîh 109, 188

- Sahib-i Müslim* 114, 179
 Sakarya 249
 Sâküb-ı Mevlevî 97
 Salâh-ı Safedî 79
 Sâlih 225
 İmam Hanbel'in oğlu 84
 Sâlih (a.s) 225, 226
 Sâre 226
 Sarı Babazâde 249
Sefîne-i Nefîse-Mevleviyân 97
 Sehl-i Tüsterî 245
 Selâhaddîn Zerküb Şeyh Feridûn-ı Konevî 225
 Selîm Hân 248
 Selîm Hân Câmî'î 115
 Selîm Hân-ı Evvel 114
 Selimiyye Medresesi 98
 Semnûn el-Muhibb 244
 Seniyyetü'l-Vedâ' 175, 178
 Seriiyüddîn 152
 Sevrîyye 109
 Seyyid 'Abdurrahîm Efendi 249
 Seyyid Ahmed el-Hamevî 98
 Seyyid Mahmûd Çengelpalâs 224
 Seyyid Mahmûd Efendi 248
 Seyyid Muhammed-i Vâni 98
 Seyyid Serdân Bahâ'üddin 224
 Seyyid Serdân Muhakkık-ı Tirmizî 224
 Seyyid Şerîf Cürcânî 147, 192, 227
 Seyyidü't-Tâ'ife 194
 Seyyid Yûsuf el-Halebî 91
 Siddikiyye 135
Sihâh 90, 175
Sihâh-ı Sitte 144, 188, 197
Silâtü'l-'Avârif fi Salâti'l-'Ârif 242
Sifrûs-Sa'ade 107, 163
 Sirâcüddîn 'Ömer-i Bulkînî 121
 Sîrîn 173
 Sultân Ahmed Câmî'î 98
 Sultân Bâyezîd Câmî'î 115
 Sultân Divânî Muhammed Semâi Dede 70
 Sultân Mehmed Câmî'î 98
 Sultân Nûreddîn-i şehîd 116
 Sultân Selîm-i Evvel 127
 Sultân Süleymân-ı Evvel 97
 Sultânü'l-'Ulemâ 70, 223, 224
 Sultân Veled Bahâ'üddîn Ahmed 70, 156, 169, 223, 224, 225
 Surûrî Mustafâ Efendi 79
 Suyurgatmışiyye 113
 Suyûtî 75, 107, 110, 111, 119, 135, 140, 144, 146, 198, 204, 218, 220, 235
 Südlüce 157
 Südlüceli Halvetî Cemâl-i Karamanî 191
 Süfyân-ı Evvel 227
 Süfyân-ı Sevrî 109
 Süleymân (a.s) 225
 Süleymân Hân 114
 Sünbülüyye 142
Sünen-i Beyhakî 117
 Şâdgünî Süleymân-ı Minkarî 204
 Şâfi'î 81, 85, 115, 144, 166, 241, 248
 İmam Şafi 85
 Şâfi'îyye 109, 226, 236
 Şâhidî Seyyid İbrahîm Dede 153
 Şâh İsmâ'il-ı Safevî 110
 Şam 5
 Şâm 70, 91, 98, 114, 116, 127, 163, 207, 216, 227, 231, 237
 Şâm-ı Şerif Mevlevihânesi 216
 Şa'rânî 74, 76
 Şâzeli 104, 246
 Şâzeliyye 75
 Şehâbeddîn Ahmed b. İbrahîm el-Mekkî eş-Şâfi'î 104
 Şehâb-ı Hafâcî 87
Şehnâme 161
 Şemseddîn Muhammed-i Kerderî-i Hanefî 181
 Şems-i Tebrîzî 156, 224, 248
 Şemsiyye 142
Şerh-i Buhârî 142
Şerh-i Divân 229
Şerh-i Hidâye 235
Şerh-i 'İbârât 71
Şerh-i Kebîr 179
Şerh-i Mühezzebe 140

Şerh-i Münâvî 121
Şerh-i Nâblusî 237
Şerh-i Sîret-i 'Irâkî 175
Şerh-i 'Ukûd-ı Suyûtî 87
 Şeybân-ı Râ'î 241
 Şeyh 'Abdulahad Nûrî 199
 Şeyh 'Abdulgaffâr Kavî 180
 Şeyh 'Abdülkâdir-i Ceylânî 127
 Şeyh Ahmed b. Beşîr b. Muhammed 194
 Şeyh Ahmed Kütâhî-i Sünbülî-i Merkezi 194
 Şeyh 'Ali ibnü'l-'Ârifî'l-Kebîr Seyyid Muhammed Vefâ 141
 Şeyh 'Ali-i Şâzelî 240
 Şeyh Arslân 149, 237
 Şeyh Ebû 'Ali Hvâce Fazlullâh-ı Fârmedî 135
 Şeyh Ebûbekr Ca'fer-i Şibli 241
 Şeyh Ebu'l-Feth Muhammed el-İskenderî 149
 Şeyh Ebu Medyen Şu'ayb 104
 Şeyh Ebû Medyen Şu'ayb 127
 Şeyh Gamrî 74
 Şeyh Hakkı 154
 Şeyh 'Îsâ
 Sakarya Şeyhi 249
 Şeyh İbn Gânim 138
 Şeyh İbrâhîm Şâhidî 136
 Şeyh İsmâ'il
 İsmail Nablusi 91
 Şeyh Karamanî 'Abdurrahman-ı Bayrâmî 106
 Şeyh Mehmed Niyâzî 212
 Şeyh Mercân 248
 Şeyh Merkez 194
 Şeyh Mimşâd 139, 143
 Şeyh Muhammed Bekrî 151
 Şeyh Muhammed ibnü'l-Fazl el-Hanefî 76
 Şeyh Muhammed Mimşâd-ı Dîneverî 138
 Şeyh Muhammed Şâzelîzâde Seydî ['Ali] Vefâ 121
 Şeyh Mustafâ 165

Nablusî'nin oğlu 165
 Şeyh Sa'ededdîn Muhammed
 İbn-i Arabî'nin oğlu 127
 Şeyh Sa'dî-i 'Ömerî 91
 Şeyh Seyyid Halil Sâlik Dede 199
 Şeyh Şâzelî 104
 Şeyh Şürûnbülâlî 179
 Şeyh Tâceddîn 104
 Şeyhü'l-İslâm Herevî 166
 Şeyh Yahyâ ibn Hüseyin Şemsî 199
 Şeyh Yûsuf b. Hüseyin 245
Şifâ 217, 247
Şifâ-yı Şerif 78, 247
 Şîrâz 155
 Şîr (a.s) 225
Şu'abü'l-İmân 90
 Şu'ayb (a.s) 225, 226

T

Tâ'arruf-ı Kelâbâzî 190
Tabakât 74, 85
Tabakât-ı Evliyâ 83
Tabakât-ı Hanefîyye 156
Tabakât-ı Kureşî 87
 Taberânî 198, 217
 Tâc-ı Fâkihânî 196
 Tâciüddîn-i Mekki 91
Tâ'dilu'l-'Ulûm 148
Tahzîrû'l-lhvân 146
 Takiyyüddîn 'Alî es-Sübkî 116
 Takiyyüddîn 'Alî-i Sübkî 246
Tâ'rifât 192
Târih-i Bağdâd 79, 140
Târih-i Hulefâ 110
Tarîkat 235
Tarîkat-ı Muhammediyye 106, 186
Tarîkat Şerhi 209
 Tarsûsî 83
 Tatar İmâm 106
Tâ'iyye 109
 Teberânî 83
Teb'yîn 104
 Temîm-i Dârî 146
Tenbîh-i Şâ'rânî 212

Tercümānu'l-Eşvāk 149
Tercümānu'l-Eşvāk 149
Tercüme-i Mesnevî 170
Tercüme-i Nefehât 193
Teşyîd 204
Teysîr 179
 Tilimsân 246
 Tirmizî 133, 134, 188, 207, 208
 Tokadî Şeyh Emîn 154
 Tokat şeyhi
 Abdulehad Dede et-Tokadî 69
 Tûs 135
 Türk 4
U-Ü
 Uchûrî 175
Udde-i Taşköprizâde 209
 Uhud 214
Ukûdü'l-Cümân Şerhi 140
 Ulu 'Arif 224
Umde 196
 Urve 173
 Uzeyr (a.s) 225
 Ümm 'Abide 247
 Ümmî Sinânzâde Şeyh Hasan Efendi 153
 Ümmü Eymen 208
 Ümmü Kürz 217
 Ümmü Süleym 86
 Üsâme 208
 Üstüvânî Muhammed b. Ahmed ed-
 Dımaşkı-i Hanbelî 98
 Üştürân 86
V
Vâfi-i Safedî 79, 81
 Va'îd ibn'ül-Huzâ'î 229
 Vâlide Sultân Câmî'î 98
 Vâsıt 247
 Veledzâde Ulu 'Arif Celâleddîn Ferîdün
 Dede Efendi 225
 Velîd 114
 Visâlî 177

Y

Yahsubî 247
 Kadı İyaz 247
 Yahyâ (a.s) 114, 225, 226
 Yahyâ b. Sa'îd
 Kattân 204
 Yahyâ-yı Şemsî 154
 Ya'kûb (a.s) 225, 226
 Yemen 196, 227
 Yuhânez 226
 Yûnus (a.s) 225, 226
 Yûsuf (a.s) 225
 Yûsuf-ı Sıddîk 206
 Yûsuf-ı Sîneçâk 153, 157
Yûsuf u Züleyhâ 154

Z

Zâhiriyye 109
 Zekerîyyâ (a.s) 225
 Zendevistî-i Hanefî 111
 Zerkûb-ı Konevî 224
 Zerrûk 190
 Zeyd
 Zeyd b. Harise 198
 Zeyd b. Hârise b. Şurahbîl 208
 Zeyneddîn Ebû'l-Ferec 'Abdurrahman
 ed-Dımaşkı 204
 Zeyn-i 'Aynî 205
 Zeyn İbn-i Nüceym-i Hanefî-i Mısrî 205
 Zübeyr b. 'Avvâm 243
 Zübeyr b. Bekkâr 146
 Züferiyye 109
 Zührî 79, 80, 81, 82
 Zülkarneyn 234
 Zülkifl (a.s) 225
 Zünnün 244
 Zünnün-ı Feyz-i Mısrî 244

